

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**PARİS BARIŞ KONFERANSI SÜRECİNDE
MÜTTEFİKLERİN SOVYETLERLE İLİŞKİSİ**

Bahriye Nur ÇOĞAN

2215051001

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Resul YAVUZ

Bandırma 2025

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

PARİS BARIŞ KONFERANSI SÜRECİNDE
MÜTTEFİKLERİN SOVYETLERLE İLİŞKİSİ

Bahriye Nur ÇOĞAN
2215051001

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Resul YAVUZ

Bandırma 2025

ETİK BEYAN SAYFASI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (20.10.2025)

Bahriye Nur Coğın

ÖZET
PARİS BARIŞ KONFERANSI SÜRECİNDE MÜTTEFİKLERİN
SOVYETLERLE İLİŞKİSİ

Bahriye Nur ÇOĞAN

1917 Devrimi'nin ardından Brest-Litovsk Antlaşması ile I. Dünya Savaşı'ndan çekilen Rusya, savaşın sonrasında oluşacak barış düzeninde temsil edilememiştir. Bu durum, Müttefikler açısından ciddi bir belirsizlik yaratmış; hem Bolşevik yönetimin tanınması konusundaki tereddütler hem de stratejik çıkarlar, Rusya'ya yönelik müdahale kararının temelini oluşturmuştur. Müttefikler, önemli depoları koruma, Çekoslovak Lejyonu'nu güvenli biçimde tahliye etme gibi gerekçeleri öne sürerek müdahaleye yönelmişlerdir. Böylece Rusya meselesi, Paris Barış Konferansı'nın en tartışmalı başlıklarından biri hâline gelmiştir.

Bu çalışmada, I. Dünya Savaşı öncesinden başlayarak Rusya'nın durumu, Müttefiklerin anti-Bolşevik gruplarla kurduğu ilişkiler ve müdahaleden çekilme süreci ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Brest-Litovsk Antlaşması sonrasında ortaya çıkan Alman tehdidi, Çekoslovak Lejyonu'nun ayaklanması ve Sibirya ile Kuzey Rusya'daki stratejik hesaplar değerlendirilmiş, Rusya'nın Paris Barış Konferansı dışında bırakılması ise dönemin uluslararası ilişkilerinin anlaşılması açısından incelenmiştir. Ayrıca, Müttefiklerin nihai barış sürecinde izledikleri tutumlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müttefik Müdahalesi, Bolşevizm, Rusya, Paris Barış Konferansı, anti-Bolşevik.

ABSTRACT

ALLIED RELATIONS WITH THE SOVIETS DURING THE PARIS PEACE CONFERENCE

Bahriye Nur ÇOĞAN

Following the 1917 Revolution, Allied policy towards Russia, which had left World War I with the Treaty of Brest-Litowsk, was characterised by uncertainty. The failure to represent Russia in the shaping of the final peace at the end of the war, the process of Allied intervention for various reasons - such as protecting important warehouses, saving the Czechoslovak Legion - or the lack of recognition constituted the important issues of the Paris Peace Conference.

In this study, the situation of Russia until World War I, the Allied view of the Soviets, the justification of the intervention, the pain of the process of determining a common policy, the process of returning from the intervention by touching on the contacts with the anti-Bolsheviks are covered. The attitude of the Allied States towards Russia at the stage of ensuring the final peace has been tried to be revealed.

Keywords: Allied Intervention, Bolshevism, Russia, Paris Peace Conference, anti-Bolshevik.

ÖNSÖZ

Paris Barış Konferansı'nda, Rusya'nın bulunmadığı bir ortamda yeni bir uluslararası düzenin inşası amaçlanmıştır. Bu süreçte Rusya'nın konumu, Müttefik Devletlerin politikaları çerçevesinde diplomatik belgeler ve tarihsel gelişmeler ışığında ele alınmıştır. Bolşevik Devrimi sonrasında savaşın dışında kalan Rusya'ya yönelik yaklaşımlar değerlendirilmiş; böylece uluslararası ilişkilerde "Rusya Meselesi"ne dair farklı bakış açıları ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada, Müttefik müdahalesine yol açan çeşitli nedenler ile Müttefik devletlerin farklı yönelimleri ele alınmış, bu tutumların arka planındaki gerekçeler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Paris Barış Konferansı'na temsilci gönderemeyen Rusya, süreçte büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Biz de bu eksikliği giderebilmek ve literatürdeki boşluğu bir ölçüde doldurabilmek amacıyla böyle bir konuyu incelemeyi tercih ettik. Bu bağlamda çalışmada eksik ya da hatalı değerlendirmeler bulunuyorsa, bunların ilerleyen dönemlerde eleştirel bir yaklaşımla ele alınması ve daha kapsamlı araştırmalara zemin teşkil etmesi temennimizdir.

Gerek lisans döneminde gerekse yüksek lisans sürecinde desteğini hiçbir zaman esirgemeyen; tez konusunun belirlenmesinde bizzat yol gösterici olan ve çalışmamda kullanmam gereken İngiliz arşiv belgelerini benimle cömertçe paylaşan değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Resul YAVUZ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu günlere gelmemde en büyük pay sahibi olan, ismini bu çalışmada anmanın benim için ayrı bir anlam ve motivasyon kaynağı olduğu, hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim merhum dedem Erdoğan Ergün'e minnet ve şükranlarımı sunuyorum. Bana her zaman inanan ve destek olan annem Selma Ergün Pekiçli başta olmak üzere aileme, her daim yanımda olan ve sabrıyla, anlayışıyla beni motive eden sevgili eşim Mehmet Can Kavla'ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Bahriye Nur ÇOĞAN

Bandırma-2025

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR	x
ŞEKİLLER	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
ÇARLIK RUSYA’NIN ÇÖKÜŞÜNDEN BOLŞEVİK İKTİDARINA GİDEN SÜREÇ	
1.1. 19. Yüzyıl Sonlarından İtibaren Rusya’nın Genel Durumu	7
1.1.1. 1905 Devrimi	10
1.1.2. Birinci Dünya Savaşı ve Rusya.....	24
1.1.3. Romanovların Çöküşü ve Geçici Hükümet Dönemi.....	39
1.1.4. Bolşeviklerin İktidara Gelmesi ve Barış Çabaları.....	49
İKİNCİ BÖLÜM	
MÜTTEFİK MÜDAHALESİ VE PARİS BARIŞ KONFERANSI’NDA RUSYA SORUNU	
2.1. Müdahaleye Giden Süreç	69
2.1.1. Brest-Litovsk Antlaşması Sonrasındaki Alman Tutumu	73
2.1.2. Çekoslovak Lejyonu’nun Ayaklanması.....	76
2.1.3. Sibiry ve Kuzey Rusya’daki Stratejik Kaygılar	80
2.2. Amerika’nın İkna Edilmesi Sorunu.....	84
2.3. Paris Barış Konferansı’nın Toplanması ve Rusya’nın Temsili.....	92
2.3.1. Beyaz Ordu Temsilcileri ile Görüşmeler	107
2.3.2. Prinkipo (Büyükada) Konferansı	114
2.3.4. Bullitt Misyonu.....	124
2.3.5. Hoover-Nansen Planı	128
2.3.6. Kolçak’ın Tanınması Meselesi	131
2.4. Müttefikler Arasındaki Görüş Ayrılığı.....	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜDAHALE KARARI VE MÜDAHALENİN ÇÖKÜŞÜ

3.1. Müdahalenin Gelişimi	154
3.1.1. Kuzey Rusya (Archangelsk ve Murmansk)	158
3.1.2. Sibirya ve Uzak Doğu	176
3.2. Müdahalenin Sonu	183
3.3. Güney ve Transkafkasya Cepheleri: Müdahale ve Beyaz Hareketin Durumu ...	201
SONUÇ	218
KAYNAKÇA	221
EKLER	230

TABLÖLAR

Tablo 2.1. Eylül 1918 Kızıl Ordu'nun Cephe Dağılımı	110
Tablo 3.1. Kararlaştırılan ve Talep Edilen Takviyeler.....	160
Tablo 3.2. Murmansk Kuvvetleri	160
Tablo 3.3. Murmansk'a Ekim ve Sonraki Aylar İçin Aylık Takviye	160
Tablo 3.4. Liman Kapanana Kadar Archangelsk'teki Tahmini Kuvvetler	160
Tablo 3.5. Rusya'da Hedefler İçin Asgari Kuvvet Tahmini	167
Tabl 3.6. Arkhangelsk'te Müttefik ve Yerel Kuvvetlerin Sayısı.....	174
Tablo 3.7. General Maynard'ın Komutasındaki Müttefik ve Yerel Birliklerin Toplam Sayısı	184
Tablo 3.8. Sahada Bolşevik Güç Tablosu-1919..	186
Tablo 3.9. General Poole'ün Silah Talebi Sonucu Değerlendirmesi..	203
Tablo 3.10. Bölgelere Göre Değerlendirme.....	209

ŞEKİLLER

Şekil 1.1.	: Rus- Japon Savaşı Temalı Karikatür (Vasya Flotsky).....	15
Şekil 2.1.	: Rusya ve Kuzey Asya Haritası.....	81
Şekil 3.1.	: Rusya'daki Müttefik Girişim Önerileri.....	159

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı Eser
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.y.	: Aynı Yayın
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CAB	: Cabinet (Kabine)
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
FO	: Foreign Office
KV	: Kew Office
p.	: Paper.
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Aralığı
Vol.	: Volüme
WO.	: War Office

GİRİŞ

1914'te İtilaf Devletleri safında savaşa katılan Rusya, Almanya'ya saldırarak Fransa'nın yenilgisini önlemeye çalışan bir güç olmuştur. Üç yıl boyunca düşmanla amansız bir mücadele yürüten Rusya, düşman saflarına ağır darbeler indirmiş, ancak kendisi bundan çok daha derin bir yıkıma sürüklenmiştir. 1917 yılı, Rusya İmparatorluğu'nda uzun süredir biriken sorunların gün yüzüne çıktığı ve rejimin temellerinin ciddi biçimde sarsıldığı bir dönem olmuştur. Rusya kısa bir süre içinde otokratik monarşiden liberal bir demokrasiye, ardından devrim ile kurulan otoriter bir yönetime geçmiştir.¹

Çarlık rejiminin yıkılması ve Bolşeviklerin iktidara gelmesi, yalnızca Rusya'nın değil, savaşın seyrinin de yönünü değiştirmiştir. Yeni yönetim, hızla savaşın dışında kalmayı tercih etmiş ve Brest-Litovsk Antlaşması ile İttifak Devletleri ile barışı sağlamıştır. Bu gelişme, Almanya'nın Doğu Cephesinde rahatlamasına yol açarken, Müttefikler açısından ciddi stratejik sorunlar yaratmıştır. Rusya'nın savaş dışı kalışı, hem I. Dünya Savaşı'nın gidişatını değiştirmiş hem de Müttefikler için Bolşevizm tehdidine karşı yeni stratejiler geliştirme gereğini ortaya çıkarmıştır.

Bunun yanı sıra, Rusya'nın çekilmesiyle birlikte Çarlık dönemine ait topraklarda boşluk oluşmuş ve birçok millet bağımsızlık mücadelesine girişmiştir. Bazı bölgeler ise Alman ilerleyişinin hedefi hâline gelmiştir. Bu durum, Müttefikler açısından çözülmesi gereken yeni sorunları gündeme getirmiş; İngiltere, Fransa ve Japonya, çıkarlarını koruma ve Rusya'ya yardım etme gerekçesiyle askerî müdahaleye girişmiştir. Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri, "kendi kaderini tayin" ilkesi doğrultusundaki çekimser politikası nedeniyle bu müdahalelere uzun süre mesafeli yaklaşmıştır.

Paris Barış Konferansı'nda yeni bir dünya düzeni kurulmaya çalışılırken, Müttefikler bir yandan Almanya'nın ağır biçimde cezalandırılmasını istemekteydi. Ancak diğer yandan, Almanya'nın Bolşeviklerle yakınlaşma ya da onlardan destek arama olasılığı, bu konuda tereddüt yaratmıştır. Anti-Bolşevik hareketlerin ortaya çıkışı ve Rusya'daki iç savaş ise Müttefiklerin politikalarını belirleme sürecinde önemli bir engel teşkil etmiştir. Denikin'in Yekaterinodar'daki karargâhında bulunan İngiliz

¹ Margaret MacMillan, **Paris 1919: 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi**, Çev.: Belkıs Dışbudak, Odtü Yay., Ankara, 2004, s. 67-68.

Askerî Misyonu Başkanı General Poole'un raporunda, Beyaz Ordu'nun temel hedefleri şu şekilde sıralanmıştır: Bolşevikleri yenilgiye uğratmak, ülkede düzeni yeniden sağlamak, halka kendi yönetim biçimini seçme olanağı tanımak, Brest-Litovsk Antlaşması'nı geçersiz kılmak ve nihayetinde birleşik ve bölünmez bir Rusya'yı savunmak. Bununla birlikte, farklı "bölgelere" geniş bir özerklik verilmesini desteklemekle birlikte, bir devletler federasyonuna karşı çıkıldığı da vurgulanmıştır.² Bu doğrultuda, Lenin ve Bolşevik yönetimi tanınmamış; buna karşın Geçici Hükümet'in diplomatik temsilcileri resmî olarak tanınmaya devam edilmiştir. Ancak Bolşevik Rusya'ya nasıl bir tutum takınılması gerektiği konusunda Müttefikler arasında ciddi görüş ayrılıkları sürmüştür. Müttefiklerin öncelikli politikası, Rusya'nın savaşa devam etmesini sağlamaktır. Bu hedef ise Rusya tarafından düşmanca algılanabilecek iki farklı yöntemle yürütülmüştür: Bazı Müttefik temsilcileri, devrimci grupların devrilmesini ve Doğu Cephesi'nin yeniden açılmasını teşvik ederken; diğerleri Bolşevik liderlerle temas kurarak, Rusya'nın Almanya'ya karşı savaşı sürdürmesi hâlinde Müttefik desteği sözü vermiştir.³

Bu görüş ayrılıkları ve Rusya'yı savaşta tutma stratejisi tartışılırken, Müttefikler arasında Rusya'ya asker gönderilmesine ilişkin öneriler de gündeme gelmiştir. Amerikan Büyükelçisi David R. Francis Avrupa'da yaklaşık iki milyon Amerikan askerinden bir kısmı gönüllü olarak Rusya'ya gönderilerek, Amerikan çıkarlarını ve temsilcilerini koruma fikrini öne sürmüştür. Ancak Amerikan Başbakanı Wilson kamuoyunu hesaba katarak bunu reddetmiştir. Fransız Başbakanı Clemenceau da Fransız askerlerinin Rusya'ya sevk edilmesi durumunda isyan çıkabileceğini iletmiştir.⁴ Buna rağmen 1918 yazından itibaren müdahale gelişmiş; Bolşevizmi abluka altına almaya çalışan Müttefikler, Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'ın öne sürdüğü "kendi kaderini tayin etme" ilkesini uygulamaz hâle gelmiştir.

Müttefikler, başlangıçta Rusya'ya müdahaleyi Alman ilerleyişini durdurmak, cephaneleri güvenceye almak ve Çekoslovak Lejyonu'nu tahliye etmek için gündeme getirdiler. Ancak zamanla bu müdahale, Bolşevik iktidarına karşı Beyaz Ordu'yu

² Kaya Tuncer Çağlayan, **British Policy Towards Transcaucasia 1917-1921**, Yayımlanmış Doktora Tezi, University of Edinburgh, 1917, s.262.

³ Betty Miller Unterberger, **United States and the Russian Civil War: the Betty Miller Unterberger collection of documents**, Scholarly Resources Inc., USA, 2002, s.4.

⁴ David R. Francis, **Russia From American Embassy**, New York, Charles Scribner's Sons, 1922, s. 311.

desteklemeye ve Rusya'nın geleceğini şekillendirmeye yönelik daha geniş bir girişime dönüştü. Fakat bu noktada Müttefiklerin hepsi aynı fikirde değildi; İngiltere, Fransa, Amerika ve Japonya'nın müdahale amaçları birbirinden farklıydı.

Paris Barış Konferansı, Rusya sorununu uluslararası gündemin önemli bir parçası haline getirdi. Konferansta Müttefikler, Bolşevik yönetimini tanıyıp tanımama, Beyaz Ordu'ya nasıl destek verecekleri ve Rusya'nın gelecekte nasıl bir rol üstleneceği konusunda tartışılar. Ancak ortak bir yol bulunamadı, daha çok fikir ayrılıkları öne çıktı.

Margaret'a göre Rusya teknik olarak hâlâ müttefiklerden biriydi ve hâlâ Almanya'yla savaş halinde sayılırdı. Ne de olsa, Almanlar 1918 Kasım'ında kendi mütarekelerini imzaladıklarında, Brest-Litovsk Antlaşması'nı da iptal etmek zorunda kalmışlardı. Ne olursa olsun, Rusya'nın Paris'te bulunmayışı rahatsızlık vericiydi.⁵ Bu doğrultuda Müttefik sorunu bir ikilem teşkil etti. Dışlama ve müdahale arasında bocalanma çerçevesinde politika değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın ana konusu müttefiklerin Rusya'ya müdahalesini ve Paris Barış Konferansı'nda bu sorunun nasıl ele alındığını incelemektedir. Buna rağmen çalışmada Paris Barış Konferansı özel bir dönemeç olarak ele alınsa da, araştırma yalnızca konferans süreciyle sınırlı tutulmamıştır. Zira Müttefiklerin Rusya'ya yönelik politikaları ve müdahaleleri, Paris'teki görüşmelerden önce şekillenmeye başlamış, konferans sonrasında da farklı boyutlarıyla devam etmiştir. Bu nedenle tez, Rusya sorununu yalnızca Paris Konferansı bağlamında değil, daha geniş bir tarihsel çerçevede incelemektedir.

Müttefik politikaları Geçici Hükümet Dönemi, Bolşevik Devrimi Dönemi, Brest-Litovsk Antlaşması sonrası ve Paris Barış Konferansı süreci değişim yaşamıştır. Bolşevik Devrimi ile ilgili ülkemizde birçok çalışma bulunsa da Müttefik politikaları ya da Müttefik-Sovyet ilişkisini genel hatlarını ile inceleyen çalışma söz konusu değildir. Yüksek lisans tezi olarak bu konuyu seçmemizdeki asıl amaç da nihai barışın sağlandığı dönemdeki askerî müdahalenin kapsamını açıklayabilmek, bu süreci şekillendiren politikaların gerekçeleri ve amaçlarını belirlemektir. Bu doğrultuda İngiliz ve Amerikan

⁵ MacMillan, **a.g.e.**, s. 67-68.

belgeleri incelenerek politikanın ana hatları belirlenmeye çalışılarak, konferansın perde arkasındaki tarihi sürecin yapılandırılması sağlanmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde I. Dünya Savaşı öncesi Rusya’da meydana gelen gelişmeler işlenmiştir. Özellikle toprak sorunu ile oluşan memnuniyetsiz ortamın 1905 Devrimi ile şekillenmesi ve I. Dünya Savaşı’nın rejim değişikliğine ortam hazırlaması analiz edilmiştir. Rusya’nın Müttefikler için bir mesele olmadan önceki tarihsel süreci ele alarak 1917 Bolşevik Devrimi’ne giden süreç ile Bolşeviklerin Müttefikler tarafından tanınma önündeki engeller aktarılmıştır.

İkinci bölümde Paris’te Rusya’nın neden bir sorun olarak algılandı, dışlanması konusundaki gerekçe neydi gibi sorulara cevap vermeye çalışılmıştır. Müttefiklerin Rusya’daki İç Savaş’a müdahalesinin barış sürecine etkisi ile tanınma unsurunun bir krize yol açması aktarılmıştır. Paris Barış Konferansı’nda Rusya’nın temsiliyet krizi ve Bolşevik karşıtı arayışlar ortaya konulmuştur. Bunlar birlikte Barış masasına davet edilmeyen Rusya için Prinkipo önerisinin temeli aktarılmıştır. Çalışmada, konu hem Müttefiklerin hem de Rusya’nın perspektifinden değerlendirilmiş; Müttefiklerin Rusya’ya müdahalesinin nedenleri ve amaçları tarihsel bağlamı içinde ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Rusya konusunu çözmek amacıyla siyasi ya da askeri yetkililerin görüşleri değerlendirilerek, bunların barış sürecine veya müdahaleye etkisi saptanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Müttefiklerin Rusya’daki konumları ve müdahalenin genişleyen boyutu analiz edilmiştir. Müdahalenin hedeflerinin ne ölçüde gerçekleştiği ve Beyaz Ordu’nun gerilemesinin bu sürece etkisi tartışılmış; ayrıca müdahalenin diplomatik yönü ele alınmıştır. Sovyet ve Soğuk Savaş tarihçilerine göre, 1918’de Rusya’ya yapılan seferler, sonraki dönemde Komünizme karşı geliştirilen müdahale anlayışının temelini oluşturmuştur.⁶ Bu çerçevede, müdahalenin nedenleri ve genel yapısı incelenmiş, ağırlıklı olarak diplomatik boyutu öne çıkarılmıştır.

Çalışmanın ana kaynağını İngiliz Arşivleri oluşturmaktadır. Özellikle İngiliz Savaş Kabinesi’nde alınan kararlar, Rusya’nın tanınma meselesi, müdahaleye Müttefiklerin bakış açısı, çeşitli cephelerde Alman ilerleyişi, Bolşevik tehdidinin

⁶ Unterberger, **United States and the Russian Civil War**, s.3.

değerlendirilmesi, önemli devlet adamlarının veya askerî temsilcilerin tespitleri, politikaların tartışılması gibi unsurlar aktarılmıştır. Paris Barış Konferansı sürecinde Quai d'Orsay'daki M. Pichon'un odasında yapılan toplantılardaki tutanaklar da konunun önemli parçasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Amerikan tutanakları incelenmiştir. Bunun yanı sıra konuyla alakalı literatür taranarak; anı, makale, tez ve ikinci el kaynaklar incelenmiştir.

Nesimi Gökşen'in "İngiltere'nin Kafkasya Politikası (1917–1921)" başlıklı çalışması, Müttefik müdahalesi ve Rusya iç savaşı bağlamında özellikle Kafkasya bölgesine odaklanması açısından değerli bir kaynaktır. Çalışma, İngiltere'nin bölgedeki askeri ve siyasi faaliyetlerini ayrıntılı biçimde ele almakta; Bakü, Hazar çevresi ve Transkafkasya'daki gelişmeleri İngiliz politikaları çerçevesinde incelemektedir. Bu yönüyle tez, Müttefiklerin Rusya müdahalesinin Türkiye ve yakın coğrafyaya yansımalarını anlamak açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Ancak Paris Barış Konferansı sürecindeki tartışmaları doğrudan aktarmadığı için müdahalenin uluslararası boyutunu ikincil planda kalmıştır. Çalışma daha çok bölgesel gelişmeler üzerinde yoğunlaşmıştır.⁷ Aynı şekilde Çağlayan, İngiltere'nin Transkafkasya'daki politikalarını ayrıntılı şekilde inceleyen kapsamlı bir çalışmadır. Bölgedeki askeri, siyasi ve diplomatik gelişmeleri İngiliz belgelerine dayalı olarak ele alması, eseri oldukça değerli kılmaktadır. Bu sayede Müttefik müdahalesinin Kafkasya boyutunu anlamak için güçlü bir kaynak sunar. Ancak eser, odak noktasını Transkafkasya ile sınırlı tuttuğundan, Paris Barış Konferansı'ndaki genel Rusya tartışmalarına daha sınırlı biçimde değinir. Bu nedenle, konferansın diplomatik boyutunu ele almak için başka kaynaklarla birlikte değerlendirilmesi gerekir.⁸

MacMillan'ın kitabı, Paris Barış Konferansı'nı genel hatlarıyla anlatan kapsamlı bir eserdir. Konferansın atmosferini, büyük devlet adamlarının kişiliklerini ve karar süreçlerini aktarılmıştır. Bu yönüyle konferansın genel işleyişini anlamak için oldukça faydalıdır. Ancak eser, daha çok büyük güçlerin bakış açısına odaklandığı için Rusya sorunu ve Müttefik müdahalesi gibi konulara yüzeysel değinmiştir.⁹

⁷ Nesimi Gökşen, İngiltere'nin Kafkasya Politikası (1917–1921), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

⁸ Çağlayan, a.g.t.

⁹ MacMillan, a.g.e.

Thompson'un çalışması, Paris Barış Konferansı sürecinde Rusya meselesini doğrudan ele alması açısından çok değerlidir. Eserde özellikle Bolşevik iktidarının yarattığı belirsizlik, Müttefiklerin müdahale politikaları ve konferanstaki diplomatik tartışmalar ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Bu yönüyle, Rusya sorununa odaklanan az sayıdaki temel eserlerden biridir.¹⁰

¹⁰ John M. Thompson, **"Russia, Bolshevism, and the Versailles Peace"**, Princeton University Press, 1967.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇARLIK RUSYA’NIN ÇÖKÜŞÜNDEN BOLŞEVİK İKTİDARINA GİDEN SÜREÇ

1.1. 19. Yüzyıl Sonlarından İtibaren Rusya’nın Genel Durumu

Henüz Kırım Savaşı devam ederken, 1855 yılında tahta çıkan Aleksandr, utanç verici bir yenilgi ile yüzleşmek durumunda kaldı. Sosyal ve ekonomik yönden Rusya’nın yaşamakta olduğu sıkıntıya askerî durumun eklenmesi ile ülkede ayaklanmalar ve karışıklıklar artmıştır. Rusya’nın 20. Yüzyıl başlarından yaşayacağı 1905 devriminin hatta 1917 devriminin bir argümanı, yaşanan zayıflıkları (iç karışıklık, endüstriyel geri kalmışlık, ekonomik bozulma vs.) 1800’lerdeki toprak meselesine atfetmek olmuştur.

1856 Kırım yenilgisi, bir zamanlar Avrupa’nın etkin gücü olan Rusya’nın askeri olduğu kadar siyasal ve ekonomik olarak da Kıta’nın gerisinde kaldığını açıkça kanıtlamış oldu.¹¹ Bu durumdan kurtulabilmek adına reform hareketlerine girişildi. Yaşanan sıkıntılar gerekçesiyle çıkan ayaklanmalara yönelik alınan tedbir, bu doğrultuda köylüye çeşitli vaatler verdi. Kırım Savaşı’nın ardından Rusya, askeri yenilginin ortaya çıkardığı zayıflıkları telafi etmek amacıyla modernleşme yoluna girmek zorunda kaldı. Bu süreçte sanayileşme ve kapitalist üretim biçimleri gelişmeye başlarken, geleneksel toplumsal ve ekonomik yapılar -özellikle feodal toprak düzeni- varlığını büyük ölçüde sürdürdü.¹²

Yıllarca çalışmaları süren plan, her ne kadar tartışmalara yol açmış olsa da 5 Mart 1861 tarihinde serfliğin kaldırılması ile sonuçlandı. Bu plan doğrultusunda 17. yüzyıldan beri var olan toprak sahiplerine bağlı serflik sistemi yerini toprak sahipliğine bırakmıştı. Ancak köylünün toprak kazanımına yaraması gereken bu vaat, uygulamada köylüyü hüsrana uğrattı. Çünkü toprak edinebilmek amacıyla eski toprak sahiplerine köylünün ödeme yapması gerekti. Bu durumu kolaylaştırmak için hükümet tarafından yüzde seksenlik destek sağlandıysa da köylünü geri kalan meblağ için 49 yıllık taksit

¹¹ Murray Bookchin, **Devrimci Halk Hareketleri Tarihi: 1905’ten 1917’ye Rus Devrimleri**, Çev: Ali İhsan Başgöl, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013, c.3 s.43.

¹² Ahmet Tunç, "Lenin Dönemi (1917-1924) Sovyet Rusya’nın Kafkasya ve Azerbaycan Politikası", **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2024, s.18-19.

ödemesi gerekecekti. Toprak ağlarının zorunlu hizmetinden ayrılan köylünün edindiği toprak ise serf olarak işledikleri arazinin yarısına kadar olan kısmı ile dar alanla ölçülü idi.¹³

Toprak sahiplerinden daha büyük kayba uğrayan ve ağır vergiler ile ezilmekte olan köylünün, bu kazanım için ayrıca yıllarca belli bir meblağ ödeme yapması(Borşçina sistemi) veya belirli bir süre toprak sahibi adına çalışması(Obruk sistemi) neticesinde ise satın aldığı şey mülkiyet olmamıştır.¹⁴ Yalnızca toprağı kullanım hakkı elinde bulunan köylü, ani nüfus artışı ve verimsiz toprak dağıtılmasından kaynaklı bu hakkından da mahrum kalarak, borcunu ödeyemez durumda çareyi şehirlerde aramak adına göç etmek durumunda kalmıştır. 1861'den 1905'e kadar Rusya'nın nüfusundaki ani artış¹⁵ ile toprakta yaklaşık yüzde 25'lik azalmanın yarattığı göç dalgası yaklaşık 4 milyonu bulmuş ve ilerideki Rus proleteryası oluşmuştur.¹⁶ Şehirde ise zor şartlar altında yaşayacak bu sınıfın Marksizm'in güçlenmesine aracılık edecek unsur olacağı görülmüştür.

1861 tarihli Serfliğin Kaldırılması Yasası'yla özgürlüklerine kavuşan köylülerin önemli bir kısmı, çeşitli olumsuz koşullar nedeniyle topraklarını terk etmeyerek bulundukları bölgelerde yaşamlarını sürdürmeyi tercih etmiştir. Ancak kendilerine tahsis edilen topraklar çoğu zaman düşük verimlilikte, yerleşim merkezlerine uzak ve tarımsal üretim için yetersiz donanımına sahip bireylerin kullanımına uygun olmayan nitelikteydi. Toprak reformlarında dahi bu adaletsizlik giderilmemiş, aksine en verimli toprakların %2'si soylulara bırakılarak, köylü lehine zaten yetersiz olan tahsisatlar daha da azaltılmıştır.¹⁷ Bu nedenlerle birçok köylü, eski toprak sahiplerinden toprak kiralama yoluna gitmiş ve dolaylı yoldan yeniden onlara bağımlı hale gelmiştir.

Söz konusu düzenlemeye karşı tepkiler kısa sürede ortaya çıkmış, halihazırda mevcut olan huzursuzluk ortamı, serfliğin kaldırılmasının yarattığı hayal kırıklığıyla birleşerek köylü ayaklanmalarının artmasına yol açmıştır, köylüler genellikle tüm

¹³ Ali Gökdül, "1861 Rus Toprak Reformu ve Etkileri", **Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2017, S. 1, s.5; Bookchin, **a.g.e.**, s.44.

¹⁴Gökdül, **a.g.m.**, s.5.

¹⁵ Aslı Yiğit, "İmparatorlukta Son Reform: Rus Çarlığının Son Döneminde Başbakan P.A. Stolipin'in Toprak Reformuna Dair Bir Değerlendirme (1906-1917)", **Avrasya Etüdleri**, Aralık 2022, Y. 28, S. 61, s.94.

¹⁶ Fahir Armaoğlu, **Siyasi Tarih (1789-1960)**, Ankara, Alkım Yayınevi, 1964, s.447.

¹⁷ Leon Trotsky, **1905**, Çev. Anya Bostock, Penguin Books, London, 1973, s.43.

toprakların mülkiyetinin kendilerinden çalındığını düşünmekteydi.¹⁸ Devletin uyguladığı ağır cezalara rağmen isyanların önüne geçilememiştir. İsyanları bastırmak ve halk üzerindeki etkileri azaltmak amacıyla aydınların köylere gönderilmesi gibi önlemler alınmış, fakat köylülerin tarımsal bilgi ve teknik donanımdan yoksun oluşu ile söz konusu aydınların köylüler nezdinde yeterli güveni sağlayamaması, bu girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur.

1880'e kadar Avrupa standartlarına göre Rusya geri kalmış bir ülke idi. Büyümeyi ancak 1890'lardan itibaren hızlıca yakalamaya çalıştı.¹⁹ Büyük ölçüde İngiliz, Fransız ve Alman başta olmak üzere yabancı sermayelerle finansa edilerek geç bir dönemde sanayileşmeye çalışmıştır.²⁰ 1800'lerde başlayan endüstrileşme yönündeki adımlardan kaynaklı vergi yükü ağırlaştı. Nüfus artışı ile yaşanan kıtlık, vergi toplanmasını olumsuz kılmıştı. Buna karşılık köylerde durumundan memnun olmayanın yarattığı göç dalgası şehirlerde de fakirliği doğurmuştur. Tarıma dayalı ekonomisi olan Rusya, endüstrileşmek adına İngiliz-Fransız desteğine ek olarak fabrikalarda bulunan işçilerden destek almaya çalışılmış; 12 ve üstü saatlerde çalışan işçinin bu durumda hoşnutsuzluğu artmıştır.

Sonuç olarak, reformların yarattığı toplumsal gerilim giderek tırmanmıştır. Serflerin özgürleşmesinden bir yıl sonra Toprak ve Özgürlük adlı gizli bir devrimci topluluğun oluşması ile, köylüler arasında sosyalizm yayılmaya çalışıldı. nihalizmin yayılması iç karışıklığa neden olmuş, 16 Nisan 1866'da Kara-kozo adlı genç bir fanatik, Çar II. Aleksandr'ı St.Petersburg'daki Yaz Bahçesi'ndeki günlük yürüyüşü sırasında öldürmeye çalışmıştır. Plan başarısız olsa da bir devrimcinin bir çarı öldürmeye yönelik ilk girişimi olması yönünden bu olay önem arz etmektedir. Sonraki dönemlerde bir okul müdürü olan Solovieff tarafından öldürülme, Kışlık Saray'ın havaya uçurulması veya seyahat ettiği trenin bombalanması gibi birçok suikast girişimi ile karşı karşıya kaldı.²¹ Her ne kadar hayatına yönelik ardı ardına suikast girişimlerine maruz kalsa da II.

¹⁸ Robert Hamilton Bruce Lockhart, **The two revolutions: an eye-witness study of Russia 1917**, The Bodley Head, London, 1967, s.18.

¹⁹ Norman Stone, **Dönüşen Avrupa (1978-1919)**, Çev. Dilek Yücel, Ketebe Yayınları, İstanbul, Kasım, 2022, s.235.

²⁰ Robert Goldston, **The Russian Revolution**, The Boobs-Merrill Company, USA, 1966, s.58.

²¹ Alfred Rambaud, **Russia**, Çev. Leonora B. Lang, The Cooperative Publication Society, New York, vol.2,1904, s.288. Lockhart, **a.g.e.**, s.21.

Aleksandr reform gündeminden tümüyle vazgeçmemiştir. Ancak nihayetinde, 1881 yılında Narodnaya Volya (Halkın İradesi) adlı radikal örgütün üyeleri tarafından gerçekleştirilen başarılı bir suikast sonucu yaşamını yitirmiştir.²² Yerine sert ve baskıcı yönetim benimseyen III. Aleksandr geçmiştir.

III. Aleksandr'ın ilk icraatlarından biri resmi ve gizli polis teşkilatını yeniden yapılandırmak ve Avrupa genelinde devrimcilerin faaliyetlerini takip etmek amacıyla bir casus ağı kurmak oldu. Bu vesile ile devrimci gruplar dağıtılmış, Narodnaya Volya'nın pek çok üyesi tutuklanmış ya da sürgüne gitmek zorunda kalmıştır. Suikast planlarını sürdüren ve özgür kalan bazı üyeler, 13 Mart 1887'de, Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesinin altıncı yıldönümünde, III. Aleksandr'a yönelik yeni bir suikast girişimi planladı. Ancak eylem hayata geçirilemeden engellenmiştir. Bu girişimin önde gelen isimlerinden biri, Aleksandr Ulyanov idi ki, kendisi daha sonrasında tarih sahnesine çıkacak olan Bolşevik Devrimi'nin Vladimir Ulyanov (Lenin)²³'in ağabeyidir. Aleksandr Ulyanov, tüm sorumluluğu üzerine alarak, "Terör, devletin şiddetine verdiğimiz yanıttır. Bu, despotik bir rejimi halkına siyasal özgürlük vermeye zorlamanın tek yoludur." ifadesini kullanmıştır.²⁴

1896 baharında babasının ölümü sonrasında II. Nikolay taç giydiğinde Rus halkı arasında olumlu bir beklenti vardı, onun tiranlığın sonunu getireceğini umuyorlardı. Ancak II. Nikolay, babasının aksine otoriter, iradeli yapıdan yoksundu. Siyasete ciddi bir ilgi göstermeyerek, idarenin işleyişinin öğrenmeye çalışmamıştır.²⁵

1.1.1. 1905 Devrimi

²² Armaoğlu, **Siyasi Tarih**, s.447. Lockhart, **a.g.e.**, ss.18-20.

²³ Vladimir Ulyanov(1870-1924); Marksist, Bolşevik Parti lideri ve Sovyetler Birliği'nin kurucusudur. 1917 Ekim Devrimi'ni organize ederek Çarlık rejiminin devrilmesinde rol oynamıştır. Barış, toprak ve ekmek vaadi ile iktidara geldikten sonra Brest-Litovsk Antlaşması imzalayarak Rusya'yı I. Dünya Savaşı'ndan çekme kararı almıştır. Akdes eserinde şu şekilde bahsetmiştir: "10/22 Nisan 1870 tarihinde, Volga üzerindeki Simbirsk şehrinde (bugünkü Ul'yanovsk) doğmuş, çiflik sahibi bir asilleştirilmiş aileye mensup olup moğol menşeli olması muhtemeldir." Bkz. Akdes Nimet Kurat, "**Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**", Atatürk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s.367.

²⁴ Lockhart, **a.g.e.**, s.21-22.

²⁵ Goldston, **a.g.e.**, s.52-53. Abraham Ascher, **The The Revolution of 1905: A Short History**, California,, Stanford University Press, 2004, s.2.

1905 Devrimi'ni oluşturacak etmenleri Kırım Savaşı sonrası reformlara veya bunlar sonucu oluşan gelişmelere dayandırmak mümkündür.²⁶ Toprak reformu sonrası köylünün yaşamış olduğu hayal kırıklığının yerini yenisi aldı. Köylülerin soylulara ait bazı toprakları (ayni, nakdi ya da emek karşılığı kendi kullanımları için işledikleri toprakları) satın alabilmeleri adına yıllarca tazminat ödemelerinin yanında bireysel mülkiyet kazanamadılar. Bu topraklar Mir²⁷'in ortak mülkiyetinde idi. Köylüler bu toprakları satamaz, ipotek ettiremezdi hatta istemese bile ona tahsis edilen toprağın bedelini ödemek zorundaydı.²⁸ Bir sonraki adımda borç ve vergi ödemede köylünün bağlı bulunduğu Mir'i yıkmak ile köy burjuvazisinin kurulmasına yönelik politika izlendi ve 'Kulak' adı verilen yeni sınıf oluşturuldu. Bu köylü sınıfı, köylü nüfusunun % 10'unu teşkil etmekle birlikte toprağın yalnızca % 35'ine hâkimdi. 1905'e bakıldığında 45 yıl içerisinde köylülerin sahip olduğu toplam arazi alanı %36 oranında azaldı.²⁹ Yapılan reformlara rağmen köylünün toprak sahiplerine bağlılıkları devam etmekteydi.

Her ne kadar toprağın sahibi olan aristokratların durumu köylüden daha iyi gibi görünse de kanunlar, sosyal meseleler vs. yalnızca kırsal halkla sınırlı kalmamış, aristokrasi üzerinde de ciddi sonuçlar doğurmuştur. Nitekim reform öncesinde yapılan tartışmalardan biri de serfliğin kaldırılmasının toprak sahibi sınıf üzerindeki etkileri ve bu sınıfın gelecekteki konumu meselesi olmuştur. Serfliğin kaldırılması sürecinde, toprak sahiplerinin mülkiyetinde bulunan arazilerin bir bölümü devlet eliyle belirli bir bedel karşılığında köylülere devredilmiş; bu süreçte devlet, köylüye sağladığı kredi ile aradaki bedeli karşılamış, köylü ise bu borcu yıllar boyunca geri ödemekle yükümlü kılınmıştır. Bu düzenleme neticesinde, köylüler serflikten resmen kurtulmuş olsalar da borç yükü nedeniyle ekonomik bağımlılıklarını sürdüremeye devam etmiş. Bu durum, köylüyü fiilen yarı serf statüsünde bırakmıştır.³⁰ Çünkü borçlarını ödeyemeyenlerin

²⁶ Kezban Acar, 1905 Rus Devrimi'nin Genel Bir Değerlendirilmesi, **Dıvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, Ocak 2008, c.13, S.24, s.85-86.

²⁷Köy cemiyeti. Mir için bkz. <https://www.britannica.com/topic/mir-Russian-community>. "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 02.02.2024.

²⁸ Sidney Harcave, **First Blood; the Russian Revolution of 1905**, New York, The Macmillan Company, 1964, s.19.

²⁹ Armaoğlu, **Siyasi Tarih**, s.446. Trotsky, **a.g.e.**, s.44.

³⁰ Gökdül, **a.g.m.**, s.5.

toprakları bankerlerin ve spekülâtorlerin eline geçmiştir. Daha önce çektikleri eziyetin aynısını belki de daha fazlasını yaşamak durumunda kalmışlardır.³¹

Öte yandan, toprak sahibi aristokratlar da reformdan olumsuz etkilenmiştir; çünkü toprak sahibinin çalışanlar için belirli miktarda ödeme yapması gerekmiştir ki bu ödememenin artışı sıkıntılı durumu oluşturdu. Toprak sahiplerinin karşılaştığı bu güçlüklerin tarımsal üretimi olumsuz etkileyeceği ve bunun enflasyon, kıtlık gibi sonuçlar doğurarak toplumsal huzursuzluğu artıracığı, hatta demokratik nitelikte bir devrime yol açabileceği yönünde değerlendirmeler yapılmış; hatta II. Aleksandır bu konuda uyarılmıştı.³²

Bu dönemde merkezî yönetim ile taşra arasındaki iletişimde de ciddi sorunlar yaşanmıştır. 1860'larda kurulan kırsal bölgelerin denetiminden sorumlu olan vali ya da il meclisi (**Zemtsvo**)³³ başkanı her bölgede yeterince etkili olamamış, bazı bölgelerde yönetim ve denetim boşlukları doğmuştur.³⁴ Bu da devlet otoritesinin taşrada zayıflamasına neden olmuştur.

Bu iç gelişmelere ek olarak, 1580 yılında başlayan ve 1778'de Sibirya Tatarlarının tamamen boyunduruk altına alınmasıyla sonuçlanan Rusya'nın doğuya yönelik yayılma süreci, Japonya ile yaşanan çatışmalar sonucunda ciddi bir çıkmaza girmiştir.³⁵ Neticede 1904-1905 Rus-Japon Savaşı yaşandı. Kore ve Mançurya üzerindeki çıkar çatışmaları, Trans-Sibirya Demiryolu'nun tamamlanması ile birlikte Port Arthur'un stratejik öneminin artması ve Japonya'nın bölgedeki egemenliği kabul ettirme çabaları, bu savaşın sebepleri olarak sayılabilir.

1894-1895 yıllarında Japonya Çin'i mağlup etmiş ancak Rusya, Almanya ve Fransa'nın dahil olduğu anlaşma ile Port Arthur ve Kore üzerindeki egemenliği engellenmiştir. Mançurya üzerinde bir tür denetim kurma arzusu Rus Savaş Bakanı Aleksey Kuropatkin ile gelişti. Artan Rus nüfusu adına doğrudan fetihle ya da Çin

³¹ Goldston, **a.g.e.**, s.57.

³² Acar, **a.g.m.**, s.202-203. Gökdül, **a.g.m.**, s.5.

³³ "Zemtsvolar 1860'lardaki "büyük reformlar" çerçevesinde yerel yönetimi halkın sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarının karşılanmasına dâhil etmek, hatta karşılanmasını sağlamak amacıyla kurulmuştu. " Bkz. Acar, **a.g.m.**, s.86. Ascher, **a.g.e.**, s.2.

³⁴ Yiğit, **a.g.m.**, s.96; Stone, **Dönüşen Avrupa (1978-1919)**, s.243. Ascher, **a.g.e.**, s.2.

³⁵ Jean Senat Fleury and John Katz, **Russo-Japanese War(1904-1905)**, LAP Lambert Academic Publishing, 2023, s.28.

hükümetini Rus yerleşimcileri kabul etmeye zorlayan bir siyasetle bölgeyi denetim altına almayı savundu. Neticede 1898 yılında diplomatik baskı yolu ile Çin'den Port Arthur deniz üssünü kazanımını elde etti.³⁶ 1900'de Çin'deki Boxer Ayaklanması sırasında, Çin toprakları üzerindeki çıkar çatışması potansiyeli yeniden su yüzüne çıktı. Gizli bir topluluk tarafından kışkırtılan bu ayaklanma, doğrudan Çin'deki yabancılara kaşıydı. Çin ile ortak sınırının olması nedeniyle Rus, ayaklanmayı bastırmada öncü rolü üstlendi. Avrupa ve Japon kuvvetleri Pekin'e ulaştığında, başkente girme inisiyatifi Ruslarındı. Müdahale eden hükümetler Çin'i güvence altına aldıktan sonra orduları geri çekme konusunda anlaşma sağladı.³⁷

Mançurya'da yaklaşık 2 bin Rus askeri gücü söz konusu iken isyandan sonra bunu 12 bine çıkı. Yabancı hükümetler tarafından Rusya'nın anlaşmaya uymaması protesto edildi. Nisan 1902'de, uluslararası baskının artması ile Ekim 1903'e kadar Mançurya'daki tüm Rus birliklerinin tahliyesini öngören Rus-Çin anlaşması sağlandı.³⁸ Rusya üç aşamalı olarak gerçekleşecek Mançurya tahliyesini onaylasa da buna uymadı. Japonya, Kore'deki Japon üstünlüğünün kabul edilmesine karşılık Rusya'nın Mançurya'da bazı haklara sahip olmaya hazır olduklarını bildirdi. 12 Ocak 1904'te bu teklifin kabul edilmesi adına baskı yapıldı.³⁹ Kore, Japonya'nın Çin'e ulaşabilmesi için kilit nokta idi. Ancak Ruslar bu konuda müzakereye yanaşmadı.

Rus cevabı Tokyo'ya ancak 7 Şubat'ta ulaştı. Japonya, Rusya'nın yanıtını geciktirmesini diplomatik oylama taktiği olarak değerlendirmiş ve bir önceki hafta savaş hazırlıkları başlamıştı.⁴⁰ Artık Rusya'nın Japonya ile yapmış olduğu anlaşmayı ihlal etmesi ve daha sonrasındaki gerilimli gelişmeler, Japonya'nın giderek daha sert bir tutum benimsemesine neden oldu. Japonya, resmi bir savaş ilanında dahi bulunmadan, 1904 yılı Şubat ayında Rusya'nın Uzak Doğu'daki en önemli deniz üssü olan Port Arthur'a ani bir saldırı düzenleyerek savaşı başlattı. 10 Şubat 1904 Japonya, savaş

³⁶ Fleury-Katz, **a.g.e.**, s.28. Kurat, **a.g.e.**, s.369.

³⁷ J. N. Westwood, **Russia against Japan, 1904-1905: a New Look at the Russo-Japanese War**, New York, State University of New York Press, 1986, s.11.

³⁸ Fleury-Katz, **a.g.e.**, s.33; Rotem Kowner, **Historical Dictionary of the Russo-Japanese War**, USA, The Scarecrow Press, 2006, s.9.

³⁹ Ascher, **a.g.e.**, s.14; Fleury-Katz, **a.g.e.**, s.32; David Floyd, **Russia in Revolt 1905: the First Crack in Tsarist Power**, London, Macdonald & Co., 1969, s.31.

⁴⁰ Kowner, **a.g.e.**, s.10.

ilanında bulundu.⁴¹ Amiral Togo Heihachiro komutasındaki Japon donanmasının gerçekleştirdiği bu baskın, Rus tarafı için büyük ölçüde hazırlıksız yakalanılan bir gelişmeydi; zira Petersburg yönetimi, bir saldırı ihtimalini ciddi biçimde değerlendirmemişti. Çar Nikolay ve en yakın danışmanları ilk etapta bunun bir savaş olmadığını düşünerek, harekâtı hafife alarak, Rus ordusunun düşmanları püskürteceğini düşünüyorlardı.⁴²

Japonların amacı deniz üssünü ele geçirerek Liaotung Yarımadası'na yönelmek, bölgeye ve Kuzey Kore'ye yoğun bir şekilde asker yığmaktı.⁴³ Japon saldırısına karşı Ruslar hazırlıksızdı. Neticede sadece birkaç saat içinde Çarlık donanması ağır darbe aldı, zapt edilemez bir kale olarak görülen Port Arthur'daki Rus komutanı dört ay boyunca kendilerine yetecek ıaşıya ve mühimmata sahipken teslim oldu.⁴⁴ Bu dönemde Rusya'nın bölgede konuşlu kara kuvvetleri yaklaşık 100.000 düzenli asker ile 30.000 demiryolu personelinden oluşuyordu. Ancak Japonya, saldırının hemen ardından seferberliğe başlamış, deniz üstünlüğünü kısa sürede sağlayarak Kore'deki birliklerini hızla takviye etme imkânı bulmuştu. Rus donanması Port Arthur baskını öncesinde dahi Japonya karşısında belirgin bir üstünlük sağlayamamıştı. Rusya'nın Uzak Doğu'ya ikmal sağlayabilmesi açısından hayati öneme sahip olan Trans-Sibirya Demiryolu hâlâ tamamlanmış değildi. Lojistik destek konusunda da sıkıntı yaşandı, malzemelerin kış şartlarında buz üzerinde ya vapurla ya da demir yoluyla gölden feribot vasıtasıyla taşınması gerekmektedir. Çar etrafında iyimser kişiler olmasına karşı Savaş Bakanı Kuropatkin, Rusya'nın herhangi bir savaşa hazır olması için bir yıldan fazla zamana ihtiyaç olduğunu savunmuştu.⁴⁵

Devrim dalgasını durdurmak için askeri zafere duyulan ihtiyacın karşılanması adına fırsat olarak görülen 1904–1905 yılları arasındaki Japon-Rus Savaşı⁴⁶, hem askerî

⁴¹ Savaş ilanını içeren belge için bkz. Kowner, **a.g.e.**, s.441.

⁴² Ascher, **a.g.e.**, s.14; Sidney Harcave, **Russia : A History**, New York, Lippincott Company, 1968, s. 386-387.

⁴³ Goldston, **a.g.e.**, s.59.

⁴⁴ Harcave, **Russia : A History**, s. 386-387.

⁴⁵ Goldston, **a.g.e.**, s.59.

⁴⁶ Floyd, **a.g.e.**, s.44-45. Buna rağmen Kuropatkin'in Japon ordusunu küçümsediğine ve uyduruk gördüğüne yönelik kanı için bkz. Sebag Montefiore, Romanovlar, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2019, s.530.

⁴⁶ Rus İçişleri Bakanı Vyacheslav Plehve tarafından bu şekilde görülmüştür. Bkz. Jonathan White, **Russia 1905-1941**, London, Collins Educational, 2003, s.14. Ascher, **a.g.e.**, s. 13-14.

başarısızlıklar hem de savaş ekonomisinin yarattığı yükler nedeniyle toplumsal hoşnutsuzluğu daha da artırmıştır. Yalnızca işçiler değil devlet kademelerinde veya halk kesiminde savaş eleştiri konusu olmuş, alınan yenilgi ile de beklenen devrimin yatışması önlenememiştir. Rus güçlerinin erken geri çekilmeleri, aldıkları hezimetin boyutu ya da savaşın ekonomiyi zayıflatması buna etken olarak görülebilir. Tüm olumsuzluğa rağmen Çarlık rejiminin meşruiyetini korumak için üretilmiş etkili bir propaganda uygulanmaya çalışılmıştır.

Şekil 1.1. Rus- Japon Savaşı Temalı Karikatür (Vasya Flotsky)

Kaynak: <https://catalog.shm.ru/entity/OBJECT/2179287>. "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 20.06.2025.

"Vasya Flotsky" (Вася Флотский) başlıklı karikatür de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Karikatürde solda oturan Rus denizcinin diğer figürlere kıyasla daha büyük resmedilmesi ve yüzündeki rahat, kendinden emin ifade; Rusya'nın rakiplerine karşı üstünlüğünü ve soğukkanlılığını yansıtmaya amacı taşımaktadır. Karikatürün sağ alt köşesinde yer alan, büyük dişli, Japon kıyafetli ve yere çömelmiş karakter ise Japonya'yı simgeler. Bu figür, oyuncak gemilerle oynayan, sinsice batan gemilere bakan bir tutumla resmedilmiştir. Böylece Japonya'nın savaş yanlısı tutumu eleştirilirken, aynı zamanda amacına ulaşamayan bir güç olarak küçümsenmektedir.

Karikatürün sağında uzun silindirik şapkalı, bastonunda "Peace (Barış)" yazan karakter ise Amerika Birleşik Devletleri'ni temsil eder. Japonya'nın hemen arkasında

yer alarak barış söylemlerinde bulunması, fakat fiilen Japonya'ya destek verir pozisyonda durması; dönemin Rus bakış açısıyla Amerikan ikiye bölünmüşlüğü simgeler. Orta bölümde ise şişman, kırmızı ceketli bir karakter olarak çizilmiş olan İngiltere, arkasında görülen mühimmat ile Japonya'ya silah desteği sağlayan bir aktör olarak resmedilmiştir. Bu da İngiltere'nin tarafsız olmadığının algısıdır. Rusya figürünün ardındaki Almanya'yı temsil eden figürün ise olanı biteni izler gibi çizilmesi dikkat çekicidir. Floyd bu durumu şu şekilde değerlendirmektedir:

*"Rusya'nın bir başka zayıflığı da Çar'ın Uzak Doğu politikalarına uluslararası desteğin olmamasıydı. Fransa ile ittifakın pek yardımı olmadı, Almanya Rusya'yı Japonya'ya karşı bir denge unsuru olarak teşvik etme konusunda fazla ileri gitmeye hazır değildi ve İngiltere açıkça Japonya'nın müttefikiydi."*⁴⁷

19 aylık sürececek savaşın ilk iki ayında Japonya, neredeyse hiç Rus muhalefeti olmadan Kore yarımadasını işgal etti. 1-5 Mayıs 1904 tarihleri arasında Yalu Nehri boyunca savaş Rus Ordusu'nun ilk büyük yenilgisine yol açtı. Nehri geçen Japon kuvvetleri Laiotung Yarımadası ile Port Arthur'u ele geçirmeyi hedefledi. İlk adım olarak da 26 Mayıs'ta Nanshan Tepeleri'nde Rus birliklerini yenilgiye uğrattılar.⁴⁸ Nanshan'daki yenilgi sonrası Ruslar Dalny Limanı'nı ve Port Arthur'un dış savunma mevzilerini terk etti, iç bölgelere çekildi. Ancak General Kodama için asıl hedef, Avrupa'dan takviye gelmeden önce Liaoyang'da Rus ordusunu kuşatma yoluyla mağlup etmektir.⁴⁹ Haziran 1904 itibarıyla bu amaç ile hareket edildi Tashichiao ve Hsemimucberg yenilgisi ile, Kuropatkin savunma stratejisine geri döndü ve geri çekildi. 10 Ağustos'ta ise Port Arthur'daki kuşatma altında olan Rus Pasifik Filosu ile Japon Birleşik Filosu arasında Sarı Deniz Savaşı başladı. 25 Ağustos'ta ise Liaoyang Muharebesi başladı.⁵⁰ Japonlar hem karadan hem denizden üstünlük kurarak Rusları mağlup etti.

Savaşın seyrini kökten değiştiren son ve en büyük kara çatışması, 1905 Şubat-Mart aylarında gerçekleşen Mukden Muharebesi oldu. Bu muharebede her iki taraf da

⁴⁷ Floyd, **a.g.e.**, s.45.

⁴⁸ Kowner, **a.g.e.**, s.12.

⁴⁹ Geoffrey Jukes, **The Russo-Japanese War 1904-1905**, Oxford, Osprey Publishing, 2002, s.35.

⁵⁰ Kowner, **a.g.e.**, s. 13-14.

ağır kayıplar verdi; Ruslar yaklaşık 60 bin, Japonlar ise 41 bin askerini yitirdi.⁵¹ Rus birlikleri geri çekilmek zorunda kalırken, 1905'te yedi aylık zorlu bir yolculuk sonunda Tsushima Boğazı'na ulaşan Rus filosu, ertesi gün Japon donanması tarafından tamamen imha edildi. Ruslar geri çekilirken, 27 Mayıs 1905'te, 7 aylık süreç sonucu Tsushima'ya ulaşan Rus filosu ertesi gün Japonlar tarafından batırıldı.⁵² Tsushima Deniz Savaşı'nda Rus donanmasının neredeyse tamamı yok edilirken, sadece birkaç gemi Vladivostok'a ulaşmayı başardı. Bu ağır yenilginin ardından Rusya, Doğu Asya'daki askerî durumunu değiştirme umudunu kaybetti ve barış görüşmelerine girmek zorunda kaldı; sonuçta üç ay sonra Portsmouth Antlaşması imzalandı.⁵³ 29 Ağustos 1905'te uzlaşılan Portsmouth Antlaşması ile Japonya, Liaodong Yarımadası (Port Arthur ve Dalny dâhil) ile Sakhalin Adası'nın güney yarısını ve Kore'de üstün etki alanını elde etti.⁵⁴

Neticede savaş dış politikada bir yenilgiyi getirse de iç politikada siyasal ve toplumsal bazı olaylara sebebiyet verdi. Her ne kadar 1904 yılında devletin savaş nedeniyle artan siparişleri demiryolu inşaatı, silah üretimi, gemi yapımı ve madencilik gibi bazı sektörleri canlandırmış olsa da, Trans-Sibirya Demiryolu'nun yalnızca askeri malzeme taşımaya yönelmesi, birçok ekonomik faaliyeti olumsuz etkiledi. Örneğin, ipekli dokuma üretimi %25'ten fazla, yünlü mamuller %15 civarında düşüş gösterdi. Bununla birlikte yaklaşık 1,2 milyon yedek askerin silah altına alınması, zanaat üretimini olumsuz etkiledi. Bu durum, birçok köylü için hayati öneme sahip mevsimlik işlerde de azalmaya neden oldu. Edindiği tarımsal ürün ancak kendine yeten köylüler, vergi ödeyebilmek için ellerindeki tahılı satmak durumunda kaldı.⁵⁵ Özellikle işçi sınıfı için de ekonomik şartlar ağırlaşmış; çalışma koşullarının kötüleşmesi, ücretlerin yetersizliği, yasal hakların olmayışı nedeniyle tepkiler yükselmiştir. Bununla birlikte bunalım çok sayıdaki kişiyi işsiz bıraktı. 1902 ile birlikte zaten Rusya'da büyük grev dalgası yaşandı, aynı süreçte köylü ayaklanmaları da söz konusu idi.⁵⁶

⁵¹ <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/portsmouth-treaty>. "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 21.06.2025

⁵² Jane Shuter, **Russia and the USSR 1905-1956**, Oxford, Heinemann Library, 1997, s.9.

⁵³ Kowner, **a.g.e.**, s.15; Shuter, ss.71-73.

⁵⁴ Ascher, **a.g.e.**, s.61.

⁵⁵ A.e., s. 15.

⁵⁶ Stone, **Dönüşen Avrupa (1978-1919)**, s.252.

1905'ten önce eski düzene karşı muhalefeti üç temel meseleye atfetmek mümkündür. İlk olarak anayasal mesele söz konusuydu; İmparatorluğun siyasi yapısı nasıl değiştirilerek yurttaş özgürlükleri sağlanacak bilinmiyordu. Diğer bir mesele ise emek idi. Fabrika işçilerinin sosyal ve ekonomik koşullarını iyileştirmek gerekmektedir. Üçüncü mesele ise çözülememiş toprak sorunu idi. Milyonlarca köylünün açlığının giderilebilmesi gerekmektedir. Bu meselelere dikkat çeken Abraham, liberaller, köylüler ve işçilerin farklı toplumsal kesimleri temsil etmesine rağmen, 1905 baharına gelindiğinde taleplerinin giderek iç içe geçtiğini ve bu durumun sosyal ve siyasi bir krizi tetiklediğini belirtmiştir.⁵⁷ Bu toplumsal hoşnutsuzluklar, savaşın yarattığı ekonomik ve askeri olumsuzluklarla birleşerek, 1905 Devrimi'nin temel sosyal dinamiklerinden birini oluşturmuştur.

Özellikle savaş döneminde üretim baskısının artmasına rağmen, gıda kıtlığı ve enflasyonun etkisiyle yaşam koşulları giderek kötüleşmiş; bu durum, işçi sınıfı içerisinde ciddi bir memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Buna paralel olarak artan işten çıkarmalar, grev hareketlerini körüklemiş ve toplumsal hoşnutsuzluğu daha da derinleştirmiştir.⁵⁸ Bu bağlamda, St. Petersburg'daki Putilov Lokomotif Fabrikası'nda dört işçinin işten çıkarılması, geniş çaplı bir işçi grevini tetiklemiş ve diğer fabrikaların işçilerini de etkilenmiştir. 2 Ocak'ta Meclis'in Narva salonunda toplanan 600 kadar işçi, fabrika yönetimine ilettikleri rapor için toplandı. Fabrika müdürü S. I. Smirnov, işçilerin şikâyetlerini geçersiz saymıştı. Şikâyet edilen dört vakadan yalnızca biri (Sergunin) işten atılmıştı, diğerleri ya istifa etmişti ya da görevine devam ediyordu. Bununla birlikte St. Petersburg Fabrika İşçileri Birliği'ni kendisiyle müzakere etmeye yetkili bir kuruluş olarak görmediğini ifade etmesi ile daha önce defalarca reddedilmeye alışmış olan işçilerin sabrını taşırdı.⁵⁹

Papaz Georgi Gapon'un, Birlik liderleri arasındaki güvendiği isimlerin yardımıyla yönlendirdiği grev hareketi başladı. Putilov Fabrikası, Fransız-Rus Gemi İnşa Fabrikası, Neva İplik Fabrikası ve diğer sanayi kuruluşlarından işçiler, gruplar halinde şehirde işçilerin yoğunlukta oldukları yerlere giderek greve katılım çağrısı yaptılar. Kısa sürede diğer sanayi kuruluşlarına da yayılan bu hareket sonucunda, 8

⁵⁷ Ascher, **a.g.e.**, s. 12.

⁵⁸ Goldston, **a.g.e.**, s.60.

⁵⁹ Harcave, **First Blood; the Russian Revolution of 1905**, s.70-71.

Ocak⁶⁰ itibarıyla şehir genelinde grevci işçi sayısı yaklaşık 150 bine ulaşmıştır.⁶¹ Lenin işçi hareketinin bu denli büyümesini iki temel nedene bağlamıştır. Biri, hareketin tam da ekonomik baskıları ve taleplerin yoğun olduğu bir döneme rastlamasıdır. Özellikle Rus-Japon Savaşı devam ederken ordu ve donanma büyük taleplerle hükümeti zorlamaktaydı. Diğeri ise yalnızca işçiler değil farklı toplumsal sınıfların da artık rejime karşı anayasal reform talepleri idi.⁶² Bu süreçte Putilov gibi fabrikaların sanayi üretimini aksatması kritik bir süreçte kabul edilemezdi. İşçiler bu durumu fırsat olarak kullandı ve bu kıvılcım farklı toplumsal tabakalarda da etkisini gösterdi.

Gelişmelerin doğrudan devlete karşı bir siyasi ayaklanmaya dönüşmesini engellemek amacıyla, Gapon, işçilerin taleplerini barışçıl yollarla iletecekleri bir dilekçenin hazırlanarak Çar'a sunulmasını önermiştir.⁶³ Hazırlanan dilekçenin üslubu çara karşı saygılıydı ve anayasal monarşiyi oluşturmak adına kurucu meclisin seçileceğinin ilan edilmesi isteniyordu.⁶⁴ 9 Ocak 1905⁶⁵ tarihinde, kendilerinin fabrikadan çıkarılmasına tepkili olan iki yüz bin işçi ve aileleri Kışlık Saray'ın dışındaki büyük meydana yürüyüş düzenleyerek tepkilerini ortaya koymak, dilekçelerini, beklentilerini sunmak istediler. Af, kamusal özgürlük, kilisenin devletten ayrılması, adil bir ücret, toprağın halka kademeli olarak devredilmesi gibi konular dilekçede arzulandı. Önemli isteklerden biri de evrensel ve eşit oy hakkıyla bir Kurucu Meclis'in toplanması oldu. Dilekçe şu şekil son buldu:

"Bunlar, Majesteleri, önünüze getirdiğimiz en büyük ihtiyaçlarımızdır. Emredin ve yemin edin ki bunlar karşılanacak, Rusya'yı büyük ve şanlı kılacak ve adınızı sonsuza dek kalplerimize ve torunlarımızın kalplerine kazıyacaksınız. Ama bunları yerine getirmezsen, yakarışımızı duymazsan, burada, sarayının önündeki bu meydana öleceğiz. Gidecek başka bir yerimiz ve hizmet edecek başka bir davamız yok. Önümüzde

⁶⁰ Rusya'nın o dönemde kullandığı Julian takvimine göre 8 Ocak 1905, Miladi Takvime göre 21 Ocak 1905'e denk gelmektedir.

⁶¹ Harcave, **First Blood; the Russian Revolution of 1905**, ss.71-80. Eserde, Gapon'un yönlendirmesi ile başlayan ve Putilov'un çok ötesine taşan, bir haftalık çalkantılı dönem, 'Gaponovçina' olarak geçmektedir. Ayrıca 8 Ocak tarihli yabancı gazetelere göre 174 fabrika, imalâthane ve atölyenin 96 bin işçisiyle grevde olduğunu bildirmiş, Rus makamları da aynı açıklamayı yapmıştır. Bkz. V. I. Lenin, **1905 Devrimi Üzerine Yazılar**, Çev. Ragıp Zaraklı, İstanbul, Yöntem Yayınları, 1976, s.31.

⁶² Lenin, **a.g.e.**, s.30.

⁶³ Kurat, **a.g.e.**, s.380.

⁶⁴ Bookchin, **a.g.e.**, s.119.

⁶⁵ Rusya'nın o dönemde kullandığı Julian takvimine göre 9 Ocak 1905, Miladi Takvime göre 22 Ocak 1905'e denk gelmektedir.

*sadece iki yol var: Özgürlüğe ve mutluluğa ya da mezara. Efendim, bize bu yollardan birini gösterin, ölüme giden yol olsa bile onu takip edelim. Hayatlarımız cefakâr Rusya için feda olsun. Bu fedakârlığı yapmaktan üzüntü duymuyoruz; bunu isteyerek yapacağız."*⁶⁶

Papaz Gapon öncülüğündeki kalabalık, en büyük ihtiyaçlar olarak nitelendirdikleri şeyler için gösteri yapıyor olsa da parlamento, Senato Meydanı'ndaki gösterinin dağıtılması emredildi. Ancak iki yüz bin kişi hemen dağılamazdı ve isteklerini yerine getirme konusunda medet umdukları Çar'a ulaşma konusunda kararlıydılar. Ordunun Mançurya'da taarruza başladığı güne rastlayan bu yürüyüşün kontrol noktalarında son bulması çağrısına uyulmaması sonucu bu muazzam kalabalık konusunda panik olan polis ve Kazaklar ani bir ateş açtı.⁶⁷ Bir önceki gece Çar, gizlice Çarskoye Selo'ya geçerek Petersburg'u yönetmesi için reform karşıtı amcası Sergey Alexandrovich'in polis şefi General Dmitri Trepov'u görevlendirdi.⁶⁸ Tarihe 'Kanlı Pazar'⁶⁹ olarak geçecek olay sonrası, 13 Ocak'ta işçilerin tekrar çalışmaya başlamasıyla grevler ülke geneline yayılmış, işçilerin tavırları geri dönülmez şekilde değişmiştir. Troçki'ye göre bu olay sadece St. Petersburg'daki protestolar ile sınırlı kalmamıştır; yaklaşık 122 kasaba ve belde, Donetsk havzasındaki birkaç maden ve on demir yolu hattı greve katılmıştır.⁷⁰ 1905'teki grev dalgası başlangıçta ekonomik taleplerle sınırlıydı, ancak on binlerce işçiye yayılarak siyasi karakter kazandı ve Çar'a duyulan güven azaldı. Terör eylemlerini arttığı ortamda reform karşıtı olan II. Nikolay'ın amcası, Grandük Sergey Alexandrovich'in 4 Şubat 1905 yılında Moskova'daki Kremlin Sarayı'nda aracına bomba atılması sonucu öldürülmesi de önemli bir dönüm noktası oldu.⁷¹ Rejim karşıtı mücadele şiddet aşamasına geçiş yaptı ve bu olay devrimin arkasındaki unsurları iktidar adına iyice görünür kıldı.

⁶⁶ Trotsky, **a.g.e.**, s. 89-90.

⁶⁷ Montefiore, **a.g.e.**, s. 538; Stone, **Dönüşen Avrupa (1978-1919)**, s.266; Goldston, **a.g.e.**, ss.61-63.

⁶⁸ Montefiore, **a.g.e.**, s.538-539.

⁶⁹ Kanlı Pazar deyimi şu tasvir ile açıklanabilir: "Kar kanla kızarana kadar yaklaşık on beş metre mesafeden erkek, kadın ve çocuklardan oluşan kalabalığa ateş ettiler." Bkz. Goldston, **a.g.e.**, s.63.

⁷⁰ Trotsky, **a.g.e.**, ss.91-98.

⁷¹ Burak Kambak, 1917 Bolşevik Devrimi ve Sonrasında Yaşanan Süreçte Yabancı Ülkelerin Etkileri ve İstihbaratın Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı**, Ankara, 2021, s.66.

Haziran 1905'te Potemkin Zırhlısı'nın mürettebatı grevdeki işçileri desteklemek adına isyan etti. Eylül ayında ise matbaacılar greve katıldı. Diğer mesleklerin de buna katılımı ile fabrikalar, iş yerleri ve okullar kapandı.⁷² Yıl boyunca muhalefet ve hoşnutsuzluğun gerilemesindeki başlıca neden Ekim Manifestosu oldu. Bununla II. Nikolay, halkına yasamayı kontrol etme yetkisine sahip temsili bir meclis vaat etmişti. Buna rağmen halka hiçbir yetkisini devretmeye de niyeti yoktu. İsyancı kitleler kontrol altına alınınca, vaat edilen reformları ciddiye almaktan kaçındı. Sergey Vitte ve Alexis Obolenskii'nin yazdığı Ekim Manifestosu'nu hayalperestçe görmekteydi:

*"Bu hafta, Devlet Duması seçimleri meselesi üzerine oldukça ciddi ve yorucu görüşmeler yapıyorum," diye yazmıştı. " Duma'nın tüm geleceği şekillenecek bu son derece önemli sorunu çözümüne bağlıdır. Aleksey Obolenski ve bazı başka kişiler, genel seçim yani evrensel oy hakkı verilmesini önerdiler. Ama ben bunu kesin bir dille reddettim. Bu beylerin hayal güçlerini neden bu kadar serbest bıraktıklarını Tanrı bilir!"*⁷³

17 Ekim (30 Ekim) 1905 tarihinde, saat beş civarında, Çar II. Nikolay Ekim Manifestosu'nu imzalamak zorunda kaldı ve aynı gün Sergey Witte'yi başbakan olarak atadı.⁷⁴ Ancak henüz seçimler yapılmadan ve Duma resmen kurulmadan önce bile Çar'ın muhalefeti devam etti. Duma'nın yetkilerini kısıtlayan bir dizi önlemleri yürürlüğe koyması ile sosyalist gruplar için var olan memnuniyetsizlik artmış oldu. Sonuç olarak düzeni sağlamak amacı taşıyan Manifesto, Devrim sürecini daha da derinleştirdi.⁷⁵

Genel çerçeve ile bu devrimi yalnızca işçi ve köylü tepkisiyle açıklamak eksik olacaktır; zira 1905 Devrimi aynı zamanda liberal bir karakter taşımıştır.⁷⁶ Burjuvazi ya da aydınlar meşruti bir yönetim, basın özgürlüğü gibi talepleriyle sürece katılmış, bu talepleri 1860'larda liberal Zemstvo hareketleri ve Kadet Partisi gibi oluşumlarla siyasal alana taşınmıştır. Zemstvolar tarafından istihdam edilen öğretmen, doktor, mühendis gibi teknik uzmanlar -sıkça 'üçüncü unsur' olarak anılan bu kesim- yirminci yüzyıl başında sayıları 65 bine ulaşarak, liberallerin 1903 yazında kurdukları Özgürlük

⁷² Shuter, **a.g.e.**, s.10.

⁷³ Floyd, **a.g.e.**, s.111.

⁷⁴ Montefiore, **a.g.e.**, s. 544.

⁷⁵ A.e., s. 545; Floyd, **a.g.e.**, s. 114; Kambak, **a.g.t.**, s. 67.

⁷⁶ Acar, **a.g.m.**, s.85-86.

Birliği'nin çatısı altında faaliyet göstererek, liberal hareketin önemli gücü haline geldiler.⁷⁷ Kasım 1904'te düzenlenen Zemstvo Konferansı'nda, yetmiş otuz oyla kabul edilen taleplere bakıldığında kamusal özgürlük, kişisel dokunulmazlık ve halkın yasama gücüne katılımı gibi unsurlar yer almıştır. Demokratlar, alınan kararların bürokrasi üzerindeki etkisini arttırmak için derhal harekete geçmiştir.⁷⁸

Bu dönemde bir başka siyasal aktör olarak sosyalist hareketlerdir. 1890'larda işçi sınıfına rehberlik ve öncülük edenler tarafından örgütlenen gizli yapılarla sosyalist hareketin kurumsallaşması sağlanmaya çalışıldı. Lenin'de kurucusu olduğu 'İşçi Grubunun Özgürlüğü İçin Mücadele Ligi' adlı gizli örgüt "Rusya işçileri için, kapitalistlerin ve hükümetin onları itaat altına almak için vurduğu zincirleri kırmanın zamanı geldiğini" savunmuş, işçi sınıfını mücadeleye davet etmiştir. 1896'daki St. Petersburg grevlerinde aktif rol alan bu örgüt, ilerleyen süreçte Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) temelini oluşturacaktır.⁷⁹ 1902 yılı sürgün yıllarında Lenin'in yazdığı 'Ne yapmalı?' kitabı Rus devrimci çevrelerde yankı uyandırdı, gizli dernek ve komitelerin sayısı pek çok şehirde artış gösterdi.⁸⁰

Sonuçta Rusya sosyalistleri özellikle kurultaylar düzenleyerek, halk hareketinin liderliğini el almaya çalışıyordu. Devrimci faaliyetler giderek artmış, özellikle 1903 yılında düzenlenen İkinci Kongre'de kurumsallaşan Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi devrimci faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve çeşitli ayaklanmaları teşvik etmiş, özellikle kurultaylar düzenleyerek, halk hareketinin liderliğini el almaya çalışıyordu.⁸¹ Ancak parti kendi içinde Marksist devrimin proletarya eliyle nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği konusundaki farklı yaklaşımlardan kaynaklı görüş ayrılığı yaşamıştır. Lenin gerekli görülen inkılabın sert, disiplinli ve merkeziyetçi şekilde gerçekleştirilmesini savunurken, Martov ılımlı ve demokratik bir şekilde örgütlenme benimsemiştir. Bu tartışma her ne kadar Bolşevik⁸² ve Menşevik⁸³ olmak üzere iki grubun ortaya çıkması

⁷⁷ Ascher, **a.g.e.**, s.9; Acar, **a.g.m.**, s. 86.

⁷⁸ Trotsky, **a.g.e.**, ss.82-84.

⁷⁹ Acar, **a.g.m.**, s. 85.

⁸⁰ Telman Nusretoğlu, **Deli Petro'dan Putin'e Derin Rusya**, İstanbul, Ketebe, 2020, s.216.

⁸¹ A.e., s.221.

⁸² Rusça çoğunluk anlamına gelmektedir. Katı disiplinli, merkeziyetçi devrimcilerden oluşan, işçi sınıfına dayalı(proleterya) iktidarı ve sosyalizmi gerçekleştirmeyi hedefleyen yapı. Bolşeviklerin amacı bir belgede şu şekilde geçmektedir: Bolşeviklerin nihai amacı, dünya genelindeki sözde "üst sınıfların" ya tamamen ortadan kaldırılması ya da fiilen bir kölelik durumuna indirgenmesidir. Ulusal bir duygudan

ile sonuçlansa da 1905 ve 1917'deki faaliyetleri ortak payda da buluşmuştur. Temel hedef, halk hareketini örgütlü hale getirerek, Çarlık rejimini sarsmak oldu.

Aynı dönemde Rusya'daki milliyetler daha örgütlü hale gelerek Tüm Rusya'daki 'sosyalist devrimciler'(SR'ler) hareketini oluşturdular ve ülke genelinde benzer çeşitli toplantılar düzenlediler.⁸⁴ Sosyal Demokratlar bu harekete katılmaya çalışmış; binlerce işçinin katıldığı toplantılarda siyasal talepler tartışmış ve buna uygun olarak dilekçe hazırlanmıştır.⁸⁵ Gelişmelerin doruk noktasındaki Ocak 1905'te Menşevik Lev Troçki'nin liderliğinde Petersburg'da bir ayaklanma gerçekleşmiş ancak girişim Çarlık tarafından bastırılmıştır. Buna rağmen baskılara karşı gelişen halk hareketleri Çar II. Nikolay'ı geri adım atmaya zorlamış ve Duma'yı açmak zorunda kalmıştır.⁸⁶

Mart 1906'da Duma için seçimler yapılmış olsa da, bu seçimlerde Lenin ve grubu yer almamıştır. Yirmi beş yaşın üzerindeki tüm erkeklere oy kullanma hakkı tanınsa da sadece çok az sayıda kişi 400 dönümden fazla toprağa sahip olmaları gereğiyle doğrudan oy kullanabilmiştir. Köylüler ise üç aşamalı, dolaylı bir sistemle oy kullanmıştır. Şehirlerde de mülk sahipliği şartı ile çok az sayıda fabrika işçisine oy hakkı tanınmıştır. Sonuçta nüfusun en geniş kesimini oluşturan köylülere %42, şehirlere ise %27 oranında temsil hakkı tanınmış oldu.⁸⁷ Duma'nın çalışmalarına bakıldığında partiler arasında çok fazla görüş ayrılığı yaşanması etkin bir çalışmayı imkânsız kılmış,

yoksun olan Bolşevikler, Rusya'yı yalnızca devrimci yayılma için bir sıçrama tahtası olarak görmektedir. Uyguladıkları yöntemlerin Rus halkına verdiği zararları önemsememekle birlikte, sürekli fetihlerle halkın desteğini sürdürmeyi amaçlamaktadırlar. Bu hedefler, toplumsal yapının belirli kesimlerine hitap etmekte ve Bolşevikler net bir strateji izleyerek burjuvaziyi her yerde ve her koşulda hedef almaktadır. Buna karşılık, Müttefiklerin durumu oldukça farklı ve bu tür birleşik, ideolojik bir stratejiden yoksundur. Bkz. CAB 24/76/42/ G.T. 6941, Allied Policy in Russia from the Military Point of View, 28 February 1919, s.203. Bir başka kaynağa göre; Batılı gözlemciler Bolşevizmi, yalnızca Rusya'yı değil tüm dünyayı hedef alan büyük bir devrim projesi olarak değerlendirmiştir. Onlara göre Bolşevizmin temel amacı, kapitalist sınıfı ve burjuvaziyi ortadan kaldırmak ve yerine yalnızca işçi sınıfını merkeze alan bir düzen kurmaktır. Bu bağlamda Bolşevizm, demokrasiye karşı bir hareket olarak tanımlanmış, "proletarya diktatörlüğü" şeklinde nitelenmiştir. Dönemin anti-Bolşevik söyleminde bu sistem, diğer tüm toplumsal grupları yok etmeye yönelik otoriter ve katı bir rejim olarak sunulmuştur. Bkz. A Chronicler, **Archangel: the American War with Russia**, A.C. McClurg&Co., Chicago, 1924, s.20.

⁸³ Rusça azınlık anlamına gelir. Daha demokratik ve esnek bir yapıda olup, sosyalizmi hedeflemektedir.

⁸⁴ Stone, **Dönüşen Avrupa (1978-1919)**, s.254.

⁸⁵ Lenin, **a.g.e.**, s. 31-32.

⁸⁶ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, İstanbul, Alkım Yayınları, 2000 s.131.

⁸⁷ Floyd, **a.g.e.**, s. 113-114.

kısa bir süre sonra çar meclisi kapatmak zorunda kalmıştır. Bu durum üyelerin çoğunun ayaklanmaları kışkırtma ve devrimci olmaları ile gerekçelendirilmiştir.⁸⁸

Sonraki süreçte Lenin'in partisi olan Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin katılımı seçimlerle, Mart 1907'de II. Duma açılmış ancak Sosyal-Demokratların çalışmaları nedeniyle bu da kapatılmak durumunda kalmıştır. Rejimin devrilmesine yönelik olan bu çalışmalara önlem Meclis'in kapatılmasında bulunmuş, savaşın varlığı ve Kanlı Pazar'ın yaşanması sonucu Çar II. Nikolay'a duyulan güvenin sarsılması ile de Stolipin Toprak Reformu uygulamaya sokulmaya çalışılmıştır. Yatıştırma unsuru olarak tekrardan toprağın gündeme gelmesinin kaynağı Rus feodal sisteminde serbest bırakılan köylünün yine bir köy topluluğuna bağlanması olmuştur. Vergi ya da borç toplanmasında bağlı bulunulan ve tarım işlerinin gecikmesinden sorumlu tutulan Mir'i yıkma konusu Üçüncü Duma'da tartışılmış ve bir hükümet teşviki almışsa da Birinci Dünya Savaşı bu reformun uygulanmasını imkânsız kılmıştır. Kimi tarihçi için 1905 İhtilali sonrası köylüyü yatıştırma aracı olacak reform hareketi bir başka köylü hareketine sebebiyet verdiğine dair kanı varsa da reform-köylü hareketi arasında doğrudan bağ söz konusu değildir.⁸⁹

1.1.2. Birinci Dünya Savaşı ve Rusya

20. yüzyılda Avrupa'nın diplomatları, siyasileri kimisi geçmişten gelen bir dizi sorunla yüzleşmek zorundaydı. Bu dönemdeki temel meselelerden biri 'Doğu Sorunu' çerçevesinde ortaya çıkmıştır. 1878'den itibaren Rusya tarafından ortaya atılmış, Avrupa'nın Hasta Adamı' olarak anılan Osmanlı İmparatorluğu'ndan önemli topraklar elde etmişti. Mısır ve Kıbrıs İngiltere'ye, Fas ve Tunus Fransa'ya, Trablusgarp (Libya) İtalya'ya, Bosna-Hersek ise Avusturya-Macaristan'a geçmişti. 1912-13 Balkan Savaşları, Osmanlı'nın Balkanlardaki son topraklarını da kaybetmesine yol açtı. Ancak bölgedeki mücadele sona ermedi. Rusya, Sırbistan ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Balkanlar üzerinde nüfuz mücadelesi yürütmeye devam etti. Rusya, Slav kardeşliği adına bölgede etkin bir söz sahibi olmayı hedefliyordu. Avusturya-Macaristan, tarihsel bir misyon olarak gördüğü Balkanlar üzerinden Doğu'ya açılma politikasını sürdürmek istiyordu. Sırlar ise denize çıkış elde etme arzusu taşıyorlardı.

⁸⁸ Rambaud, a.g.e., s.317.

⁸⁹ Yiğit, a.g.m., s. 104.

Bunlar yalnızca Doğu Sorunu ile ele alınamaz. Samuel için ikinci önemli konu ise çok uluslu devlet yapısına sahip Avusturya-Macaristan'ın milliyetçiliğe karşı ayakta kalıp kalmayacağı idi. Üçüncü büyük sorun ise 1870 Fransa-Prusya Savaşı ile siyasi birliğini tamamlayan Almanya idi. Almanya'nın bu savaş sonrası sonrası, askerî güç olarak Fransa'yı geçmesi, Fransa'yı tehdit ettiği kadar Rusya'yı da tehdit etmişti. Hatta Alman ekonomisinin 1800'lerden itibaren büyüyerek İngiltere'yi geçmesi de İngiltere için tehdit içermektedir. Almanya'nın gücü, güç dengesi gerekçesiyle İngiliz ve Fransızları, Rusya'dan yardım istemeye itecekti. Almanlar gelişme gösterirken, Rusya'nın nüfusu 1900'den sonra 40 milyon artmıştı. Ekonomisi ise dünyada hâlâ beşinci sıradaydı. Toprakları ise 1683'ten bu yana 51 bin kilometrekare büyümüştü.⁹⁰

Neticede 1914 yılında patlak veren I. Dünya Savaşı, sadece tek bir olayın değil, yıllar boyunca biriken siyasal, ekonomik ve toplumsal gerilimlerin sonucudur. Büyük güçlerin çıkar çatışmaları, askeri bloklaşmalar, silahlanma yarışı ve milliyetçilik temelli birçok olay savaşı tetikledi. Ayrıca denizasıırı topraklar üzerindeki nüfus mücadelesi de savaşa neden olan veya çatışmanın kitlesel bir savaşa dönüşmesine olanak sağlayan unsurlardı.

Bununla birlikte 20. yüzyılın en önemli unsurlarından birisi de ittifak yapılanması oldu. 1870-1871 yıllarında Fransa'ya karşı kazanılan zaferle Alman İmparatorluğu kurulmuş, sonraki süreçte Fransa'nın uluslararası alanda yalnız bırakılması için Almanya Şansöylesi Otto von Bismarck'ın uğraşlarda bulunmuştur. Bunun temel dış politika haline gelmesi, onu ittifak politikası izlemesine yönelmiştir. Bur çerçevede 1879'da Avusturya-Macaristan ile İkili İttifak (Dual Alliance) oluşturulmuştur. Bu ittifak, Balkanlar'daki etkinliğinden duyulan kaygıya dayanmaktaydı. 1882 yılında İtalya'nın katılımı ile Üçlü İttifak (Triple Alliance) oluştu.⁹¹ Savaşa doğrudan yol açmasa da, çatışmaların bir savaşa evrilerek geniş çevrelere yayılmasına sebebiyet veren bu ittifak sisteminde çıkar çatışmaları açısından birçok çıkarımda bulunulabilir. Rusya'nın Panslavizm politikasına karşı çok uluslu yapıya sahip Avusturya'nın, Balkanlardaki nüfuzunu koruma çabasından dolayı bu

⁹⁰ Samuel R. Williamson, The Origins of the War, **The Oxford Illustrated History of the First World War**, Ed.: Hew Strachan, Oxford University Press, 2014, s.11-12; Sean McMeekin, **I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü**, Çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, 2013, ss.25-27.

⁹¹ David R. Stone, **The Russian Army in the Great War: The Eastern Front, 1914-1917**, Lawrence, University Press of Kansas, 2015, s. 16.

ittifak içinde yer bulunması tabiydi. İtalya ise Almanya gibi geç bir dönemde siyasi birliğini oluşturması ve sömürgecilik yarışında Fransa ile yaşadığı rekabet, bu ittifaka yönelmesine sebebiyet vermiştir.

Alman sermayesi Rusya'dan çekilmesi ve bu boşluğun, Fransız yatırımcılar tarafından doldurulması, Fransa ile Rusya mali yakınlaşmayı sağladı. 1891-1894 arasında bu ilişki, askeri iş birliği ve ardından 1894'te imzalanan tam bir ittifakla sonuçlandı. Taraflar, biri saldırıya uğrarsa Almanya'ya karşı birlikte savaşacaklarına ve Üçlü İttifak'tan herhangi biri seferberlik ilan ederse birlikte hareket edeceklerine söz verdiler. Bununla birlikte, Britanya açısından, geniş ve dağınık imparatorluğunun savunmasızlığı, özellikle Almanya'nın Avrupa'daki güç dengesine yönelik tehdidiyle birleşince, Rusya ile uzlaşmayı cazip hale getirdi. Rusya açısından da 1904-1905 yıllarında yaşanan Rus-Japon Savaşı'ndaki ağır mağlubiyet ile iç siyasal istikrarı sarsan 1905 Devrimi, dış politikada daha temkinli ve iş birliğine açık olmayı zorunlu kalmıştır. Bu iki gücün yakınlaşmasında, hem İngiltere'nin 1903'ten itibaren başlattığı temaslar hem de Fransa'nın arabulucu rolü belirleyici olmuştur. Nihayetinde 1907'de varılan İngiliz-Rus Antantı, Üçlü İtilafı oluşturdu.⁹²

Savaşın başlatan sebep, I. Franz Joseph'in veliahtı ve Habsburg'un muhtemel varisi olan Franz Ferdinand'ın, 28 Haziran 1914'te Bosna-Hersek'in Sarabosna kentinde bir Sırp milliyetçisi Princip tarafından öldürülmesi idi. Suikastın ardından Avusturya-Macaristan, 23 Temmuz'da, Sırbistan'a ultimatom gönderdi ve bunun koşulsuz kabulü için yalnızca 48 saat tanıdı. Sırbistan, taleplerin büyük çoğunu kabul etmesine rağmen Avusturya-Macaristan yanıtı yetersiz bularak 28 Temmuz 1914'te Sırbistan'a savaş ilan etti. Bir sonraki gün ise Belgrad bombalandı.⁹³

Avusturya veliahdının suikasta uğramasının ardından, Petrograd ve Moskova şehirleri neredeyse tamamen boşalmıştı ve yalnızca görevleri gereği şehirde bulunması gereken kişiler burada ikamet etmekteydi. Avusturya'nın bu suikastı bir savaş gerekçesi olarak değerlendirme niyetinde olduğu ve Sırbistan'a karşı tüm gücüyle bir askerî harekât başlatmaya hazırlandığı anlaşıncı, Rus hükümeti, Avusturya sınırında konuşlu

⁹² D. R. Stone, **a.g.e.**, ss. 16-18.

⁹³ Williamson, **a.g.e.**, s.11; Alexis M. Uzefovich, "Russia in the World War, 1914-1918", **The Military Engineer**, vol. 33, no. 190, 1941, s.324.

birliklerin seferberliğini ilan etme kararı aldı. Avusturya ve Almanya dâhil olmak üzere tüm dünyaya Sırbistan'ı kaderine terk etmeyeceğini, Sırbistan'a saldırılırsa harekete geçeceğini ilan etti.

Çar, bir savaşın neredeyse kaçınılmaz olduğunu biliyordu. Ancak Dışişleri Bakanı S.D. Savanov'un ihtiyatlı politikasına uyumlu bir şekilde, savaşı diplomatik yollarla geciktirme politikası uygulanmaktaydı. Zaten askeri uzmanlara göre Rus ordusu ancak 1917 yılında savaşa hazır hale gelebilirdi. Bu süreçte diplomatik alt yapı tam şeklini alamamıştı, Fransızların desteği kesinleşmiş olsa da İngiliz desteği henüz sağlanamamıştı.⁹⁴ 1904-1905 Rus-Japon Savaşı ardından yaşanan, muhtelif birçok etmenin etkisi ile gerçekleşen 1905 Devrimi, hafızlardan henüz silinmemişti. Savaşın, otoriteyi tekrar etkin kılacağı yargısı sekteye uğramıştı. II. Nikolay, ülkesini savaşa dahil edecekse, geçmişi göz ardı etmemeliydi. Bir devrim, savaş sürecinde tekrardan baş gösterebilirdi ki böyle de oldu.

St. Petersburg'daki İngiliz Büyükelçisi George Buchanan'ın, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov ile gerçekleştirdiği görüşmede, Avusturya'ya karşı savaş ilanı ihtimali gündeme gelmiştir. Sazonov kendisine yönelen soru üzerine, şahsi kanaati olarak Rusya'nın seferberliğinin her koşulda zorunlu olduğunu düşündüğünü ancak meselenin kapsamlı şekilde aynı gün öğleden sonra Bakanlar Kurulu toplantısında görüşüleceğini bildirmiştir. 24 Temmuz 1914'te Bakanlar Kurulu askeri hazırlık önerdi, askerler, yaz dönemi eğitim kamplarına sevk edilmişti. Artık bir çatışmanın kaçınılmaz olduğu kamuoyunca da genel bir kabul görmeye başlamıştı.⁹⁵

Ancak Alman İmparatoru'nun Rusya'ya savaş ilan etmesi tehlikesine karşı Güney ordularının yalnızca Avusturya'ya karşı seferber edilmesine yönelik emrin iptali ve bunun yerine genel bir seferberlik ilan edilmesi ileri sürüldü. Rusya Çarı ve Alman Kayzeri II. Wilhem üçüncü derecen kuzenlerdi. Eşleri de İngiltere Kraliçesi Victoria'nın torunlarıydı. Araları başlangıçta gergin olsa da zamanla bu durum değişti. Hatta mektuplarında 'Nicky' ve 'Willy' gibi hitaplar kullanacak düzeyde bir dostluk söz

⁹⁴ Orlando Figes, **A people's tragedy: the Russian Revolution 1891-1924**, Pimlico, London, 1997, s.249.

⁹⁵ Grigorii Aleksinskii, **Russia and the Great War**, Çev: Bernand Miall, New York, Charles Scribner's sons, 1915, s. 125-126; Vasilii Iosifovich Gurko, **War And Revolution In Russia 1914-1917**, New York, The Macmillan Company, 1919, s.1. The New York Times Current History of the European War, December 26, 1914, vol.1, No 2, s. 229; Figes, **a.g.e.**, s.250.

konusuydu.⁹⁶Buna rağmen Sazonov, halkın savaş yönündeki taleplerine boyun eğilmez ve Sırbistan'ın yanında savaşa girilmezse, bunun bir devrime ve hatta Çar'ın tahtını kaybetmesine yol açabileceği yönünde uyarıda bulundu. Bu baskılar karşısında, II. Nikolay gönülsüz de olsa 31 Temmuz 1914'te genel seferberlik ilanına ikna oldu.⁹⁷ Özetle, II. Nikolay bir yandan savaşa girerse alınabilecek bir yenilginin yaratacağı tehdidi hesaba katmakta, öte yandan savaşa girilmemesi hâlinde, kendisinin vatansever olmaması gibi ortaya çıkabilecek algının halk tepkisinden yol açacağı ve bunun da bir devrime sebebiyet vermesinden endişe duymaktaydı.

Alman hükümeti, bu gelişmenin, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a saldırması ihtimaline karşı değil, aynı zamanda Almanya'ya karşı da askeri hazırlık içinde olduğunun açık bir kanıtı olduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda, Alman İmparatoru'nun Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'na hitaben yazdığı ve ABD Büyükelçisi Bay J. W. Gerard aracılığıyla iletilen mektubunda, Çar'ın ilan ettiği genel seferberliğin Almanya'ya karşı da yönelmiş olduğunu açıkça belirttiği görülmektedir.⁹⁸ Temmuz ayının son günlerinde bir değişim yaşandı; Avusturya giderek daha uzlaşmacıyken, Almanya giderek daha saldırgan bir tavır sergiledi. Hatta Almanya, Avusturya'nın komşusuyla anlaşmaya varmak üzere olduğu gün Rusya'ya ultimatoomunu gönderdi. 29 Temmuz'da, Rusya'nın Avusturya sınırındaki seferberliğine karşı Petersburg'da protestoda bulundu ve Rusya'nın seferberliğe devam etmesi hâlinde kendi seferberliğini ilan edeceğini ve savaş başlatacağını bildirdi.⁹⁹ Halbuki bir önceki gün Çar'ın Kayzer'e telgraf çekerek Viyana'da arabuluculuk yapmasını istemesi ilgi çekicidir:

Bu en ciddi anda bana yardım etmeniz için size sesleniyorum. Zayıf bir ülkeye karşı alçakça bir savaş ilan edildi. Rusya'da benim de tamamen hissettiğim öfke çok büyük. Çok yakında üzerime gelen baskıdan dolayı zor durumda kalacağımı ve savaşa yol açacak aşırı önlemler almak zorunda kalacağımı tahmin ediyorum. Bir Avrupa savaşı gibi bir felaketten kaçınmak için, eski dostluğumuz adına, müttefiklerinizin çok ileri gitmesini engellemek için elinizden geleni yapmanızı rica ediyorum. NICKY.

29 Temmuz sabahı Çar'a ulaşan telgraf ise şu şekilde idi:

⁹⁶ <https://alphahistory.com/russianrevolution/world-war-i/> "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 22.06.2025.

⁹⁷ Figes, **a.g.e.**, s.251.

⁹⁸ Gurko, **a.g.e.**, s.1-2.

⁹⁹ Aleksinskii, **a.g.e.**, s.126.

İkimizi uzun zamandan beri güçlü bağlarla var olan içten ve şefkatli dostluğumuzla doğrultusunda, Avusturyalıları sizinle tatmin edici bir anlaşmaya varmak için doğrudan anlaşmaya ikna etmek için bütün gücümle çaba harcıyorum. Ortaya çıkabilecek zorlukları aşma çabalarımnda bana yardımcı olacağınızı umuyorum, En içten ve sadık dostunuz ve kuzeniniz, WILLY.¹⁰⁰

Buna rağmen Rusya'nın seferberliğe girişmesi ve hatta Alman sınırlarındaki seferberlik hakkında bilgilendirme yapmaması gerekçesiyle, Almanya Rusya'yı eleştirmekte idi. Hatta Alman Hükümeti tarafından Reichstag'a sunulan 'White Book (Beyaz Kitap)'ta savaş suçlusunun Rusya olduğu öne sürülmüştür.¹⁰¹ Aslında, 28 Temmuz'da Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilanında bulunması, ertesi gün ise savaşı fiilen başlatması hesaba katıldığında, aynı zaman dilimi içerisindeki Rus seferberliğinin başlaması caydırıcı bir hamle olarak görülebilir.

Seferberliğe rağmen Rus halkının, bir savaş istemeyeceği açıktı. Rus Başbakan M. Goremykin, 5 Ağustos 1914'te Duma'da yaptığı konuşmada, Rusya'nın savaşı istemediğini resmî olarak beyan etmiştir. Aynı oturumda Dışişleri Bakanı Sazonov da dünya barışını tehdit edenin Rusya'nın politikası olmadığını açıkça dile getirmiştir. Yine, Duma Başkanı M. Rodzianko Rusya'nın savaş arzusunda olmadığını vurgulayarak bu beyanları teyit etmiştir. Bununla birlikte Alman veya Avusturya'nın resmi çevrelerinde de Rusya'nın savaş istemediği ve savaşmaya gücü olmadığı şeklindeki görüşler mevcuttur.¹⁰²

Fiili olarak ise Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan etmesi ile 2 Ağustos 1914 yılında Rusya, Müttefik (İtilaf) Devletleri safında Birinci Dünya Savaşı'na dâhil oldu. Rusya'nın ekonomik güvenliği ve stratejik çıkarları açısından değerlendirildiğinde savaş bir zorunluluğun sonucu olmuştur. Avusturya gibi Rusya'nın da Balkanlar'da çıkarları vardı ve zaten Alman desteğini aramaktan bıkmış olduklarından 1894'te Fransa-Rusya resmen ittifak halindeydi.¹⁰³ Ayrıca Rusya'nın tahıl ihracatının büyük kısmı Karadeniz ve Boğazlar üzerinden gerçekleşmekteydi. Bu ihracatın devletin mali

¹⁰⁰ Uzefovich, **a.g.m.**, s.324

¹⁰¹ The New York Times Current History of the European War, December 26, 1914, vol.1, No 2, ss. 220-228.

¹⁰² Aleksinskii, **a.g.e.**, ss. 108-112.

¹⁰³ Norman Stone, **World War I: A Short History**, London, Penguin Books, 2007, s.10.

istikrarının doğrudan etkilediği düşünüldüğünde, Balkanlarda güç dengesinin değişmesi Rusya açısından tehdit oluşturabilirdi.¹⁰⁴ Rus donanmasının Karadeniz'e hâkim olması bu çıkarları koruyabilirdi. 1914 yılında bile Kafkasya bölgesini ne Rusya'ya ne de Osmanlı Devleti'ne bağlayan bir demiryolunun yokluğu, Karadeniz'i korumayı zorunlu kılmaktaydı. Boğazları Osmanlı toprakları içinde yer alıyordu ve Rusya'nın Karadeniz filosu, Karadeniz'de sınırlı kalarak, dışarıdan takviye alması mümkün olmayan bir mevkide idi. Boğazların fiili kontrolü Osmanlı sultanının elinde olduğundan, barış zamanında bile Rusya'nın düşmanları ile ittifak yapması, Karadeniz'de Rusya'yı tehdit ediyordu.¹⁰⁵ Bu senaryo 1853-1856 yıllarındaki Kırım Savaşı sırasını yaşanmış, Rusya tarafından felaketle sonuçlanmıştı. Tüm bu nedenlerle hem Boğaz hem de Karadeniz jeopolitik, ekonomik ve askeri bakımdan son derece kritik idi. Ayrıca Almanya'nın Balkanlar üzerinden, Boğazlara ve İngiliz sömürgelerine doğru yol alması, Avrupa'daki güç dengesini de Almanya lehine çevirebilirdi.

Pek çok Rus milliyetçisi için Balkanlar ve İstanbul, Rusya'nın tarihsel rolü ve büyük devlet olma iddiasıyla ayrılmaz bir bütündü. Eski Bizans başkentinde Hristiyan yönetimi yeniden tesis etmek 18. Yüzyıldan itibaren Çarlık ideolojisinin ve dış politikasının bir parçası haline geldi. Rusya'nın Balkanlar'daki nüfuzunun İstanbul üzerindeki konumunu güçlendireceği düşünülüyordu. Aynı zamanda İstanbul'daki Rus etkisi de Balkanlar'daki gücünü pekiştirebilirdi. Sazanov bile anılarında, İstanbul'un Rus dış politikasının asıl hedefi olan Boğazlardaki stratejik ve ekonomik çıkarların önünde engel olarak gördüğünü belirtmiştir. Bununla birlikte, pek çok Rus devlet adamı İstanbul'un ele geçirilmesine; büyük, kozmopolit ve karmaşık şehri yönetmenin zorluklarından dolayı karşıydı.¹⁰⁶ Rusya için savaşın gerekçeleri olarak sayılabilecek tüm bu etmenler değerlendirildiğinde, Rusya'nın aslında I. Dünya Savaşı'na hazırlıksız yakalanmadığı değerlendirilebilir. Çünkü Rus dış politikasını şekillendirecek bu etmenler aslında savaşa hazırlık aşamasını da doğrudan belirlemiştir. Örneğin 1905'teki yenilginin ardından Karadeniz filosu güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu konuda Japonlar şunu ifade etmiştir: Ruslar, Dünya Savaşı'ndan önceki on yılda hazırlık konusunda çok

¹⁰⁴ Aleksinskii, **a.g.e.**, s.58.

¹⁰⁵ Lieven, **a.g.e.**, s.73.

¹⁰⁶ A.e., s. 72-73.

şey başarmışlardır.¹⁰⁷ Ayrıca tarihi emeller ya da stratejik çıkarlar hesaba katıldığında, önceden buna uygun stratejinin belirlenmesi olası görülmektedir. Buna rağmen iç etmenler değerlendirildiğinde; halihazırda devrimci hareketlerin devamlılığı gibi unsurlardan kaynaklı çekincenin var olması ya da halk hoşnutsuzluğu, Rusya'nın böylesi büyük bir savaşı yükünü kaldırıp kaldıramayacağı konusundaki endişeye sebebiyet vermiştir.

Buna rağmen, savaşa yönelik hazırlığın önceki dönemlerde oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir. Örneğin, Sazonov, 6 Ocak 1914'te olası bir Avrupa savaşı durumunda Boğazlar sorunu ilk kez dile getirmiştir. Şubat ayı itibarıyla boğazları ele geçirmek için Rus Karadeniz filosunu genişletmek üzere 102 milyon ruble tahsis edilmiştir. Sazonov anılarında bundan şu şekilde bahsetmişti: *Çabuk ve kesin biçimde harekete geçmek için gerekli araçlardan yoksunduk ve tasarladığımız planları uygulayacak bir konuma varmamız yılları alacaktı.*¹⁰⁸ Bu ifade ile bir planın varlığını ortaya koymakla beraber, bu planı gerçekleştirmekten aciz olunması, Osmanlı'ya ya da Avrupa'ya karşı savaş suçlusu konumunda olunmadığı iddiasını kuvvetlendirmek adına bir tezdır. Rusya'nın niyetini savunma ve barışçıl amaçlara dayandırmak üzere yazılmıştır.

McMeekin, Sazonov'un tezini ciddi şekilde eleştirmiştir. Ona göre dışişleri bakanından gelen savaşa girme fikrinden dört gün öncesinde donanmanın harekâta hazır olduğu ifade edilmiştir. Temmuz Krizi'nden önce bile Sırbistan konusu hiçbir şekilde ele alınmamıştı. Özellikle Saraybosna'daki olaydan daha önce haberdar olabileceğini değerlendirmektedir. O halde savaşın gerekçesi olan bu, unsur var olan savaş düşüncesini faaliyete sokacak etken olabilirdi. 20-23 Temmuz 1914'te Fransız Cumhurbaşkanı ile Çar'ın 4 günlük görüşmesine dair belgeler söz konusu değildi. Sovyetlerin emperyalizme dair kanıtları yayınlamasından dolayı, dosyaların bilerek yok edilmesi olasıdır.¹⁰⁹

15 Eylül 1914'te Fransa ve İngiltere ile Londra Paktı imzalandı. Bu pakta ek olarak İngiltere ile 12 Mart 1915'te boğazlar kontrolünü ele geçirmeyi sağlayacak

¹⁰⁷ Uzefovich, a.g.m., s.325.

¹⁰⁸ McMeekin, a.g.e., s.53.

¹⁰⁹ A.e., ss.55-69.

Konstantinopolis (İstanbul) Anlaşması ve 16 Mayıs 1916'da Sykes-Picot Anlaşması'nı imzaladı.

Çar II. Nikolay, 1 Ağustos'ta Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan etmesiyle ilgili 3 Ağustos günü manifesto yayınladı:

"...Ancak Rus halkının Slavlara yönelik kardeşlik duyguları, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a bilerek bağımsız bir devlet için kabul edilemez taleplerde bulunduğu şu son birkaç gün içinde tam bir oybirliği ve olağanüstü bir güçle uyanmıştır. Sırp Hükümeti'nin barışçıl ve uzlaştırıcı cevabını dikkate almayan ve Rusya'nın yardımsever müdahalesini reddeden Avusturya-Macaristan, silahlı saldırıya geçmek için acele etti ve açık bir yer olan Belgrad'ı bombalamaya başladı. Bu durum karşısında gerekli önlemleri almak zorunda kalarak, bir yandan barışçıl bir çözüm için her türlü çabayı gösterirken, diğer yandan da ordu ve donanmanın savaş düzenine sokulmasını emrettik. Vatandaşlarımızın kanı ve malı bize aziz olduğundan, Almanya ve onun müttefiki Avusturya ile dostane ilişkiler çerçevesinde görüşmelere başlanmıştır.

Uzun yıllara dayanan iyi komşuluk ilişkilerimizdeki umutlarımızın aksine ve alınan seferberlik önlemlerinin kendisine düşmanca bir amaç gütmediğine dair güvencelerimizi hiçe sayarak, Almanya bunların derhal durdurulmasını talep etti. Bu talebi reddedilen Almanya, aniden Rusya'ya savaş ilan etti. "

Bugün korunması gereken sadece bize bağlı olan ve haksız yere saldırıya uğrayan bir ülke değil, aynı zamanda Rusya'nın onurunu, haysiyetini, bütünlüğünü ve büyük güçler arasındaki konumunu da korumalıyız..."¹¹⁰

Kısaca David Fromkin, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan ile yerel savaşı başlattığı, Almanya'nın Fransa ve Rusya'ya karşı dünya savaşı başlattığını dile getirmiştir. Bu durum birçok tarihçi tarafından Almanya'nın savaş suçlusu olduğu tezinin de bir örneğini teşkil etmektedir. Ancak McMeekin Rus kaynakları ile desteklediği çalışmalarla bu durumu eleştirir. 24 Temmuz 1914 günü Bakanlar Konsey'indeki hazırlık, seferberlik göstergesi ise Avusturya-Macaristan'ı tehdit edici unsur olarak ortaya çıkmamıştı. Rusya büyük çaplı sefere hazırlık sürecindeydi. Çünkü amaç Sırbistan'ın bağımsızlığı için 13 kolordu seferber edilmiş. Ancak bu amaçla

¹¹⁰ The New York Times Current History of the European War, December 26, 1914, vol.1, No 2, s. 358.

ilişkilendirilemeyecek husus, Baltık ve Karadeniz filolarındaki seferberlik idi. Norman Stone da daha önce bir seferberlik yapıldığına dair bulguların varlığından kaynaklı bu durumu desteklemiştir. Alman seferberliği kararı ise 29 Temmuz'da alınmıştır. Alman Hükümeti, Rusya'nın Balkanlardaki çatışmanın dışında kalacağını düşündüğünden, önceden planlı bir savaşın mimarı olmasını sorgulamıştır. Benzer şekilde, Şansölye Hollweg ve Generkurmay Başkanı Moltke, Rusya'nın Sırbistan uğruna savaşa girmeyeceğini düşünüyorsa, 26 Temmuz'dan itibaren Berlin'e ulaşan Rus gizli seferberlik planları karşısında panik olunmaması gerekiyordu. Ayrıca seferberliğe karşı gerçekten savaş yaratsaydı, Rusya'yı protesto etmezdi. Üstelik Sazonov, seferberliği örtbas etmek adına yalanlamıştır. Fischer, Geiss ve Herwig gibi isimlerin, Almanya'yı savaş suçlusu olarka görmesine karşı çıkmaktadır. Ona göre Rusya'nın 28 Temmuz'da yaptığı kısmi seferberlik ilanı Almanların karşı-tedbir amaçlı savaşa girmesine neden olamamıştır. Asıl sebep 24-28 Temmuz arasındaki çok daha geniş ve gizli bir Rus seferberliğine dair gelen raporlardır.¹¹¹

Almanya, Rusya'ya savaş ilan ettikten sonra, Rusya'nın müttefiki Fransa'ya tutumunun ne olacağını sormuş, Fransa ise çıkarlarına göre hareket edeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Almanya 3 Ağustos'ta da Fransa'ya savaş ilan etti. İngiltere, 4 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilanında bulundu. Ardından İtalya, Yunanistan, Osmanlı, Japonya gibi devletler savaşa dahil oldu.¹¹²

Rusya, 1909-1913 yılları arasında orduya yaklaşık 3 milyar ruble, donanmaya 1 milyar ruble ayırmıştı; bu devlet gelirlerinin üçte birine denk gelmekteydi. Alman Ordusu'na kıyasla savaş başlamadan önceki süreçte, Rus Ordusu'na daha fazla bütçe ayrılmıştı. Yine de Almanların her marktan daha fazla sonuç aldığı da kuşkusuzdu.¹¹³ Rus Ordusu'nun barış dönemi mevcudu yaklaşık 1.300.000 subay ve erden oluşmaktaydı. Ordunun eğitimli yedekleri yaklaşık 7 milyon (eski asker)iken, kısmen eğitimli 2 milyondan (milis birliklerinde) fazlaydı. Savaş başlamadan Rusya'nın önce insan gücü potansiyeli 18 milyondan fazlaydı ve Müttefiklerin talepleri doğrultusunda, bunların önemli kısmı, savaş sırasında orduda ve yardımcı hizmetlerde rol aldı. 1917-

¹¹¹McMeekin, **a.g.e.**, ss. 89-92.

¹¹²Ferdi Ertekin, "İngiliz İstihbarat Raporlarına Göre İstatistiklerle I. Dünya Savaşı (1914-1918)", **Karadeniz Araştırmaları**, c. 21, sy. 83, Eylül 2024, ss. 923; Uzefovich, **a.g.m.**, s.324.

¹¹³ Norman Stone, **The Eastern Front 1914- 1917**, New York, Charles Scribner's Sons, 1975, s.28-29.

1918'de bile 2,2 milyon asker ile, Alman ordusunun üç katını oluşturmaktaydı. Savaş boyunca yaklaşık 15 milyon Rus askeri çeşitli cephelere gönderildi. Ancak bu devasa seferberlik bir soruna yok alçı. Bu durum asker, mühimmat ve erzakın uzun mesafeler boyunca taşınmasını gerektirdi.¹¹⁴

Stratejik planlar üzerine çalışılırken iki farklı görüş üzerine çatışma oluştu. İki cephede birden savaşma zorunluluğu göz önünde bulundurulduğunda, bazı çevreler, asıl gücün en güçlü düşmana, yani Almanya'ya karşı yoğunlaştırılmasını istemekteydi. Bunun için öncelikle Avusturya'ya daha sınırlı ve nispeten daha önemsiz bir kuvvetle karşı konulmasını savunuyordu. Diğer bir görüş ise, öncelikli olarak asıl darbenin Avusturya'ya indirilmesinin ve savaşın ilk safhasında onun saf dışı bırakılmasının, ardından ise mevcut tüm kuvvetlerle Almanya'ya yönelinmesinin daha akılcı olacağını savunuyordu.¹¹⁵ Almanya, Rusya ve Fransa'ya karşı iki cephede savaşmak zorunda kalacağından, Rus ordularının harekete geçmeden önce kuvvetlerinin neredeyse tamamını hızla Fransa'ya karşı harekete geçirmeyi planlıyordu.¹¹⁶ Ruslar başlangıçta Avusturya-Macaristan cephesine bir taarruz tasarlansa da Almanya'nın Fransa üzerindeki baskısını arttırarak Paris'e girmesi üzerine bu plandan vazgeçildi.¹¹⁷ Fransa, Rus zaferine büyük umutlar besleyerek stratejik demiryollarının iki katına çıkarılmasına ve rayların uzatılmasına büyük yatırımda bulunmuştur.¹¹⁸ Rusya neticede, Fransa ve İngiltere ısrarı ile 1914'te harekâta geçti. Zaten gelen bilgilere göre Rus mevzilerinden yaklaşık 16 kilometre mesafede, Marggrabowa(Olecko) kasabasında Alman birliklerinin konuşlandığı bildirilmekteydi. Keşif yoluyla ya da gerekirse doğrudan çatışma aracılığıyla bu yığılmanın büyüklüğünü tespit etmek üzere Batı Cephesi komutanı Vasily Gurko görevlendirildi.¹¹⁹ Gurko, Alman uçaklarının ilk kez bu günlerde ortaya çıktığının ve birliklerinden çoğu kişinin bununla ilk kez karşılaşarak, uçaklara ateş ettiklerini kayıt altına almıştır.¹²⁰ 10 Ağustos'ta ilk keşif çalışmalarının ardından Doğu

¹¹⁴ Uzefovich, **a.g.m.**, s.325; Peter Gatrell, "Tsarist Russia at War: The View from Above, 1914–February 1917", **The Journal of Modern History**, vol. 87, no. 3, 2015, s.668; McMeekin, **a.g.e.**, s. 25-26.

¹¹⁵ Gurko, **a.g.e.**, s.17.

¹¹⁶ Uzefovich, **a.g.m.**, s.325

¹¹⁷ Kurat, **a.g.e.**, s.413.

¹¹⁸ Stone, **World War I: A Short History**, s.47.

¹¹⁹ Gurko, **a.g.e.**, s. 25.

¹²⁰ Gurko, **a.g.e.**, s. 34.

Prusya’da dört piyade kolordusu ve birçok yedek tümeni olduğu raporlanmıştır. Bun karşın Rus tümeni dokuz kolordu ve çok sayıda süvari tümeni bulunmaktaydı.¹²¹

Almanlar da Rus seferberliği ihtimalini göz önünde bulundurarak Doğu Prusya’daki yığılmayı değerlendirmekte, bu yönde raporlar almaktaydı. Bununla birlikte Schlieffen Planı’nın esası olarak öngörülen, ordusunun küçük bir bölümünü Doğu Cephesi’ne göndermek, Fransa’yı savaş dışı bıraktıktan sonra Ruslara karşı etkin bir harekât planlamışlardı.¹²² Çarlık ordusu, Almanların Paris’e girişini bir süre de olsa engelledi. Çünkü Doğu Prusya’ya Rus saldırısının gerçekleşmesi, bu cepheyi savunmak adına Almanları batıdan asker çekmek zorunda bıraktı.¹²³

İlk olarak Rusya, Polonya’dan batıya ilerledi. Ağustos 1914’te yaklaşık otuz tümenle, batıdan ve güneybatıdan olmak üzere iki kol halinde Doğu Prusya’yı işgal etti. Rus süvarileri sınırı geçmeleri ile erzak eksikliği yaşadı. Bununla birlikte Almanların doğu-batı yönlü ilerlemelerini kolaylaştıran demiryolları mevcutken, Rus birlikleri yalnızca Grodno veya Varşova’dan karayoluyla ilerlemekteydi. Ayrıca Rusya’nın haberleşme altyapısının yetersizliği söz konusuydu. Telgraflar, Varşova’dan motorlu araçlarla cepheye ulaştırılabiliştir. Bazen Rus emirleri, zaman sıkıntısı ve yetkin bir astsubay yetersizliği nedeniyle radyodan kodlanmadan bile yayınlanmıştır.¹²⁴ Düzensiz ve yavaş hareketin yanı sıra, iletişimdeki bu olumsuzluk cephedeki işleyişi etkilemiş olup Alman istihbaratının Ruslar hakkında bilgi almasını kolaylaştırmıştır.

Rennenkampf komutasındaki Birinci Ordu ile Samsonov komutasındaki İkinci Ordu birleşerek bir harekât planladı. Sekizinci Alman Ordusu on üç tümenlik kuvveti ile, bu planın gerçekleşmesini engellemek adına Birinci Rus Ordusu’na saldırmak niyetindeydi. 20 Ağustos’ta doğudaki bu orduya saldırı düzenlediler.¹²⁵ General Yakov Jilinski komutasında Rusya’nın Doğu Prusya’da Almanlara karşı yaklaşık 500 bin askerle saldırı gerçekleştirdiler. 1. ve 2. Rus orduları toplamda 17,5 piyade tümeni, 8,5 süvari tümeni ve yaklaşık 1.220 topa sahipti. Alman 8. Ordusu ise 14,5 piyade tümeni, 1

¹²¹ McMeekin, **a.g.e.**, s. 107.

¹²² Gurko, **a.g.e.**, s. 34; Uzefovich, **a.g.m.**, s.325. McMeekin, **a.g.e.**, s.104.

¹²³ Christopher Read, **From Tsar To Soviets**, London, UCL Press, 1996, s.19.

¹²⁴ Stone, **World War I: A Short History**, s.47-48.

¹²⁵ A.y.

süvari tümeni ve yaklaşık 1.000 toptan oluşuyordu.¹²⁶ Rus Ordu komutanları harekâtı koordine edemedi ve elde ettikleri avatantajı sürdüremediğinden geri çekilmek durumunda kaldı. 23 Ağustos'ta 8. Ordu'ya General Paul von Hindenburg ve genelkurmay olarak Erich Ludendorff'un atanması ile, Almanlar güneydeki 2. Ordu'ya yoğunlaşarak 5 günlük çatışmaya girdi. Neticede 50 bin Rus askeri öldü ya da yaralandı, 90 bini ise esir düştü. Bu muharebe ile Almanya ilk başarısını elde etti.¹²⁷ Tannenberg Muharebesi ile gelen başarı Almanlar adına geçici de olsa ilerleme fırsatı tanıdı, kuzeye yönelerek Rus 1. Ordusu'nu hedef aldılar. Bu sayede Rusları Doğu Prusya'dan tamamen çıkarmayı planladılar. 2. Ordu, 31 Ağustos'ta teslim olmak zorunda kaldı.¹²⁸

Rusların Ağustos-Eylül 1914'te Doğu Prusya'da Almanlara karşı yenilgi alsalar da güneydeki ordu ilerleyişi sürdürdü ve Galiçya'ya ilerledi. Avusturya, Rusya'nın Fransa'ya yönelik Alman saldırısına müdahil olmasını engellemeye çalışsa da başarılı olamadı. Cepheye 3., 4., 5. ve 8. Ordu ile katılan Rusların genel komutanlığını General Nikolai Ivanov üstlenmiştir. Rusların yaklaşık 36,5 piyade ve 12,5 süvari tümenine karşılık, Avusturya'nın 39 piyade tümeni ve 10 süvari tümeni bulunmaktaydı.¹²⁹ Avusturya askerleri, Polonya'dan geri çekilmek durumunda kalsalar da Galiçya'yı işgal etmeye çalıştılar. Ruslar ise birçok şehri alarak Avusturya askerlerini Przemyśl Kalesi'nde kuşattılar. Son çare Sırbistan'daki askerlerler takviye edilmeye çalışılan ordu, gecikmenin yaşanmasının ardından çok fazla zahiyat verdi. Bu durum Sırbistan üzerindeki yükü hafifletirken, Avusturya için Sırbistan taarruzunu da başarısız kıldı. Bundan sonraki süreçte Rusya'nın hedefi Macaristan'a girmek oldu. Üç ordu ile Karpat geçidini aşmaya çalışan Ruslar, Macarların karşı taarruzlarıyla mücadele etmek zorunda kaldılar. Ancak bir süre sonra Almanların devreye girmesi ile Mayıs ayında Ruslar Galiçya'dan atıldı.¹³⁰ 1904 yılında Doğu Cephesi'nde, 300 binden fazla askerini yitiren Rusya için bu kayıp savaşa katılan birliklerin yaklaşık dörtte biri kadardı.¹³¹

¹²⁶ Ahmet Karaca, Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Askerî Stratejisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2016, s.33.

¹²⁷ Dennis E. Showalter, "Manoeuvre Warfare: The Easterns and Western Fronts, 1914-1915", The Oxford Illustrated History of the First World War, ed. Hew Strachan Oxford University Press, 2014, s.48.

¹²⁸ Richard Pipes, **The Russian Revolution**, New York, Vintage Books, 1991, ss.213-215.

¹²⁹ Karaca, **a.g.t.**, s.34.

¹³⁰ Kurat, **a.g.e.**, s.414.

¹³¹ Clifford Kinving, **Churchill's Crusade The British Invasion of Russia, 1918-1920**, London, Hambledon Continuum, 2006, s.1-2.

70 kadar tümeni ile Batı'da harekâtlar düzenleyen Almanya, 1915'te ağırlığını Doğu Cephesi'ne yoğunlaştırdı. Eylül 1914'teki hezimetten sonra Avusturya, Almanlardan yardım istemişti. Neticede Almanya, Varşova'ya saldırıp, Galiçya'daki Rus kuvvetlerini kuzeyden bastırmayı hedefledi.¹³² Varşova'ya ulaşmaya çalışan birlikler Ruslar tarafından durduruldu. Varşova-İvangorod Muharebesi'nde yenilen Almanya, bu sefer Polonya'ya ilerledi.¹³³

Özellikle Şubat-Mart 1915 tarihlerinde Rusya'nın cephe yetersizliğine rağmen sayı bakımından üstünlüğü Alman Savaş Bakanı Falkenhayn'ı Doğu Cephesi'ne 8 tümen kadar ordu sevk etmeye itti. Galiçya içerisindeki Ruslar üzerine düzenlenecek taarruz 1915 Mayıs ayı itibari ile Almanlar lehine gelişmiş, bundan sonraki tarihlerde Rus birlikleri Polonya'nın doğusuna itilmiştir.¹³⁴

Doğu Cephesi'nde Gorlice-Tarnow ortak harekâtı ile bölgeden çekilmekle birlikte, silah ve mühimmat yetersizliği de karşı karşıya kalmıştır.¹³⁵ Ayrıca İmparatoriçe'nin Alman olmasından kaynaklı halkta hoşnutsuzluk artmış durumdaydı. Diğer yandan 30 Ekim 1914'te Yavuz ve Midilli gemilerinin Karadeniz kıyısındaki Türk şehirlerini bombalamasıyla, 5 Kasım 1914'te Osmanlı'ya savaş açılmıştı. İttifak Devletleri safhında olan Osmanlı Kafkasya Cephesi'nde Rusya'ya taarruzda bulundu. Rusya Almanlarda savaşıırken, Osmanlı ile de mücadele halindeydi. Baltık Denizi zaten Rusya'ya kapalı idi, Osmanlı'nın savaşa girmesi de Karadeniz üzerinden Rusya'nın dış dünya ile iletişimini kesti.¹³⁶

Bölgede Osmanlı'ya karşı belirgin bir üstünlük elde etmiştir. Ancak 1915 yılı silah ve mühimmat yetersizliğinden kaynaklı zorlu bir oldu. Özellikle Doğu'daki Alman başarısı, İmparatoriçe'nin Alman olmasından kaynaklı halkta var olan hoşnutsuzluğu arttırdı. Karadeniz'de iki Alman kruvazörü ile güçlendirilen Osmanlı donanması, Karadeniz'de Rus Filosu'nu etkisiz kılmıştı. Enver Paşa'nın Kafkasya'da yenilgiye uğramasına rağmen, İngiltere ve Fransa İstanbul'a bir saldırı düzenleme fikrindeydi.

¹³² Uzefovich, **a.g.m.**, s. 326-327; McMeekin, **a.g.e.**, s. 104; Pipes, **a.g.e.**, s.215-216.

¹³³ İsmet Konak, Türkiye'nin İç Savaş Döneminde (1918-1922) Sovyet Rusya ile İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2017, s.21-22.

¹³⁴ Kinving, **a.g.e.**, s.2

¹³⁵ Pipes, **a.g.e.**, s.215-216.

¹³⁶ Uzefovich, **a.g.m.**, s.328.

Başarı sağlanırsa Rusya ve İngiltere yararına, savaşı doğrudan Müttefikler lehine etkileyecek bir durum sağlanacaktı.¹³⁷

1915'te Galiçya, Polonya ve Litvanya'dan çekilmek zorunda kalan Ruslar büyük bir hezimetle 300 bin kilometrekarelik alanı terk etti. Yaklaşık bir milyonluk kayıp olduğu düşünülmektedir.¹³⁸ Eylül 1915'te Polonya'daki Rus ordularının çözülmesinin ardından Çar Nikolay, amcası Büyük Dük Nikolay'yı görevden alarak¹³⁹, Başkomutanlık görevini üstlendi.¹⁴⁰ Böylesi bir durum harbin gidişatını olumlu yönden değiştirecek bir unsur olarak görüldü. Halkın beklentisini karşılamaya yönelik olarak Rus taarruzu gerçekleştirildi.¹⁴¹

Savaş sürecince Müttefik Devletleri tarafından taahhüt edilen yardım Çanakkale'den boğazlar yoluyla gerçekleştirilememiş ve cephe gerisindeki moral bozukluğu, enflasyon, halk üzerindeki umutsuzluk arttı. İngiliz Savaş Bakanlığı kayıtlarına göre Mayıs 1916'da Rusya'ya kumaş veya çeşitli kimyasala maddelerle birlikte 2 milyon tüfek ve 2 milyar fişek ulaştırılamamıştır. Bir başka İngiliz Genelkurmay Başkanlığı raporunda Çanakkale'nin geçilememesinin verdiği sıkıntı değerlendirilmiştir: "Britanya'nın Çanakkale'deki başarısızlığı, Rusya'daki devrimin başlıca nedenlerinden biridir. Eğer Müttefik Devletler Karadeniz üzerinden Rusya ile iletişimi sürdürebilseydi, Rus İmparatorluğu muhtemelen çökmeyecek ve zamanla devasa bir güce dönüşecekti."¹⁴²

Çanakkale'den alınan yenilgi ardından teçhizat bakımından yetersizlik, İngiltere ve Fransa aracılığıyla Beyaz Deniz'deki Murmansk ve yaz aylarında Archangelsk limanlarına ve Sibirya'daki Vladivostok'a gelen malzeme ile karşılanmaya çalışıldı. Mayıs 1916 Sonbaharında vaat edilen silahlardan 60 pounder tip tamamlanmış geri kalan farklı tipteki silahların yaklaşık yüzde 40'ı ise gönderilmemişti.¹⁴³ 1916 sonunda yoğunlaşan yardımdan güç alan Rusya, Fransa üzerindeki baskıyı azaltmak amacıyla

¹³⁷ Harcave, **Russia: A History**, s.461.

¹³⁸ David R. Stone, **a.g.e.**, s.146.

¹³⁹ Ordunun en yüksek komutası İmparatorluk ailesinden birine verilmesi adettendi. Bkz. Pipes, **a.g.e.**, s. 212-213.

¹⁴⁰ David French, "The Strategy of the Entente Powers, 1914-1917", **The Oxford Illustrated History of the First World War**, Ed. Hew Strachan Oxford University Press, 2014, s.62.

¹⁴¹ Kurat, **a.g.e.**, s.414.

¹⁴² Ertekin, **a.g.m.**, s. 933.

¹⁴³ CAB 24/19/77/G.T. 1376/ British Assistance to Russia.-1917 Programme, Minute by Lord Milner.

kuzeyden bir harekâta daha girişmiş olsa, bu harekât 120 bin kişinin kaybına daha sebebiyet verdi.¹⁴⁴ Rusya'yı savaşta tutmak isteyen Müttefik Devletleri'ne rağmen, kaybın yanında firarilerin artış durumu daha da zorlaştı. Üç taarruz ardından Aralık ortalarına kadar Galiçya ve Bukovina'da başarılar elde edildiyse de burada da durduruldular.¹⁴⁵

1.1.3. Romanovların Çöküşü ve Geçici Hükümet Dönemi

1905 Devrimi ile başlayan siyasal çalkantı süreci, Çar II. Nikolay'ın Ekim Manifestosu'yla Duma'nın kurulmasını vaat etmesiyle kısmen yatıştırılmış görünse de, otokrasiye dayalı yapının özünde değişmemesi hayal kırıklığına sebebiyet verdi. Bu durum Stolipin'e reformlarını benimsetmek adına olanak tanıdı. Tarım reformu önerilerini onaylamadığı için II. Duma'yı feshetmiş ve yeni bir seçim yasası çıkararak bunu kanıtlamış oldu; köylü ve işçi seçmenlerinin yanı sıra ulusal azınlıkların da oy kullanma hakkını kısıtlandı.¹⁴⁶ 1907'de toprak sahibi soyluların Duma'daki etkisi ciddi biçimde artırdı. Başbakan sıfatı ile Stolipin, otoriter bir rejim görünümünü tekrardan Rusya'ya kazandırmaya çalıştı.¹⁴⁷

Ekim Manifestosu'nun ardından oluşan atmosfer, 3 Aralık 1905'te Petrograd Sovyeti'nin önderlerini tutuklayarak sürgüne gönderme imkânı da tanıdı. Bu tür uygulamalar 1906 ve 1907 yıllarında sıklaşarak, daha uygulanabilir hale geldi; Duma'nın dağıtılması ile birçok muhalif gazete kapatıldı ve tutuklamalar başladı. Rus Çarlığı'nın otoriter yönetimi düşünce özgürlüğüne izin vermediği için, aydınlar gizli örgütlenmelere yöneldi. Marksist fikirler dahil olmak üzere tüm ideolojiler ya halktan kopuk ya da küçük, radikal gruplar halinde şiddet yöntemlerine başvurdu.¹⁴⁸ Lenin 4 Ocak 1906 tarihli, İşçilerin Partisi ve Bu Durumdaki Görevleri adlı makalesinde yaşananları "iç savaşın bütün şiddetiyle ortaya çıkışı" şeklinde yorumlamıştı. Bastırılmış bir iç savaş söz konusu idi ve ordu tarafından desteklenen otokrasi, otoritesini yeniden

¹⁴⁴ Kinving, **a.g.e.**, s.2-3.

¹⁴⁵ Kurat, **a.g.e.**, s.413.

¹⁴⁶ <https://www.britannica.com/biography/Pyotr-Arkadyevich-Stolypin>. "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 03.05.2025.

¹⁴⁷ Figes, **a.g.e.**, s.99; Bookchin, **a.g.e.**, s.152.

¹⁴⁸ Ekici, **a.g.m.**, s.273.

tesis etmiş durumdaydı.¹⁴⁹ Ayrıca, bakanlar ve diğer üst düzey yetkililer II. Nikolay tarafından atanarak merkezi otorite sağlanmaya çalışılıyordu. Bu gibi unsurlar ile otokratik yapının sürdürülmesi siyasi hoşnutsuzluğa sebebiyet vermekteydi. Çar, Çariçe tarafından konumunu yitirmemesi adına teşvik ediliyor, imparator olmaktan ödün vermemesi gerektiği vurgulanıyordu. Vatandaşın hakları kısıtlanmıştı, zararsız da olsa örgüt kurma hakkı denetim altındaydı. Ayrıca ülkede sansür uygulanarak açık siyasi söylemlerin önüne geçilmekteydi. Zemstvoların siyasi gücü paylaşan bir kurum olmaları da engellendi, zaten Ekim Manifestosu öncesi ulusal seçilmiş bir meclisi, II. Nikolay, hayalperestlik olarak gördüğünü de dile getirmişti.¹⁵⁰

Duma 1915'e kadar toplanmıştır. Ancak, savaşın gidişatına yönelik eleştirileri önlemek, 87. Madde aracılığıyla hükümetin yasama yapabilmesini sağlamak için toplantılara ara verildi. 1916 Aralık'ta Duma'yı fiilen devre dışı bırakmak bir hata olacaktı. Bir sonraki giderek artış gösterecek grevler ile karşı karşıya kalındı.¹⁵¹ Buna rağmen 1907'den 1917'ye, 1905 Devrimi gibi çok partili bir yaşam söz konusu idi. Solun üzerinde baskı olsa da çeşitli partiler (Sosyal Demokratlar, Halk Sosyalistleri vs.) Duma'larda temsil edildi. Hükümet basına kısıtlama getirse de dergiler ve gazeteler hassas siyasi ve sosyal meseleleri daha özgürce ele almaya çalışıyordu.¹⁵²

Pipes, 1917 Devrimi'ni değerlendirirken, devrimlerin her zaman toplumsal hoşnutsuzluk toplumsal(sınıfsal) hoşnutsuzluktan kaynaklandığı yönündeki Markist anlayışa Paul Miliukov'un görüşünü savunarak, buna karşı çıkmaktadır. Ona göre Rusya'nın sıkıntısı yönetenler ile yönetilenler arasındaki doğal olarak oluşan bağın noksanlığı idi. Rusya'da etnik sınıflar bir arada değildi, bunun sebebi siyasal yapının kendisi idi.¹⁵³ Çok uluslu yapıya sahip ülkede milliyetçilik akımının getirisi olarak milliyet-toprak özerkliği taleplerine baskı ve Ruslaştırma politikası uygulandı. Örneğin Rus olmayan ulusların zorunlu olarak Rusça kullanmaları ile Ruslaştırma sağlanmaya

¹⁴⁹ Read, **a.g.e.**, s.17; Nadejda K. Krupskaya, **Lenin'den Anılar**, Çev. Mehmet Şimşek, Odak Yayınları, 1975, c.1, ss. 168-179.

¹⁵⁰ Rex A. Wade, **The Russian Revolution**, 1917, Cambridge University Press, New York, 2005, s.2.

¹⁵¹ Pipes, **a.g.e.**, ss.221-223; Atıf Abbasov-Sibel Akgün, "Ekim 1917 Bolşevik İhtilali'ni Hazırlayan Süreç ve Rus Olmayan Azınlıkların Durumu", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 2020, c.7, S.7, s. 11.

¹⁵² Ascher, **a.g.e.**, s.215.

¹⁵³ Ricahard Pipes, "Did the Russian Revolution Have to Happen?", **The American Scholar**, vol. 63, no. 2, 1994, s. 216.

çalışıldı. Bu önlemler, milli hareketlerin gelişimini geçici olarak engellese de hoşnutsuzlukları da arttırdı.¹⁵⁴

1914 yılı savaş öncesinde, yalnızca Bolşevikler değil, işçi sınıfı da sayıca artmakta ve giderek daha radikal bir tutum sergilemekteydi. Yılın ilk yarısında yaşanan siyasal grevlere katılım, 1905 Devrimi sırasındaki toplam grevci sayısını bile geride bıraktı. Rusya'nın savaşa katıldığı 1 Ağustos gününden bir hafta önce bile Bolşevikler öncülüğünde grevler söz konusu idi. Ancak Rusya savaşa katıldığı, ulusal birlik ruhu bunu değiştirdi. I. Dünya Savaşı'nın ilk aylarında, Rus toplumunda, özellikle işçi sınıfı arasında, gözlemlenen milliyetçi coşku, monarşiye yönelik bağlılık duygularını güçlendirmişti. Sosyalist fikirlerin etkisinde olan işçilerin dahi, savaşın ilk dönemlerinde “Tanrı Çar’ı korusun” gibi vatansever sloganlar eşliğinde seferberliğe destek verdiği gözlemlenmektedir.¹⁵⁵ Rex Wade bu durum hakkında şu şekilde değerlendirme yapmıştır:

*1914'te savaşın patlak vermesi, reforma yanlısı ilimlilerin ve rejimi yıkmaya kararlı bazı radikallerin politikalarını bir kenara bırakarak ülke savunması için bir araya gelmesiyle ani bir iç siyasi ateşkesi beraberinde getirdi. Bununla birlikte, sosyalist ve radikal figürlerin büyük bir kısmının, savaş çabalarını desteklemeyi reddetmesi kaygı vericiydi. Gerçekten de siyasi ateşkes Rusya'da diğer kuşak ülkelere kıyasla daha çabuk bozuldu. Rus İmparatorluğu'nun eski sorunları ve savaşın yarattığı yeni gerilimler o kadar büyüktü ki, yurtseverliğin yükselişi bunları ancak geçici olarak örtbas edebildi. 917'ye gelindiğinde ekonomik sıkıntılar, grev hareketlerini hızla büyüttü; hükümetin savaş yönetimindeki başarısızlığı ve Rasputin'in saray üzerindeki etkisi ise Duma'da sert tepkilere ve yaygın hoşnutsuzluğa neden oldu.*¹⁵⁶

Siyasi hoşnutsuzluk, alınan askerî yenilgiler ile artmış durumdaki iken Rusya ciddi gıda sorunu ile karşı karşıya kaldı. Petrograd başta olmak üzere kuzey şehirlerindeki gıda ve yakıt sıkıntısı halkla birlikte polis memurlarını da bıkırtmıştır. Savaş sırasında 13 milyon köylü silah atına alınmış, tarımda insan gücü eksikliği ortaya

¹⁵⁴ Wade, **The Russian Revolution**, s.2.

¹⁵⁵ Bookchin, **a.g.e.**, ss. 158-161.

¹⁵⁶ Wade, **The Russian Revolution**, s.1.

çıkılmıştı. Ek olarak savaş zamanı 10 çeşit vergi ödemek zorunda kaldıklarından, köylü şikayetçi idi.¹⁵⁷

Şehrin askeri komutanı General S.S. Khbalov'a göre 25 Şubat 1917'de depolarda 9 bin un vardı, bu da birkaç günlük yetecek düzeydeydi. Yakıt sıkıntısı, birçok fırının kapanmasına sebebiyet vermişti. Ekmeğin herkese ulaşabilmesi için şehirde, 20 Şubat dolaylarında, ekmek karnesinin uygulanması ve yetişkin başına bir paundla sınırlı satım alımına olacağı söylentisi yayılmaktaydı. Bu söylentiler ile panikleyen birçok kişi fırınlara koştu. Sabah ekmek alabilmek için akşam soğuşuna dahi aldırmayan bazı kişiler bir gün önceden sıraya dahi girmek durumunda kalmıştı. Yakıt sıkıntısı sadece fırınları etkilemedi. Fabrikalar da bu sebeple kapandı veya çalışanları işten çıkartmak durumunda kaldı.¹⁵⁸

1915'teki mermi sıkıntısı değerlendirilirken genellikle 1917 Devrimi açıklanmaya çalışılmıştır. Halbuki silah ve cephane üretimi artmış durumdaydı ve tamamı yerli kaynaklardan karşılanıyordu. 1916'da Avusturya-Macaristan'ın 4 katı kadar bir üretim söz konusuydu. Buna rağmen motor ve lokomotifte Almanya'nın gerisindeydi. Sanayi büyük oranda askeri üretime yönlendirilince, lokomotif ve demiryolu araçları ya da demiryolu hatlarındaki onarımlar geri planda kaldı. Buna rağmen Rus ekonomisi gelişme göstermekteydi. Buna rağmen Çanakkale hezimetinin sonucu yardımın Rusya'ya ulaşmaması kuzey kentlerinde ekmek ve yakıt sıkıntısına sebebiyet vermişti. 1917'de Rusya hâlâ kendini besleyecek kadar gıda ürettiyordu. Asıl sıkıntı bunu kasabalardaki kalabalık nüfusa dağıtmak idi. Örneğin 1916-1917 kışında yiyecek, yem ve yakıt yüklü 60 bin vagon kar yüzünden hareket edememişti. Bu tüm yük vagonlarının yaklaşık sekizde biri kadardı.¹⁵⁹ Askeri başarılar değerlendirilecek olursa; İngiltere ve Fransa 1916 yılı Verdun ya da Somme'de büyük hezimete uğrasa da, Rusya açısından durum o kadar kötü değildi. Batılı Devletler uzun soluklu savaşlar sonucu nadiren toprak elde etmişti. Rusya ise Mart'ta Naroç Gölü mevzindeki felaketten sonra, önemli bir ilerleyiş kaydetmişti. (Galiçya'da Brusilov, Kafkas Ordusu'nun ise Kuzeydoğu Anadolu'da)¹⁶⁰ O halde monarşiye yönelik saldırı, savaş yorgunluğundan

¹⁵⁷ Tunç, **a.g.t.**, s.19.

¹⁵⁸ Pipes, **a.g.e.**, s.272.

¹⁵⁹ Lieven, **a.g.e.**, s.345; Pipes, s.272.

¹⁶⁰ McMeekin, **a.g.e.**, ss.254-259.

değil, savaşı daha etkin bir şekilde sürdürme arzusundan gelmektedir.¹⁶¹ Rusya'da yoksulluk, cephelerdeki büyük insan kaybı ve art arda çıkan çatışmalar halk arasında savaşın kazanılacağına dair ümidi kırdı. Ayrıca iç karışıklıkların da son bulmayacağına inanılıyordu.¹⁶² 1916-1917 kışına gelindiğinde güçlü ve kararlı siyasi liderlere duyulan ihtiyaç umudun yitirildiği durumlarda ihtiyaç duyulan unsurdur. İngiltere'de David Lloyd George, Fransa'da ise Georges Clemenceau bu rolü üstlenmişti. Lieven, Rusya'da böyle bir liderin noksanlığını ifade etmiştir.¹⁶³

Bürokrasinin yetersizliği ve ordudaki değişiklikler de halk nezdinde bazı sorunlara yol açtı. Özellikle halkın sevmediği isimlerin iş başına geçmesi bu kişilere karşı 'Alman yanlısı' tabirini gündeme getirdi ve saray içerisindeki kimselere bile bu yönde eleştiriler yapıldı.¹⁶⁴ Rasputin¹⁶⁵ ile Alman çevrelerin temas halinde olmaları, saray dedikodularının doğmasına sebebiyet verdi. Varlıklı sınıf, monarşiden yana olmasına rağmen Rasputin'den rahatsızlardı.¹⁶⁶ Neticede Rasputin'in varlığı ile itibardan düşen Çar II. Nikolay'ın askerî yenilgilerin yanında grevler karşısındaki tutumu, liberal orta sınıfın kendisinden kopmasına sebebiyet verdiği kadar ordu ile de bağının kopmasına giden süreci hızlandırdı. Özellikle monarşiye bağlı subayların yerine devrimci eğilimi olan yedek subayların alınması¹⁶⁷ bu duruma olanak verdi, Amerika ve Japonya'dan sipariş edilen teçhizatlar ile ordunun durumu iyileşse de disiplinsizlik savaşın sürdürülemeyeceği yönündeydi. 1905 İhtilali'nin aksine 1917 İhtilali ordunun desteğini alacaktır.

Savaş yıllarında özellikle büyük şehirlerde ekmek bulma güçlüğü, fırınlar önünde uzun kuyruklar oluşmasına ve zaman zaman bu kuyrukların yağma girişimlerine dönüşmesine neden olmuştur. Ayaklanmaları bastırmakla görevli polis kuvvetleri ise bu

¹⁶¹ Pipes, **a.g.m.**, s. 215.

¹⁶² Abbasov-Akgün, **a.g.m.**, s. 11

¹⁶³ Lieven, **a.g.e.**, s.346.

¹⁶⁴ Goldston, **a.g.e.**, s.92.

¹⁶⁵ Çar günlüğüne Kasım 1915 tarihi ile şöyle yazmıştır: Tobolsk bölgesinden gelen Gregory adında bir dine adamı ile tanıştım. Bkz. Goldston, **a.g.e.**, ss.81-83. "*Rasputin, tahtın genç varisi küçük çarın hemofili hastalığını tedavi etmek için hipnoz kullanmış, bu sayede Aleksandra'nın gözüne mucize yaratan biri gibi görünmüştü. Daha kötüsü, bu sayede imparatorluğun yönetilmesinde belirleyici bir rol oynama ve yönetici kadrolara madrabazları yerleştirme yetkisi elde etmişti.*" Bkz. Bookchin, **a.g.e.**, s.182. Ayrıca Rasputin için bkz. Douglas Smith, **Rasputin**, Macmillan, London, 2016.

¹⁶⁶ Lev Troçki, **Rus Devriminin Tarihi**, Çev. Bülent Tanatar, İstanbul, Yazın Yayıncılık, 1998, c.1, ss.74-76.

¹⁶⁷ François-Xavier Coquin, **Rus İhtilali**, İstanbul, Kitapçılık Ticaret Yayınları, 1966, s. 26.

tür olaylar karşısında yetersiz kalmış, kamu düzenini sağlamakta başarısız olmuştur. Şubat Devrimi¹⁶⁸ olarak isimlendirilecek sürecin hazırlayıcı noktaları bu şekilde temellendi. Demiryollarının tahribi ile Petrograd'da kıtlık arttı. Birçok fabrikanın kapanmasının yanında halkın açlıkla sınanması olumsuz havayı daha da etkiledi.¹⁶⁹ Ekmek kuyruğunda başlayan tepkiler 23 Şubat yani Miladi 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde şiddetlendi. Petrograd'daki Sosyal Demokratlar grev çağırısında bulunmasalar da, tekstil fabrikalarında çalışan kadın işçiler, grev yapacaklarının belirterek bu plana uymadılar. Bolşevik Kayurov, erken harekete geçmemeleri konusunda onları uyarsa da kadınlar geri adım atmadı. Üstelik Putilov metal fabrikasındaki erkek işçilerle birlikte hareket ederek sokağa döküldü. “Çarlığa son!” sloganlarının yazılı olduğu pankartlarla Petrograd sokaklarında yürüyüşe geçtiler; “Ekmek istiyoruz!” haykırıları eşliğinde ilerlediler. Polis, göstericilerin şehir merkezine ulaşmasını engellemeye çalıştıysa da, kalabalık Nevski Bulvarı'na kadar ilerlemeyi başardı. Bu ilk gün, yaklaşık doksan bin kişi grevdeydi ve bu eylem, birkaç gün içinde topyekûn bir devrime dönüşecek olan sürecin ilk kıvılcımını oluşturdu. Bir sonraki gün grevcilerin sayısı iki katına çıktı, Petrograd'daki sanayi işçilerinin en az yarısı greve katılmıştı.¹⁷⁰

Petrograd'daki ayaklanma, ordu birliklerinin bir kısmının ayaklanan halkla dayanışma göstermesiyle birlikte, kısa sürede bastırılmaz hâle geldi ve tüm başkente yayıldı. Bu sırada Çar II. Nikolay, cephe karargâhı olan Moghilev'de bulunuyor, başkentin güvenliğini General M. A. Beliaev'e bırakmıştı. Kamu işlerine dair birçok mesele ise, Çariçe Aleksandra ile onun büyük güven duyduğu mistik figür Rasputin'in etkisine girmişti.¹⁷¹

Her ne kadar Şubat Devrimi, lidersiz olarak değerlendirilse de bu durum tam manasıyla doğru değildir. Lenin, Troçki, Martov hazırlıksız bir şekilde sürgünde veya hapiste olsa, bu kişiler fabrikalarda veya askerî birliklerde insanlara siyaset anlatmış, yönlendirme yapmışlardı.¹⁷² Durumun vehâmeti 12 Mart'a kadar anlaşılamamıştı. Polisin yerini alan Kazak ve Muhafız Alayları isyancıları destekleme yönünde tavır

¹⁶⁸ Miladi takvime göre Mart ayına rastlamaktadır.

¹⁶⁹ Ekici, **a.g.m.**, s. 269.

¹⁷⁰ Goldston, **a.g.e.**, s.100-101.

¹⁷¹ Pipes, **a.g.e.**, ss. 273-275; Bookchin, **a.g.e.**, s.182.

¹⁷² Goldston, **a.g.e.**, s.100.

sergiledi. Monarşist olan Duma üyeleri devrimin liderliğini ele almaya çalışsa da birçoğu Çar'ın Duma'yı feshetme emrine karşı gelemeydi. Buna rağmen üyeler gayriresmî bir şekilde devrimin ikinci aşamasını oluşturdu; kentin yönetimi ve geçici hükümetin kurulması sorumluluğunu üstlenen bir komite.¹⁷³ Toplumsal istikrarı ve bürokrasi işleyişinin komiserler atayarak sürdürme gibi görevler üstlenen komite, devrimin organize bir sürece geçmesine zemin hazırladı. Ayrıca, 1917 Şubat Devrimi'nin önemli aktörlerinden biri olan Petrograd İşçi Delegeleri Sovyeti, 8 Mart günü Tauride Sarayı'nda toplanan yaklaşık 30-40 sosyalist lider tarafından hızlıca yeniden kuruldu. Toplantıya, Menşevik Duma üyeleri N. S. Chkheidze ve M. I. Skobelev ile bağımsız radikal sosyal demokratlar N. N. Sukhanov ve lu. M. Steklov katıldı. Bu isimler, Menşevikler ve Bolşevikler arasında bir konumda bulunuyordu ve devrimin ilk günlerinde etkin roller üstlendiler. Toplantı sonucunda İşçi Delegeleri Sovyeti Geçici Komitesi oluşturuldu ve fabrika işçileri ile ordu birliklerinden temsilciler aynı gece yapılacak Sovyet toplantısına davet edildi. Yaklaşık 250 delegenin katıldığı bu toplantıda bir Yürütme Komitesi seçildi; Chkheidze başkanlığa getirildi, Skobelev ve Duma üyesi Trudovik Alexander Kerensky ise komitenin başkanlığını paylaştı. Ertesi gün örgütün adı, ordu birliklerinden de çok sayıda delegenin katılımıyla Petrograd İşçi ve Asker Delegeleri Sovyeti olarak değiştirildi.¹⁷⁴

Karışıklıklara rağmen, Petrograd İşçi ve Asker Delegeleri Sovyeti Yürütme Komitesi yetkiyi ele almaya başladı. Gıda temini, basın ve fabrikalardaki iş durdurma gibi yarı-resmi görevleri yürütmek üzere çeşitli komisyonlar kuruldu. Komite özellikle Çar yanlılarının olası bir karşı saldırısına karşı şehri hazırlamada aktif rol oynadı. Petrograd garnizonunun başlangıçtaki desteği, Sovyet delegelerinin müdahalesiyle güçlendirildi.¹⁷⁵

Öte yandan 10 Mart'ta grev tüm şehri kapsayacak şekilde yayıldı. Şehirdeki neredeyse tüm sanayi tesisleri kapanmıştı. İşçiler sokaktaydı ve bunlara öğrenciler de katıldı. Çariçe, bu durumu birkaç serseri hareketi olarak değerlendirmişti. Hatta hava

¹⁷³ Duma'nın tam adı; Başkentte Düzenin Yeniden Sağlanması, Kamu Kurum ve Kuruluşlarıyla Bağ Kurmak İçin Duma Üyeleri Geçici Komitesi. Bkz. Bookchin, **a.g.e.**, s.195.

¹⁷⁴ Rex A. Wade, **The Russian Search for Peace: February- October 1917**, Stanford University Press, California, 1969, s.2-3. "*Petrograd Sovyeti ılımlı sosyalist bir komite olarak yolu koyuldu.*" Bkz. Bookchin, **a.g.e.**, s.99.

¹⁷⁵ Wade, **The Russian Search for Peace**, s.3-4.

soğuk olsaydı, dışarı bile çıkmayacaklarını yazmıştır.¹⁷⁶ Grevci işçi sayısı 240 bine ulaşmıştı. Halbuki kalabalık ‘Kahrolsun Savaş’, ‘Kahrolsun Otokrasi’ sloganları atarken askeri birlikler devrimcilerin yanında yer almaktaydı. Çar ise iki bildiride bulundu: Biri sokak toplantılarının yasaklanıp, kalabalığa ateş açılacağını ifade etmekteydi, diğeri ise grevdeki işçilere 13 Mart’a kadar işe dönmeleri emri idi.¹⁷⁷ Polisler onları durdurmaya çalışsa da destekçileri Kazaklar oldu. Bolşevik-Menşevik-Sosyal Demokratlar üç günlük bir genel grev çağrısında bulundu. 11 Mart sabahı grevciler polislerin silahlarına el koyarken, Petrograd, askeri birlikler tarafından işgal edildi. 60 işçinin askerlerce vurulması üzerine grevciler, Pavlovski Alayı’na giderek, durumu bildirdi. Bu baskı sonucu alayın bir bölüğü, halkın üzerine ateş açan askerleri durdurmak için izinsiz şekilde harekete geçti. Yolda polisle çatışmalar yaşandı. Neticede II. Nikolay’ın muhafız alayından 4. Bölük ayaklanmış oldu.¹⁷⁸ Bu durum emre itaat eden askerlerin dışında, grevcileri destekleyen kesimin varlığını da kanıtlamış oldu. Orduda çözülme söz konusu idi.

Generaller isyanın cepheye yayılmasını önlemek adına, parlamenter politikacılarla II. Nikolay’ı tahttan çekilmeye ikna ettiler.¹⁷⁹ 14 Mart tarihinde Duma’da geçici bir hükümetin kurulması yönünde bir karar alındı. 304 yıllık otokrat bir monarşi olan Romanov hanedanlığının sonu 15 Mart 1917’de Çar II. Nikolay’ın tahtan feragat etmesi ile gerçekleşti. Çar iktidarını korumak için Rodzyanko liderliğinde sorumlu bir hükümet kurulmasını istediğinde çok geçti. Önce hasta oğlu Aleksey lehine feragat etmeyi düşündü, ancak onun sağlığı nedeniyle bu fikrinden vazgeçip, kardeşi Grandük Mihail’i varis ilan etti. Milyukov, bu gelişmeyi Duma önündeki kalabalığa duyurmaya çalıştı ama öfkeli halktan kaynaklı bu mümkün olmadı.¹⁸⁰ Çar ve ailesinin düşman entrikalarına maruz kalma riskinden kaynaklı Petrograd’daki İngiliz Büyükelçisi

¹⁷⁶ Pipes, **a.g.e.**, ss.274-277.

¹⁷⁷ Wade, **The Russian Search for Peace**, s.3-4; Pipes, **a.g.e.**, ss.276-278; Troçki, **a.g.e.**, s.125.

¹⁷⁸ Goldston, **a.g.e.**, ss.1104-108. Ayrıca Pipes için bu rakam 40 ölü, 40 yaralı idi. Bkz Pipes, **a.g.e.**, ss.274-277. Ayrıca Pipes, devrimin işçi ayaklanması olduğu kadar, köylü askerlerin bir isyanı olarak da görülebileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte Şubat Devrimi’nin başlangıç tarihini, işçi gösterilerinin asker savaşına dönüştüğü, Çarlığın başkentte otoritesini yitirdiği tarih olarak dile getirmiştir. (27 Şubat yani 12 Mart olduğunu dile getirmiştir) Bkz. Pipes, **a.g.e.**, ss.273-285; Troçki, **a.g.e.**, s.126.

¹⁷⁹ Pipes, **a.g.m.**, s. 215.

¹⁸⁰ Robert D. Warth, **The Allies and the Russian Revolution**, USA, Duke University Press, 1954, s. 24.

aracılığıyla İngiltere'ye davet edilmesi istendi.¹⁸¹ Kendisi her ne kadar Mihail Romanov lehine tahttan çekildiğini bildirse de Duma Komitesinin ikna çalışmalarına rağmen Mihail Romanov can güvenliği nedeniyle tahtı kabul etmek istemedi.¹⁸²

Çarlığın ortadan kalkması ile, Prens Lvov başkanlığında kurulan 'Geçici Hükümet' büyük ölçüde liberallerden oluşurken, Bolşevikler azınlık durumunda kalmıştır. Oluşturulan program şu şekilde idi: program; siyasal af, temel özgürlüklerin güvence altına alınması, ayrıcalıkların kaldırılması, Kurucu Meclis'in çağrılması, polis yerine seçimle gelen milislerin getirilmesi, demokratik yerel seçimler, isyancı askerlerin cepheye gönderilmemesi ve asker-sivil eşitliğinin sağlanması. Bununla birlikte 12 Mart akşamı Taoride Sarayı'nda Petrograd Sovyeti'nin ilk genel oturumu gerçekleşti. Sovyet'in topladığı sol kanat ile Geçici Hükümet'in yer aldığı sağ kanat arasında ikili iktidar durumu fiilen başlamıştı.¹⁸³

Bu sırada Müttefikler bir yandan savaş durumunu değerlendiriyor, Flanders Cephesi'ni görüşüyor, diğer yandan Rusya'dan gelen haberleri gündemlerine alıyorlardı. Savaşa yoğunlaşan İngilizler, Rusların uyguladıkları sansürü aşabilecek istenmeyen bilgilerin yayımlanmasının önüne geçilmesini amaçlayan önlemler alınmasını istedi. Sansürden sızan bilgilerin askerî ve diplomatik olarak doğuracağı sonuçlardan Müttefiklerin ortak çıkarlarını korumak için Dışişleri Bakanı A.J. Balfour görevlendirildi.¹⁸⁴ Var olan durum Müttefiklerin savaşa destekleri ve Rusya'daki istikrar açısından tehlike arz edebilirdi.

Müttefiklerce Rusya'nın savaşa devam edip etmemesi noktasında devrime şüphe ile bakıldı. Ancak devrimi memnuniyet ile karşılayanlar da vardı. Geçici Hükümet'in tanınması konusunda çalışmalar başladı, Rus Çarları nezdindeki son Amerikan Büyükelçisi David R. Francis Dışişleri Bakanlığına 17 Mart'ta yazdığı telgrafla¹⁸⁵ devrimden haberdar ederek ilk tanıma yönündeki politikanın önemi üzerine durmuştur.

¹⁸¹ CAB 23/40/2/ I.W.C. 2, Minutes of a Meeting of the Imperial War Cabinet, held in London at 10, Downing Street, S. W., on Thursday, March 22, 1917, at 11:30 A.M.

¹⁸² Warth, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁸³ Bookchin, **a.g.e.**, ss.196-202; Figes, **a.g.e.**, s.334-335. Anayasal demokrasiyi savunan Geçici Hükümet ile devrimci işçilerin ve askerlerin temsilcilerinden oluşan Petrograd Sovyeti ile ikili iktidar dönemi söz konusu idi. Geçici Hükümet halktan ve sorunlardan kopuktu. Bkz. Warth, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁸⁴ CAB 23/2/14/ W.C. 96, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Wednesday, March 14, 1917, at 12:30 A.M.

¹⁸⁵ Frederick Lewis Schuman, **American Policy Toward Russia Since 1917**, New York, International Publishers, 1928, s.32-33.

22 Mart günü yeni hükümeti ilk tanıma girişimi Büyük Savaş'a katılmaya yakın Amerika tarafından gerçekleşmiş oldu. İngiliz ve Fransız Büyükelçileri de yeni hükümeti tanıma niyetlerini bir nota ile ifade ettiler.¹⁸⁶ Amerika'nın demokratik bir hükümeti tanıma yönündeki kararı Wilson'ın demokrasiyi sağlama adına savaşa dâhil olma tezi ile uyumdaydı. Francis bu tezin geçerliliği için şu yorumu yapmıştır:

*Bu tanıma, Amerika'nın neredeyse oybirliği ile desteklenen bir kamuoyu tarafından savaşa girecek bir konuma getirilmesinde şüphesiz güçlü bir etkiye sahipti. Hiç şüphe yok ki, hangi nedenle olursa olsun savaşmak için mutlak bir monarşi ile ittifak yapmamıza ciddi bir muhalefet olurdu*¹⁸⁷.

Wilson'ın 26 Mayıs'ta Başkan Wilson'ın Geçici Hükümet'e gönderdiği notada bencil amaçlar için değil, halkların otokratik güçlerin saldırılarından kurtulması için savaşmakta olduğunu bildirmesi¹⁸⁸ devrimin Wilson'ın tezi ile uyumdaydığını ve olumlu karşılandığını ve göstermektedir. Rusya'da bulunan diğer yabancı diplomatik temsilcilerce yapılan gözlem iyimser nitelikte idi. Hükümet savaşa devam edilmesi yönünde bir politika oluşturmuştu.

Almanların yenildiği döneme rastlayan çarlığın son buluşu askerler tarafından sevinçle karşılanmıştı. Buna rağmen Petrograd'daki İşçi ve Asker Konseyi eski rejimin silahı durumunda olarak değerlendirdiği orduyu demokratikleştirmek üzere öğrenci kitleleri gönderdi. Gelen bu öğrenci kitlelerinin toprak sorununu gündeme getirmesi ve askerlere toprak paylaşımı için zamanında geri dönmeleri üzerinde durması disiplinin bozulmasına sebebiyet verdi. Almanların sebebiyet verdiği düşünülen bu hareket İngiliz Hükümeti'ne aktarıldı ve şu not düşüldü: Ya savaş devrimi bozacak ya da savaş devrimi kurtaracaktır.¹⁸⁹

Geçici Hükümet içinde azınlığı oluşturan Sovyet liderleri savaşın sürdürülmesinin aksine erkenden bir barışın sağlanması için ısrarcıydı. Acil görevleri bulunan hükümeti bu beklenti altında bunalımlı olarak düzeni yeniden tesis etme, bazı

¹⁸⁶ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Washington, 1931, March 22, 1917, s.12. (Bundan sonra FRUS, 1918 şeklinde anılacaktır.)

¹⁸⁷ Francis, **a.g.e.**, s.94.

¹⁸⁸ **League of Free Nations Association, Russian-American Relations**, March,1917-March,1920, Documents and Papers, ss.23-25. (Bundan sonra dipnotta; R.A.R. şekilde anılacaktır.)

¹⁸⁹ CAB 24/13/51/G.T. 749/ Letter from Professor Pares to Mr. Harold Baker, April 27, 1917.

siyasi reformları düzenleme, Doğu Cephesi'ndeki savaşın sürdürülmesi meseleleri ile ilgilendi.

Petrograd Sovyeti, 27 Mart tarihli Dünya Halklarına Bildiri'sinde¹⁹⁰ 'egemen sınıfların fetih politikasına karşı direnme ile barış lehine ortak ve kararlı bir eylem' yönünde tüm ülkelerin proleterlerine çağrı yapınca Başkan Prens G. E. Lvov halktan gerçeğin gizlenmeyeceği, devletin tehlike altında olduğu ve ülkeye giren düşmana karşı kurtulmanın halk iradesi birliğinin sağlanması ile gerçekleşeceğini düşünüyordu. Geçici Hükümet'in savaşa ilişkin politikasının yabancı toprakları işgal etmek üzerine değil halkların kendi kaderini tayin etmesi temelinde kalıcı bir barış tesis edilmesi yönünde olduğu bildirildi.¹⁹¹ Dışişleri Bakanı Miliukof Müttefik ülkelerdeki Rus diplomatlara gönderdiği nota Rusya'nın Müttefiklerle yapılan anlaşmalara sıkı sıkıya bağlılığı ve tam bir mutabakat içinde olunacağını dile getirdi.¹⁹² 1 Mayıs tarihli nota Sovyet tepkisini körüklediği gibi işçileri ve askerleri sokağa döktü.

1.1.4. Bolşeviklerin İktidara Gelmesi ve Barış Çabaları

Başkentte etkin güç Geçici Hükümet'ten ziyade kökeni 1905 yılındaki Sovyetlere dayanan, Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti'i idi.¹⁹³ Bu ikili yapı kısa sürede çatışmaya yol açtı. Bu yapılardan uzak, Bolşevikler ve Menşeviklerle anlaşmazlıklar da ülkedeki gerginliği artırdı. Aynı dönemde Bolşevikler, sayıca az olmalarına rağmen Lenin'in "Ekmek, Barış, Hürriyet" ve "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganlarıyla halkın desteğini kazanmaya başladı.¹⁹⁴ Geçici Hükümet üyelerinden Guchkov'un 9 Mart 1917'de General Alekseyev'e yazdığı mektupta belirttiği gibi, Geçici Hükümet sadece Sovyet'in izin verdiği ölçüde varlığını sürdürebilmekteydi. Askeri birliklerin, ulaştırma ve iletişim ağlarının kontrolü Sovyetlerin elinde olduğundan, hükümetin emirleri ancak Sovyet onayladığında uygulanabiliyordu. Bu durum, "ikili iktidar" (dual power) yapısının çarpıcı bir örneğidir¹⁹⁵.

¹⁹⁰ R.A.R., ss.7-9.

¹⁹¹ R.A.R., s. 10.

¹⁹² New York Times Current History, Vol. VI, Part 1, s. 478. R.A.R., ss.11-12.

¹⁹³ Bookchin, a.g.e., s.199.

¹⁹⁴ Ekici, a.g.m., s.266.

¹⁹⁵ Figes, a.g.e., s.359.

Şubat Devrimi, Sibiryâ'daki ve yurtdışında sürgünde olan birçok devrimcinin ülkeye dönmesine olanak tanıdı. Bunların çoğu Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne mensuptu, döndüklerinde ise Petrograd Sovyeti'nde yer aldılar.¹⁹⁶ Genel af ile 3 Nisan 1917'de İsviçre'den ülkeye dönecek olan Lenin'in ertesi gün oturumda 10 maddelik , Nisan Tezleri Geçici Hükümet'in göz ardı ettiği meselelere değindi. Ayaklanmasının bir burjuva devrimi olduğu varsayımını da eleştirdi.¹⁹⁷ Nisan Tezleri'nde Ekim Devrimi'ni¹⁹⁸ şekillendirecek on noktadan bazıları şunlardır: İşçi, köylü ve asker Sovyetlerinin iktidarı ele geçirmesi, Şubat Devrimi'ni tamamlamamış olan burjuvazi elindeki hükümete ve burjuva demokrasisine karşı çıkış, Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulması, köylü lehine toprak reformu, bankaların kamulaştırılması, savaşın sona erdirilmesi.¹⁹⁹ Hükümet ile tezat olan noktalar Lenin'in tahliliyle Burjuvazinin hükümeti olan Geçici Hükümet ile proletarya ve köylülerin kurduğu Sovyetler çerçevesindeki ikili iktidar²⁰⁰ dönemini, bir tarafın zaferiyle sona erdirecekti.

Bolşevik Devrimi iki aşamada gerçekleşti. Nisan'dan Temmuz'a kadarki aşamada Lenin, silahlı kuvvetlerle birlikte başkenti ele geçirmeye çalıştı. Bu başarısız dönemde neredeyse Bolşevik Partisi tasfiye edilecekti. Finlandiya'ya kaçan Lenin'in yerini Troçki aldı. İkinci aşamada, Ağustos'tan Kasım' kadar ki dönemde Troçki, Sovyetler Kongresi görünümüne toplantılar yürüttü. Posta, telgraf, bakanlık gibi önemli yerleri ele geçirdi.²⁰¹

Baltık Filosu denizcileri ve Petrograd'daki işçi ve askerler, Geçici Hükümet'e muhalefetler yaklaştı. Muhalefetin nedeni mülk sahibi sınıfların çıkarlarının gözetilmesi ancak, halkın isteklerine kayıtsız kalınması düşüncesi idi. Bu da Sovyetlere yönelimi teşvik edici bir unsur oldu. 20-21 Nisan 1917'de gösteril bunu açıkça göstermekteydi. Binlerce kişi Milyukov'un savaşı zaferle bitirme yönündeki açıklamaların karşı halk

¹⁹⁶Edward Hallett Carr, **The Russian Revolution : from Lenin to Stalin**, 1917-1929, London, Macmillan, 1979, s.2.

¹⁹⁷ A.e., s.3.

¹⁹⁸ 25 Ekim 1917, Miladi 7 Kasım 1917.

¹⁹⁹ Edward Hallett Carr, **Sovyet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi 1917-1923**, C.I, Çev. Orhan Suda, İstanbul, Metis Yayınları, 1989, s. 85-86.

²⁰⁰ Vladimir Lenin, **Soçineniya (Toplu Eserler)**, c.XX, Leningrad, Politiceskaya Literatura,, 1967, s.94.

²⁰¹ Pipes, **a.g.e.**, 386.

‘Kahrolsun Milyukov!’ ‘Kahrolsun İlhakçı Politika’ sloganları ile protesto gösterilerine başladı.²⁰² Bu olay, hükümetin halktan kopukluğunun göstergesi idi.

Köylü, asker ve işçi arasında 1917’de savaş öncesi huzursuzluğa geri dönüşün yaşanmasının yanında okuma yazmanın artışı, askere alımlar veya mültecilerin etkisi ile yeni fikir ya da oluşumlar meydana geldi. Yerel işçi ve köylü Sovyetlerinin tüm ülkeyi sarması ile savaşın bitmesi ve bir an önce barışın sağlanması yönündeki istek köylü, asker ve işçi için elzem görüldü.²⁰³ Hükümet programına bakıldığında köylü meselesi, işçi sorunu, rejimin belirsizliği gibi unsurlara değinilmedi. İhtilalin işten çıkarılmanın, gıda yetersizliğinin, ekonomik bunalımın yaşandığı sürede gerçekleştiği göz ardı edildi. Devrimi ilerletemeyecek hükümetin başına daha ılımlı sosyalist olan Adalet Bakanı Alexander Kerensky’nin geçişi ile diplomatik taahhütlerin yerine getirilmesi, Birinci Dünya Savaşı’na devamlılığın sağlanması temelinde savaş programı sürdürüldü. Lenin tekrardan gizlenmek zorunda kaldı.²⁰⁴

15 Mayıs 1917’de "Tüm Ülkelerin Sosyalistlerine" başlıklı çağrıda isyanın yalnızca Çarlığa değil, Birinci Dünya Savaşı’nın dehşetine karşı olma niteliği taşıması bahsi Müttefikler nezdinde kaygıya neden oldu. Sosyalist hareketin Alman Hükûmeti etkisinde olduğu görüşü gündemdeydi.²⁰⁵

200 bin kadar askerin Galiçya’dan hareketle Avusturya’ya saldırısı, Almanların Petrograd’daki Bolşevik ayaklanmasını fırsat bilerek saldırıya geçmesinden kaynaklı benzer kaderi yaşadı. Temmuz ayından beri süren direnişte Kerenski’nin taarruzu üzerine tehdit altında kalan Almanya 8 tümen transferinde bulundu. Savaş Kabinesi’ne sunulan raporda düşman tümenleri yaklaşık olarak Batı’da 150, Doğu’da 120 iken

²⁰² Alexander Rabinowitch, **Bolşevikler İktidara Geliyor**, Çev. Levent Konyar, İstanbul, Yordam, 2019, s.24.

²⁰³ Resul Yavuz, Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan Sevr Barış Antlaşması’na Giden Süreçte Türk Diplomasisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İlkeleri Enstitüsü**, İzmir, 2016, s.10.

²⁰⁴ Recep Koçyiğit, 1917 Bolşevik Devriminin Osmanlı Mebuslar Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Yankıları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2006, 28.

²⁰⁵ New York Times, May 18, 1917, s.6., s.3.

Müttefiklerin Doğu Cephesi'ndeki tümen sayısı 180 idi. Düşman birlikleri Doğu cephesinden çekilirse üç ay içinde sayının eşitleneceği varsayılıyordu.²⁰⁶

26 Temmuz 1917 tarihindeki Müttefik generallerin katıldığı askerî konferansta Rusya meselesi görüşüldü. Rusya'ya karşı hazırlıklı olmak ya da Rusya'yı işgal etmek için belirli sayıda kolordunun hazırda bulundurulması, henüz Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmede olduğu dönemde gündeme gelmiş oldu. Olası bu durum Müttefiklerin siyasi amaçlarını değiştireceğinden yeni siyasetin ne olacağı hakkında kararlar alınması gerekmektedir. Rus ordusunun geri çekilmesinin 1 Ekim'de gerçekleşeceği varsayılarak Haziran 1918'e kadar Bulgar tümenleri hariç tüm düşman kuvvetlerinin Batı cephesine toplanmış olacağı değerlendirilmiştir. Böyle bir durumda Fransız-İngiliz cephesindeki mücadelenin daha önem kazanacağı olasıydı.²⁰⁷

Rus ordusu Eylül ayında seksen dokuz piyade ve yedi süvari tümeni ile sahaya sürülen o güne kadarki en fazla birlik ile savaşılmak durumunda kaldı.²⁰⁸ Rusya'nın savaş dışına itilmesi adına Almanlar tarafından Riga'nın ele geçirilmesi ve Petrograd'ın tehlikeye düşmesi savaş karşıtı olanların lehine bir ortam yarattı. Ordudaki disiplinsizliğe Kerenski'nin telkinleri çare olamadı, yenilgi ardından tekrardan disiplinsizlik ve savaşmama isteği ile firarilerin sayısı arttı. Disiplinsizlik o denli bir sorundu ki savaşı yürütmek imkânsız hale geldi. Savaşı sürdürmek istemeyen askerler düşman birlikleri üzerine ateş açan birliklere ateş ile karşılık vermek sureti ile tepki koymaya başladı.²⁰⁹

23 Mayıs'ta Savaş Kabinesi özel bir heyetin Petrograd'ı ziyaret etmesi kararı alarak, Arthur Henderson'ı görevlendirmiştir. Henderson'ın Haziran ve Temmuz ayını kapsayan raporlarında ordudaki tutarsızlığa değinilmiştir. Karadeniz filosu dahi, üç gün içinde sadık, isyankâr ve yeniden sadık olarak gözlemlenmekteydi.²¹⁰ Savaşın gidişatını etkileyen bu tutum Almanlar lehine gelişen bir unsur oldu. İhtilalci Askerî Komitelerinin çoğalmasıyla ordudaki Bolşevik etkisi arttı, savaşı sürdürmek isteyen

²⁰⁶ CAB 24/21/33/ G.T. 1533, Director of Military Operations F. Maurice to the Imperial Chief of Staff, July 26, 1917.

²⁰⁷ CAB 24/21/33/ G.T. 1533, Military Conference of 26th. July.

²⁰⁸ Kinving, **a.g.e.**, s.8.

²⁰⁹ CAB 24/14/66/ G.T. 866, A Memorandum from Brigadier General Konx to the Director of Military Intelligence, May 26, 1917.

²¹⁰ CAB 24/4/2/ G.152, British Mission to Russia, June and July, 1917.

generallerin görevine son verildi.²¹¹ Bu tarz durumları önlemek için Duma'nın Savaş Komitesi ve İngiliz-Rus Komisyonu vatanseverliği aşlamak adına iş birliğine girişti ve her ordu komutanına, getirse de öğrenci provokatör grubunun faaliyetleri nedeniyle başarı sağlanamadı.

Temmuz ayındaki yenilgiler, dolaylı olarak başkentte ayaklanmalara yol açmıştır. Lenin'in devrim girişimine rastlayan bu tarih aralığını, Bolşevikler Temmuz Günleri olarak adlandırmış ve bu sürecin kendiliğinden gerçekleştiğini iddia etmişlerdir. Halbuki Nisan ayında olduğu gibi bu süreci başlatan da liberal Kadet Partisi'dir. Bakanlar cepheindeki kötü durumun yol açabileceği sonuçlardan çekindikleri için cepheden gelen yenilgileri gizlemişti. Bunun üzerinde sosyalist bakanları, yenilginin sorumluluğunu üstlenmek zorundalığı ile bırakarak topluca istifa etti. Toplu istifa haberi, Temmuz Günleri'nin yaşanmasına zemin hazırladı.²¹²

15 Temmuz'da 1. Makineli Tüfek Alay'ının düzenlediği toplantıda Troçki, Lunaçarski ve diğerleri hükümetin silah zoruyla devrilmesi ve askerî emirlerin göz ardı edilmesi gerekliliği çağrısında bulundu. Troçki'nin 'Kerensky'i öldürün', 'Kahrolsun Savaş' sloganları ile konferans son buldu. Ertesi gün ise 11.40'ta parti ile işyeri ve askerî birlik delegelerinin aldığı kararla işçi ve askerlerin derhal sokağa çıkması tavsiye edildi²¹³. Petrograd Garnizonu'ndan ve Kronstadt'ta gelen kuvvetler Kschessinka Saray'ında Lenin'in talimatı doğrultusunda harekete ettiler. Geçici Hükümet, bu faaliyetleri bastırmak için sarayı boşalttı, Lenin bu olaydan sonra Finlandiya'ya kaçtı.²¹⁴ Eylül ayında gelen raporlarda ise Lenin'in Zürih yakınlarındaki Thalwil'de Sosyal Demokrat bir Alman işçisinin evinde yaşadığı ve Alman Hükümeti ile temas halinde olduğu, Almanya tarafından finanse edildiği aktarılmıştır.²¹⁵

Kerensky'nin çabalarına rağmen Rusya'nın fiilen savaş dışı kaldığı yönünde izlenim tüm ülkeyi sarmaya başladı. IV. Duma'da da bu durum tartışılmış hatta ayrı bir

²¹¹ François-Xavier Coquin, **a.g.e.**, s. 124

²¹² Bookchin, **a.g.e.**, s.139-140.

²¹³ KV 2/585/ S.F. 39/9, Extract from Summary of Events connected with the Petrograd Disturbances of 16/18th July, 1917.

²¹⁴ KV 2/585/ S.F. 39/9, Extract from Summary of Events connected with the Petrograd Disturbances of 16/18th July, 1917; Carr, **Sovyet Rusya Tarihi...**, s.93.

²¹⁵ KV/2/585/NE/G/263, September 11, 1917.

barış söylentilerine karşı reddedici tavır sergilenmiştir.²¹⁶ Tekrardan ayaklanmalar başladığında ortamı yatıştırmak için daha önceki sokak olaylarında tutuklananlar serbest bırakılmak durumunda kalındı. Hükümet değişikliği öncesindeki sokak olayları General Lavr Kornilof önderliğinde başarılı bir şekilde engellenmişti. Şimdiki sokak olayları dizginlenemediği gibi Kornilof'un da darbe girişimine kalkışması (9-15 Eylül) ülkeyi karıştırdı. Geçici Hükümet tarafından yapılan açıklamaya göre isyanın yol açtığı kaotik ortam Rusya'nın varlığını tehdit eder duruma getirdi ve birkaç gün içinde Müttefik Devletlerin konferansına katılarak Müttefiklerle bir anlaşmaya varmak için çaba sarf edileceğinden bahsedildi.²¹⁷ Kerensky, 1 Kasım'daki Associated Press ile mülakatında savaşın erken tarihlerinde bile savaş yükünün çoğunun Rusya tarafından üstlenildiği, İngiltere'nin bu süreçte hazırlık içinde olduğu, Amerika'nın ise gözlem yaptığı üzerine durmuştur. Savaşı yüklenen Rusya'yı savaşta tutmak için çabalar sürdürüldü, İngiliz donanması 1917 yılında üç milyon ton askerî malzeme sevk etmiştir.²¹⁸ Rusya'ya bir Amerikan ordusunun gönderilmesinin imkânsız ancak bot, deri, demir ve para gönderilmesinin yarar sağlayacağını altı çizildi.²¹⁹ Bazı gazetelerde farklı başlıkların kullanılması Rusya'nın savaştan çıkması algısını yarattı. Uğraşılması gereken bir diğer sorunsal tonaj yetersizliği idi. Yani asker ve malzeme taşımanın zorluğu söz konusuydu. Savaş sırasında İngiltere'ye giden Baltık yolunun kapanması Petrograd'a kömür sağlayan demiryollarına yük getirmiştir. Tonaj durumu İngiltere tarafından incelenen bir konuydu. Başkentin sanayisi Donetz havzasından 1.200 mil öteden, ordunun ikmal hatlarından geçen bir demiryoluna bağımlı hale gelmişti.²²⁰ Böylesi durumda Amerikalıların Rus demiryollarını düzenlenmesi, İngilizlerin gemi taşımacılığı ve tonaj sıkıntısını gidermesi, Fransızların ise Rus Ordusunun oluşturulması gibi konularda yardım sağlaması gerekmektedir, yapılan çalışmalar bazen proje taslağı olarak kalmıştı.

Darbe bastırılrsa da bir komutanın bu niyetle çıktığı yol Bolşeviklere teşvik edici bir unsur oldu ve serbest bırakılanlar arasındaki Troçki tarafından aynı amaçla

²¹⁶ **Russia and Her Allies: extract from the verbatim report of the Imperial Duma, IVth session, 16th sitting**, London, Burrup, Mathieson<D., 1917, s.15.

²¹⁷ The Messenger of the Provisional Government, October 11, 1917. <https://www.britannica.com/topic/Russian-Provisional-Government>. "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 10.10.2024.

²¹⁸ Kinving, a.g.e., s.7.

²¹⁹ New York Times, October 3, 1917.

²²⁰ CAB 24/4/2/ G.152, British Mission to Russia, June and July, 1917.

çalışmalara başlandı. Petrograd Sovyeti'nin başkanı olarak göreve gelen Troçki'nin başkentteki askerlerin hkmetten değil Sovyetlerden emir alacağı yönündeki sözü ile Geçici Hükümet'e karşı saldırıya geçildi. Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Kongresi'nin toplanacağı 7 Kasım günü Petrograd Kızıl Muhafızları, Petrograd Sovyeti Askeri Devrim Komitesi tarafından çağrıldı, telefon santralleri, bankalar, postaneler ele geçirildi. Ekim Devrimi²²¹ olarak isimlendirilecek bu olayda Sovyetler Kongresi toplanırken, Bolşevik güçlerce Geçici Hükümet'teki bazı isimlerin bulunduğu Kışlık Saray ele geçirildi. Mayıs 1918'de Dışışleri Bakanlığı ve Savaş Bakanlığı arasında yapılan anlaşma ile Müttefikler için dost kabul edilen Kerensky, Sırp subayı kılığında Miloutine Markavitch adıyla önce Fransa'ya sonradan İngiltere'ye geçti. Daha sonra Rusya'ya dönmek istediye de Dışışleri Bakanlığı tarafından vazgeirilmiştir.²²² Neticede şubat-Ekim 1917 yılları arasında savaşı yürütmekten sorumlu hükümet son buldu, Halk Komiserleri Konseyi oluşturuldu ve Lenin Başkan, Troçki Dışışleri Bakan oldu.

Bolşevikler iktidara geçer geçmez ülkelerinde birçok sorunu çözmeye yarayacak tedbirler ve programları uygulamaya koydu. Kararnameler vasıtası ile oluşacak yeni düzende köylü ve işçi iş birliği ön planda tutulmaya çalışıldı. Ekonomik, askeri, sosyal konulardaki düzenlemeler ülke gündemini sardı. Köylülere toprak, çalışanlara fabrikaların kontrolü verildi. Kilise ve kilise mülklerine el konu, bankalar kamulaştırıldı. Aynı zamanda iktidarın ele geçirilmesi ile Birinci Dünya Savaşı'na son verilmesi meselesi için uğraşıldı. 8 Kasım 1917 tarihinde kongrede oybirliğiyle alınan kararla savaşan tüm halklara ve onların hkmetlerine adil ve demokratik olarak, acil bir şekilde ilhaksız ve tazminatsız barış çağrısı yapıldı; tüm gizli anlaşmaların yayımlanması niyeti açıklandı. Ateşkesi sağlamanın dışında gelecekte Anti-Bolşeviklere karşı i savaşla da mücadele edilmeli idi ki bu savaş Rusya'nın yeni yöneticilerinin kontrolünü pekiştirecekti.

Aslında 'ayrı bir ateşkes' yapılması nerisi daha öncesinde Çernov tarafından gündeme getirilmişti. Kerensky Hkmeti yesi, Tarım Bakanı Çernov yapmış olduğu

²²¹ Rusya'nın o dönemde kullandığı Julian Takvimine göre Ekim 25 Ekim 1917, Miladi Takvime göre 7 Kasım 1917'ye denk gelmektedir.

²²² KV 2/658/ S.F.R.52, Prencis made in H.1. of papers dated 30.5.18. to 14.11.18.

bu öneriden dolayı, Kerensky’i bitiren kişi olarak dahi suçlandı.²²³ 11 Kasım’da barış kararnamesi Petrograd Sovyeti’nin resmi yayın organı İzvestia’da yayımlandı sonrasında Sovyet Hükümeti’nin Müttefik Büyükelçilere ilk notası 21 Kasım 1917’de Dışişleri Halk Komiseri Troçki tarafından gönderildi.²²⁴ Önce hükümet başkanı ve dışişleri bakanını tanıtılarak, tüm cephelerde derhal ateşkes yapılması ve barış görüşmeleri için resmi bir öneride bulunuldu. Müttefiklerden bu notaya yanıt gelmediği gibi kapsamlı bir rapor gelene kadar darbenin yalnızca yerel olduğuna dair görüşler söz konusu idi.²²⁵ Bir Rus deniz komisyonunun başında yer alan Amiral Kolçak dahi Bolşevik iktidarının sonra ereceği düşüncesindeydi.²²⁶ Amerika’nın Dışişleri Bakanı Robert Lansing, eski Geçici Hükümet’in Birleşik Devletler Büyükelçisi Boris A. Bakhmeteff’e yeni hükümeti görmezden geleceğini bildirerek, büyükelçilik görevine devam edeceği yönünde açıklamada bulundu.²²⁷ Fransa ise General Berthelot vasıtasıyla düşmanla anlaşmaya girebilecek hiçbir hükümeti tanımayacağını kesin bir ifade ile Rus Orduları Başkomutanı General Dukhonin’e aktarmıştır.²²⁸

Sovyet rejimini tanıma yönünde eğilim yoktu, kayıtsızca tavır sergileyen Müttefikler zor duruma düşürülmeye çalışıldı. Troçki, Çarlığa ait Rus Dışişleri arşivinde bulduğu diplomatik belgeleri(gizli anlaşmalar) 10 Kasım 1917 itibariyle Bolşevik propagandasının aracı olan İzvestia ve Pravda’da yayımlamaya başladı. 1914-1917 yılları arasında Müttefik Devletlerce özellikle Osmanlı’yı parçalamak üzerine planları içeren gizli anlaşmaların yayımlanması Müttefiklerin öfkesine neden oldu.²²⁹ Emperyalist savaşın suçlayıcılığı, barışın önündeki engel olan emperyalizmin eleştirisi bu sayede temellendirilmeye çalışıldı. Gizli anlaşmalara karşı Müttefikler nezdinde protesto ve yalanlamalar gecikmediği gibi hamlenin ara açmak adına Alman-Bolşevik oyunu²³⁰ olduğu yönünde düşünceler söz konusuydu. Almanların New York Evening Post gazetesi de Ocak 1918’de Müttefik Devletlerin kendi aralarındaki gizli

²²³ KV 2/658/ S.F.R.52, Report on political conditions in Eastern Siberia by Professor Pares (Krasnoyarsk April 30th, 1919).

²²⁴ İzvestia, November 23, 1917.

²²⁵ New York Times, November 9, 1917.

²²⁶ New York Times, November 10, 1917.

²²⁷ New York Times, November 10, 1917. Schuman, **a.g.e.**, s.56.

²²⁸ İzvestia, November 27, 1917.

²²⁹ Judah Leon Magnes, **Russia and Germany at Brest-Litovsk**, New York, The Rand School of Social Science, 1919, s.12-13.

²³⁰ Thomas A. Bailey, "Days Thet Shook the World", **American Intervention in the Russian Civil War**, Ed. Betty Miller Unterberger, USA, D.C. Health and Company, 1969, s. 5.

anlaşmalarını, muhtıralarını vb. yayımlandı ki bu durum Bolşeviklerin hamlesini kuvvetlendirdi.

Rusya'ya Geçici Hükümet döneminde yardım taahhüt eden Amerika bu süreçte ortaya atılan söylentilerin aksine, Kızıl Haç malzemelerinin sevkiyatının durdurmadığı gibi şimdi Rusya'yı Almanya'nın pençesinden kurtarmak adına gereken özveriyi gösterme niyetindeydi.²³¹ Artık savaşın sürdürülmesi sorununun yerini Rusya sorunu almış oldu, İngiliz Hükümeti ise hala yeni rejimi tanıma niyetinde değildi, hatta tanınmanın Almanlara yardımcı olacağı öne sürülmekteydi.²³² Gizli anlaşmaların yayımlandığı gün Lord Robert Cecil aracılığıyla ateşkes önerisine düşmanca cevap verildi. Buna rağmen barış için Müttefiklerin kapısını çalan Rusya, Almanya'nın da kapısını çalmış ve olumlu yanıt almıştır. İngiliz Hükümeti Almanya ile ateşkes görüşmeleri sürecindeki temsilcileri zaten yakından takip etmekteydi. Bu çalışmalar sırasında Lenin'in tam yetkili temsilcilerinden biri olan Teğmen Schneur'in Londra'daki faaliyetleri kayıt altına alınmaktaydı.²³³ Güvenilir olarak ifade edilen bir kaynak yolu ile öğrenilen 60 Alman subayının Petrograd'da gizlenmekte oldukları, Lenin'in yine Maksimilist devrim için büyük meblağda Alman kredisi aldığı yönünde bilgiler aktarılmaktaydı.²³⁴ Lord Robert Cecil, Bolşevik tanınmasının Polonya ve Kazaklar gibi unsurların cesaretini kıracağı düşüncesindeydi, bu durum Bolşevik propagandasının yayılmasına da sebebiyet verebilirdi, Troçki de olası bir şekilde Alman parası almış olabilirdi.²³⁵

Müttefiklerin ayrı bir ateşkes yapmamayı ve askerî faaliyetleri durdurmamayı ve Müttefik hükümetlerinin hiçbirinin Merkezi Güçler ile ayrı bir barış yapmamasını taahhüt ettikleri Eylül 1914'te Londra Pakı, Müttefik askerî ataşeleri tarafından Rus Başkomutanlığına hatırlatıldı. 23 Kasım 1917 tarihindeki bu açıklamada 'Rusya'nın anlaşmayı ihlal etmesi halinde bunun çok ciddi sonuçlara yol açacağı' yönündeki tehdit mesajı ile bir protestoda bulundular.²³⁶ Doğu Cephesi'nde Rus savunması Batı

²³¹ New York Times, December 2, 1917.

²³² Çağlayan, **a.g.t.**, s.21; FO 371/2999/225633/W/38, Sir G. Buchanan (Petrograd) to FO, November 25, 1917.

²³³ KV 2/5857/ V.F. 373/78.

²³⁴ KV 2/585/S.F. 15733, December 10, 1917.

²³⁵ CAB 23/5/32/W.C.340, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Thursday, February 7, 1918, at 11.30 A.M.s.89.

²³⁶ İzvestia, November 27, 1917.

Cephesi'nde Fransa ve İngiliz birliklerinin durumuna etki etmekteydi, çünkü Rusya, Almanların büyük bir kısmı ile mücadele halindeydi.

Tehdit mesajları hiçe sayıldı ve 28 Kasım'da Rus Başkomutanı çatışmaların durdurulmasını emretti, aynı gün Sovyet Hükümeti, Müttefik Devletlerin diplomatik temsilcilerine ateşkes görüşmelerinin başlamasına ilişkin nota gönderdi. Rusya adına Meren, Teğmen Senneur ve Ordu Doktoru Sagalovitch Almanlar ile müzakereleri başlatmak üzere görevlendirildi. 29 Kasım'da Almanlarla gözleri bağlı şekilde Alman hattını geçen temsilciler, Halk Komisyonlarının aldıkları yetkiyi iletti ve toplantı gününü tespit ederek geri dönüş sağladı. Dışişleri Troçki Almanya'dan demokratik bir barış için olumlu yanıtın alınması ardından, ön müzakerelerin yapılacağı 2 Aralık günü²³⁷ öğleden sonra saat beşte başlayacak olan görüşmelere Müttefiklerin katılmak isteyip istemediklerini bildirmeleri konusunda ricada bulundu. 1 Aralık'ta ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ateşkes yapıldı.

Kamanev, Sokolnikov, Yüzbaşı Metislavsky, Madam Bizenko ve birer asker, denizci ve köylüden oluşan Rus Delegasyonu kararlaştırıldığı gibi 2 Aralık günü Brest Litovsk'a vardılar. Ertesi gün 5 Aralık'a kadar 48 saatlik geçici bir ateşkes imzalandı. Türkiye, Bulgaristan, Avusturya-Macarsitan'ın da katıldığı resmi görüşmelerde delegeleri barış için değil ateşkes için görüşmeler yaptı. Rus Delegasyonu altı ay süreli ateşkes, Alman kuvvetlerinin Doğu cephesinden başka cephelere naklinin engellenmesi istense de, Alman Delegasyonu bu istekleri geniş kapsamlı görerek 28 günlük ateşkes teklifinde bulunmuştur. Müttefiklerin konferansa dâhil olmaması bu nedenle genel ateşkes için yetkinin bulunmaması ve Rusya'nın tüm savaştan ülkelerin müzakereye davet edilmesi yönündeki talebi ile birlikte genel bir ateşkes sağlanamadı ve 12 Aralık'a kadar bir hafta görüşmelere ara verildi. Troçki, Müttefik Büyükelçilere ateşkes sürecini, ara verilmesi gibi durumları ileterek, bundan sonraki süreçte görüşmelere katılımın onayı veya reddi ile hangi amaç adına kan dökülmesi gerektiğinin dünyaya açıkça belirtilmesini talebinde bulundu.²³⁸

12 Aralık'ta başlayan resmi görüşmelere General Skalok, beş siyasi, donanma temsilcisi Altflater, Doğu cephesinden beş kişi olmak üzere toplam on üç kişilik

²³⁷ Anlaşma görüşmeleri 3 Aralık 1917'de Brest-Livovsk'ta başladı.

²³⁸ Izvestia, December 7, 1917.

delegasyon katılmıştır. Delegasyondan beklenti zorla ilhakın reddedilmesi ve tüm halkların kendi kaderini referandum yoluyla belirlemesi temelinde görüşmeleri sürdürmesiydi. Aranın bittiği tarihler ile görüşmelere yeniden başlandığı bu süreçte İngilizler, olası bir barış çerçevesinde oluşacak durumu tartışılmaktaydı. İngiliz Büyükelçisinin, Rusya ve Almanya arasında yapılacak bir barış anlaşmasında öne sürmesi gereken hususlar Genel Kurmaylık tarafından muhtıra ile ele alındı. Başta Rusya'nın Bolşevik yönetimine direnen bölge nüfusu hakkında bilgiler sunulmuş sonrasında 21 maddelik barış önerisini kapsayan bu belgede Rusya'ya gönderilen savaş teçhizatları, cephane stoklarının durumu, tüm Rus gemilerinin İsveç'e teslimi, esir değişimi, azınlıkların durumu; Finlandiya, Letonya, Litvanya, Estonya, Polonya, Ukrayna, 13 Kazak Vaiskası, Gürcistan ve Ermenistan'a bağımsızlık verilmesi değerlendirilmiştir.²³⁹

17 Aralık 1917-14 Ocak 1918 tarihine kadar yürürlükte kalması kararıyla 15 Aralık'ta bir ateşkes imzalandı. Belçika'nın, Fransa'nın kuzey bölgelerinin vb. kurtarılması üzerine savaş yürüten Müttefiklerin, genel barış durumunda Almanya'nın bu bölgeleri boşaltmaya hazır olmaları durumunda yeni savaş planını merak konusu oldu. Troçki, Müttefik Hükümetlerin tarafsız ülkelerden birinde genel müzakerelere dâhil olup olmayı bir kez daha soruldu.²⁴⁰ 18 Aralık itibariyle genel bir Avrupa barışı için ön müzakereler düzenlendi. Yeni barış ilkelerinin tüm savaşan taraflara bildirilmesine karar verilerek görüşmelere ara verildi. Müttefikler açısından ayrı bir barışın doğuracağı sonuçtan korunmak amacıyla Müttefik ülkelere katılım çağrısı tekrardan yapıldı. 22 Aralık'ta genel barış için resmi müzakerelere Almanya heyeti Dışişleri Bakanı von Kuehlmann başkanlığında, Rosenberg, Baron von Hock, General Hoffman, Binbaşı Brinckmann ile katıldı. Rusya Joffe başkanlığında, Kamenev, Bayan Bizenko, Karaghan, Weltmani Amiral Altvater, General Tumorrl, Albay Zeptt gibi isimler yer almaktaydı, bu heyetin başkanlığına sonradan Troçki geçti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu heyetinin başında Dışişleri Bakanı Czernin bulunmaktaydı ve askerî uzmanlar çoğunlukta idi. Bulgaristan için heyet başkanlığını Adalet Bakanı Popov üstlendi. Türk heyeti Eski Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi başkanlığında,

²³⁹ CAB 24/35/70/ G.T. 2970, Note from the General Staff on Russia, December 12, 1917.

²⁴⁰ Izvestia, December 30, 1917, s.46.

Almanya'daki Büyükelçi Hakkı Paşa, Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Ümit Bey, General Zekki(İzzet) Paşa ile görüşmelere katıldı.²⁴¹

Ayrı bir barışı önlemek için Müttefiklerin uygulayacak politikaları bulunmamaktaydı. Barışı engellemek istemekle birlikte ne şekilde hareket edeceklerini ortak bir tutum şeklinde sunamamışlardır. Şimdilik tanımama gibi bir politikayı sürmekte olsalar da ayrı bir barışın oluşmaması için temaslara gidilmesi adına öneriler mevcuttu. Müttefiklerin desteğiyle en uygun barış şartları sağlanabilirdi. Büyükelçi Francis Rusya'nın savaşı devam ettirmesi koşuluyla yardım önerisinde bulunmayı düşünmekteydi.²⁴² Lord Cecil'in önerisi ise, Rusya'daki Müttefik temsilcilerinin, Lenin hükümetinden daha saygın ama tıpkı Lenin gibi savaş yürütmek istemeyen ılımlı sosyalistlerle (örneğin, Çernov ve Tseretelli) müzakerelerin anlamsız olduğunun bildirilmesi idi.²⁴³ Bu özellikle Doğu Cephesi'nin yeniden canlandırılması bakımından anlam taşımaktadır. Rusya'nın savaştan çekilme sürecine karşı da bir önlem olduğu da açıktır.

Henüz Sovyet Hükümeti tanınmasa da Amerikan ve Rusya arasında ilk doğrudan ilişki Rusya'daki Amerikan Askerî Misyon Şefi General Judson ile Troçki arasında gerçekleşen mülakat sayesinde, ateşkes için görüşmelere başladığında yaşandı. Savaşa devam yönündeki durumu açıklığa kavuşturmak isteyen Judson, Sovyetlerin genel barış niteliğindeki politikalarını dinledi. Troçki Müttefiklerin barış görüşmelerinin her aşamasını takip edebilecekleri ve hatta sonrasında bu görüşmelere katılım sağlayabilecekleri konusunda açıklama bulunmuştur.²⁴⁴ Daha önce temaslara söz konusuydu, örneğin elçiliklerin korunması talebi adına veya Amerikan Kızıl Haç Misyonu'ndan Albay Robins ve Troçki arasındaki görüşme ile temaslara kuruldu.

Kızılhaç Misyonu'ndan Albay Raymond Robins'e Dışışleri Komiserine önerilen bildiriği gönderdi. Francis, düşman güçlerle savaşmak için Rusya'ya Amerikan yardımını ve desteğini sağlamak konusunda istekli idi. Demokratik bir barış sağlanamadığı takdirde Rusya savaşa devam etmek zorunda kalırsa hükümetinden,

²⁴¹ Magnes, a.g.e., s.35.

²⁴² **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia**, Vol I, Washington, 1931, s.421-422. (Bundan sonra dipnotta, FRUS, 1918, Russia şeklinde anılacaktır.)

²⁴³ FO 800/178/Rus/17/23, Lord R. Cecil to Lord Bertie, 24 November 1917, s.113.

²⁴⁴ İzvestia, December 2, 1917.

malzeme ve mühimmat sevkiyatı, kredilerin genişletilmesi, teknik desteğin sağlanması gibi konularda yardım verilmesini isteyeceğini taahhüt etti.²⁴⁵ Başka bir belgede resmi olarak tanınma gerçekleşmemiş olsa da gayri resmi ilişki kurma zorunluluğundan bahsetmiştir. Ancak iki belge hiç gönderilmemiştir. İngilizler de çalışmalar sürdürmekteydi, 5 Ocak tarihli 304 sayılı telgraf ile Petrograd'daki İngiliz Büyükelçiliği ile Bolşevik Hükümeti arasında aracı Bay R.H. Bruce Lockhart'a verilen yetkinin genişletilmesi ile Bolşevik Hükümeti ile daha kapsamlı bir anlaşmanın sağlanacağı önerisi yapıldı. Bu durum Rusya'nın tanınması anlamına geliyorsa Ukrayna ve Don kazaklarına verilen veya verilecek olan tanıma veya destek eğilimi ile uyuşmamaktaydı. Bir sonraki yıl Dışişleri Bakanı olacak olan Lord Curzon, Troçki'nin Almanlarla anlaşmasını muhtemel olarak görmekle birlikte bu süreçte tanıma yönünde herhangi bir adımın Müttefikler için olumsuzluk getireceği kanaatindeydi.²⁴⁶ Buna rağmen Bolşeviklerin temsil ettiği yerde geçmişte Yunanistan'ın bir bölümünde Kral Konstantin'in fiili yönetimi ve başka bir bölümde M. Venizelos'a verilen tanıma gibi bir uygulamaya gidilebilirdi. Bu durum dost olarak görülen Ukrayna'yı başarısızlığa uğratılabilir bir unsurdu. Kimisi için kesin dost olarak görülen tek halk Bolşeviklere karşı değil Avusturya ve Almanlara karşı savaşa istekleri olanlardı.²⁴⁷ Siyasi tanıma olmaksızın yetkilerin genişletilmesinin tercih edilen bir durumdu. Ayrıca Bolşevikler hala Tüm Rusya'nın temsilcisi olarak kabul edilmemekteydi. Rusya'nın bir bölümünde sağlanacak tanıma Bolşeviklerin Romenlere karşı tavrını değiştirebilecek olumlu yan olsa da geçmiş Rus politikaları yüzünden, yapılacak uygulamalarda dikkat edilmesi gerekmektedir.

8 Ocak 1918 tarihinde ayrı barış görüşmeleri için ön görüşmeler başladı. Aynı tarihte Wilson, kongreye on dört maddeye dayanacak şekilde 'dünya barış programını' açıkladı. Brest-Litovks'taki görüşmelerin barış ve çözüm koşullarına ilişkin genel bir konferansa dönüştürülmesi için Rus çağrısına, Almanya eleştirisine değinilerek başlayan konuşmada Wilson İlkeleri veya On Dört Nokta anılacak barış programına geçiş yapılmıştır. Bu programda şeffaf diplomasi, açık anlaşmalar, kendi kaderini tayin

²⁴⁵ R.A.R., s.66.

²⁴⁶ CAB 23/5/32/W.C.340, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Thursday, February 7, 1918, at 11.30 A.M., s.89.

²⁴⁷ CAB 23/5/33/W.C. 341, s.92.

hakkı, tazminatsız ve ilhaksız barış unsurları ortaya kondu. Uluslararası barışın sağlanmasında belirleyici bir diğer unsurda altıncı maddede doğrudan işlenen Rusya meselesi idi. Bu maddede Tüm Rus topraklarının boşaltılması, kendi siyasi gelişimini ve ulusal politikasını bağımsız bir şekilde belirlemesi için engelsiz ve sıkıntısız bir fırsat verilmesi dile getirildi. İhtiyaç duyabileceği ve kendisinin arzu edebileceği her türlü yardımı sağlayacak şekilde bu durumun çözüme kavuşturulması ifade edilmiştir. Özel programa yanıt Alman Şansölyesi von Hertling ve Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Count Czernin tarafından kendi parlamentolarında geldi. Hertling, görüşmelerin yavaş geçmesinden, Rusların barış için ciddiye olup olmadığından şikâyetçi idi. Buna rağmen tam bir anlaşmaya varılacağından ümitliydi, ilkelerin hepsini değerlendirdi ve Rusya ile ilgili maddede Müttefik Devletler müzakerelere katılmayı reddettiğine göre, Dörtlü ittifak adına bundan sonraki herhangi müdahaleye izin vermeyeceğini dile getirdi.²⁴⁸ Doğrudan kendi devletini ilgilendiren 8. Madde için Fransa'nın ilhakına karşı çıkıldı. Czernin ise konuşmaların genelinde müzakereleri aktardı, daha dostane tavır sergiledi. İngiliz Başbakan David Lloyd George Avam Kamarası'nda iki devlet adamanın da birbirinden farklı yanıtlar verdiğini aktardı ²⁴⁹. Wilson da iki ayrı görüş arasındaki tutarsızlığı belirtmiştir.

Şimdilik ön görüşmelerde Müttefik Devletleri'nin cevabı gelmediğinden genel değil ayrı bir barış görüşmeleri sürdürülmek durumunda kalındı. Almanya, Rusya ile barışın içeriğini tartışırken, Müttefiklerin tarafsız devletlerle yapmakta olduğu müzakereleri engelleyebilmek için bu devletlere tahıl sağlamayı teklif etti.²⁵⁰ Bolşevikler yönünden de artık tavır değişikliği yaşandı ise Petrograd'daki Alman gemilerinin genel Müttefik hizmetleri için serbest bırakılması yönünde yapılan teklif geri çekti.²⁵¹ Anlaşmaların bozularak, borçların reddedilmesi ve tüm ülkelerde açıkça devrimlerin kışkırtılmasından kaynaklı İngiliz Dışişleri Bakanlığı açısından Bolşeviklerle tüm ilişkilerin kesilmesi önerilmekteydi.²⁵² Kabinede Bolşeviklerin tanınmaması üzerine diretildi, İtalyan Hükümeti bilhassa devrimin yayılması noktasında

²⁴⁸ Allan Westcott, "International Notes: Diplomatic Notes", United States Naval Institute, vol.44 No. 181, March 1918, s.698-716.

²⁴⁹ New York Times, February 2, 1918.

²⁵⁰ CAB 24/39/86/ G.T. 3385, Summary of Blocked Information, January 11th-17th 1918, s. 426

²⁵¹ CAB 24/39/86/ G.T. 3385, Summary of Blocked Information, January 11th-17th 1918, s. 429-430.

²⁵² CAB 23/5/16/ W.C. 324, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W., on Thursday, January 17, 1918, at 11:30 A.M., s.45.

endişeliydi. Mart 1918'de Müttefiklerin, Doğu Rusya'ya müdahalesi meselesi tartışılan hatta Wilson'a sunulacak konular arasındaydı.

Petrograd'da Kurucu Meclisi'nin kurulması barış görüşmelerinin seyrini değiştirdi. Bolşevikler iktidarı halkın temsilcileri olan Sovyetler aracılığıyla yürütmek istemekteydi ancak Kasım 1917'deki seçimlerde beklenen çoğunluğu kazanamadılar. Kurucu Meclis Sovyet iktidarını ve Halk Konseyi'ni tanımadı. Yaşanan iç karışıklıktan kaynaklı Rus Delegasyon başkanı Troçki 18 Ocak 1918'de oturumun kapanması ile müzakerelerin ertelenmesini teklif etti. Zaten Müttefiklerden cevap beklenmesi adına erteleme yapılmıştı, artık devrimci propagandayı Alman işçileri dâhil diğer ülkelerdeki işçilere yaymakla suçlanmaktaydı. Almanya bu durumun yanlış anlamaya yol açtığından ara verilmeden devam edilmesini istemekteydi. Savaşı sürdürmek veya barışı imzalamamak adına Bolşevik fikirlerin yayılması için zaman kazanılmasının önüne geçilmeye çalışıldı ve Alman isteği ile delegasyon başkanlığı Joffe'ye devredildi.

Savaşın derhal durdurulması, adil ve genel barış yapılmasını isteyen Kurucu Meclis, 18 Ocak'ta toplanılmasına izin verilmesiyle birlikte Müttefik ülkelere çağrıda bulunarak, Müttefik Devletler adına ortaklaşa karar verilecek şartların sunulmasına aracı olmayı talep etti.²⁵³ Barış görüşmeleri için heyet seçme niyetinde ola Kurucu Meclis bir gün süren çekişmeler sonucunda, Sovyet Hükümeti kararnamesi ile dağıtıldı.

Troçki Petrograd'a vardığında Almanların ilhaklardan yana tavır sergilediğini ve amaçlarının Rusya'nın ekonomik ve siyasi olarak zor durumda bırakmak olduğunu aktardı. Ertesi gün Alman Dışişleri Bakanı ve barış görüşmelerini yöneten baş diplomat Richard von Kuehnamann'ın genel barış yapılana kadar orduların işgal altındaki bölgelerden çekilmeyecekleri yönündeki açıklamasına Rus Hükümetince tepki gösterildi.²⁵⁴ Alman emperyalizmi hatta Burjuva Hükümetlerinin barışına karşı çıkılmaktaydı. Genel bir barış yapılması konusu artık rafa kaldırılmıştı, eğer bu sağlanmaya çalışılırdı Troçki'ye göre Rus ordusu Fransız ve Amerikan altınına bağımlı hale getirilirdi.²⁵⁵ Üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde onaylanan barış programı dâhilinde delegasyona serbestlik tanıyan yetkiler verildi. Troçki yokluğunda

²⁵³ R.A.R., s.75.

²⁵⁴ Magnes, a.g.e., s.96-97.

²⁵⁵ Magnes, a.g.e., s.104.

Ukrayna'nın durumunu görüşüne heyet Rusya'nın yaşadığı iç soruna değinerek, Kurucu Meclis'in kapatılması mevzusunda Bolşevik Hükümeti'nin kendi kaderini tayin ilkesinin ihlali olarak değerlendirdi. Bizzat Kiev heyetince bu durum Ukrayna'nın kaderini kendi tayin edebilmesinin önünde engel olarak da görüldü. Rusya ise ilhakçı tutuma karşı çıkmaktaydı.

Devrimsel karışıklık ve görülmekte olan sorunlardan kaynaklı Wilson prensiplerden ziyade Almanya'nın ağır şartlarına yönelimden kaynaklı 'ne savaş ne barış' tarzı söylemler ortaya çıktı. İdeal barış esasına dayalı politikadan uzak güç dengeleriyle şekillenen barış Rusya için tehdit unsuru içermektedir. Almanya erteleme veya görüşmelerden edindiği izlenim ile barışın ertelenmesinin farkındalığına rağmen şartları konusunda geri adım atmaktan uzak bir tavır sergiledi. Belki de Müttefiklerin Sovyet Hükümeti'ni tanıma yönünde politikası olmaması ona güven vermektedir. Buna rağmen Müttefikler nezdinde tanınmayı olumsuz bulanlar kadar ılımlı ortamı oluşturmayı sağlayanlar da vardı. Ancak 8 Şubat 1918'da Rusya'nın borçlarını reddeden dokuz maddelik kararname yayımlaması²⁵⁶ ile tanınmanın önü kestiği gibi gelecekteki Müttefik-Rus ilişkilerini sekteye uğrattı.

Önceki aylarda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Almanya'da başlamış olan işçi ayaklanmaları, derhal barış yapılması için ülkeleri baskılıyordu. Proletarya diktatörlüğünü hedefleyen Bolşevik ve Spartakist hareket²⁵⁷ yabancı veya Alman olmasına rağmen Almanya'nın o bölgesine yabancı kişilerce benimsenmiş durumdaydı. Bolşevizmin yayılmasına alınan önlem üç şekilde gerçekleşmiştir; hareketin güç kullanılarak bastırılması, propaganda, fiziksel ihtiyaçların karşılanması yolu ile çözülmenin nedenlerini ortadan kaldırmak.²⁵⁸ İşçi grevlerinin görüldüğü Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yenilmiş ülkeleri üzerinde hak iddia etmesi Rus Devrimi ile uyuşmamaktaydı. 9 Şubat 1918 tarihinde Ukrayna ve İttifak Devletleri arasında barış anlaşması imzalandı. Hemen ertesi gün, 10 Şubat'ta barış görüşmeleri Rusya'nın vermiş olduğu bir kararla sona erdi, Troçki Almanya'nın sunduğu şartları kabul etmeyi reddetti.

²⁵⁶ New York Times Current History, V.8, S.1, s.75; **R.A.R.**, s.78.

²⁵⁷ Kavramın geçtiği yer ve bu hareketin ayrıntıları için bkz. CAB 24/76/79/ G.T. 6978, Conditions in Germany, Report by "V. 77" on journey through Germany lasting from February 1st-24th, 1919, ss.383-386.

²⁵⁸ CAB 24/76/79/ G.T. 6978, Conditions in Germany. Report by "V. 77" on journey through Germany lasting from February 1st-24th, 1919, s.386.

Bolşeviklerin yozlaşması veya ülkeyi Almanlara satması gibi söylentiler asılsız çıkmış oldu, uygun plebisit yapılabilmesi için Alman ordularının işgal altındaki topraklardan çekilmeyi reddetmesiyle²⁵⁹ kesintiye uğrayan barış görüşmeleri Rusya'nın savaşı sürdüreceklere tutumuna bağlı bir politika izleneceğini düşündürdü. Bu duruma açıklık getirildi, Çarlar ve kapitalistlerin ittifakıyla başlayan bir savaşı sürdürmek istemediklerini halklarına açıkladılar. Ardından Rusya'daki Alman ve Alman yanlıları tutuklandı. Almanya'nın barışın sağlanmaması gibi bir faktöre ihtimal vermediği hatta gelen belgelere dahi güvenmediği ve tekrar onay beklediği Birinci Deniz Lordu Amiral Sir Rosslyn Wemyss tarafından Kabine'ye sunulan bir mesaj ile anlaşılmaktadır. Aslında Almanlar her ne kadar Rusya'ya yönelik ilhaksız ve tazminatsız bir politika sürdürüleceğini ve asker sevkini olmayacağını taahhüt etse de Doğu'dan Batı'ya asker sevki söz konusu idi, bu Lloyd George vesilesiyle de tartışılan bir konuydu.²⁶⁰ 15 Şubat tarihi itibarıyla Almanya, Rusya'nın tutumunun ateşkesin feshi anlamına geleceğini duyurdu ve askerî operasyonlara yeniden başlayacağını duyurdu, zaten önceki günlerde asker sevkine hızlı bir şekilde başlanmıştı.

16 Şubat'ta Alman General Hoffman, 18 Şubat öğleden sonra Almanya ve Rusya arasındaki savaş durumunun tekrar başlayacağını bildirdi. Birinci Deniz Lordu Wemyss, Murmansk'taki Tuğamiral'den aldığı ve Alman Hükümeti tarafından Trocki'ye gönderilen mesaja göre ateşkes kuralları gereği iki değil yedi gün önceden haber verilmesi gerektiğinin altını çizerek, yanlış anlaşılmanın açıklanması talep edilmekteydi.²⁶¹ Aynı kabinede Almanların Baltık ve Karadeniz'deki Rus filosunu ele geçirmesi durumunda önlemin alınıp alınmayacağı gündeme geldi. Alman ordusu Bolşeviklerin cinayet ve yağma yönteminde halkı kurtarmak bahanesiyle Livonya ve Estonya'yı ele geçirmek üzere harekâta kalkıştı.²⁶² Petrograd'a doğru Alman ilerleyişi, Bolşevik saflarında fikir ayrılığına sebebiyet verdi. Barıştan yana olan tutum, Alman ilerleyişi karşısında Müttefik ticari yardımını gündeme getirdi. Kızılhaç Misyonu'ndan Albay Robins'in ticari yardım konusunda çalışmaları vardı. Robins' göre Alman emperyalizmine boyun eğmeyen Rusya, emperyalist olarak gördüğü Müttefiklerin

²⁵⁹ CAB 24/38/85/G.T.3284/ Weekly Report on Russia XXXV, January 9, 1918, s.346-347.

²⁶⁰ Mages, **a.g.e.**, s.134.

²⁶¹ CAB 23/5/41/ W.C. 349, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, 3. W., on Tuesday, February 19, 1918, at 11:30 A.M., s.112.

²⁶² Mages, **a.g.e.**, s.149.

kapısını askeri olmayan mal ve malzemeler için çalacaktı.²⁶³ Amerika yardımı ve iş birliği arzusundaki Bolşeviklerle bu bağlamda konferans yapıldı. Ocak ayında ayrı bir barışı dikte edebilmek için geri çekilerek Alman militarizmine darbe vurmaktansa, Bolşevik muhalifleri ile entrikaya girişmek veya Doğu Avrupa'da işgal sürecine gireceği Müttefikler tarafından olası görülmekteydi.²⁶⁴ Gelişmelerden sonra Müttefik cephesinde tartışılan konu Sovyetlerin tanınması ile Alman karşıtlığının oluşması ve Rusya'yı savaşa dâhil edebilme mevzusu oldu.

Rusların taahhüt ettiği tüm cephelerdeki Rus kuvvetlerinin terhis edilmesine uyumlu olarak Alman ve Avusturya'ya karşı cephelerde de uygulanmıştı. Bu kuvvetler ya Almanlarla dostluk kuruyor ya da mevzilerin gerisindeki bölgeleri yağmalıyor, tahrip ediyorlardı.²⁶⁵ Savaş Halk Komiseri Krylenko, tüm cephelerde Almanlarla karşılaşılan her durumda savaşmaktan kaçınma teklifinde bulunulmasını, reddedildiği takdirde her türlü direnişin gösterilmesini emretmişti.²⁶⁶ Reval ve Kieff(Kiev)'e ilerleyen Doğu Alman Orduları dağınık Rus kuvvetlerini aşmakta sıkıntı çekmedi.²⁶⁷ Bu arada Avusturyalılar da ilerleyiş sağlıyor, Türkler ise Kafkasya'da taarruza geçmekteydi.

23 Şubat'ta 48 saatlik ültimatoma ile yeni ve daha ağır şartlar sundu. Brest-Litovsk'ta Rus Heyetine gösterilen hattın batısında kalan bölgeden vazgeçilmesi istendi, koruma altındaki bölgeler de buna dâhil edildi. Litvanya ve Estonya'nın Rus birliklerinden ve Kızıl Muhafızlardan arındırılması gerekmekte olup bu bölgede siyasi düzen sağlanana kadar Almanlar tarafından korunacaktı. Ukrayna Halk Cumhuriyeti ile Rusya barış yapacaktı ve bu topraklardan da tahliye istendi. Rusya İşçi, Köylü ve Asker Temsilcileri Merkez Yürütme Komitesi'nin 24 Şubat günü saat 04.30'da aldığı kararla Halk Komiseri Konseyi, Kühlmann ve Doğu Alman Ordusu Başkomutanı imzasıyla on bir maddeden hazırlanan alman barış şartları kabul etti. Komite 116 lehte, 85 aleyhte 26 çekimser oy kullandı; Bolşevik grubu 72 lehte, 26 aleyhti 12 çekimser oy kullandı.²⁶⁸ Troçki başlangıçta savaşma niyetindeydi hatta bir parti açma isteği söz konusuydu

²⁶³ R.A.R., s.79.

²⁶⁴ CAB 24/38/85/G.T.3284/ Weekly Report on Russia XXXV, January 9, 1918, s.349.

²⁶⁵ CAB 24/42/23/G.T.3623, Weekly Report on Germany XXIX, February 12, 1918, s.56.

²⁶⁶ Magnes, a.g.e., s.151.

²⁶⁷ CAB 24/43/58/G.T. 3758, Weekly Report on Germany XL, February 26, 1918, s.163.

²⁶⁸ FRUS, The Ambassador Francis to the Secretary of State Petrograd, February 24, 1918.

ancak Lenin'e argümanı ve Rus ordularının mevcut haliyle bunu başaramayacağını anladı.

Petrograd Sovyeti Başkanı Zinoiev önderliğinde bir heyet Brest'te barış görüşmelerine başladı. Müttefiklerin fetih politikasına karşı çıkan Rusya'nın parçalanması temelinde görüşmeler başladı, aynı zamanda Rusya üzerine ilerleyiş sürdürüldü. Baskıyı arttırıldı, ateşkesin sağlanması Alman barış şartlarına uygun bir antlaşmanın imzalanması koşuluna bağlandı ve Rus yetkililerine bildiri yapıldı. İşçi ve köylü devrimine karşı olarak nitelendirilen bu tutum Almanlar tarafında Kızıl muhafızların zulmüne alınmış bir önlem olarak nitelendirilmiştir. Rusya işgaller yoluyla dikte edilen ve ağır şartlar içeren barışa direnemeyerek 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovks Antlaşması'nı imzalamak durumunda kaldı. Barış maddeleri hiçbir şekilde tartışılmadan imzalanan bu antlaşmaya göre Courland, Litvanya, Polonya ve Ukrayna Rusya'dan koparılacak, Letonya ve Estonya ise Rus birliklerinden Bolşevik çetelerden arındırılacaktır, bölgelerin sosyal güvenliğini ve siyasi düzenini sağlanacağı tarihe kadar Almanlar tarafından işgal edilecektir. Terhisle birlikte Kuzey Buz Denizi ablukası genel barış yapıncaya kadar devam edecektir.²⁶⁹ Böylece Rusya'nın batısında ayrı ayrı çıkarları olan ama bir şekilde Almanya'nın etkisi altında olan ayrı devletler oluştu.²⁷⁰ Bu şekilde Baltık bölgesi, Ukrayna, Kafkasya gibi toprak kayıplarının yaşanması Almanya'nın Batı Cephesine yönelmesine olanak sağladı. Böylesi bir anlaşma yine de Lenin'in başarısı olarak görülebilirdi, görüşmeler sırasında destek alamayan Lenin savaşın bitirilmesi argümanı ile destek kazandı. Amerika'dan gelecek olumlu yardım yanıtı sonrası Sovyetler Kongresi'nde barışın onaylanmasına karşı çıkmayı düşünen Lenin, Bolşeviklere düşman olan Müttefikler açısından barışı reddetmenin tavır değişikliğine yola açmayacağı kanısına vardı.²⁷¹ Müttefik temsilcilerinin hükümetlerini desteğe çağırma çağrıları sonuçsuz kalmaktaydı. Robins ve Troçki arasındaki temaslarda savaşın yeniden başlamasının ardından Amerikan yardımı güvencesi verilmesi süreci değiştirmede, hatta şart sunarak bir şeylerin uygulanması vaadi devamlılığını sürdürdü. 5 Mart 1918'de Amerikan Hükümeti'ne Sovyet Tüm Rusya

²⁶⁹CAB 24/43/58/G.T. 3758, Weekly Report on Germany XL, February 26, 1918, s.164. Maddeler için bkz. "A History of the Peace Conference of Paris", Ed. H.W.V. Temperley, Henry Frowde and Hodder & Stoughton, London, 1920, vol III, s. 42-43.

²⁷⁰ CAB 24/43/58/G.T. 3758, s.165.

²⁷¹ CAB 24/45/82/G.T. 3982, Weekly Report on Russia, XL (20 March 1918), s.287-288.

Kongresi barışı reddederse ya da Almanlar barışı ihlal edecek şekilde ilerlerse, bu eylemler karşısında barıştan önce ya da sonra düşmanlık tekrar başlarsa Müttefiklerin ne derecede yardım verecekleri konusunda soru soruldu.²⁷² Bu gelişmeler Lenin'in de bilgisi dâhilinde idi. Ancak Japonya'nın Sibirya'ya girmesi ihtimali Müttefik yardımına kuşku duyulmasına neden olmaktaydı. Aynı dönemde Bay Lockhart'tan alınan bilgilere göre müdahaleye daha ılımlı bir yaklaşım sağlandı. Belki de Müttefik yardımının beklendiği bu günlerde böylesi bir politika izlenmiş olabilir. Çünkü 13 Nisan 1918 tarihli 94 numaralı telgrafta Lockhart Rusya'nın Almaya ile savaşı sürdürebilmesi için uygun bir yardımın garantisini Müttefiklerden talep etmişti. Troçki koşulların dostça olması halinde bir anlaşmayı gerekli ve arzu edilebilir görmekteydi, ayrıca Karadeniz Filosunun yeniden düzenlenmesinde Müttefik desteğine ihtiyacı aktarmıştır.²⁷³

²⁷² R.A.R., s.81.

²⁷³ CAB 23/6/17/W.C. 395, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S. W., on Friday, April 19, 1918, at 3.30 S.M., s.45.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜTTEFİK MÜDAHALESİ VE PARİS BARIŞ KONFERANSI'NDA RUSYA SORUNU

2.1. Müdahaleye Giden Süreç

1917 yılında yaşanan gelişmeler yalnızca Rusya'yı etkilememiştir, uluslararası dengelerde de büyük bir kırılmaya sebebiyet vermiştir. Başlangıçta Çarlığın devrilmesi Müttefikler tarafından sevinçle karşılanırsa da, 1917 sonralarına doğru Bolşevik İhtilali'ne karşı tepkiler ortaya çıkmıştır. Bu tarihlerden itibaren Bolşevik unsurun gizli anlaşmaları yayımlanma, borçları reddetme, ayrı bir barış anlaşması imzalama vs. gibi eylemleri Müttefiklerin politikasında belirsizliği doğurmuştur. Bolşevikler, Müttefik devletler açısından hem ideolojik hem stratejik bir tehdit olarak algılanmıştır. Aldıkları radikal kararlar da Rusya'ya yatırım yapan Müttefikleri -özellikle İngiltere'yi- ekonomik yönden de zarara uğratmıştır. Tüm bu gelişmelerin uluslararası boyuta yansısı dönemin resmi yazışmaları ya da elçilik raporlarında açıkça görülmektedir.

Bununla birlikte Bolşeviklerin sosyalistlere sesleniş biçimleri ve benimsedikleri ideoloji, Müttefiklerin müdahale kararı almasına giden süreci şekillendirmiştir. 10 Kasım 1917'de London Morning Post, Bolşeviklerin bastırılması, Müttefiklerin müdahalede bulunması yönündeki çağrısını yapmaya başlamıştır.²⁷⁴ New York Times da henüz müdahale gündeme gelmeden önce Rusya'nın Alman sosyalizmi yüzünden mahvolduğunu ifade etmiştir.²⁷⁵ Devrimi bir tehdit unsuru ve Müttefiklere yapılmış bir ihanet olarak gören Winston Churchill gibi isimler de aylar sonrasında değişse bile, bu dönemde şiddetle müdahalenin savunuculuğunu yaptı. Çünkü Bolşevik Devrimi, Almanya ve Macaristan gibi ülkelerde komünist hareketleri tetikledi.

7 Kasım 1917'de Bolşeviklerin iktidara gelişi Rusya'da yalnızca yeni bir rejimi değil aynı zamanda ona karşı oluşacak bir muhalefeti de ortaya çıkarttı. Aslında savaş sürecinde, Müttefikler nezdinde asıl tehdit Almanya olmuştu. Robert Warth'a göre her ne kadar rejimleri tehdit edici olsa da Bolşevikler savaşa devam edebilirdi. Barış yapıldıktan sonra ise artık iki seçeneğe odaklanmak gerekiyordu. Ya barış kabul edilip

²⁷⁴John Bradley, *Allied Intervention in Russia, 1917-20*, London, Weidenfeld and Nicholson, 1968, s.9.

²⁷⁵ Warth, *a.g.e.*, s.188-189.

Rus halkı ile bağ sürdürülecek ya da barış reddedilip Rusya ile bağlar kopartılacaktı.²⁷⁶ Bolşevik iktidarına karşı olan çeşitli unsurların tarih sahnesine çıkışı hem bu ikilemi hem de müdahaleyi şekillendirdi. Bolşeviklere karşı olanları Don bölgesinde örgütleyecek olan General Alekseyev tarafından çekirdek bir Beyaz Ordu'nun temelleri oluşmuştu. Aynı dönemde Doğu Sibirya'da Ataman Semenov liderliğinde bağımsız bir Sibirya Devleti kurma amacıyla başlatılan hareket de anti-Bolşevik direnişin yansımalarından biri olarak dikkat çekti. 1918 ortalarında ise Aleksandr Kolçak Sibirya hattında ilerleme sağlayarak, Moskova'yı tehdit edici düzeye geldi. Güney Rusya'da Beyaz Ordu'nun liderliğini Moskova üzerine yürümeyi hedefleyen General Anton Denikin üstlenmiştir. Bu gruplar, Müttefikler açısından müdahale politikalarının araçları haline gelmiştir. Anti-Bolşeviklerin varlığı aynı zamanda düzeni yeniden tesis etme amacıyla Müttefiklerin, müdahaleyi meşrulaştırmalarına olanak tanımıştır. Böylece Müttefikler doğrudan Sovyet karşıtı görünümünden kaçarak, Rusya'daki müdahalenin geçerlilik sağlaması için iç savaşta ortamı kontrol altına alma söylemine başvurmuştur. Buna rağmen, Müttefiklerin Bolşevik karşıtı tutumu açıktı. İngiliz Savaş Kabinesi'nde 14 Aralık 1917 tarihinde alınan kararla, İngilizler Rusya'nın kuzey bölgesinde, Fransızlar Rusya'nın güney bölgesinde Anti-Bolşeviklere destek verecekti. Aynı tarihte İngiltere'nin Japon Büyükelçisi, Amur ve Trans-Sibirya Demiryolları, Vladivostok'taki depo ve mühimmatın korunması konusunda Japonya ile gayriresmî olarak görüşme gerçekleştirdi.²⁷⁷ Yani doğrudan askerî harekât sağlanıncaya kadar maddi ve lojistik yardımlarla anti-Bolşevik hareketler teşvik edildi. Müdahale planlarının olgunlaşmadığı, büyük belirsizliğin hâkimiyet sürdüğü bu dönemde anti-Bolşevik unsurları özellikle silahlandırma politikasının benimsenmesi alternatif olarak görüldü.

Rusya'nın bu dönemdeki durumunu değerlendiren Petrograd'daki İngiliz askeri ataşesine göre iki politika önerisinde bulunmuştu. Birincisi, Müttefiklerin Bolşeviklerle ilişki kurması ve bu sayede Rusya'nın Almanya'ya boyun eğmesini engellemekti. İkincisi ise Güney Rusya'daki anti-Bolşevik unsurlara açık destek vermek, Sibirya'ya

²⁷⁶ A.e., s.188.

²⁷⁷ Murat Sarıca, **Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Gür-ay Matbaası, İstanbul, 1982, s.158; Resul Yavuz, **a.g.t.**, s.24; Betty Miller Unterberger, **America's Siberian Expedition, 1918-1920**, New York, Greenwood Press, 1969, s.23.

Amerikan ve Japon birlikleri göndermek, Kuzey Rusya'ya malzeme sevkini durdurmak idi. Ancak şu anki süreçte iki politika aynı anda, yarım yamalak bir şekilde uygulanmakta idi. Ataşeye göre bu da bir felakete sebebiyet verebilirdi. Bu durumu ise bir atıf ile desteklemeye çalışmıştır. Sovyetlerin resmî gazetesinde, 'Akıl Almaz Bir Haber' başlığıyla yayınladıkları yazıda, Petrograd'da diplomatik temsilcileri koruma altında bulunan devletlerin subaylarının, Güney Rusya'da iç savaşı körüklemekte olduğu, bu durumun kabul edilmez olduğu ifade edilmiştir.²⁷⁸ Bu muhtıraya göre, Sibirya'da olası bir Amerikan ve Japon müdahalesinin, 1917'de değerlendirildiği görülmektedir.

Her ne kadar doğrudan bir harekât planı henüz şekillenmemiş olsa da, Fransa Bolşevik karşıtı unsurlara destek vermenin yanında askerî müdahalenin de kaçınılmaz olduğunu düşünmekteydi. Kasım Devrimi'nden sadece birkaç hafta sonra ortaya çıkan müdahale meselesi konusunda, Fransız Başbakan Clemenceau, Temsilciler Meclisi'ne başvuru yapmıştı.²⁷⁹ Özellikle öne sürdüğü Sibirya üzerinden müdahale fikri, Japonlar tarafından da onaylanmış durumdaydı. Buna karşın Amerika Başbakanı Woodrow Wilson böyle bir müdahalenin, özellikle de kaderini tayin hakkı ilkesine ters düşeceği gerekçesiyle, son derece temkinli bir tutum sergilemekteydi.

İngiltere'de ise bazı çevreler, Bolşeviklere karşı müdahalenin yalnızca askerî boyutla sınırlı kalamayacağına, aynı zamanda kamuoyu desteğini sağlamak için örgütlü bir propaganda faaliyetine ihtiyaç bulunduğuna dikkat çekiyordu. Bir raporda, "halk Bolşevizmi yalnızca sosyalizmin ileri bir biçimi olarak görmekte, yaşanan vahşetleri bilmemektedir... İngiliz şerefi, dostlarımızı bu kaderden korumak için söz vermiştir" ifadeleriyle, kamuoyunun ikna edilmesi gerektiği belirtilmekteydi. Bu yaklaşım, İngiliz karar alıcılarının müdahaleyi sadece stratejik çıkarlarla değerlendirmede, ideolojik olarak ve ahlaki yükümlülük söylemiyle de meşrulaştırma çabalarını göstermektedir.²⁸⁰

Ancak bu tutum, diğer müttefiklerin yaklaşımlarıyla her zaman örtüşmemekteydi. Örneğin Wilson, "intervention" (müdahale) teriminin bile kullanılmasına karşı çıkıyor, bunun Rusya'nın iç işlerine karışmak olarak

²⁷⁸ CAB 24/36/76/ G.T. 3076, Russian Situation. 1575. Telegram from Military Attache Petrograd, 19 December 1917, s. 260.

²⁷⁹ Warth, **a.g.e.**, s.188.

²⁸⁰ FO 800/205/ FO 800/196/ Russia and Siberia, 9 December 1918, s.368

algılanabileceğini vurguluyordu.²⁸¹ Dolayısıyla, bir yandan İngilizler propaganda ile kamuoyunu seferber etmek isteyerek müdahaleyi meşrulaştırmaya çalışırken, diğer yandan Amerikan tarafı daha sınırlı, temkinli ve söylemde dahi ihtiyatlı bir yaklaşımı savunuyordu. Bu farklılık, Müttefiklerin Bolşeviklere karşı ortak bir siyaset geliştirmesini zorlaştıran unsurlardan biri oldu.

Öte yandan Robert Cecil de müdahaleyi, Rusya'nın içindeki sınıf mücadelesini bastırmak yerine dış düşmana karşı birleşmeye ve ulusal savaşa neden olacağından geçersiz görmekteydi. Bunun için Sovyetleri destekleme ya da dış müdahale arasında tercih yapılmasını ve Japonya ile görüşmelerin de bu çerçevede şekillenmesini savunuyordu.²⁸² Müdahalenin mahiyeti Rusya'nın bütünlüğü korumak olduğu kadar iç karşılık nedeniyle bozulan düzenin yeniden tesisini sağlamak olmalıydı ki bu nokta üzerine vurgunun yapılması Rusya için kabul edilebilir gibi görünmekteydi. Müttefiklerin Japonya ile bu bağlamda anlaşmaması durumu; bazı Müttefik çevrelerce Japonların saldırgan tutumu, hatta Müttefiklere karşı olası bir Alman-Japon ittifakına neden olacağından tehdit edici unsur olarak görülmüştü.²⁸³

Takip eden süreçte, Mart-Mayıs 1918 tarihlerinde anti-Bolşevik ayaklanmanın yoğunluk kazanması, Müttefik müdahalesi tartışmalarına yeni bir ivme kazandırdı. Bu çerçevede özellikle Sibiry'a'daki Ataman Grigori Semenov'un faaliyetleri dikkate alınmıştır. Ancak İngiliz Savaş Kabinesi'ne ulaşan raporlar, Semenov'un kuvvetlerinin 2 bin ila 5 bin kişiden oluşan, kötü donanımlı, disiplinsiz ve zayıf askerî kuvvet olarak değerlendirilmiştir. Buna rağmen Müttefik müdahalesinin bir parçası, öncü birlik olması sağlanabilir görülmekteydi.²⁸⁴ Bu noktada diplomatik bir ikilem ortaya çıkmıştır; Semenov'un faaliyetlerinin Müttefik müdahalesine açık bir şekilde dâhil edilmesi, Sovyetlerle kurulabilecek olası ilişkileri daha baştan zedeleyebilirdi. Öte yandan, Japonya'nın bölgedeki müdahalesini desteklediğini göstermek isteyen Müttefiklerin, Semenov gibi yerel unsurların faaliyetlerine doğrudan karşı çıkmaması gerekiyordu.

²⁸¹ FO 800/205/ FO 800/196/ Russia and Siberia, 14 August 1918, s.334-335.

²⁸² CAB 24/52/65/G.T. 4663, Allied Intervention in Siberia, Memo by Lord R. Cecil on Batou Goto's Telegram of 19.5.18.(G.T.4617), 25th May, 1918, s. 190.

²⁸³ CAB 24/42/73/ G.T. 3673, Japanese Intervention in Russia, February 16, 1918, s. 240; CAB 23/5/42/ W.C. 350, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., Wednesday, February 20, 1918, at 11:30 A.M., s.114.

²⁸⁴ CAB 24/52/65/ G.T. 4663, Allied Intervention in Siberia, Memo by Lord R. Cecil on Batou Goto's Telegram of 19.5.18.(G.T.4617), 25th May, 1918, ss.187-188.

Ancak bu tutumun Müttefikler nezdinde hem Japon kamuoyunda hem de Sovyet yönetiminde olumsuz algılanabileceği yönünde ciddi endişelere neden oldu.²⁸⁵ Müttefikler bir yandan Sovyetlerle ilişkileri bozmamaya çalışırken, öte yandan Japonlarla bölgesel dengeyi koruyacak bir müdahale stratejisi geliştirme arayışındaydı. Müdahalenin yetersiz ya da çelişkili bir görüntü çizmesi ise Japonya'daki müdahale karşısı çevrelerin elini güçlendirebilirdi. Tüm endişelere rağmen Mart sonunda gelen raporlara göre Semenov'a Japon desteği sağlandı.²⁸⁶

Sonuçta müdahale için belirli gerekçeler gerekmekteydi. Bu gerekçelerin ise hem Wilson hem de Rusya için onaylanabilir düzeyde olması önemliydi. Fisher müdahaleyi üç ana gerekçe ile özetlemiştir:

1. Alman güçlerine karşı Doğu Cephesi'ni yeniden açmak
2. Çekoslovak Lejyonu'nu korumak
3. Rus halkını, Bolşevik Hükümeti'nin baskısından kurtarmak

Halbuki Almanlarla ateşkesin imzalanması sonucu ilk madde geçerliliğini yitirecektir. İkinci gerekçe de kurulacak Çekoslovakya Cumhuriyeti'ne Çekoslovak Lejyonu'nun geri dönmesi olanağından anlamını yitirecektir.²⁸⁷ Bunun dışında kalan, Kuzey Rusya ve Sibirya'da stratejik kaygılar ise Fisher tarafından hesaba katılmamıştır.

2.1.1. Brest-Litovsk Antlaşması Sonrasındaki Alman Tutumu

Brest-Litovsk Antlaşması öncesinde Almanya hem Doğu hem de Batı Cephesi'nde savaşmak durumundaydı. Bu tarihlere kadar Almanya açısından özellikle insan gücü ve lojistik sıkıntı sürmekteydi. Antlaşma öncesinde Batı'da toplam 173 Alman tümeni olduğu düşünülmekteydi.²⁸⁸ Ancak antlaşma sonrasında Doğu'daki yük hafifledi ve durum Almanya lehine avantaj sağladı. Nisan aylarında Askerî İstihbarat Müdürü tarafından alınan bilgiye göre Almanlar Eglise, Wulverghen, Nauve gibi cephelerde karşı taarruza geçerek Bailleul ve Ravelsberg Sırtı'nı ele geçirmeyi başardılar. Aynı verilere göre, Batı Cephesi'ndeki toplam düşman tümeni sayısı 204'tü

²⁸⁵ CAB 24/52/65/ G.T. 4663, Allied Intervention in Siberia, Memo by Lord R. Cecil on Baton Goto's Telegram of 19.5.18.(G.T.4617), 25th May, 1918, s.190.

²⁸⁶ R.A.R., s. 122.

²⁸⁷ CAB 24/71/44, Future Military Policy in Russia, 5 December 1918, s.142.

²⁸⁸ CAB 23/5/32/W.C.340, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Thursday, February 7, 1918, at 11.30 A.M.s.88.

ve bu tümenlerden 124'ü aktif çatışma içinde yer alıyordu. Üstelik Batı'daki bu ilerleyiş Müttefikleri sıkıştırmış, hatta General Macdonogh düşman ilerleyişi karşısında bir geri çekilmenin söz konusu olabileceğini gündeme getirmiştir. General Foch ise bunun gerçek bir saldırı olmadığı, asıl saldırının Aras'ın güneyinden, Miramont ve Anore arasında gerçekleşeceğini beklemiştir.²⁸⁹ Ayrıca Baltık bölgesinden gelen haberler de ilerleyişin sürdüğü yönündeydi. 3 Nisan 1918 tarihinde bir Alman donanma birliği, bir Drenot, iki kruvazör ve çok sayıda torpido botundan oluşan kuvvetle Hango açıklarından, Rossato'ya asker çıkartmıştır. Rus kuvvetleri, direniş gösterememiş, dört denizaltıyı imha ettikten sonra geri çekilmek zorunda kalmıştır.²⁹⁰

Rusya gibi bir tehditten kurtulmuş durumda, Batı'da ilerleyiş sürdüren Almanya, her ne kadar Rusya'daki askerî operasyonları durdurduğu açıklamasını yapsa da askerlerini bölgeden çekmemiştir. Nisan aylarında Ukrayna'nın doğusunda Donetz kömür havzasına yaklaşmış ve Kharkol'un 17 doğusuna ilerlemiştir. İngiltere'nin verilerine göre bu süreçte Rusya'da 37 Alman tümeni görev yaptığı düşünülmektedir.²⁹¹ Bu durum Almanya'nın önceden belirlemiş olduğu acil planlara uyumlu idi. Şöyle ki Almanya, Rusya üzerinde baskı kurarak, Bolşeviklerin taleplerine aykırı olan barışı gerçekleştirdikten sonra, Doğu Cephesi'nden ziyade Batı Cephesi'ne yoğunlaşma planı gütmüştür. Bu doğrultuda Doğu'da hedefler belirlenmiş ve öncelikli olarak şu stratejik hedeflere odaklanılmıştır:

1-Gıda ve ham madde elde etme.

2-İngiltere'nin Uzak Doğu'daki konumunu sarsmak ve böylece Batı'da onu zayıflatmak.

3-Alman ve Türk ordularının ihtiyaçları için malzeme tedarikini sağlamak.²⁹²

Almanya'nın gıda ve ham madde sorununun çözümü Ukrayna, Donetz ve Hazar kıyılarına yayılım ile mümkün kılınabilirdi, bu halde yayılma Müttefik ablukasını da tehdit eder düzeye getirdi. Acil hedefler içerisindeki ikinci madde için Hindistan'da

²⁸⁹ CAB 23/6/14/W.C. 392, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Thursday, February 7, 1918, at 11.30 A.M.s.88.

²⁹⁰ CAB 23/6/8/ W.C. 388, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Monday, April 8, 1918, at 12 noon., s.18-19.

²⁹¹ CAB 23/6/14/W.C. 392, A.g.e., s.35.

²⁹² CAB 25/70, 26/E/5, German policy in Russia and the Far East, March 15, 1918, s.2.

Alman ve Türk ajanların iş birliği neticesinde, İngilizlere karşı ulusal bir ayaklanmanın planlaması ile bölgedeki İngiliz asker ve kaynağının Batı'ya kaydırılması amaçlandı. Karadeniz'den Batum'a, Batum'dan Transkafkasya demiryoluyla Bakü'ye ve Hazar Denizi üzerinden Kransnovodsk'a, oradaki demiryoluyla Merv ve Khuskk'a kontrolün sağlanması gerekmekteydi. Neticede Afganistan ile iletişim kurularak Hindistan üzerindeki amaçlara ulaşılabilirdi. Üçüncü hedefi gerçekleştirmek için Rus yönetimi altında bulunan halklardan insan gücü takviye edilmesi amaçlandı. Bu süreç zor ve aşamalı gerçekleşecek bir şeydi, buna rağmen imkânsız görünmemekteydi. Bunu gerçekleştirmek için Litvanya, Estonya ve Baltık eyaletlerini örgütlemek ve yerel kuvvetler oluşturmak, Türk Ordusu için Kafkasya'daki Müslümanlardan asker toplamak uygun görülmüştür.²⁹³

Açıkça Bolşevik iktidarının son derece geçersiz olduğu düşünülmekteydi. Antlaşma görüşmeleri sırasında bile gelen istikrarsız raporlar ya da Alman ordusunun Rusya'dan etkilenmesi meselesinde, görüşmelerin kesilmesini gündeme getirmiştir. Lunderdorff, Alman ordusunun acil olarak Rusya'ya ilerlemesinin savunuculuğunu yapmıştır. Bu sayede Bolşevik yönetimi devrilebilir, Petrograd'da Almanya'ya daha uygun hükümet kurulabilirdi.²⁹⁴ Bolşevikleri askeri güçle devirme planlanmış olsa da bu fikir destek almadı. Bu plan Batı'da etkin mücadele edebilmek içi oluşmuştu.

Müttefiklerin ise Rusya için politikası bu doğrultuda şekillendi. Bahsi geçen müdahale iki amaca bağlanmış oldu:

1-Düşman güçlerin –özellikle Almanya'nın- Rus topraklarından lojistik destek ve kaynak elde etmesini engellemek.

2- İmkân dâhilindeyse Doğu Cephesi'ni yeniden oluşturmak.²⁹⁵

Ancak, Lord Robert Cecil'e göre Orta Avrupa devletleriyle bir mütareke imzalanması halinde, ilk iki hedefin geçerliliğini yitireceği; buna karşılık Rusya'da oluşabilecek yeni tehditlerin dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. Almanya'nın işgal ettiği bölgelerden (örneğin Polonya ve Baltıklar) çekilmesi halinde, bu boşluğun Bolşevik isyanlar ve kaosla doldurulacağı yönünde yoğun telgraflar alındığı

²⁹³ CAB 25/70, 26/E/5, German policy in Russia and the Far East, March 15, 1918, s.2-3.

²⁹⁴ Pipes, **a.g.e.**, ss.584-586.

²⁹⁵ CAB 24/67/50/G.T. 6050, Policy in Russia on Cessation of Postilities, October 20th, 1918, s.148.

vurgulanmıştır.²⁹⁶ Özellikle Almanya'nın bu planlarına karşı doğrudan bir savaş başlatılmamış olsa da, Rusya'ya yönelik gerçekleşecek müdahale Almanların bu bölgede malzeme ve ikmal temin etmesini engelleyebilirdi. Dolayısıyla Rusya'daki Alman tehdidi, zaten gündemde olan müdahale planlarına meşruiyet kazandırmak amacıyla, Rusya'yı kurtarma söylemiyle temellendirildi. Bilhassa Japonların müdahaleye dahil edilmesiyle Almanya'nın hem Avrupa hem de Asya'da baskı altına alınması, Müttefikler açısından stratejik bir avantaj sağlayacaktı. Lord Robet Cecil'in görüşüne göre savaşın gidişatını etkileyen olumsuzluklar karşısında önlem alınması gerekmekteydi, aksi takdirde bir yıl içerisinde Almanların Rusları gerekirse savaştıracığına, insan gücü ve ikmal kaynakları sorununu bu şekilde çözeceğini yönelik tehdit söz konusu idi.²⁹⁷

Almanlar, Bolşeviklerin ortadan kaldırılmaması halinde Rusya'nın, İngiltere Fransa ve Amerika'nın etkisine gireceği düşünmekteydi. II. Wilhelm, Bolşevikleri kaplan olarak betimleyerek, onların her şekilde yok edilmesini istemekteydi.²⁹⁸ Müdahaleyi gerekçelendiren bu unsur, başta Almanya'ya karşı bir izlenim gibi gözüktü de, zamanla Bolşevizmi ortadan kaldıracak politikaya dönüştü.²⁹⁹ Halbuki Lloyd George müdahaleyi şu şekilde açıklamıştı: *"Bunu yaparken onların siyasi, sosyal veya ekonomik görüşlerine bakmadık. Biz bir anti-Bolşevik kampanya düzenleyip finanse etmiyorduk, amacımız bir anti-Alman cephe kurmaktır. Eğer Almanlar Bakü'ye kadar ilerlemiş ve o bölgedeki tükenmez petrol kaynaklarını ele geçirmiş olsaydı, savaş süresiz olarak devam edebilirdi."*³⁰⁰ Hakikaten ilk etapta emperyalist hedeflerin varlığı ile bir yol haritası sürdürüldüğü söylenemez. Müttefikler arasında fikir birliği yok idi. Yani müdahale için net bir politika planlanmamıştı.

2.1.2. Çekoslovak Lejyonu'nun Ayaklanması

Müttefiklerin davasına kendini adanmış önemli bir askerî güç olan ve büyük oranda Fransa'dan fon alan Çekler, I. Dünya Savaşı boyunca gönüllü olarak savaşmıştır.

²⁹⁶CAB 24/67/50/ G.T. 6050, Policy in Russia on Cessation of Hostilities, s.148.

²⁹⁷CAB 23/6/49/W.C. 427, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Thursday, June 6, 1918, s.157.

²⁹⁸ Pipes, **a.g.e.**, s.583-584.

²⁹⁹ Warth, **a.g.e.**, s.188.

³⁰⁰ David Lloyd George, **The Truth About The Peace Treaties**, London, Victor Gollancz Ltd, London , 1938, vol.I, s.316-317.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ordusundaki Çek ve Slovaplardan oluşan bu birlik, Nisan 1915'te toplu halde Rusya'ya katılmıştır olup, Rusya'nın öncü birliği olma özelliğine sahiptir.³⁰¹ Bununla birlikte çok sayıda Çek asker de esir olarak alındı ve bunlar Geçici Hükümet döneminde bile Rus çıkarlarında kullanılmaya çalışıldı. Fransa, Sırbistan ve İtalya gibi ülkeler dışındaki bu birlikler, 1917'de, Rus Ordusu içinde bir Lejyona dönüştü ve sayıları 70 bine ulaştı.³⁰²

Bolşevik Devrimi sonrasında ise Çekoslovak Lejyonu'nda işler değişti. Mart 1918'den itibaren demiryolu boyunca savunma hatları kuran Lejyonlar Trans-Sibirya Demiryolu'nu kontrol altına alarak, Bolşeviklerin silahsızlandırma girişime karşı direnişe geçmiştir. Özellikle silahsızlandırılmaya zorlanan Çekler Archangelsk (Archangel)'den yeniden yönlendirilmelerinin Alman işi olduğunu düşünmüş ve Bolşeviklerin onları Almanlara teslim edeceğine inanmıştır. Almanlar, Batı Cephesi'nden Müttefiklere katılmak üzere on binlerce Çek askerden rahatsızlık duyarak, Moskova'dan tahliyelerini durdurmasını istemiştir.³⁰³ Çekler, Brest-Litovsk Antlaşması sonrasında Bolşeviklerin Almanlarla müttefik olduklarına ikna olmuşlardır. Bu nedenle kuzey limanlarına gitme planlarını reddedip gerekirse savaş yoluyla Vladivostok'a hareket ettiler. Tam bu sırada, Brest-Litovsk barışı sonrası Bolşevikler tarafından serbest bırakılarak silahlandırılan Alman ve Avusturya-Macaristan savaş esirleri³⁰⁴ ülkelerine dönmeleri için demiryolu boyunca batıya ilerleyerek, Çekler ile sürtüşmeye girdi, yaşanan bu durum Çek ayaklanmasına ivme kazandırdı.

Mart ayı içerisinde Rusya'dan çıkamaya çalışan Çekoslovak Lejyonu, Bolşevikler ile de çatışmaya girmiştir. Sibirya ve Urallar bölgesinde çıkan ayaklanmalar Trans-Sibirya Demiryolu üzerindeki Çekoslovak Lejyonu'nu kurtarmak amacıyla çeşitli stratejik değerlendirmeyi beraberinde getirdi. Çek Lejyonu'nun Trans-Sibirya Demiryolu üzerinden ilerleyişi pasif karşılanırsa da Bolşevik saldırıları ve Müttefiklerin verdiği teşviklerle askerî bir cepheye dönüşü. Volga Nehri boyunca tutulan hat, özellikle tahıl üretim bölgelerinin kontrolü açısından önem arz etmekteydi. Böylece

³⁰¹ David R. Stone, s.53.

³⁰² Kezban Acar Kaplan, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa Devletlerinin Rus İç Savaşı'na ve Rus Mültecilerine Bakışı", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S. XXII, S.44, Ekim 2022, s.178.

³⁰³ Pipes, **a.g.e.**, ss.624-626.

³⁰⁴ Savaş esirlerinin Sovyet Hükümet emriyle Alman subaylar tarafından silahlandırıldığı konusundan raporlar mevcuttur. Bkz, **R.A.R.**, s. 106-107.

Müttefiklerin bu harekete destek verme zorunluluğu da doğmuş oldu.³⁰⁵ Çekoslovak kuvvetlerinin içinde bulunduğu kötü durumun yanında Almanların ve Rusya'nın onlar için oluşturduğu tehdit durumu, Wilson'un görüşünü değiştirmek adına bir bahane yarattı. Çekoslovak Lejyonu'nun isyan etmesiyle birlikte, General Alekseyev gibi Müttefik yanlısı Rus unsurlara destek verilmesi dışında Çek güçlerine de destek verilmesi müdahalenin ana unsurunu oluşturdu.

Yapılan çalışmalar sırasında İngilizler, Rusya'da Almanlara karşı direnişi organize etmek amacıyla bir komite tesis etmiştir. Savaş Kabinesi tarafından Birinci Deniz Lordu Rosslyn Wemyss, İngiliz Genelkurmay Başkanı Henry Wilson, Lord Milner ve General Jan Smuts, Amerika ve Japonya ile müdahale konusunda yazışmalar devam ederken, Rusya'da askerî direnişi sağlamak için atılacak adımları değerlendirmek üzere bu komiteye atandı.³⁰⁶ Yaptıkları öneriler ile Çekoslovak birliklerin Rusya'daki durumuna da değindiler. Birinci Deniz Lordu'ndan alınan bilgiye göre 3 bin kadar daha Çek askerinin gelişi ile Vladivostok'ta toplam 7 bin Çek askeri bulunmaktaydı.³⁰⁷ Ayaklanmayı bastırmak, düzeni tesis etmek için Vladivostok'ta bulunan veya Omsk'tan ayrılmış ve buraya varamamış olan birliklerin Fransız hükümeti tarafından yeniden organizesi planlanmıştır. Thomas Masaryk gibi Çek ve Slovak toplulukların bağımsızlığı için siyasi kampanya yürüten yetkililer, Fransız yetkilileri Batı Cephesi'nde bu birliklerin kullanılması için ikna sürecine girdi.³⁰⁸ Ancak Çekoslovak birliklerinin nakli ve aynı sayıda Amerikan askerinin nakli için gerekli tonaj sıkıntılı idi. Japonya'dan Rusya müdahalesi için talep edilen tonajın sağlanması mümkün görülmemiştir. Çünkü bunun için tüm tonajı kullanacaktı.³⁰⁹ Bu unsuların Batı

³⁰⁵ **Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919**, vol.2, US Government Printing Office Washington 1914, s.471-472.(Bundan sonra dipnotta şu şekilde anılacaktır: FRUS, Peace Conference vol.2)

³⁰⁶ CAB 23/6/32/ W.C. 410, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Monday, May 13, 1918, at 12 noon. s.101

³⁰⁷ CAB 23/6/27/W.C. 405, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W., on Monday, May 6, 1918, at 12 noon, s. 83.

³⁰⁸ MacMillan, **a.g.e.**, s. 229-230.

³⁰⁹ Japonya'dan, kendi ordusu Vladivostok'a gidene kadar, Çekoslovak askerlerin taşınmasında kullanılmak üzere tonaj talebinde bulunuldu. Bununla birlikte Çin'den Avustralya'ya, Avusturyalı ve Macar esirlerini taşıyacak gemiler, geçici olarak Çekoslovak askerlerini taşımak için görevlendirilecekti. Bkz. CAB 24/5/68/ G. 265, Historical Record of the Supreme War Council of the Allied and Associated Nations from its inception on November 7th, 1917, to November 12th, 1918, the day after the signature of the Armistice with Germany, together with a note as to its Role and Work subsequent to that date, 1919, s.628.

Cephesi'nde kullanılması Japon desteği ile mümkün görülmüştür. Geriye kalan Çekoslovak birliklerinin İngiliz organizesi ile Murmansk ve özellikle Archangelsk gibi kuzey limanlarında toplanması ve nakledilene kadar bu bölgelerin savunması görevinde bulunmaları düşünüldü.³¹⁰ Lloyd George, Haziran ayında Rusya ve Sibirya'daki Çekoslovakların masraflarını karşılayabilmek için mali düzenlemeler sağlanmasını istedi. Fransız yetkililer, birliklerin Vladivostok'a taşınması ve Ukrayna'daki birliklerle ilgili zaten düzenleme yapıldığını iletmişti. Savaş Kabinesi, Askerî İstihbarat Direktörü'nün gerekli paranın Çekoslovaklara iletilmesi için Fransız yetkililerine verilmesi kararı alındı.³¹¹

Bu sayede Çekoslovak askerlerin geçici olarak Rusya'daki müttefik askerî planları için kullanılması ve bu birlikler ile Almanya'ya, Batı Cephesi'ndeki mahiyetin çokluğu yönünden bir algı yaratılması olası görüldü.³¹² Ancak bu olasılık için Murmansk ve Archangelsk gibi noktalara müttefik müdahalesi gerekmekteydi, üstelik Japon destekli bir müdahale durumu daha da değiştirmektedir. Rusya'dan davet almadan, Troçki'nin zaman zaman müttefik desteğine işaret etmesine rağmen, Çekoslovak Lejyonu bahanesine sığınılması, Rusya ile ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilirdi. Ancak komite, Dışişleri Bakanlığı'na, Bolşeviklerden resmi bir davet beklemenin zorluk yaratacağını bildirdi.³¹³ Resmî bir yardım çağrısı, koruyucu bir Müttefik askerî gücünün henüz oluşturulmamasından kaynaklı imkânsız görülmekteydi. Bolşevik Hükümet tarafından resmi olarak müdahale isteği gerçekleştirmemişti ve Wilson bu konuda çekinceli idi. Çünkü benimsemiş olduğu kendi kaderini tayin ilkesi, Rusya'ya müdahale konusuna karşıt durumdaydı. Buna rağmen komisyon Rusya'nın içinde bulunduğu durumdan kaynaklı, resmi bir davet beklenilmemesinin gerekliliğini savunmaktaydı. Yalnızca Amerika ve Japon hükümetlerine meselenin aktarılması

³¹⁰ CAB 24/51/19/G.T. 4519, Intervention in Russia (Note by General Smuts with reference to War Cabinet 409A), May 11, 1918, s.57. CAB 23/6/59/ W.C. 437, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Friday, June 28, 1918, at 11:30 A.M., s.198.

³¹¹ CAB 23/6/59/ W.C. 437, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Friday, June 28, 1918, at 11:30 A.M., s.198.

³¹² CAB 23/6/32/W.C. 410, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Monday, May 13, 1918, at 12 noon. s.101

³¹³ CAB 24/51/19/G.T. 4519, Intervention in Russia (Note by General Smuts with reference to War Cabinet 409A), May 11, 1918, s.57.

sağlanmalıydı. Çünkü İngiliz temsilciler tarafından Troçki'nin isteği yeterli görülmekteydi.³¹⁴

2.1.3. Sibirya ve Kuzey Rusya'daki Stratejik Kaygılar

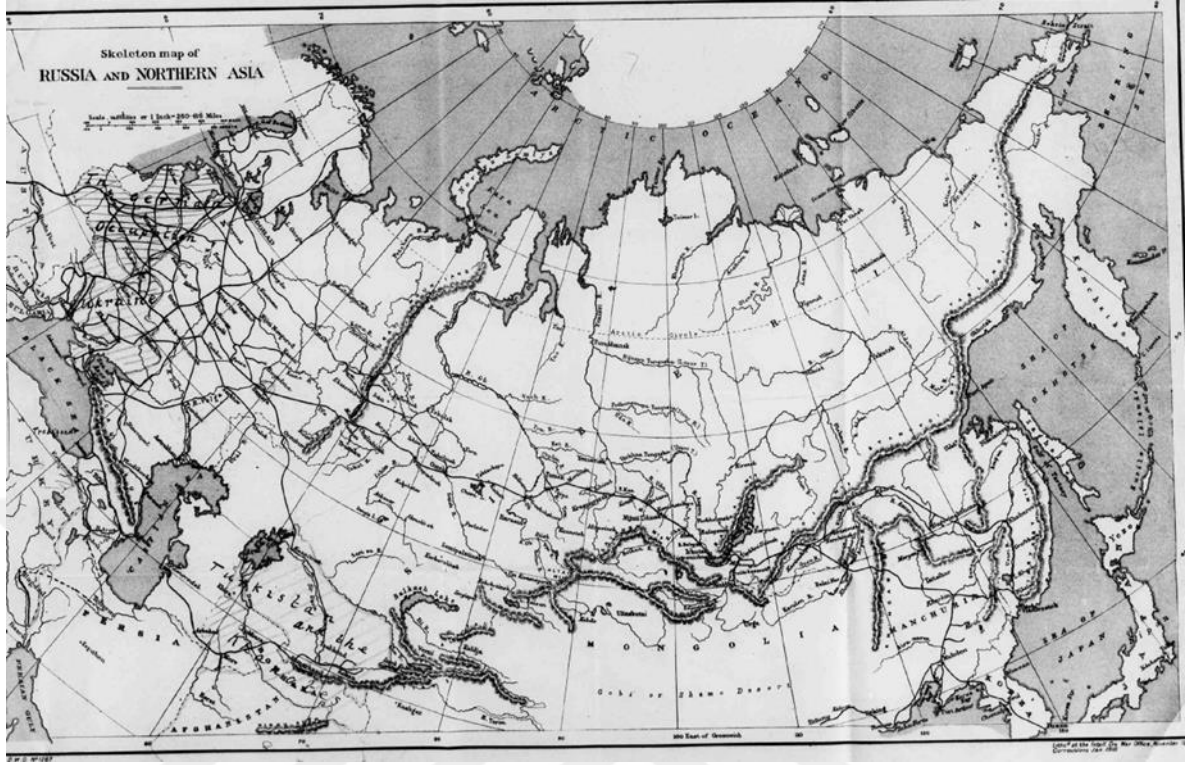
Rusya için en önemli öncelik Bolşevik iş birliği olsun veya olmasın Rusya'yı savaşta tutmaktır. Bolşevik karşıtı Ruslar, Japonlar, Rus kamplarındaki Çek esirleri veya son çare Müttefik birlikleri ile Doğu Cephesi oluşturulmalıydı.³¹⁵ Cepheyi oluşturmak Çekleri kurtarmak gibi çeşitli gerekçelere dayanmaktaydı. Bunun yanı sıra, Rusya'yı savaşta tutmak için önem arz eden limanlardaki stratejik kaygılar da söz konusu idi.

Kuzey Rusya (özellikle Murmansk, Archangelsk) ve Sibirya (Vladivostok ve Trans-Sibirya Demiryolu hattı) Müttefikler açısından hem erişilebilirlik hem de ulaşım hatları nedeniyle kritik öneme sahipti. Rusya'ya yapılan askerî ve lojistik yardımın temel yapı taşı olan savaş malzemesi ve mühimmatın depolandığı merkezlerdi. Ancak bu bölgeler Müttefikler için, savaşın ilerleyen safhalarında Alman yayılması ile bir önlem alınmasını gerektirdi. Her ne kadar Almanya'nın doğrudan bu bölgelere ulaşması kısa vadede olası görülme de Sibirya bölgesinde Rusya'ya ait Alman ve Avusturyalı savaş esirlerinin varlığı ve bunlar arasında kontrolün kaybedilmesine dair bilgiler söz konusuydu.³¹⁶ Bu esirlerin Bolşeviklerle iş birliği yapma olasılığı veya limanlardaki ikmal noktalarını tehlikeye sokacak şekilde hareket etmeleri, Müttefikler için tehdit oluşturmaktaydı.

³¹⁴ CAB 23/6/32/ W.C. 410, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Monday, May 13, 1918, at 12 noon. s.101.

³¹⁵ Pipes, **a.g.e.**, s.589-590.

³¹⁶ George F. Kennan, **Decision to Intervene: Soviet-American Relations, 1917-1920**, USA, Princeton University Press, 1989, vol.II, s. 72-73.

Şekil 2.1. Rusya ve Kuzey Asya Haritası

Kaynak: CAB 25/70/26/E/5, German Policy in Russia and the Far East, 15 March 1918, s.8.

Almanya'nın Rusya ve Sibirya'nın henüz ele geçirilmemiş bölümlerine yönelik faaliyetlerini siyasi ve ticari ajanlar aracılığıyla yürütmeyi planladığı anlaşılmaktadır. Siyasi ajanların Rusya'ya sızarak demiryolu hatlarında dağılmış halde bulunan Alman esirleriyle temasa geçmeleri ve bu grupları örgütleyerek Müttefiklere karşıtı propaganda yaymaları hedeflenmiştir.³¹⁷ Bu plan, sadece bölgedeki istikrarsızlığı körüklemekle kalmayıp aynı zamanda Müttefiklerin konumunu zayıflatmayı da amaçlamıştır.

Saha raporları da bu endişeleri desteklemiştir. Örneğin, 18 Nisan tarihli Bay Balfour tarafından Lockhart'a gönderilen telgrafta, Rus İkmal Komitesi aracılığıyla Vologda'ya gönderilmesi istenen erzak sevkiyatı hakkında bazı olumsuz haberler alınmaktaydı. Söz konusu dönemde, Vladivostock limanını 17 Nisan'da ulaşan Hai Yung isimli Çin kruvazörü Müttefik mallarını korumaya yönelik çalışmaktaydı. Benzer şekilde, Archangelsk'e de aynı amaçla bir kruvazörün gönderilmesi planlandı.³¹⁸

³¹⁷ CAB 25/70, 26/E/5, German policy in Russia and the Far East, March 15, 1918, s.4.

³¹⁸ CAB 23/6/17/W.C. 395, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S. W., on Friday, April 19, 1918, at 3.30 A.M., s.44.

Müttefiklerin Rusya'daki stratejik limanlar üzerindeki denetimi sürdürme çabaları, doğrudan Alman etkisiyle olmasa da bölgedeki istikrarsız yapı ya da esir hareketliliğinin Almanya lehine şekillenmesinden kaynaklanmıştır.

Bir diğer tehdit de kutuplarda Finlandiya'daki iç çatışmadaki süreçten ortaya çıktı. Almanların desteği ile Beyaz Finliler'in hükümet kurması, Kızıl Finliler ile çatışmaya yol açmış, bu da özellikle Murmansk açısından potansiyel tehdit unsurunu oluşturmuştur. Çünkü Kuzey Finlandiya'dan Kola Yarımadası'na doğru ilerlemeleri ihtimali söz konusu idi. Kuzey Buz Denizi kıyısında buz tutmayan bu nadir liman aynı zamanda Rusya'nın içlerine ve Petrograd'da giden demiryolu hattına bağlı idi. Bu demiryolu hem iç bölgelere ulaşmak hem de ikmal sağlamak açısından önemli arz etmekteydi. Beyaz Finlilerin Alman yanlısı tutumları Bolşeviklerle iş birliği yapan Müttefiklerle çatışma ihtimaline sebebiyet verebilirdi, bu da Rus gemilerinin Almanlar tarafından ele geçirilmesi ve buranın deniz üssü olarak kullanılmasını sağlayabilirdi. Murmansk'a müdahale, Alman yayılmasına karşı bir savunma hattını oluşturmakla beraber, lojistik ve siyasi bir dayanak olarak buranın korunması açısından önem arz etmekteydi.³¹⁹ Nisan-Mayıs 1918'de yeni Alman saldırıları karşısında İngiliz ve Fransız temsilciler Bolşevik rızasıyla veya rıza olmaksızın Rusya'ya müdahale için çalışmalara daha da yoğunlaştı.

Bunun için geçerli bahane Çekoslovak Lejyonu'nu kurtarma düşüncesi idi. Özellikle Sibiryadaki Trans-Sibiry Demiryolu hem Rusya içindeki Müttefik müdahalesi açısından hem de Çekoslovak Lejyonu gibi anti-Bolşevik kuvvetlerin sevk ve tahliyesi açısından stratejik öneme sahipti. Siyasi istikrarsızlık, personel eksikliği ve altyapı sorunları nedeniyle işlevsiz hale gelen bu demiryolu Müttefiklerin Vladivostok üzerinden Rusya'ya gönderdiği savaş malzemesinin taşınmasını zorlaştırmıştı. Bu sorunu çözmek için 1917 yılından itibaren Amerikalı mühendis John F. Stevens liderliğinden bir Amerikan komisyonu çalışmalarını zaten sürdürmekteydi.³²⁰ Özellikle Vladivostok'ta düzenin nasıl sağlanacağı, bu doğrultuda basının konu aldığı Vladivostok'u Japon güçlerinin koruduğuna dair haberler için çalışma, 1917 sonlarında belgelere yansımıştır. Stevens ve tüm konsoloslar, Müttefikler oybirliğiyle karar verene

³¹⁹ Kinvig, s. 7 ve 26-27.

³²⁰ Kennan, **Decision to Intervene: Soviet-American Relations**, s. 64.

kadar yabancı güçlerin varlığının bu bölgede arzu edilebilir olduğunun hatta Amerikan gücünün daha çok tercih edildiği iletilmişti.³²¹ Bu demiryolu üzerinden Çekoslovak Lejyonu'nun kurtarılmasının planları yapıldı. Bu durum müdahaleyi diplomatik çevrelere öncelikli kurtarma veya yardım operasyonu şeklinde sunuldu. İngiltere Troçki'nin onayı yeterli sayarak deniz piyadelerini Murmansk'a çıkarttı ve burada Kızıl Ordu ile demiryollarını korumak adına destek sağladı. 100 mühendisi ile birlikte Kuzey Mançurya'da Çin Doğu Demiryolları'nı organize eden Stevens, Japonlar tarafından sürekli engellendi.³²²

Japonya, Sibirya ve Mançurya'daki demiryollarını kendi etki alanı görmekteydi ve bunu geçmişten kalan bir hak olduğuna inanmaktaydı. 15 Aralık 1917'de Savaş Bakanı Yardımcısı Albay Ninamiya, Yüzbaşı Başdwin'e Rusya'ya asker gönderme durumunun koşullara bağlı olacağı, buna rağmen hazırlıkların yapıldığını ileterek, Harbin veya Vladivostok'a gönderilecek asker sayısının ise yalnızca Japon çıkarlarını korumaya yönelik olacağını iletmıştır.³²³

Bu hat, Japonya'nın bölgedeki askerî hareketlerini ve politikalarını sınırlayabilirdi. Aynı zamanda Bolşeviklerin sınırlı olarak kabul ettikleri Müttefik yardımı, askerî ve teknik açıdan Rusya'ya adım adım müdahalenin önünü açacaktı. Japonya her ne kadar müdahaleye istekli olsa da bir dönem siyasi kaygılarla müdahaleden uzaklaştı. Hatta bu durum David R. Francis için müdahale konusundaki görüş ayrılıklarının Japon hükümetinde değişikliklere yol açabileceği inancını yarattı.³²⁴ Bu görüş ayrılığının sebebi özellikle Bolşevik bir hareketin Japonya'ya yayılması ihtimalinden kaynaklıydı. Bu komünist hareketlerle mücadele adına, örneğin, Macaristan'daki devrimi bastırmak üzere İngiliz ve Fransız askerler gönderilmiş, ancak Fransız askerlerinin kendi Sovyetlerini kurarak halkın safına geçtikleri bilinmekteydi.³²⁵

Colonel Wedgwood'a göre Japonlar Rus Bolşeviklerine dolaylı destek veriyor izlenimi oluşturmaktan kaçınmaktaydı. Özellikle İngiltere'nin Bolşeviklerle doğrudan

³²¹ **Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Russia, 1918**, vol.2, USA Government Printing Office Washington 1932, ss.5-8.(Bundan sonra dipnotta bu şekilde anılacaktır: FRUS, Russia II olarak anılacaktır.)

³²² **FRUS, Russia II**, s.136-137.

³²³ **FRUS, Russia II**, s.8.

³²⁴ **R.A.R.**, s. 114-115.

³²⁵ CAB 24/76/36/ G.T. 6935, The Prinkipo Proposal, 21 February, 1919, s.185.

temas kurmasının, Rusya'daki diğer siyasi ve toplumsal gruplar tarafından olumsuz karşılanabileceği uyarıları Japonya tarafından karşılık buldu. Rusya'daki entelektüel sınıfların temsilcilerinden aldıkları mesajlar bu kaçınmaya sebebiyet verdi. Bu tür diplomatik çekinceler yalnızca Japonya ile sınırlı kalmamış, İngiliz temsilcisi Lockhart ve Fransız Büyükelçisi Monsieur Nouliens tarafından da dile getirilmiştir.³²⁶ İngiltere ve Fransa öneride bulunsa da , Vladivostok'a asker göndermenin, Bolşevikler altında Rus halkının birleşmesine neden olacağından tereddüt söz konusuydu.³²⁷ Ocak 1918'den itibaren Rusya'da baş gösteren küçük çaplı ayaklanmaların siyasal belirsizlikleri doğurması, izlenecek politikadaki belirsizliğe sebebiyet vermiştir. Bir başka belgede ise, Lloyd George aracılığı ile Amerika'nın Sibiry'a müdahalede bulunmasından şüphe duyulmasından ve Çekoslovak askerlerinin kontrol altına alınamaması endişesinden kaynaklı, Japonya'nın çekinceleri ifade edilmiştir.³²⁸

Bu koşullarda Japonya'nın tutumu, müdahale planlarının şekillenmesinde hem geciktirici hem de yönlendirici rol oynamıştır. Aslında müdahalenin Rusya için geçerli nedenlere dayandırılması, Müttefikler arası ortak bir politika belirlemede önemli bir işlev görebilirdi.

2.2. Amerika'nın İkna Edilmesi Sorunu

Japon birliklerinin kullanılması, Maksimalistlerin propagandasından savaş hatlarındaki askerleri korumak ve ABD birliklerinin Rusya'ya gönderilmesi gibi mevzular 1917 sonlarında tartışılmaktaydı.³²⁹ Amerika'nın müdahaleye karşı çıkması iki temel nedene dayanmaktaydı: Bu durumun aşırı devrimci unsurları güçlendireceği, Rus kamuoyunun Müttefiklerden uzaklaşacağı sorunu ile önerilenin Amerika'nın demokratik savaş hedeflerine aykırı olması, Amerikan ahlaki tutumunu bozacağı.³³⁰

Müttefikler, Vladivostok'taki depo ve mühimmatı korumak ve acil olarak Amur ve Trans-Sibiry Demiryollarını kontrol altına almak adına ne gibi önlemler alınacağına dair ilk olarak Japon Hükümeti ile gayriresmî olarak görüşmeler gerçekleştirmişti.

³²⁶ CAB 24/52/65/ G.T. 4663, Allied Intervention in Siberia, Memo by Lord R. Cecil on Baton Goto's Telegram of 19.5.18.(G.T.4617), 25th May, 1918, s.187.

³²⁷ **FRUS, Russia II**, s.13.

³²⁸ CAB 23/17/12/ X.-12, Notes of a Consersation, 13 June 1918, s.61.

³²⁹ Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Russia, 1918, vol.2, USA Government Printing Office Washington 1932, s.1-2.

³³⁰ Unterberger, **America's Siberian Expedition**, s.32.

Japon Hükümeti Sibirya'ya müdahale meselesini 14 Aralık 1917'ye kadar, yani İngiltere'nin temasa geçene kadar ciddi bir biçimde değerlendirmemişti. Amerika, müdahalenin Japonlardan gelen bir istek olup olmadığı konusunda yakından değerlendirme yapmıştı.³³¹ Çünkü Wilson, Japonlara karşı güvensizlik duyulmaktaydı. Yayılmacı politikasına göz yummak, kendi kaderini tayin ilkesine de ters idi.

Japon ve Müttefik müdahalesi fikrini karara bağlama sırasında Amerika Başkanı Wilson'ın bu plana yönelik tutumu belirleyici rol oynamıştır. Wilson 8 Ocak 1918'deki tarihi konuşmasında 6. maddeyle, Rusya'nın kendi siyasi gelişimini ve ulusal politikasını özgürce belirlemesi gerektiğini açıkça vurgulamıştır. Bu yaklaşım ilerleyen aylarda Müttefiklerin Rusya'ya gösterecekleri muamelenin kendi çıkarlarından farklı, iyi niyet temelinden Rusya'nın ihtiyaçlarına yönelik özverili sempatinin testi³³² olacağına dair bir yoruma zemin hazırlamıştır.³³³ Bu doğrultuda Wilson'nun yaklaşımı Müttefiklerin giderek şekillenen müdahale planlarına yönelik eleştirisini oluşturmuştur. Rusya'nın olası bir askerî müdahaleye bakış açısı da Wilson'un bu temkinli yaklaşımına ek unsuru oluşturdu. Ancak bu yaklaşım, savaşın ilerleyen evrelerinde hem sahadaki gelişmeler hem de Müttefiklerin artan diplomatik baskıları sonucunda esneklik kazanmıştır. Özellikle görüldüğü üzere, Brest-Litovsk sonrasında Almaya'nın Doğu Cephesi'nde sağladığı ilerleyiş ve bu bölgelerden ikmal ve malzeme temini ihtimali, alınacak önlemleri zorunlu kılmıştır. Aynı dönemde Çekoslovak Lejyonu'nun isyanı, bu unsurların kurtarılması gerekliliği, Rusya'daki iç savaşın şiddetlenmesi ve bu doğrultuda Japonya'nın tek başına müdahaleye yönelme eğilimi Wilson'ın endişesine ve müdahaleye dahil olmasına olanak tanıyacaktı.

Temperley'e göre de Rusya'nın kendi haline bırakılması ve ablukanın kaldırılması gerekmektedir. Rusya'ya yönelik politika tarafsız, iyiliksever dostlar ve yardımcıları temelinde gerçekleşmeliydi. Hasta Rusya'ya karşı sabırlı olunması

³³¹ **FRUS, Russia II**, s.85-86; Amerika'nın Japonya'ya duyduğu güvensizliğine kanıt olarak, Wilson ile İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour arasında hem Japonlar hem de Alman saldırganlığına karşı deniz anlaşması yapılmasına yönelik yazışmalar söz konusudur. Bkz. Unterberger, **America's Siberian Expedition**, s.6.

³³² Bazı kaynaklarda bu acid test olarak geçmektedir. Acid test; birinin veya bir şeyin gerçek niteliklerini, değerini veya başarısını kanıtlayan şey anlamında kullanılmıştır. Bkz. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/acid-test>. "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 17/02/2024.

³³³ Foster Rhea Dulles, "The Bolsheviki Make Peace", **American Intervention in the Russian Civil War**, Ed.: Betty Miller Unterberger, USA, D.C. Health and Company, 1969, s.12-13.

gerektiği, iyileşme sürecinin sonuçlarının beklenmesi gerektiğini savunmaktaydı.³³⁴ Halbuki, 1918 yılının başlarında Müttefikler arasında Rusya'ya yönelik askerî müdahale fikri giderek daha fazla ciddiyet kazanmaya başladı. Bu bağlamda İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndaki Rusya Komitesi 16 Ocak 1918 tarihinde, Japonya'nın Sibirya'ya müdahalesinin desteklenmesi gerektiğini güçlü bir biçimde savunan rapor hazırladı. Raporda Sibirya'daki İngiliz komutanı Tümgeneral Alfred W.F. Knox'un 16 Aralık tarihli mektubunda müdahaleyi şiddetle tavsiye ettiği belirtmişti. Söz konusu raporun Savaş Kabinesi'ne sunulmasının ardından, başta Amerika olmak üzere diğer Müttefik hükümetlerle diplomatik temasların başlamasına karar verilmiştir.³³⁵ Kısa süre sonra, Almanya'nın Brest-Litovsk müzakerelerindeki tutumu sertleşmiş, bu gelişme Müttefikler açısından sorun teşkil etmiştir. Bu durum Japonların Kuzey Rusya ve Sibirya'ya Müttefik müdahalesine için baskının arttırılmasına olanak sağlaması olasıdır.

Amerika'yı yatıştırmak için Japonya, Rusya'nın bir müttefiki sıfatıyla, onun çıkarlarını korumak ve Almanya'ya karşı güvenliğini temin etmek amacıyla müdahalenin gerçekleştireceğini, ayrıca nihai barış konferansına bağlı hareket edeceğini ileri sürmüştü. Ancak Wilson, bu müdahalenin meşruiyetini sorgulamıştır. Japonya'nın kendi yayılmacı hedefleri doğrultusunda müdahaleyi kullanması ihtimali Amerika için bir şüphe kaynağıydı.³³⁶ Rusya'da Geçici Hükümet döneminden beri özellikle Japon müdahalesine karşı güçlü bir muhalefet söz konusuydu. Müttefikler Japonya'yı yalnız başına müdahale sürecine sokma derdine girdiğinde de Wilson'un tavrı aynı oldu. Ona göre Japon veya Müttefik müdahalesi aynı sonucu ortaya çıkaracaktı; Rusları Almanlara teslim etmek. Wilson için beklenti bir temsilci tarafından davet alınması ve Rus halkının kendi geleceğini belirleme hakkının savunulmasının olanağının sağlanmasıydı.³³⁷

Japon karşıtlığı, Bolşeviklerin Almanya ile yürüttüğü müzakereler sırasında da gündeme gelmiş ve bu durum Bolşeviklerin, Müttefiklerin desteğine duyduğu güveni azaltmıştır. Buna karşın anlaşmanın sağlanmasının hemen ardından Lockhart'tan gelen haberler Troçki ve bazı Bolşevik liderlerin müdahale fikrine daha sıcak yaklaştığı

³³⁴ **A History of the Peace Conference of Paris**, s. 79.

³³⁵ CAB 24/43/25/ G.T.3725, Memorandum on Russia, February 23, 1918, s. 97-98.

³³⁶ **R.A.R.**, ss. 98-100.

³³⁷ **Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Russia, 1918**, vol.2, US Government Printing Office Washington 1932, s.110-111.

izlenimini doğurmuştur.³³⁸ Belirli koşullarla bu desteğe açık oldukları, müdahalenin kabul edilebilirlik yönündeki ihtimali güçlendirmiştir. Troçki'nin tutumu, Rusya'ya yapılacak yardımı dayatma olarak algılayan Amerika'da görüş değişikliğine faydalı olabilirdi. Diplomatik sürecin işleyişi konusunda Bay Lockhart'ın telgrafı dikkate alındı. Bu telgrafta önerilen yöntem, daha önce dile getirilmiş müdahale planlarının özetlenerek Başkan Wilson'a sunulması ve onun bu önerilere onay vermesi halinde, Japonya'nın müdahaleye katılımı konusunda üzerine düşen sorumlulukları yerine getirip getirmeyeceğinin kendisine danışılmasıydı. Almanya'ya ve özellikle Batı Sibirya'daki Alman etkisine karşı atılacak adımlara olumlu baktıkları bilinmekle birlikte, bu devletlerden resmi yanıt beklenmesi zaman kaybı olarak değerlendirilmiştir.³³⁹ Bu nedenle diplomatik ağırlık, doğrudan Amerika ve Japonya arasındaki temaslara verilmiştir. Ancak Japonya'nın Sibirya'yı işgal etme ihtimali ve bu doğrultuda Asya'da nüfuzunu genişletme yönündeki eğilimleri, Müttefikler açısından stratejik dengenin bozulması riskini beraberinde getirmiştir. Nitekim Sibirya ve Mançurya'daki Alman ve Bolşevik tehditlerine karşı bir Japon-Çin askerî iş birliği sağlanacaktı. Bu durum Çin Doğu Demiryolları ve Pasifik Denizi'ni tehdit altına alabilirdi. Bolşeviklerden kaçan binlerce Rus özellikle bu demiryolu hattı boyunca Kuzey Çin ve Mançurya'ya sığınmaktaydı.³⁴⁰

Bir muhtıra, Japonya'nın müdahaleye diğer Müttefikler kadar dürüst ve tarafsız yaklaşmadığını ileri sürmektedir. Özellikle 1918 yazında Vladivostok'a yapıla Müttefik çıkarma harekâtı sırasında ve Semenov'a desteği ya da karmaşık belirsiz ilişkisi şüphe unsuruydu. Ayrıca, ekonomik yardım planlarında Müttefikler, Sibirya'nın ihtiyaçlarını istismar etmezken, Japonya'nın başından beri ekonomik ayrıcalık ve imtiyaz kazanmaya çalıştığı ifade edilmektedir.³⁴¹ Rapora yansıyan bu durum, Wilson'ın kuşkularını haklı çıkarır nitelikteydi. Amerikan yönetimi, Bolşevik hareketi doğrudan desteklememekle birlikte, Rusya'nın toprak bütünlüğünü tehdit edebilecek her türlü girişime açıkça karşı

³³⁸ CAB 23/5/70/ W.C. 378, Russia: Japanese Intervention, March 30,1918, s.203.

³³⁹ CAB 23/6/17/W.C. 395, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S. W., on Friday, April 19, 1918, at 3.30 S.M., s.45.

³⁴⁰ Unterberger, **America's Siberian Expedition**, s.13.

³⁴¹ CAB 24/75/51/G.T. 6851, Japanese Activity in Siberia, and Recognition of the Omsk Government, 18 February 1919, s.215.

durmuştur. Bu politika, Amerika'nın Rusya'da iç istikrarı bozabilecek ve bölgesel dengeleri tehdit edebilecek tek taraflı müdahalelere karşı ihtiyatlı yaklaşımını yansıttı.

Wilson'ın Sibirya müdahalesi konusundaki net görüşü 15 Mart günü Londra'da yapılan Müttefikler Arası Konferans'a yansımıştır. Ayrıca Wilson'ı ikna etmek için toplanan konferansta Doğu Rusya'ya yapılacak bir Müttefik müdahalesinin yararlılığına değinildi. Wilson, Müttefiklerin Doğu'ya müdahalede bulunmaması takdirde Almanların Batı Cephesi'ne odaklanacağı argümanını kabul etmekle birlikte Rusların Alman egemenliğine karşı çıkacağını düşünmekteydi. Mesafenin uzunluğu ve demiryollarının da tahrip edilmiş olmasından kaynaklı Japon kuvvetlerinin Sibirya'ya girmesinin askerî bir avantaj sağlamayacağına inanmaktaydı.³⁴² Buna rağmen İngiliz Savaş Kabinesi pes etmeden çalışmalarına devam etti. Kabine, Bolşevik Hükümeti'ne, Sibirya üzerinden çoğunluğu Amerikan ve Japon gücünden oluşacak bir müdahalenin Amerika ve İngiltere tarafından eş zamanlı olarak önerilmesini istedi. Amerika'nın Uzak Doğu'ya teknik bir birlik ve tümen göndermesi sağlanabilirdi. Öneriler ve Şubat ayında atanan İngiliz Genelkurmayı Henry Wilson'un müdahale sonucunda sağlanacak askerî avantajlarına ilişkin görüşleri, Wilson'a iletmek üzere 29 Mart'ta Lord Reading'e gönderildi.³⁴³ Wilson, Lenin ve Troçki'nin Almanya'dan para aldığına dair kanıt niteliğindeki belgeleri bekleme niyetindeydi ve bu fırsatta Japonya'nın görüşlerini öğrenmek amacıyla Viscount Ishii, Lord Reading, Mr. Lansing ve Mr. Baker arasında bir konferans yapıldı. Çalışmalar sonuçsuz kaldı ve 7 Mayıs'ta Mr. Lansing, Lord Reading'e, Wilson'un zamanın uygun olmaması ve yeterli askerî avantajın elde bulunmaması bahanesiyle müdahaleye katılımı reddettiğini bildirdi.³⁴⁴ Müdahale yapılmaması takdirde Murmansk ve Archangelsk'deki birliklerin iç kesimlere doğru ilerlemesi tehlikeli bir durum arz edebilirdi. Yani müdahale konusuna yönelim ve Rus içlerine doğru ilerleyiş cephede daha tehlikeli bir duruma neden olabilirdi ancak Alman saldırısının gelecekteki niteliğine göre müdahalenin yeniden değerlendirilmesi gerekcekti.

³⁴²CAB 24/51/1/ G.T. 4501, President Wilson's views on Allied Intervention in Russia, Foreign Office, May 10, 1918, s.6-7.

³⁴³ CAB 24/51/1/ G.T. 4501, President Wilson's views on Allied Intervention in Russia, Foreign Office, May 10, 1918, s.8.

³⁴⁴ CAB 24/51/1/ G.T. 4501, President Wilson's views on Allied Intervention in Russia, Foreign Office, May 10, 1918, s.9.

İngiliz Savaş Kabinesi'nde süregelen tereddütlerin ve tutarsız açıklamaların da Wilson'ın tereddüdünde etkili olduğu görülmektedir. Müdahalenin hedefleri, kapsamı ve doğurabileceği sonuçların netleştirilmemiş olması; bunun Bolşevikler tarafından emperyalist bir işgal olarak sunulma riskini artırmaktaydı. Bu nedenle, Savaş Konseyi'nden çıkacak açık ve kararlı bir tutum, Başkan Wilson'ın istemeyerek de olsa müdahaleye rıza göstermesinin önünü açabilecek nitelikteydi. Nisan ayında Müttefikler arası görüş ayrılığı söz konusuydu. Vologda'da toplanan Müttefik Büyükelçiler Konferansı sonucu Sibirya'ya yönelik müdahaleye karşı çıkmıştır. Toplantıda, Japon Büyükelçisi, Vladivostok'taki Japon Amiralinin eylemlerinin, Tokyo Hükümeti sorumluluğunda olmadığı açıklamıştır.³⁴⁵ Bu durum Amerika'nın duyduğu şüpheyi arttırmış görünmektedir. Wilson mesafeli tutumunu sürdürmüş, Japon tehdit algısı devam etmiştir.

Sonraki süreçte, Londra'daki Fransız Büyükelçisi'nin değerlendirmelerine göre, Müttefik müdahalesinin özellikle Mayıs ve Ekim 1918 aylarında fiilen hayata geçirilmesi mümkün görünmekteydi. Ancak böyle bir girişimin başarılı olabilmesi için Rus kamuoyuna güven telkin edilmeli; öte yandan Başkan Wilson'a da bu müdahalenin yalnızca faydalı değil, aynı zamanda jeopolitik açıdan kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu yönünde güçlü ve ikna edici tutum önerildi.³⁴⁶

Haziran 1918'e gelindiğinde, Rusya, Sibirya ve Çin'de görev yapan Amerikan temsilcilerinden gelen telgraflar, acil bir müdahale ihtiyacına işaret ederek Başkan Wilson üzerindeki baskıyı artırmıştır. Clemenceau, bu tarihlerde Wilson'dan, Japon müdahalesi konusunda artık net bir yanıt vermesini ummuştur. Wilson'dan beklenen cevabın 48 saat içerisinde gelmemesi hâlinde, Wilson üzerinde etki yaratabilmesi için General Foch'un adının bir telgrafta geçmesini ya da bizzat Foch'un müdahale yanlısı bir mesaj göndermesini önermiştir.³⁴⁷ Japonya, Amerika'nın onayı olmadan Sibirya'ya sefer düzenlemeyi reddetmişti. Lockhart, müdahalenin hemen yapılması, aksi takdirde geç kalınacağı ile ilgili baskılarını sürdürürken, Wilson'ın gecikmeleri müdahale

³⁴⁵ CAB 23/6/8/ W.C. 388, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Monday, April 8, 1918, at 12 noon., s.20; 5 Nisan 1918'de bir Japon silahlı kuvveti Vladivostok'a ayak bastı. Bkz. Betty Miller Unterberger, **America's Siberian Expedition**, s.39.

³⁴⁶ CAB 24/42/73/ G.T. 3673, Japanese Intervention in Russia, February 16, 1918, s. 238-239.

³⁴⁷ CAB 23/17/12/ X.-12, Notes of a Consersation, 13 June 1918, s.60-61.

planlamasını zor duruma sokmuştur.³⁴⁸ Bir belgede ise, Amerika’da Rusya’ya müdahale konusunda görüş ayrılığı olduğuna dair tespit söz konusudur.³⁴⁹ Müdahale çağrısı Rusya ve Uzak Doğu’daki Amerikan temsilcileri arasında neredeyse oybirliği ile kabul edilmişti.³⁵⁰ Bu durum ABD kamuoyu veya Wilson askeri danışmanları arasında hüküm süren bir durum olabilir ayrıca, Wilson’ın karar alma sürecini de yönetmesindeki perde arkasını da oluşturmuştur. Aynı belgede Lord Reading’in Amerika’daki gözlemleri üzerine Londra’da yeni bir telgraf hazırlanmasını iletmiştir. Amerika’nın iktidar sürecindeki zorlu diplomatik süreç devamlılık göstermiştir. Dışişleri Bakanlığı, Lord Reading aracılığıyla Wilson’a bağlayıcı bir tutum takınmaması talebinde bulunacağı iletilmiştir.

Buna rağmen, İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, William Wiseman’dan Sir Eric Drummond’a iletilen bir telgraftan yaptığı alıntıyla, Wilson’ın daha önceki katı tutumunun kısmen değişmeye başladığını belirtmiştir. Nitekim Wilson, Müttefik devletlerin oluşturacağı bir komisyonun Vladivostok ve Murmansk’a gönderilmesini ve bu komisyonun lojistik ikmal faaliyetlerini koordine etmesini bizzat önermiştir.³⁵¹ Bu öneri, Wilson’ın doğrudan askeri müdahaleye yönelik çekincelerini sürdürüyor olmakla birlikte, sürecin diplomatik ve lojistik boyutuna sınırlı da olsa katılım göstermeye hazır olduğunu ortaya koymuştur. Buna rağmen Londra’daki Fransız Büyükelçisi’nin değerlendirmelerine göre, Müttefik müdahalesinin özellikle Mayıs ve Ekim aylarında fiilen gerçekleştirilmesi mümkün görünmekteydi. Ancak böyle bir müdahalenin başarıya ulaşabilmesi için öncelikle Rus kamuoyuna güven telkin edilmeli; öte yandan Başkan Wilson’a, girişimin yalnızca yararlı değil aynı zamanda stratejik açıdan zorunlu olduğu yönünde güçlü ve ikna edici bir diplomatik zemin hazırlanmalıydı. Sonuç olarak Wilson’un temkinli yaklaşımı, 1918 yılı boyunca süregelen diplomatik baskılar, sahadan gelen acil çağrılar ile yumuşadı. Buna rağmen temel politika, Sovyet hükümetinin tanınmaması, Rusya’nın iç işlerine karışılmaması ve Rusya’nın toprak bütünlüğünün korunması oldu. Çünkü Rus halkının kendi geleceğini kendi içinde

³⁴⁸ CAB 24/41/14/IWC 28, Minutes of the Twenty-eighth Meeting of the Imperial War Cabinet, held in London at 10, Downing Street, S.W., on Tuesday, July 30, 1918, at 11-30 A.M., s.49.

³⁴⁹ CAB 23/6/59/ W.C. 437, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Friday, June 28, 1918, at 11:30 A.M., s.198.

³⁵⁰ Unterberger, **America’s Siberian Expedition**, s.21.

³⁵¹ CAB 23/6/49/W.C. 427, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Thursday, June 6, 1918, s.157.

belirlenmesine izin verilmesi sağlanmalıydı. 1918'in sonlarında bile Sibirya ve Kuzey Rusya'daki Amerikan birlikleri teknik bakımdan müdahaleye katılmamaktaydı. Bu kuvvetler karaya çıktığında, Rusya'nın özyönetim ve öz savunma çabalarına yardımcı olabilecekleri ifade etmişlerdir.³⁵² Özellikle Çekoslovak Lejyonu'na yardım gerekçesi ve Japon yayılmacılığına karşı tedbir alınması durumları Wilson'u müdahaleye sınırlı ölçüde onay verme noktasına gelmiştir. Bununla birlikte Wilson, Rusya'nın iç işlerine doğrudan karışılmamasını ve Bolşevikler için tehdit edici unsur görünümünden kaçınılmasını şart koşmuştur. Bu çerçevede oluşturulan komisyonlar ve sahaya gönderilen askerî gözlemciler, bu hassasiyetleri gözetmeye çalışacaktır. Sınırlı müdahalenin oluşturulması çabası, Paris Barış Konferansı'nda Rusya sorununun ele alınış biçimini de etkilemiştir.

Konferans sürecinde Fransa'nın yapmış olduğu çalışmalar ile müdahaleye ikna süreci söz konusudur. Müdahale yanlısı Fransız çevreler bu baskı için basını da yönlendirmiştir. Ray Stannard Baker'ın aktardığı gizli bir belgeye göre, Fransız Hükümeti, editörlere üç politik tavsiyede bulunmuştur. Bunun ilk iki maddesi doğrudan Rusya meselesini ilgilendirmektedir. Birinci olarak Müdahale karşıtı Wilson'a karşı ABD'li senatörlerin(özellikle Cumhuriyetçilerin) konuşmalarına yer verilmesi istenmiştir. İkinci olarak Rusya'daki kaos ve anarşinin abartılmasıdır.³⁵³ Bu sayede Amerikan kamuoyundaki Wilson'a destek engellenmeye çalışılarak, onun ülkede yalnız ve desteksiz bir politika izlediği izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Rusya konulu, basında çıkan abartılı haberle ile kamuoyunun ve müttefiklerin müdahaleye iknası hedeflenmiştir. Ayrıca, müdahalenin yalnızca diplomatik çevreler için değil, halk nezdinde de meşru ve gerekli bir adım olarak görülmesi amaçlanmıştır.

Amerikan müdahalesine dair kamuoyuna sunulan gerekçeler arasında, Sibirya'daki Çek Lejyonu'nun karşı karşıya kaldığı tehlikeli durum öne çıkarılmıştır. Bu durumun, Başkan Wilson'a ahlaki açıdan müdahaleye katılma gerekçesi sunduğu kanısı söz konusudur. Ancak Betty Miller Unterberger bu kanıyı farklı açıdan değerlendirerek, asıl kritik unsurun Çekoslovakların olmadığını dile getirmiştir. Bu düşünce Çek birliklerinin, Amerikan müdahalesi başlamadan yaklaşık iki ay önce Trans-Sibirya

³⁵² John M. Thompson, **Russia, Bolshevism, and the Versailles Peace**, Princeton University Press, 1967, s.46.

³⁵³ Ray Stannard Baker, **What Wilson did at Paris**, Doubleday, New York, Page Company, 1920, s.54.

Demiryolu üzerindeki stratejik noktaların denetimini fiilen ele geçirmesine dayanmaktadır. Ayrıca Yüksek Savaş Konseyi, Haziran 1918 itibarıyla bazı Çek birliklerinin Murmansk ve Arkhangelsk bölgelerinde tutulmasına karar vermişti. Dolayısıyla, askeri müdahale kararının arkasında, yalnızca insani kaygılar söz konusu değildi. Ona göre Japonya'nın, Çin'le imzaladığı Mayıs 1918 tarihli askerî anlaşmalar doğrultusunda Sibirya'ya tek taraflı bir müdahaleye hazırlandığını ilan etmesi üzerine, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Çin'deki "açık kapı" politikasının tehlikeye düşmesini önlemek amacıyla harekete geçmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır.³⁵⁴

2.3. Paris Barış Konferansı'nın Toplanması ve Rusya'nın Temsili

I. Dünya Savaşı, 1918 yılı sonbaharında Müttefik Devletler lehine sonuçlandı. Bulgaristan 29 Eylül 1918'de, Osmanlı Devleti 30 Ekim'de, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 3 Kasım'da ateşkes yaptı. Müttefiklere göre en büyük savaş suçlusu olan Almanya ise 11 Kasım 1918'de savaşı fiilen sona erdirecek ateşkes antlaşmasını imzalamaya razı oldu. Neticede dört yıllık savaşın ardından uluslararası toplumun için yeni dünya düzeninin tesisi meselesi oluştu. Bu amaçla 18 Ocak 1919'da, I. Dünya Savaşı sonrası nihai barışı sağlamak adına Paris Barış Konferansı, Versailles Sarayı'nda toplandı. Bu seçim, İngiliz Hükûmeti ve Albay House tarafından dile getirilen görüşe aykırıydı. Onlara göre Paris'in atmosferi son dört buçuk yılın olayları hesaba katıldığında barışı sağlayacak sükunetten yoksundu. Lloyd George, bu nedenle tarafsız bir şehir olan Cenevre'de toplanılmasını istemişti. Ancak Clemenceau, savaşın ağır yükünü taşıyan ve en şiddetli çatışmaların yaşandığı Paris'in ev sahipliği yapma onuruna sahip olması gerektiğini savundu. Başlangıçta Amerikalılar buna karşı çıksa da, Wilson Fransızların talebine ikna olmak zorunda kaldı.³⁵⁵ Yaklaşık 6 ay süren bu diplomatik süreçte, 32 devletin yanı sıra farklı milletlerin temsilcileri de müzakerelere katıldı. Karar alma süreçlerinde ise esas belirleyici rolü İngiltere, Fransa, Amerika ve İtalya'nın oluşturduğu, 'Dört Büyük' olarak anılan devletler üstlendi.

Savaş sonrası dönemde yeni devletlerin inşası, yeni sınırların çizilmesi, kalıcı barışı tesis edecek uluslararası bir kurumun oluşturulması gibi çok sayıda karmaşık mesele bulunmaktaydı. Koşulsuz teslimiyet temelinde Almanya'nın yenilgi alması ile,

³⁵⁴ Unterberger, *America's Siberian Expedition*, s.88.

³⁵⁵ George, *The Truth About The Peace Treaties*, s.147-148.

Alman halkının barışın şekillendirilmesinde söz hakkı olmayacağı kesindi.³⁵⁶ Genellikle Almanya'ya yönelik barış şartlarının belirlenmesiyle anılan Paris Barış Konferansı'nda, bu başlıkların yanı sıra öne çıkan bir diğer önemli gündem maddesi ise "Rusya sorunu" olmuştur. Temperley, Rus sorununu, Almanya'dan bile daha karmaşık ve belirsiz, hatta kesin hüküm verilemeyecek düzeyde görmüştür. Hatta var olan politikaları eleştirerek Rusya'nın yalnızca Ruslar tarafından, Rus usulleri ve fikirleri ile içeriden kurtarılabilir bir mesele olduğuna değinmiştir.³⁵⁷ Paris Barış Konferansı başlamadan önce yaklaşık bir yıldır Müttefikler Rusya meselesi ile ilgilenmekteydi. 1917 Devrimi'nin ardından Bolşevik yönetimin iktidara gelmesi ve hemen sonrasında Brest-Litovsk Antlaşması ile savaş dışına çekilmesi, Rusya'nın konferanstaki statüsünü belirsiz hâle getirmiştir. Oysa 1917'ye kadar savaşın ağır yükünü taşıyan Rusya, Müttefikler safında yer almış; ancak savaşın sonunda ittifak ilişkisini sonlandırarak cepheden çekilmesi, başta Fransa olmak üzere Batılı Müttefikler tarafından bir tür ihanet olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Bolşevik yönetimin izlediği savaş karşıtı politikaların sonucunda Almanya'nın, Doğu'da stratejik serbesti kazanması Fransa'nın güvenliğini doğrudan tehdit eden bir gelişme olarak algılandı. Almanya'nın Rusya'dan elde ettiği kaynaklarla Batı Cephesi'nde güç kazanması da savaşın seyrini olumsuz yönde etkiledi, bu durum Fransa Başbakanı Georges Clemenceau için ağır bir eleştiri konusu oldu.

Barış Konferansı öncesi hazırlık için Londra'da Müttefikler arası konferans düzenlendi. Lloyd George'un aktardığına göre konferans başlamadan önce, İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerikan temsilcileri ile tartışılan ve barış düzenlemesine yönelik gündemi meşgul eden üç mesele söz konusuydu. İlki Müttefiklerarası Yüksek Konsey'in oturumluydu. Japonya'da bu toplantılara davet edildi. Barış delegelerinin sayısı ve delegelerin nasıl dağıtılacağı belirlenmesi tartışıldı. Ayrıca her toplantıya düzenli olarak katılacak delegeler ile, yalnızca kendi ülkeleri tartışıldığında çağırılacak delegeler sınıflandırıldı. Daha sonrasında şöyle aktardı: "İkinci olarak bizi uzun süre meşgul eden konu, kamuoyuna bilgi verilmesi meselesiydi; üçüncü konu ise Rusya'nın

³⁵⁶ George F. Kennan, **Russia and the West under Lenin and Stalin**, Boston, Little, Brown and Company, 1969, s.120.

³⁵⁷ **A History of the Peace Conference of Paris**, s. 78-79.

Barış Konferansı'na davet edilip edilmeyeceği, eğer edilmeyecekse Rusya ile nasıl bir ilişki kurulacağı sorusuydu. Bu soruların her biri doğal olarak çok zaman aldı. "³⁵⁸

Almanya, Paris'te bulunmayacaktı, çünkü Müttefikler buna karar vermişti. Rusya'nın ise Paris'te bulunmamasının nedeni Müttefik hükümetleri ile Rusya'daki fiili güç arasındaki savaş durumu idi.³⁵⁹ Kasım 1918'de düzenlenen konferansta Almanya için barış şartlarının ne olacağı tartışıldıktan sonra Rusya'nın temsil meselesi gündeme geldi. Sonrasında İstanbul'un geleceği üzerine tartışma yapıldı.³⁶⁰ Müttefikler bu sırada Murmansk ve Archangelsk bölgesindeki kaygılarından kaynaklı askerî birliklerini zaten bölgeye sevk etmişlerdi. Aslında Almanya ile yapılan ateşkes, Rusya'nın durumunda da önemli değişiklikler doğurmuştur. Özellikle 12. madde, Alman birliklerinin Rusya'dan çekilmesini öngörmekte, ancak bu çekilmenin yalnızca Müttefiklerin onayıyla gerçekleşebileceğini belirtmekteydi. Buna karşılık 13. madde, biraz çelişkili biçimde, tahliyenin bir an önce başlatılmasını şart koşuyordu. 15. madde ile Bükreş ve Brest-Litovsk antlaşmaları geçersiz kılındı. 19. madde, Almanya'nın el koyduğu tüm Rus ve Rumen altınlarını Müttefiklere teslim etmesini ve bunların Müttefikler tarafından emaneten saklanmasını zorunlu kılıyordu. 29. madde ise Almanya'nın Karadeniz'de işgal ettiği limanlardan çekilmesini ve Rusya'dan aldığı savaş gemilerini Müttefikler ile Amerika Birleşik Devletleri'ne teslim etmesini emrediyordu.³⁶¹

Rusya'daki müdahale süreci devam ederken, Sibiryâ bölgesinde, demiryolu idaresi konusunda Amerikan ve Japonya karar sağlayamamış durumdaydı. Bununla birlikte Beyaz Ordu'ya bir şekilde destek sağlasalar da, müdahalenin kapsamı ve süresi konusunda mutabakata sahip değillerdi.³⁶² Lloyd George bu nedenle Rusya'daki durumu tatmin edici görmemekteydi. Bu şekilde ne etkili müdahale gerçekleştirmişlerdi ne de bölgeyi tamamen terk edebilmişlerdi. Bunun için yapılması gerek en temel şey, Müttefikler arasında ortak ve net bir politikanın belirlenmesiydi. Bu nedenle kendisi, Paris'e vardıklarında Rusya meselesinin Müttefikler için öncelikli gündem maddesi

³⁵⁸ George, **The Truth About The Peace Treaties**, s.214-215.

³⁵⁹ Kennan, **Russia and the West under Lenin and Stalin**, s.120-121.

³⁶⁰ George, **The Truth About The Peace Treaties**, ss.131-146.

³⁶¹ Schuman, **a.g.e.**, s.112-113.

³⁶² Susan Leslie Cooper, **The Paris Peace Conference Without the Bolshevik Threat**, The University of British Columbia, The Faculty of Graduate Studies, June 1997, s.9.

olması gerektiğini vurgulamıştır.³⁶³ Yalnızca sadece savaşın seyri değil, savaş sonrası düzenin şekillendirilmesi bakımından da Rusya'nın durumu sorun teşkil etmiştir. Bolşevizmin Avrupa'ya yayılma tehlikesi ve Bolşevik yönetimin uluslararası toplum tarafından henüz tanınmamış olması, Rusya'nın konferansta nasıl temsil edileceği sorusunu daha da karmaşık bir hale getirmiştir.

Aralık ayında Fisher'in sunduğu muhtıradan da Rusya'nın Paris'te temsili değerlendirilmiştir. Fisher'e göre Rusya meselesi için uygulanabilecek iki seçenek söz konusu olabilirdi: Müttefikler ya Bolşevik rejimi devirmek için mücadeleyi sürdürüp yerine yeni bir hükümet kurulmasına yardımcı olacak, ya da Rusya'nın geleceğine ilişkin tüm konuyu Barış Konferansı'na bırakacaktır. Fisher, mevcut Bolşevik hükümetinin gerçekten söylendiği kadar kötü olup olmadığını veya halk arasında ne ölçüde destek gördüğünü bilmediğini ifade eder. Bu nedenle, Bolşevikleri devirmek amacıyla savaşın sürdürülmesinin doğru olup olmadığı hakkında kesin bir yargıda bulunmaz. Ancak, böyle bir savaşın İngiltere kamuoyu tarafından destek görmediği ve çatışmalar uzadıkça bu halktaki memnuniyetsizliğin artacağını vurgulamıştır.

Fisher, hükümetin Rusya meselesini Paris Barış Konferansı'nda çözmeye karar vermesi halinde, ana toplantıya ek olarak özel bir "Rusya Konferansı" kurulmasını önerir. Bu konferansa Rusya içindeki ve çevresindeki tüm yeni yönetimlerin —Estonya, Gürcistan, Ukrayna, Omsk hükümeti, Finlandiya, Ermenistan— ve hatta Bolşevik temsilcilerin katılması gerektiğini belirtir. Amaç, bu devletlerle Moskova arasındaki ilişkileri düzenleyerek Rusya'da barış sağlamak, Müttefik askerlerini geri çekmek ve böylece kamuoyundaki endişeleri gidermektir.³⁶⁴ Fisher'in değerlendirmesi, İngiltere'nin Bolşevik rejime karşı izleyeceği politika konusunda kesin bir karara varamadığını ortaya koymaktadır. Fisher, Bolşevik yönetimin söylendiği kadar kötü olup olmadığından emin değildir. Aslında bu yaklaşım, Paris Barış Konferansı'nda Bolşevik tehdidin algılanışına dair tarihçiler arasında görüş ayrılıklarına da sebebiyet vermiştir.

³⁶³ CAB 23/42/20/I.W.C. 48, Minutes of a Meeting of the Imperial War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Tuesday, December 31, 1918, at 11 A.M., s.91.

³⁶⁴ CAB 24/71/44, Future Military Policy in Russia, 5 December 1918, s.142-143.

Charles Mayer, Paris Barış Konferansı'nda Bolşevik tehdidinin temel belirleyici unsur olduğunu öne sürmektedir. Rusya, Paris'te yer alamasa da "Bolşevizm hayaletinin, her iki açılış oturumunda da var olduğunu" öne sürmüştür. Buna karşı Susan Leslie Cooper, resmi tutanaklar, sekreter notları ve günlüklere referansla, konferansa katılan Wilson, Lloyd George ve Clemenceau gibi üç güçlü liderin Bolşevik rejimin varlığından etkilenmediklerini öne sürmektedir. Hatta Bolşevizmi ciddi veya acil bir tehdit olarak görmeyenler yalnızca bu liderle sınırlı kalmamıştı. William Bullitt, Tasker Bliss gibi uzmanlarında bu görüşü paylaştığını dile getirmiştir.³⁶⁵ Buna rağmen Bolşevizm görünmeyen ancak etkileyen bir güç olarak değerlendirilebilir. Elbette, Paris'te gündemi Rusya meselesi oluşturmadı. Almanya'ya nasıl bir barışın hazırlanacağı asıl mesele idi. Ancak dolaylı da olsa konu Rusya meselesini bir şekilde akıllara getirdi. Örneğin, sınırlar konusunda dahi Rusya'dan koparılıp bir milletin siyasi oluşumunu tanımak, bağımsız kabul etmek, Rusya'yı da ilgilendirmekteydi. Bununla birlikte Clemenceau gibi liderler müdahale yanlısı idi.

Konferans öncesinde Rusya'nın temsiline ilişkin tartışmaları ilk gündeme taşıyan devlet Fransa olmuştur. 21 Eylül 1918 tarihli önerisinde Fransa, Bolşevik yönetimin meşru bir hükümet olarak tanınması riskinden kaçınarak, Rus çıkarlarının bir Müttefik komitesi nezdinde, Rus danışmanların katılımıyla dolaylı biçimde temsil edilmesini önerdi. Fransız yetkililer ayrıca, kamuoyuna yönelik ortak bir deklarasyon yayımlanarak, Rusya'nın konferansa doğrudan katılmamasının, savaş süresince imzalanan gizli anlaşmalardan doğan taleplerinden resmen feragat ettiği biçiminde yorumlanması gerektiğini savundu.³⁶⁶

Batılı müttefikler, Bolşevik rejimin meşruiyetini tanımak istemedikleri için Rusya'nın doğrudan temsil edilmesini engellemişlerdir. Aralık ayı başlarında düzenlenen bir Müttefikler arası toplantıda da Lord Curzon'un desteğiyle Arthur Balfour tarafından dile getirilen öneri dikkat çekicidir. Buna göre, doğrudan Sovyet Rusya'nın davet edilmesi uygun görülmemekle birlikte, sınır bölgelerinde yer alan oluşumların kendi siyasal ve hukuki durumlarını Paris Barış Konferansı'na sunmaları

³⁶⁵ Cooper, **a.g.e.**, s.70.

³⁶⁶ **FRUS, Peace Conference**, s. 352; Thompson, **a.g.e.**, s. 77-78.

teşvik edilmeliydi.³⁶⁷ Bu yaklaşım Sovyet iktidarını tanımadan, çevre bölgeler aracılığıyla Rusya meselesini ele alma çabalarının yansıması olarak görülebilir.

Lloyd George Rusya'yı tıpkı bir yanardağa benzetmişti. Bu yanardağın patlamasına önlem olarak yapılacak en doğru şeyin ise "bu yanardağın en uzak ve en erişilebilir yamaçlarında yaşayanlara güvenlik sağlamak ve lavların diğer toprakları yakmasını engellemek" olduğunu ifade etti. Kastettiği şey ise Bolşevizmin Müttefik topraklarına zorla yayılmasının önlenmesi idi, bu doğrultuda Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar Batı Rusya sınırındaki devletlere destek verilmesi ve bu devletlerin tanınıp desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁶⁸ Çünkü Alman askerlerinin varlığı Bolşevizmi Rus sınırları içerisine hapsedmiş olabilirdi. Gelen raporlar Alman birliklerinin doğudan çekilmesiyle birlikte Bolşevizmin özellikle Ukrayna'ya doğru yayılmasının kaçınılmaz olacağı üzerine durmaktaydı. Bu gelişme, Bolşeviklerin Rusya içindeki iktidarını daha da sağlamlaştırabilir ve onların insan gücü ile ekonomik kaynaklara erişimini arttırabilir olarak görüldü. Aynı durum, Polonya da dâhil olmak üzere Rusya'nın sınır bölgeleri için geçerli görülmüştür.³⁶⁹

Öte yandan Prens Lvov(Lvoff)³⁷⁰, Bakhmetev gibi Bolşevik karşıtı liderlerin baskısı altındaki Wilson da Rusya'nın temsili konusunda belirsizlik içerisindeydi. Özgür Rusya'nın Yeniden İnşası İçin Partilerarası Birlik Komitesi, Rusya'nın bir bölümünde yerleşik bir hükümet olan ve tüm Rusya'da düzenli ve özgür bir hükümetin kurulması yolunda ilk başarılı ve sağlam adım olan Omsk Hükümeti'ni tanınmasının, Rusya'nın yeniden kurulması ve kurtuluşu için büyük önem taşıdığını Wilson'a iletmiştir.³⁷¹ Wilson bu söylemden etkilenerek olacak ki 20 Kasım 1918 tarihinde Dışişleri Bakanı Robert Lansing'e yazdığı mektubunda Rusya'nın en az Finlandiya, Baltık Eyaletleri, Avrupa Rusyası, Sibirya ve Ukrayna olmak üzere beş parçaya bölünmesine değinerek, en azından Omsk hükümetinin(Kolçak liderliğindeki) delegelerinin tanınması olasılığını sorgulamıştır.³⁷² Müttefikler, Bolşevik karşıtı liderleri

³⁶⁷ Thompson, **a.g.e.**, s. 80.

³⁶⁸ Stephen White, **Anglo-Soviet Relations 1917-1924: A Study in the Politics of Diplomacy**, Glasgow University, PhD dissertation, September 1972, s. 118.

³⁶⁹ CAB 24/68/6/ G.T. 6106, The Growing Danger of Bolshevism in Russia, 25 October, 1918, s.19.

³⁷⁰ Prens George Lvov, Geçici Hükümet'in ilk başkanı.

³⁷¹ **FRUS, Peace Conference**, vol.1, s. 270.

³⁷² **FRUS, Peace Conference**, vol.1, s. 269.

desteklediği için temsillerinin de uygunluğunu düşünmüş olabilirler. Neticede Rusya'daki siyasi parçalanmışlığın uluslararası düzeyde temsili güçleştiği görülmekteydi. Lansing, Sovyetlerin ya da geçici güç odaklarının değil, Kurucu Meclis ya da demokratik bir hükümetin temsilcilerinin barış antlaşmasına taraf olabileceğini öne sürmekteydi. Ama meşru temsil oluşana kadar da Rusya'da bulunan bu unsurların gözlemci ya da danışma düzeyinde konferansa katılımını önermiştir.³⁷³

20 Kasım 1918 tarihli Wilson, Rusya'nın barış sürecindeki yerini konu alan aide-mémoire³⁷⁴ ile Paris öncesindeki Rusya'ya ilişkin yaklaşımını uluslararası kamuoyunda açıklama fırsatı bulmuştur. Kendisi Rusya'nın sesini duyuramayışını kalıcı bir hoşnutsuzluğun ve çatışmanın temeli olacağının savunmuştur. Bolşevik Devrimi nedeniyle siyasi olarak karışık bir durumda olsalar da Rus halkının savaşta büyük bir bedel ödemiş olduğunun göz önünde bulundurularak, adil davranılmayı hak ettiğini düşünüyordu. "Bu nedenle belirlediği ilkeler şu şekildedir:

-Rusya'yı doğrudan etkileyen hiçbir sorun, onun bilgisi ve onayı olamadan nihai olarak sonuçlanmayacaktır.

-Rusya savaş tazminatı, savaş esirleri gibi tüm konulara eşit muamele görmelidir.

-Geleceğin saptanabilmesi için, Rusya'nın tam ve eşit katılımını içermeyen hiçbir mali ya da ekonomik düzenleme yapılmayacaktır.

-Gelecekteki ilişkilerin temelini oluşturan tüm anlaşmalarda Rusya'nın tam katılımı sağlanacaktır".³⁷⁵

Buna rağmen Başkan Wilson, Rusya'nın Paris Barış Konferansı'nda temsil edilmesi fikrine sıcak bakmamıştır. Ancak Bolşevik diplomatlardan Maxim Litvinov'a doğrudan ve resmi bir şekilde önerilerinin neler olduğunun sorulması gerektiğini öne

³⁷³ FRUS, Peace Conference, vol.1, s. 270.

³⁷⁴ Genellikle yazılı olan ve bir şeyi hatırlamanıza yardımcı olan bir şey. Diplomatik bağlamda resmi olmayan, devletin veya diplomatın bir konudaki yazılı beyanı olarak ifade edilebilir. Bkz. <https://dictionary.cambridge.org/fr/dictionnaire/anglais/aide-memoire>., "Çevrimiçi", Eşirim Tarihi: 3.7.2024. Ayrıca bahsi geçen belge için bkz. Ek1.

³⁷⁵ FRUS, Peace Conference, vol.1, s. 267-268.

sürmüştür.³⁷⁶ Bununla birlikte Amerika özellikle Paris Barış Konferansı öncesi hazırlık görüşmeleri sürecinde yapılan bazı Müttefik toplantılarında fiziken bulunamadığı için durumu, bu şekilde mektuplaşma ve diplomatik yazışmalar aracılığıyla değerlendirmeye çalışmıştır.³⁷⁷ Bu yüzden, 3 Aralık 1918'de yapılan Müttefikler arası toplantıda Amerika'nın temsilcilerinin yokluğu nedeniyle, Rusya'nın konferansta nasıl temsil edileceği konusunda bağlayıcı bir karar alınmaması gerektiği görüşü benimsenmiştir. Bu nedenle Lloyd George, Rusya konusunda karar almanın erken olduğunu ileri sürmüştür.³⁷⁸ Bu toplantı özellikle Amerika'nın yokluğunda karar alma süreçlerinin zorlaştığını da göstermektedir. Buna rağmen toplantı Müttefik temsilcilerinin fikirlerinin tespiti noktasında da önem arz etmektedir. Tıpkı Wilson'un değinmiş olduğu siyasi yapı toplantıda Balfour tarafından da dile getirilerek, savaş sonrası Avrupa düzeninin şekillendirilmesinde karşılaşılan bir karmaşık sorunu gözler önüne sermiştir.

Müttefikler arası ortak bir tutumun oluşmadığı bu dönemde, beklentilerin aksine Bolşeviklerin etkisinin azalmak yerine giderek arttığı gözlemlenmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndaki bir muhtıradaki Moskova çevresindeki burjuvazinin bile Bolşevik yönetimi altında çalışmaya razı olduğu, Kızıl Ordu'nun güç haline geldiği ve hükümetin hem sağlam bir şekilde iktidarda bulunduğu hem de geniş halk desteğine dayanabildiği aktarılmaktaydı. Ayrıca, Bolşeviklerin artık bir Kurucu Meclis toplamaya istekli oldukları, çünkü çoğunluğu elde edeceklerinden emin oldukları ileri sürülüyordu. Lenin'in daha ılımlı tavır sergilediği de raporda yer almaktaydı. Ayrıca Bolşeviklerin, Müttefiklerle anlaşmak istedikleri; çünkü bir askeri müdahaleden korktukları ve batı, güney ile doğudan gıda ve hammadde akışı kesildiğinde uzun süre ayakta kalamayacaklarını bildikleri belirtilmekteydi. Önerilen planla Finlandiya, Polonya, Estonya, Letonya ve Litvanya Bolşevik saldırılarından korunacak, Kuzey ve Güney Rusya ile Sibirya'da Müttefiklere yardım edenler tazmin edilecek ve bir Kurucu Meclis

³⁷⁶ CAB 23/42/19/I.W.C. 47, Minutes of a Meeting of the Imperial War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W., on Monday, December 30, 1918, at 3:30 S.M., s.87.

³⁷⁷ Aralık 1918, Rusya konusunda ilk tartışmalar Müttefikler arasında başlamıştır.

³⁷⁸ CAB 23/42/13/ I.W.C. 41, Notes of an Allied Conversation held in the Cabinet Room, 10, Downing Street, S. W., on Tuesday, 3rd December, 1918, at 5.30 P.M., s.57; George, **The Truth About The Peace Treaties**, s.321.

kurulacaktı. Buna karşılık, Bolşevik Hükümeti'nin tanınması, olağan düzeyde diplomatik ve ticari ilişkilerin kurulması öngörüldü.³⁷⁹

Bu planın bazı kişiler, örneğin Denikin, tarafından kabul edilmeyebileceği düşünüldü. Ancak onlara Rusya'daki İngiliz askerlerinin artık daha fazla kalamayacağı ve tedbirler alınarak, güvencenin sağlandığı anlatılırsa, planı kabul etmek zorunda kalacakları ve haklı bir itirazları olmayacağı öngörüldü. Bu yüzden öneri, Başkan ve Albay House ile tartışılmaya değer bulundu ve karmaşık bir soruna olası bir çözüm olarak değerlendirildi.³⁸⁰

26 Aralık sürecindeki toplantıların kayıtlarına bakıldığında Wilson ve Lloyd George'un müdahale karşıtı tutumları gözlemlenmektedir. Özellikle Wilson, Archangelsk ve Murmansk seferinden hoşnut değildi, muhtemelen askeri geri çekme niyetindeydi. Sibiry seferine de sıcak bakmıyordu. Doğu Sibiry'nın tamamını fiilen ele geçirmiş gibi hareket eden Japonlardan rahatsızlık duymaktaydı. Lord Robert Cecil, İmparatorluk Savaş Kabinesi'ne Japonların, Sibiry'daki 60 bin askerinden 30 binini geri çekeceklerini bildirirse de tavrı değişmedi. Rusya'nın batı sınırı konusunda Lloyd George yetersiz bilginin varlığından sonuca varılacak bir durumun olmadığını ifade etmekteydi. Konu Bolşeviklerin temsil edilmesi fikrine geldiğinde, Wilson'un bunu reddettiği, Lloyd George tarafından kayıt altına alınmıştır. Öte yandan Wilson, M. Litvinov'a açık bir şekilde ne tür önerileri olduğunun sorulmasını önermekteydi. Robert Cecil ise, müttefiklere danışmadan bunun uygulanamayacağını belirterek, İngiltere'nin hem Müttefiklere hem de bazı tarafsız devletlere Bolşevikleri dışlaması isteğini hatırlattı.³⁸¹ Litvinov'dan net bir yanıt gelene kadar Rusya konusu ertelendi ve Müttefikler arasındaki görüş ayrılığı sonuca ulaşmadı.

Balfour, eski Rus İmparatorluğu'nun savaş öncesindeki sınırları ve siyasi düzenin yeniden tesis edilmesini temenni etmiş olsa da bunun kısa vadede mümkün olmayacağını savunmuştur. Ona göre eski Rus İmparatorluğu'ndan ayrılarak bağımsızlık talep eden unsurların dikkate alınarak, temsillerinin de tartışılması gerekmektedir. Bazı bölgelerdeki halkların etnik, dini ve dilsel farklılıkları göz önüne

³⁷⁹ FO 800/205/ FO 800/196/ Russia and Siberia, 9 December 1918, s.456-457.

³⁸⁰ FO 800/205/ FO 800/196/ Russia and Siberia, 9 December 1918, s.457.

³⁸¹ George, **The Truth About The Peace Treaties**, s.188-189.

alınarak kendi kaderlerini tayin hakkı da desteklenmelidir. Bu çerçevede Finlandiya'nın, Baltık devletlerinin ve Transkafkasya'daki ulusların yeniden Rusya'nın egemenliği altına girmeye zorlanmaması gerektiğini vurgulamıştır. Baltık bölgesindeki halkların hem Rus hem de Alman baskısı altında ulusal kimliklerini geliştirememiş olmaları, Transkafkasya'daki Gürcü, Ermeni ve Müslüman unsurların Rus egemenliğine dönmek istememeleri gibi örnekler, Balfour'un bu yaklaşımı ortaya atmasındaki sebeplerdendir. Benzer mantık, Afganistan ve Hindistan'a yakınlığından dolayı İngilizler açısından önem arz eder Türkistan bölgesi için de geçerliydi.³⁸²

Rusya sorununun, düzensizlik temelinde atfedilmesi Bolşevikler için kabul görmemiştir. Grigori Yevseyevich Zinovyev'in eleştirisi şu şekilde oldu. *'Batılı burjuva hükümetleri, birkaç bankerin milyonlarca insan adına konuştuğu rejimleri 'düzenli', fakat işçilerin ve köylülerin idaresiyle kurulan Sovyet sistemini 'düzensiz' olarak görmüştür. Bu çarpık yaklaşımın ardında yatan niyet, Bolşevik iktidarına son vermek ve halkın egemenliğini tasfiye etmektir.'*³⁸³ Bu şekilde bir yoruma neden olan etmen de özellikle Fransız burjuvazisinin Rusya'ya askerî müdahale yanlısı bir tutumda olmasıdır.

Temsil meselesi jeopolitik bağlamda da tartışılması gereken bir durumu doğurdu. Bu durumu gündeme taşıyan Balfour, Bolşevik yönetimin temsilinin kabul edilemeyeceğini açıkça belirtilirken, eski rejimin temsilcilerinin ise ülkelerine dönmekten dahi aciz oldukları için meşru sayamayacağını dillendirmiştir. Öte yandan Omsk, Güneydoğu Rusya (General Denikin yönetimi) ve Archangelsk gibi bölgelerde varlık gösteren iktidar odaklarının birleşmemiş olması sıkıntılıydı.³⁸⁴ Bu nedenle onları birleşik bir Rus temsil heyeti oluşturma açısından yetersiz görmekteydi. Bu koşullar altında Balfour, konferansa "Rusya adına" herhangi bir temsilcinin katılımını tavsiye etmemiştir.

İtalya Dışişleri Bakanı Batron Sidney Sonnino ise Rusya'nın konferansta temsil edilmemesi yönündeki eğilime itiraz etmiştir ve bu kararın alınmasının erken olduğunu savunmuştur. Sonnino'ya göre Rusya hala devrim süreci içindeydi, belki siyasi koşullar

³⁸²CAB 23/42/12/I.W.C. 41, Notes of an Allied Conversation held in the Cabinet Room, 10, Downing Street, S. W., on Tuesday, 3rd December, 1918, at 11.15 A.M. s.54.

³⁸³CAB 24/76/36/ G.T. 6935, The Prinkipo Proposal, 21 February, 1919, s.185.

³⁸⁴CAB 23/42/12/I.W.C. 41, s.54.

değişebilirdi. Rusya'nın küçük parçalara bölünmüş temsilcilerin konferansa davet edilmesi onun için uygun değildi. Böylesi bir şey Avrupa'nın genelinde bir parçalanma eğilimini teşvik edebilirdi. Lloyd George da konferansta yalnızca Tatar, Finlandiya ya da Letonya gibi bölgesel unsurların katılıp, Bolşeviklerin dışlanmasını gerçekçi bir yaklaşım olarak görmemiştir. Çünkü tartışmalı olsa da Bolşevikler Rusya'nın önemli bir kısmına hâkimdi. Silahsız ve mühimmatsız savaşı Rus ordusuna değinerek hem Avrupa hem Asya kıtaları ile büyük nüfus ve topraklar göz önünde bulundurularak, 'yaklaşık iki yüz milyon nüfusun kaderi onların sesi duyulmadan tayin edilemez' iddiasındaydı.³⁸⁵ Rusya, Avrupa'nın üçte ikisini oluşturuyor, Asya'nın büyük bölümünü temsil ediyordu. Rus halkının acı içinde Müttefiklerine karşı isyan etmesini olağan bulmaktaydı.³⁸⁶

Nihayetinde, konferans öncesi bu mesele mutabakat sağlanamadan, geçici çözümlerle ertelenmiş ve bağlayıcı olmayan değerlendirmelerle sınırlı kalmıştır. Buna rağmen Paris Barış Konferansı'nın başlamasından kısa bir süre önce, 12 Ocak 1919 tarihinde Yüksek Konsey'in ilk çalışma oturumunda Barış Konferansı'nın işleyişi, Karadağ'ın temsili, Almanya ile ateşkesin yenilenmesi, Japon temsilcilerin gayriresmî görüşmelere katılması gibi konuların yanı sıra Rusya'nın doğrudan temsil edilmesi tartışıldı.³⁸⁷ Fransız Dışişleri Bakanı Stephen Jean Marie Pichon, Yüksek Savaş Konseyi'nin Quai d'Orsay'daki odasında gerçekleşen bu toplantıda, Rusya'nın konferansa resmî bir heyetle katılmasının uygun olmayacağını belirtmiş; bunun yerine, Paris'te bulunan Rus göçmenlerin belirli çerçevelerde dinlenebileceğini dile getirmiştir. Pichon'un bu önerisi, Bolşevik rejimi dışarda bırakan fakat Rusya'nın tamamen yok sayılmasını da engellemeye çalışan bir ara formül olarak şekillendi. Buna karşılık, İngiliz Başbakanı Lloyd George, Fransa'nın önerisine temkinli yaklaşmaktaydı. Lloyd George'a göre Paris'teki göçmen gruplar, Rusya'da kamuoyunun genel eğilimlerini temsil etmemekte; bu nedenle onlara söz hakkı tanınması, kamuoyunda bu grupların Rus halkı adına konuşma yetkisi taşıdığına dair yanlış bir algı yaratma riski taşımaktaydı. Bu çekinceler doğrultusunda, göçmenlerin yalnızca bireysel görüşmeler ya

³⁸⁵CAB 23/42/12/I.W.C. 41, s.54.

³⁸⁶ George, *The Truth About The Peace Treaties*, s.321.

³⁸⁷ James T. Shotwell, *At the Paris Peace Conference*, Canada, The Macmillan Company, 1937, s.117.

da yazılı beyanlar (memorandumlar) yoluyla dinlenmesi hususunda uzlaşıya varıldı.³⁸⁸ 13 Ocak'ta Rusya'nın temsil edilmemesi gerektiğinin altını çizen Lloyd George, öncelikle Rusya ve Milletler Cemiyeti meselesinin ele alınması gerektiğini dile getirdi; ayrıca başka bazı konuların da hemen çözüme kavuşturulmaya hazır olduğunu ve bunların halledilmesinin faydalı olacağını belirtti.³⁸⁹

16 Ocak 1919 Quai d'Orsay'daki M. Pichon'un odasında yapılan toplantıda Lloyd George, Rusya meselesini değerlendirdi. Hükümetinin, Bolşevik Hükümeti'ne Paris Barış Konferansı'nda bir koltuk teklif edecek kadar tanınması hiçbir zaman önermediğini hatırlattı. İngiliz Hükümeti sadece Rusya'daki çeşitli savaşıran gruplar arasında bir ateşkes önerilmesini istemekteydi. Ateşkes sağlandığı takdirde, çeşitli Hükümetlerin temsilcileri konumlarını açıklamak ve Müttefiklerle olan anlaşmazlıkları gidermek adına Paris'e davet edilmesi gerekmekteydi. Lloyd George daha önce Rusya meselesini şu şekilde değerlendirmekteydi:

- a- Rusya hakkında gerçekler bilinmemekte, Rusya'daki temsilcilerden farklı raporlar geldiği için bu durum zorlaşmakta. Bu temsilcilerden alınan raporlar genellikle günden güne değişmekte olduğu için gerçekler bilinmediğinde doğru bir yargıya varılamaz.
- b- Rusya'nın durumu son derece kötüdür. Kötü yönetim ve açlık söz konusudur. Hangi partinin diğerine üstün geldiğini bilmek imkânsızdır, ancak Bolşevik Hükümeti'nin çökeceği yönündeki umutlarımız kesinlikle hayal kırıklığına uğramıştır. Bolşevizm her zamankinden daha güçlü görünmektedir.
- c- Ukrayna'nın hayal edildiği gibi Bolşevizme karşı kale olamadığı kesindir.³⁹⁰

³⁸⁸ **Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919**, vol.3, US Government Printing Office Washington 1943, ss. 490-491; Thompson, **a.g.e.**, s. 81; 11 Ocak 1919'da ise, L'Humanite gazetesinde yayınlanan belgelere göre, Fransa'nın 5 Aralık tarihli cevabının, İngilizlerin Bolşevikler dahil tüm Rus siyasi partilerine davetiye göndermeye yönelik teklifini reddetmesini aktarmıştır. Bkz. **A History of the Peace Conference of Paris**, s. 10.

³⁸⁹ **The Papers of Woodrow Wilson**, Ed. Arthur S. Link, Princeton University Press, Princeton, 1966, vol. 54, s.47.

³⁹⁰ **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919**, vol.3, US Government Printing Office Washington 1943, s. 581-582. (Bundan sonra dipnotta şu şekilde anılacaktır: FRUS, Peace Conference vol.3); George, **The Truth About The Peace Treaties**, s.332-333.

Buna rağmen raporlar hala Bolşevik direnişinin çökebileceğine dair umut barındırmaktaydı. Eylül 1918'den itibaren İngiliz hükümetinin Sovyet Rusya'da resmî bir temsilcisi bulunmamıştı. Gazeteciler de ancak Sovyet hükümetinin onayladığı görüşleri yansıttıkları takdirde haber gönderebilmişlerdi. Bu nedenle Bolşevizmin Rusya'daki gelişimini aşamalar hâlinde izlemek hiçbir zaman mümkün olmamıştı. Zaman zaman bilgi veren İngiliz veya Rus mülteciler her zaman güvenilir tanıklar olmamışlardı. Çoğu, içinde yaşadıkları koşullar nedeniyle Bolşevik politikasının önemli yönleri hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapamamıştı.³⁹¹

Müdahale devam ederken hala Bolşevik Hükûmeti'nin halen iktidarda olmasına karşın bir raporda Rusya'daki nüfus alanın giderek daralması ve sonun uzak olmadığı yönünde görüş söz konusuydu. Bu rapora göre Komünistler, büyük ölçüde Yahudi veya Letonyalı azınlığı temsil etmekte ve iktidarlarını terör yoluyla sürdürmekteydiler. Nüfusun büyük çoğunluğu komünizme karşı olup, Bolşevik Komiserlerin yolsuz ve son derece verimsiz yönetiminden derin bir hoşnutsuzluk duymaktaydı. Ancak, yetersiz beslenme, anti-Bolşevik güçler arasındaki liderlerin uyumsuzluğu, Bolşevik gizli servislerinin muhalifler arasında ihtilaf yaratmadaki başarısı, Bolşevik propagandasının yüksek derecede örgütlü olması ve Beyaz orduların geri çekildiği bölgelerde halkın maruz kaldığı acımasız muamele, Lenin ve destekçilerinin iktidarda kalmasını önemli ölçüde kolaylaştırmıştı.³⁹²

Prinkipo konferansı hazırlığı gölgesinde Estonya, Kuzey Kafkasya ya da Perm bölgesi hariç her yerde cephe bulundursa da karşıtları bir cephede kesin zafer kazanırsa asıl çöküşün gerçekleşebileceği düşünülüyordu.³⁹³ Lloyd George'un ifadesiyle sahadaki temsilcilerden gelen raporların birbirleriyle çelişmesi, karar verilmesini ciddi ölçüde zorlaştırıyordu. Bu bağlamda, Stocholm'de bulunan bir Bruce Lockhart'ın Lord Milner'a gönderdiği mektup, söz konusu bilgi düzensizliğini ve Müttefiklerin Rusya'daki gelişmeleri yorumlamadaki güçlüklerini somut bir örneklerle gözler önüne sermektedir. Stocholm'deki görüşmelere göre Vatslav Vorovsky, Bolşeviklerin birkaç ay içerisinde yıkılabileceğini, hatta bunun her an gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Bu

³⁹¹ CAB 24/90/99/G.T. 8399, Conflicting Reports on Conditions in Soviet Russia, 16 October 1919, s. 456.

³⁹² CAB 24/90/22/ GT 8322, Russia, 11 October 1919, s. 172.

³⁹³ CAB 24/76/42/ G.T. 6941, Allied Policy in Russia from the Military Point of View, s.204.

bağlamda Troçki'nin resmî olarak tanınmasının ciddi bir hata olacağı vurgulanmış, Ukrayna'daki gelişmelerin Troçki'nin otoritesini sarstığına dikkat çekilmiştir.³⁹⁴

Müttefikler Bolşevik yönetimlerini ve bu tehdidi ortadan kaldırmayı beklerken, aynı zamanda bu tehdidi yaratan Rusya temsilcileriyle masaya oturmayı da kabul etmekte zorlanıyorlardı. Dolayısıyla, Rusya'nın iç durumu ve Bolşeviklerin artan gücü, Müttefikler için bir tür diplomatik çıkmaz oluşturmuştu. Rusya'dan gelen farklı temsilciler arasında birleştirici bir görüş birliği olmadığı için, Müttefiklerin de bu meseleyle ilgili net bir strateji oluşturması zaman alıyordu. Son birkaç ayda Alman askerî varlığı veya korkusu olduğundan Bolşevizm sınırlar içerisinde tutulabiliyor olarak görülmekteydi. Ancak, Almanya'nın askerî gücünün zayıflaması, Bolşevik hareketin güç kazanmasını tehdidini ortaya çıkabilirdi.³⁹⁵

Bu gibi görüşlerle Rusya'nın konferanstaki temsiline ilişkin tartışmaların, ilk oturumların ardından hemen sonuçlandırılması mümkün olmadı. Bir sonraki gün görüşülmesi gereken Rusya'nın temsili meselesi, Paris Barış Konferansı'nın toplanış gününe ertelendi. 18 Ocak 1919 tarihinde gerçekleştirilen ilk genel kurul toplantısında Konferans Tüzüğü (Rules of Procedure) kabul edilirken, hala nihai karar alınamamıştı ve Rusya'nın katılımına dair belirsizlik bu belgeye de yansdı. Tüzükte, "Rusya'nın temsiline ilişkin koşulların, Rus meseleleri konferans gündemine alındığında belirleneceği" hükmü onaylanarak, temsil meselesi ileri bir tarihe ertelendi.³⁹⁶ Bu düzenleme, Müttefikler arasındaki görüş ayrılıklarının devam ettiğini ve herhangi bir tarafın lehine olacak şekilde önceden bağlayıcı karar alınmasından kaçınıldığını göstermektedir.

Batılı müttefikler, Bolşeviklerin meşruiyetini tanımadıkları için, Rusya'yı konferanstan dışlamış oldular. Bununla birlikte Rusya'da resmi diplomatik temsilcilik açmaktan dahi kaçındılar, yalnızca sınırlı düzeyde ve gayriresmî diplomatik temaslar kuruldu. Bolşevik yönetimi ise davet olmaksızın temsilcilerini Müttefik devletlere atamıştır. Bu girişim, Bolşevik rejiminin İtilaf Devletleri ile ilişkileri normalleştirme niyetini ve ciddiyetini göstermek amacıyla gerçekleştirilmiş olsa da, Müttefik liderler

³⁹⁴ CAB 24/42/20/ G.T. 3620, Copy of letter from Mr. R.H. Bruce Lockhart to Lord Milner, 24th January, 1918, s.50.

³⁹⁵ CAB 24/68/6/G.T. 6106, The Growing Danger of Bolshevism in Russia, 25 October, 1918, s.19.

³⁹⁶ **FRUS, Peace Conference**, vol. 3, s.173; Thompson, **a.g.e.**, s. 81.

Lenin hükümetini resmî olarak tanıma yönünde herhangi bir adım atmamıştır. Üstelik sonraki süreçlerde Brest-Litovsk Antlaşması gibi bir engelin ortadan kalması da bu süreci değiştirmemiştir. Lloyd George'a göre Bolşevikler Rus halkının çoğunluğunun desteğine sahipti ve bu nedenle Paris'te temsil edilmeliydiler.³⁹⁷ Kanada Başbakanı Borden ise savaşın Rus topraklarında devam etmesinden kaynaklı, bu durumun çözülmeden konferansın nihai bir barış tesis edilmesini mümkün görmemekteydi. İki seçenekten söz etmiştir: ya doğrudan askerî müdahaleyle Bolşevik rejimine karşı harekete geçmeli ya da Rusya'daki çeşitli hükümetlerin temsilcilerinin Paris'e davet edilmesi.³⁹⁸ Borden, ikinci seçeneği tercih ettiğini dile getirerek Lloyd George ile aynı fikirde olduğunu dile getirmiştir. George Barnes de Borden'in görüşlerine katılmaktaydı. Rusya'nın hala iç savaşta olması, konferansın genel başarısını gölgeleyebilirdi. Ona göre, Bolşevizme karşı yalnızca sınırlı ya da yüzeysel müdahale girişimleri etkisiz kalabilir, hatta bu tarz bir politika durumu daha karmaşık hale getirebilirdi. Bu düşünceyi mecazi biçimde, 'sopayla köpek kulübesini dürtmek' ifadesiyle açıklamıştır.³⁹⁹

Bolşevik hükümetle muhatap olmak, bazı zorluklar içermekteydi, ancak Lord Robert Cecil' göre bu durum Rusya'daki tüm siyasi ve askerî taraflara –yani Beyaz Ordu, Bolşevikler vs.- mevcut pozisyonlarını korumaları (bulundukları yerde kalmaları), yani ateşkes benzeri bir durumu kabul etmeleri çağrısında bulunulması yoluyla aşılabılırdi.⁴⁰⁰ Böylece konferans sonuçlanıncaya kadar yeni çatışmaların önüne geçilebilirdi. Bu geçici denge sürecince ise, Müttefik Komisyonlarının Rusya'ya gönderilerek sahadaki durumu araştırmaları, anlaşmazlıkları tespit ederek, taraflar arası iletişimi kolaylaştırmaları önerilmekteydi. Yalnızca diplomatik tanınma ile sınırlı kalmayan Rusya meselesi neticede çatışmaların sonlandırılması ve istikrarın sağlanması bağlamında da ele alınmış oldu. Lord Milner, öneriyi daha da ileriye taşıyarak, Rusya'daki tüm hükümetlerin konferansa davet edilmesini önermiştir. Çünkü Milner'a göre, eğer Bolşevikler saldırıları durdurarak, belirli koşulları kabul ederlerse, bu

³⁹⁷ Cooper, **a.g.e.**, s.18.

³⁹⁸ CAB 23/42/19/I.W.C. 47, Minutes of a Meeting of the Imperial War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W., on Monday, December 30, 1918, at 3:30 A.M., s.89; George, **The Truth About The Peace Treaties**, s.199-200.

³⁹⁹ CAB 23/42/20, I.W.C. 48, Minutes of a Meeting of the Imperial War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W., on Tuesday, December 31, 1918, at 11 A.M., s.92.

⁴⁰⁰ CAB 23/42/19/I.W.C. 47, s.89.

durumda zaten ideolojik olarak "Bolşevik" olmaktan çıkabilirlerdi.⁴⁰¹ Bu, Sovyet hükümetini tanımanın değil ama onu fiilî tutum değişikliği temelinde muhatap almanın savunulması anlamına gelmektedir. Fakat çatışmanın durdurulması tek taraflı olmazdı. Lloyd George'a göre General Denikin ve Sibirya'daki Beyaz Ordu hükümetlerinin de silah bırakmasını gerekmektedir. Bolşeviklerin bunu propaganda amaçlı kullanmaması adına Paris'te önlemler alınması gerektiğini savundu.⁴⁰²

Bir taraftan Bolşevik tehdidine karşı önlem alınması hatta belki de konferansın Bolşevikler için propagandaya aracılık etmemesi için çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir. Grigorya Zinoviev'in 27 Ocak 1919 tarihinde Petrograd Sovyeti'nde gerçekleştirdiği konuşmaya bakıldığında, Paris Barış Konferansı'nın meşruiyetten yoksun yapısı konusunda çoktan eleştiriler başlamıştı. Zinoviev, konferansı halkların meşru temsilcilerinden ziyade, büyük emperyalist devletlerin –özellikle Amerika, Fransa, İngiltere, Japonya ve İtalya'nın- çıkarlarını savunan burjuva hükümetlerinin inisiyatifiyle yürütülen süreç olarak tanımlamıştır. Konferansın beş devlet tekelinde yürütülmesi, küçük ve zayıf devletlerin temsilcilerinin ise tali ve sembolik roller üstlendiğini savunmuştur.⁴⁰³ Bolşeviklerin konferansa duydukları ideolojik mesafe izlenirken, diğer yandan Beyaz Ordu temsilcileriyle çeşitli düzeylerde görüşmeler gerçekleşmiştir. Ancak bu temaslar da genellikle resmi delegasyonlarla değil, temsilciler ve araçlar üzerinden yürütüldü. İngiliz ve Amerikalı kapitalistler, ülkede faaliyet gösteren çok sayıda "beyaz muhafız" yönetimini hükümet olarak tanımaktadırlar: Denikin'in Don hükümeti, Kırım'da kendilerini tüm Rusya'nın temsilcisi ilan eden generallerden oluşan sözde hükümet, Sibirya'da iki ayrı yönetim, Archangelsk'te bir yönetim ve Yekaterinburg'da başka bir yapı gibi.⁴⁰⁴ Bu Beyaz Rus liderler, daha fazla yardım edinmek, hem de iç savaş sonunda çıkarlarını korumak için temsil edilmeleri gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla, resmi olarak Rusya'nın konferansa katılımı mümkün olmamış, fakat anti-Bolşevik "Beyaz Rusya" hareketi ve diğer siyasi gruplar, Batı desteği arayarak Paris'e gelmeye çalışmışlardır.

2.3.1. Beyaz Ordu Temsilcileri ile Görüşmeler

⁴⁰¹ A.g.e., s.89.

⁴⁰² George, *The Truth About The Peace Treaties*, s.200.

⁴⁰³ CAB 24/76/36/G.T. 6935, s.185.

⁴⁰⁴ A.e., s.186.

Bolşevikleri iktidardan göndermeyi hedefleyen iç savaşın aktörleri, her ne kadar Müttefiklerden destek alsa da Paris Barış Konferansı sürecinde başarısızlık almaya başlamışlardı. Bilhassa ordunun lider kadrosundaki generaller arasındaki uyumsuzluk, çatışmaların Sibiry ve Ural Dağları gibi geniş sahalarda yürütülmesi, yerel halkın onlara karşı mesafesi ve bunun sonucundaki ciddi lojistik sorunlar, başarısızlıklarının temel nedenleri arasında sayılabilir.⁴⁰⁵

Paris Barış Konferansı sürecinde, Müttefiklerin Rusya'daki iç savaşa ilişkin tutumu şekillenirken, Beyaz Ordu temsilcileriyle gerçekleştirilen temaslar önemli bir diplomatik gündem maddesi hâline geldi. Rusya'da iç savaşın patlak vermesiyle birlikte Rusya'nın uluslararası zeminde tanınırlığı büyük ölçüde tartışmalı bir konu oldu. Ancak temel sorun şuydu: Müttefikler Sovyet Hükümetini ya da Brest-Litovsk Antlaşmasını tanımadığına göre, Rusya hala savaşta bir müttefik kabul edilebilir mi?⁴⁰⁶

Paris'te Sovyet Rusya, resmi olarak temsil edilmemişti. Bu koşullarda Müttefik devletler doğrudan Sovyet hükümeti ile ilişki kurmak yerine, Bolşevik karşıtı Beyaz ordu liderlerini dolaylı yoldan muhatap almayı tercih etmiştir. Bu nedenle Paris Barış Konferansı'nın resmi çerçevesi dışında ama onunla doğrudan ilişkili olarak, Müttefikler çeşitli Beyaz Ordu temsilcileriyle görüşmeler yürütüldü.

Özellikle 1919 yılı boyunca, başta Fransa ve İngiltere olmak üzere önde gelen Müttefik devletler, Bolşevik karşıtı güçlere verdikleri desteği meşrulaştırmak ve genişletmek amacıyla bu temsilcilerle doğrudan diyalogu arttırma yoluna gitmişlerdir. Ancak bu süreçte bazı Müttefik temsilcileri, Bolşevik karşıtı unsurların Alman yanlısı olabileceği şüphesiyle temkinli davranmış ve iletişim kurmaktan kaçınmıştır. Bu doğrultuda, Bolşevik rejiminin olası bir çöküşü sonrasında doğacak siyasi boşluğu Almanya'nın doldurabileceği yönündeki endişeler İngiliz raporlarına yansımıştır. Müttefiklerin bu boşluğu dolduracak bir askerî ve diplomatik varlık gösterememesi durumunda, bölgedeki güç dengelerinin Almanya lehine değişmesi olası görülmüştür.⁴⁰⁷ Bolşevik yönetimin halkı kışkırtması Almanya için bir fırsat yaratmaktaydı. Halk, bu nedenle Alman etkisinde yeni bir yönetim arayışına girebilirdi. Bu durum, Müttefikleri

⁴⁰⁵ İsmail Köse, "Paris Barış Konferansı ABD Tutanaklarında Beyaz Ordu Liderleri ve Bolşevikler", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, C. 10, S.10, 1 Kasım 2011, s.125.

⁴⁰⁶ Thompson, **a.g.e.**, s. 63.

⁴⁰⁷ CAB 24/57/21/ G.T. 5020, The Eve of Counter-Revolution in Russia, 3 July, 1918, s.43.

Bolşevik karşıtı unsurlarla iletişime geçmeye yöneltmiş olsa da, genel itibarıyla Bolşevizm tehdidi daha öncelikli bir mesele olarak değerlendirilmiştir. Neticede General Denikin, Karnilov, Wrangel ve Amiral Kolçak gibi isimler⁴⁰⁸ kendilerini Sovyetlerin yerine geçmeye çalışarak meşruiyet kazanmaya çalışırken, anti-Bolşeviklere verilen destek yalnızca siyasi tanınmayı sağlamaya çalışma ile sınırlı kalmamış, Bolşeviklere karşı yürütülecek müdahalenin gerekçelendirilmesine yarar sağlamıştır.

Rusya'nın kuzeyinde İngilizlerin, güneyinde ise Fransa'nın Beyaz Ordu'ya verdiği destek kısa bir süre sürede bu devletler açısından ciddi bir mali yük haline gelmiştir. Bu durum, Müttefikler arasında Bolşevik karşıtı müdahalenin sürdürülmesi için alternatif finansal çözümler arayışını doğurmuş; özellikle İngiltere ve Fransa, müdahalenin mali sorumluluğunu Amerika Birleşik Devletleri'ne devretmeyi olası bir çıkış yolu olarak görmeye başlamıştır.⁴⁰⁹ Bu eğilim, Beyaz Ordu'ya yönelik desteğin sadece askerî değil, aynı zamanda diplomatik ve ekonomik boyutlarda da Müttefikler nezdinde bir sorumluluğa dönüştürülmek istendiğini göstermektedir. Buna rağmen Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, Bolşevik karşıtı bir müdahale fikrine temkinli yaklaşmakla birlikte, müttefiklerinin baskıları ve Beyaz Ordu temsilcilerinin talepleri karşısında giderek daha fazla diplomatik baskı altında kalmıştır. Rusya'nın konferansta temsiline yönelik sorun, Rus siyasi figürleri içinde önem arz etmekteydi. Bu doğrultuda Rusya'nın eski Amerikan Büyükelçisi George Bakmeteff Paris'e, Prens Lvov İngiltere'ye gitmiştir. Eski Milyukov hükümetinin diplomatlarının ve Lvov gibi tanınmış Rus şahsiyetlerinin Paris'e davet edilmesi gerektiğini bildirmişlerdi.⁴¹⁰ Rusya Geçici Hükümeti tarafından Fransa'ya Büyükelçi olarak atanan V.A. Maklikoff ise Rusya Kuzey Bölgesi Hükümeti Başkanı N.V. Tchikowski'ı gayriresmî katılımcılar arasında bulunmasını istemiştir.⁴¹¹ Omsk'taki Kolçak Hükümeti de Rusya'nın yeniden ayağa kalması için Müttefik desteğine ihtiyaç duymaktaydı ve talepleri, kendilerini meşru bir aktör olarak görülmeleri gerektiği yönündeydi.⁴¹²

⁴⁰⁸"Bunların hepsi farklı koşullar ve farklı amaçları vardı. Denikin ve Kolçak eski Rus rejimini yeniden canlandırmaya çalışan emperyalistlerdi. Onlara verilen her türlü yardım eski rejimi yeniden canlandırmak için kullanılacaktı. " Bkz. CAB 23/44B/29/ W.C. 545A, Situation in the Baltic and North Russia, 17 March 1919, s.22.

⁴⁰⁹ Köse, **a.g.m.**, s.127.

⁴¹⁰**FRUS, Peace Conference**, vol.1, ss. 271-272.

⁴¹¹**FRUS, Peace Conference**, vol.1, s. 272.

⁴¹²**FRUS, Peace Conference**, vol.1, ss. 273-274.

Alınan bilgilere göre Lenin iktidarını pekiştirmek adına ve Büyük Bolşevik Rusya'yı inşa etmek hedefiyle ordu kurma girişimine verdiği önem, ona başarı getirmişti. Başlangıçta gönüllü temelli bir ordu oluşturma girişimleri neticede veremese de zamanla zorunlu askerlik sistemi yeniden devreye sokularak çeşitli yaş gruplarından işçi sınıfına mensup bireyler silahaltına alınmıştır. Burjuvazi ise yalnızca işçi taburları için seferber edilmiştir. İnfaz tehdidi hem cephede hem de şehirlerde temel bir kontrol aracı hâline gelmiştir. Troçki'nin yayınladığı bir emirle, müttefiklere ya da Çekoslovak Lejyonu'na kaçan subayların ailelerinin hapsedilmesi uygulamaya konulmuştur.⁴¹³

Mayıs 1918'de henüz dağınık ve etkisiz bir yapı arz eden Kızıl Ordu, Volga Cephesi'ndeki başarılarının yarattığı moral ve motivasyonla, sonbahar aylarında dikkate değer bir güce ulaşmıştı. Eylül ayı itibarıyla, yaklaşık 200.000 kişilik bir düzenli ordu faal durumdayken, 300.000 kişi de haftada altı saatlik temel askerî eğitim almaktadır. Fransız Askerî Misyonu'ndan General Lavergne'in ve çeşitli karşı-devrimci liderlerin ifadeleri de Kızıl Ordu'nun artık küçümsenmeyecek bir kuvvet hâline geldiği yönündedir. Eylül 1918'deki Kızıl Ordu'nun sayısal verileri şu şekildedir:

Tablo 2.1. Eylül 1918 Kızıl Ordu'nun Cephe Dağılımı

Alman Cephesindeki Savunma ve Keşif Kuvveti	15.000
Archangelsk ve Kuzey Cephesi	6.000
Ekaterinburg Cephesi	12.000
Kazan-Samara Cephesi	105.000
Tsaritsin'den Bakü'ye Kafkasya Cephesi	75.000

Kaynak: CAB 24/73/62/G.T. 6662, The Internal Situation in Russia, 7 November, 1918, s. 216.

Kuzey Rusya'da Müttefik askerlerinin yeterli desteği vermemesi ve Bolşevik karşıtlarının halk desteğinden yoksun olmaları, Moskova'ya doğru önemli bir ilerleme kaydedilmesini engellemişti. Güneyde ise Gönüllü Ordu'nun durumu, zayıf haldeydi. Doğuda, Çekoslovak Lejyonu geri çekiliyordu, bunların Kuzey Rus kuvvetleriyle birleşmek için Urallar üzerinden yapmayı planladığı taarruz hedefi sekteye uğramaktaydı. Sibiryadaki durum, Bolşevik karşıtı gruplar arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle daha da karmaşıklaşmıştı; özellikle Amiral Kolçak'ın Kasım 1918'de

⁴¹³ CAB 24/73/62/G.T. 6662, The Internal Situation in Russia, 7 November, 1918, s. 216.

Omsk'ta yaptığı darbe bu gerilimi zirveye taşıdı. Bu durumda Beyaz Rus liderlerinin daha fazla desteğe ihtiyaçları vardı.⁴¹⁴

Barışın dayandırıldığı On Dört Nokta'da Rusya iradesini temsil edilenin bilinmezliği söz konusuydu. Kendi kaderini tayin etme ilkesi çerçevesinde, Bolşevik karşıtlarının isteklerinin ne şekilde değerlendirileceği de bu bağlamda, muallakta bir durumdu. Zira söz konusu gruplar hem yurt içinde hem de yurtdışında son derece parçalı bir yapı arz etmekteydi ve her biri farklı amaçlara bağlanarak hareket etmekteydi. Örneğin Geçici Hükümet'in liderlerinden Kerenski bir süre İngiltere'de siyasetçiler ile siyasi temaslar kurmuştur. Geçici Hükümeti'n bir diğer ismi Prens Lvov ise 1918 sonbaharında, Sibiry'a'daki anti-Bolşevik hareketin davasını tanıtmak amacıyla ve uluslararası destek sağlamak amacıyla Amerika'ya gitmiştir. Ancak bu unsurlar birbirleriyle koordinasyonsuz biçimde hareket etmekteydi ki aynı durum Rusya içindeki yapılanma için de söz konusuydu. Bu denli parçalı yapının olması, Haziran 1918'de Bolşevikleri güç kaybettiği yönündeki raporlarda görüleceği üzere, Bolşeviklerin yerini alacak güçlü ve organize bir alternatifi yetersiz kılmıştır.⁴¹⁵ Kendilerini "Rus halkının temsilcisi" olarak takdim eden farklı anti-Bolşevik grupların birleşmesine yönelik ilk ciddi adım, 1918 yılında Samara'da kurulan hükümetin Omsk'taki Sibiry'a Hükümeti ile birleşmesiyle atılmıştır. Bu birleşme sonucunda, önce Ufa'da toplanan konferans ile Archangelsk, Samara ve Omsk'taki anti-Bolşevik hükümetlerin temsilcileri ile Zemstvo'lar, eski Kurucu Meclis üyeleri ve diğer seçilmiş organların katılımıyla, "Tüm Rusya Geçici Hükümeti" ortaya çıkmıştır.⁴¹⁶ Ardından Omsk'a taşınan bu hükümet, Müttefik devletlerden resmi tanınma ve mali destek talebinde bulunmuş; bunun sadece sahadaki güç dengelerini değiştirmekle sınırlı kalmayacağını, aynı zamanda Rusya kamuoyu üzerindeki etkisinin de olumlu olacağı iddiasında bulunmuştur.⁴¹⁷ Uzun ömürlü olmayan bu anti-Bolşevik oluşum, Kasım 1918'de Amiral Aleksandr Kolçak tarafından gerçekleştirilen darbeye devrilmiştir.

Aynı dönemde, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan bir toplantıda, sahadaki İngiliz temsilcilerinin raporları doğrultusunda, Bolşevik karşıtı askerî müdahaleye

⁴¹⁴ Thompson, **a.g.e.**, s. 63.

⁴¹⁵ CAB 24/57/21/ G.T. 5020, The Eve of Counter-Revolution in Russia, 3 July, 1918, s.43.

⁴¹⁶ CAB 24/68/6/G.T. 6106, s.21; Thompson, **a.g.e.**, s. 65.

⁴¹⁷ CAB 24/68/6/ G.T. 6106, ss.21-22.

yönelik eğilimlerin sürdüğü görülmektedir. Bununla birlikte, Dışişleri Bakanı, doğrudan bir "anti-Bolşevik haçlı seferi"⁴¹⁸ nin askerî olarak uygulanabilir olmadığını vurgulamış ve bunun yerine, Sibiry ve Güneydoğu Rusya'daki Müttefik yanlısı unsurların, özellikle Omsk Hükümeti'nin desteklenmesini önermiştir.⁴¹⁹ Ancak bu tür geçici yerel yönetimlerin sınırlarının belirsizliği ve yönetimlerinin istikrarsız doğası, diplomatik tanıma konusundaki tereddütleri beraberinde getirmiştir. Cecil'de özellikle Almanlara karşı savaşmaya devam etmesi ve Bolşevik olmayan bölgelerde ayrı bir hükümet kurması için İngiliz Hükümeti'nin desteklediği General Denikin üzerine durmuştur. Ona göre özellikle bu gruplar Bolşevik karşıtı oldukları için değil, savaş boyunca Müttefik yanlısı tutum sergiledikleri için destek sağlanmalıydı.⁴²⁰ Ancak toplantıda tanınmanın nasıl olacağı veya anti-Bolşeviklerin desteklenmesi değil Çekoslovak Lejyonu'nun ülkelerine dönüşünün sağlanması öncelikli bir mesele olarak ele alınmıştır.⁴²¹ Bu lejyon veya Müttefik askerleri, Beyaz Ordu'nun gayesi olan Çarlık rejimini yeniden tesis etmek adına savaşmaya istekli değildi. Üstelik İngiliz komutanı Alfred W.F. Knox dahi Bolşeviklere karşı yapılan savaşta en düzenli ordunun bile Bolşevizme meylettğini iletmekteydi.⁴²² Neticede, Müttefikler adına eldeki tek olanak anti-Bolşevik unsurları desteklemek olarak görüldü.

Buna rağmen çabalar netice vermedi ne Sovyet Hükümetinden ne de iç savaşın diğer tarafı olan Beyaz Ordu liderlerinden herhangi bir temsilci resmen konferansa davet edilmedi. Dağınık hükümetleri bir araya toplamak da uzun vadede oluşacağından girişim sonuçsuz kalınca, Geçici Hükümet'in diplomatik temsilcileri Rusya'nın yasal temsilcileri olarak görülmeye başlandı.⁴²³ Paris'e sığınan Geçici Hükümet'in Başbakanı Prens Lvov ile Geçici Hükümet'in eski Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov'un kendilerini 'sürgündeki Rus Hükümeti' olarak gösterdi. Bu grup kendilerini "Rus Siyasi Konferansı" (Soveshchanie/Russian Political Conference) olarak tanıtmış ve

⁴¹⁸ Bolşeviklere karşı yapılacak müdahale birinci ve ikinci el kaynaklarda bir tür Haçlı Seferi olarak nitelendirilmiştir. Bkz. CAB 24/67/50/ G.T. 6050, s.149.

⁴¹⁹ CAB 23/8/23/W.C. 502, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Thursday, November 14, 1918, at 12 noon., s.76.

⁴²⁰ A.e., ss.76-77.

⁴²¹ A.e., s. 76.

⁴²² Köse, s.139.

⁴²³ Thompson, a.g.e., ss.65-67.

Versailles'teki karar vericilerden Rusya adına temsil yetkisi talep etmiştir.⁴²⁴ Sazonov ve Maklakov öncülüğünde oluşan kongre üç temel ilke üzerine yoğunlaşmıştır. Bunlardan ilki, barış müzakereleri sürecinde Rusya'nın çıkarlarını savunmak; ikincisi, Beyaz Rus hükümetlerinin dış politika kararlarını şekillendirmede destek sunmak ve bu yapılar arasında birlik oluşturulmasını teşvik etmektir. Üçüncü olarak ise, Müttefik devletlerin Bolşevik karşıtı girişimlere daha fazla destek vermesini sağlamak amacıyla, yurt dışındaki Rus siyasi aktörlerin çabalarını organize etmek ve destek sağlamaktır.⁴²⁵ Kongre, Omsk'ta Kolçak'tan ve Güney Rusya'da Denikin'den destek aldı. Ancak bu girişim de diğer anti-Bolşevik oluşumlar gibi, Müttefikler nezdinde resmi bir tanınırlık elde edememiştir. Buna rağmen Rus siyasi figürler ve diplomatlar çerçevesinde de Rus sorununun tartışılması zorunluluğu doğmuştur.

Tanınma sorunu çözülmesi de George Kennan'a göre Paris Barış Konferansı'nda, faydalı ve ciddi beş farklı girişimde bulunulmuştur. İlk olarak, Marmara Denizi'ndeki Prinkipo (Büyükada) Adası'nda yapılacak konferansa hem Sovyetler hem de Beyaz Ordu temsilcileri ile diğer Rus fraksiyonlarına Müttefik delegelerle bir araya gelmeleri için davet gönderildi. Paris Barış Konferansı'na alternatif olarak türetilen ve ateşkesin sağlanması adına toplanması planlanan bu konferans hiç gerçekleşmedi. Hem Wilson hem de Lloyd George iç işlerini halletmek için ülkelerine döndüler. 17 Şubat'ta Paris'teki tartışmalar o kadar sertleşti ki daha sonra katılımcılar tutanakları imha etti.⁴²⁶

İkinci olarak, İngiltere Savaş Bakanı Winston Churchill'in kişisel çabasıyla, Bolşeviklerin düşmanlıkları sonlandırmaları yönünde baskı kurulmuş, aksi takdirde müdahalenin yoğunlaşacağı tehdidi yapılmıştır. Üçüncü olarak, Amerikan ve İngiliz hükümetleri, William C. Bullitt adlı gizli bir diplomatik temsilciyi Moskova'ya göndererek Sovyet liderliğiyle doğrudan temas kurma ve onların barış koşullarına yönelik yaklaşımını anlama girişiminde bulunmuşlardır. Dördüncü olarak, insani kriz bağlamında, Herbert Hoover öncülüğünde ve Norveçli kâşif Fridtjof Nansen'in iş

⁴²⁴ Cooper, **a.g.e.**, ss.17-18.

⁴²⁵ Thompson, **a.g.e.**, s.76.

⁴²⁶ Carol Willcox Melton, **Between War and Peace: Woodrow Wilson and the American Expeditionary Force in Siberia 1918-1921**, USA, Mercer University Press, 2001, s. 108. Kinving'in eserinde ise bu durum şu şekilde nakledilmiştir: Bazı müzakereler o kadar sert geçti ki tutanak tutulmamasına karar verildi. Bkz. Kinving, **a.g.e.**, s. 104.

birliğıyle, açlıkla mücadele eden Rus halkına gıda yardımı sağlanması planlanmıştır. Son olarak, daha önceki girişimlerin başarısız olması üzerine, Müttefikler Bolşevik karşıtı gruplara verdikleri desteği meşrulaştırmak adına, bu grupların liberal ve demokratik hedefler doğrultusunda hareket ettiklerini kamuoyuna açık şekilde deklare etmelerini teşvik etmişlerdir.⁴²⁷

Ayrıca alternatif olarak 26 Mayıs 1919 tarihinde Müttefik temsilciler Amiral Aleksandr Kolçak'a resmi bir davette bulunmaya karar verdiler. Bu karar, Kolçak'ın Bolşeviklere karşı zafer kazanmak üzere olduğu yönündeki iyimser değerlendirmelere dayanıyordu. Gönderilen davette, savaşın ardından demokratik bir yönetim kurulması, serbest seçimlerin gerçekleştirilmesi ve yeni rejimin Milletler Cemiyeti'nin temel ilkelerine bağlı kalması şartıyla, Kolçak yönetiminin tanınacağı belirtilmekteydi. Ayrıca bu koşulların kabulü durumunda, kendisine siyasal destek sağlanacağı ve rejimin Milletler Cemiyeti üyeliğine aday gösterileceği ifade edilmekteydi. Amiral Kolçak, söz konusu şartları derhal kabul ettiğini bildirmiştir. Ancak sahadaki gerçeklik, Müttefiklerin öngörülerinden farklıydı. Kolçak kuvvetleri, Kızıl Ordu karşısında önemli yenilgiler almış ve geri çekilme sürecine girmiştir.⁴²⁸

2.3.2. Prinkipo (Büyükada) Konferansı

Rusya'da savaşan tüm grupların düşmanlıkları sona erdirilmeleri koşulu ile konferansa dâhil edilmesi görüşünü ortaya atan Lloyd George'a karşı çıkmıştı. 16 Ocak 1919 tarihindeki görüşmelerde –Müttefikler Arasındaki Görüş Ayrılığı başlığında incelenecek- Rusya'nın konferansta temsil edilmesi gerekçesi ya da temsil edilmediği takdirde müdahalenin durumu gibi hususlar değerlendirilmişti. Sovyet Hükümeti'nin Londra Büyükelçisi Litvinov ile görüşmek üzere gönderilen W. H. Bucker'in Paris'e gönderdiği telgraflar Prinkipo Konferansı'nı lehine çevirdi.⁴²⁹

21 Ocak 1919 tarihinde Quai d'Orsay'de M. Pichon'un odasında yapılan görüşmede Rusya'nın durumu değerlendirildi, Litvinov'un talepleri göz önünde bulundurularak Paris'ten başka, Selanik gibi bir yerde toplanılması gerektiği öne sürüldü. Lloyd George, Rus temsilcilerin başka ülkelerden geçmeden, Karadeniz

⁴²⁷George Kennan, "Russia and the Versailles Conference", *The American Scholar*, vol. 30, no. 1, 1960, s.18-19.

⁴²⁸ Köse, **a.g.m.**, s. 137-138.

⁴²⁹ William C. Bullitt, *The Bullitt Mission to Russia*, New York, B. W. Huebsch, 1919, s.5-6.

üzerinden doğrudan hareket edilebilmesini bir avantaj olarak değerlendirdi. M. Sonnino, çeşitli Hükümetlerin temsilcilerinden bazılarının, örneğin M. Sazonoff'un Paris'te olduğunu, bunların dinlenebileceğini dile getirse de bu görüş reddedildi. Özellikle Balfour, M. Sazonoff'un Paris'te dinlenmesi durumunda, diğerlerinin de Paris'te dinlenmesini reddetmenin zor olacağından ve M. Clemenceau'nun bu temsilcilerden bazılarının Paris'te bulunmasına şiddetle karşı çıkmasından kaynaklı, fikri eleştirmiştir.⁴³⁰

Görüşmeler sırasında Clemenceau ilk olarak Bolşeviklerle müzakere yapılmasına karşı olduğunu belirtmişti. Fransız kamuoyunun Prinkipo girişimine bütünüyle karşı çıktığını ve bu politikaya yönelik itirazların yalnızca Fransa ile sınırlı kalmadığını savunmuştur. Gerek siyasi çevrelerde gerekse basında, Bolşeviklerle müzakere düşüncesi geniş çaplı eleştirilerle karşılanmış; bu eleştiriler zamanla diğer Müttefik ülkelerde de karşılık bulmuştu.⁴³¹ Clemenceau bu karşıtlığı Bolşeviklerin suçlu ya da meşruiyetsiz sayılmalarına değil, onları Müttefiklerle aynı düzlemde muhatap almanın kendisini rahatsız etmesine dayandırdı. Clemenceau'ya göre böyle bir konferans, Bolşeviklere Müttefiklerle eşit statü kazandırma riskini taşıyordu ve bu durum kabul edilemezdi. Ek olarak Bolşevizmin, Almanya'da yayıldıktan sonra Avusturya ve Macaristan'ı geçip İtalya'ya olasılığına değinerek, bu durumun Avrupa çok büyük bir tehlike teşkil edeceğini aktardı. Ayrıca Bolşevik tehdidinin propaganda ve bu müzakere yoluyla, Müttefikleri tuzağa düşürme riskinden de bahsetmiştir. Şimdilerde fon ve taviz tekliflerinde bulunan Bolşeviklerin bunu şu şekilde kullanacağını düşünüyordu: "Başlangıçta onlara adalet temelinde büyük ilkeler sunduk, ancak Müttefikler bizimle hiçbir şekilde ilişki kurmak istemediler. Şimdi ise maddi tavizler öneriyoruz ve barış yapmaya hazır olduklarını görüyoruz."⁴³² Ekim 1918'den Ocak 1919'a kadar Sovyet hükümeti tarafsız kanallardan diplomatik bir nota ya da radyodan yayınlanan ve yurtdışındaki radikal gazetelerde basılan açık bir bildiri ile en az yedi farklı vesileyle Batılı güçlere resmen barış önerisinde bulunmuştu. Aralık ayı başında Sovyet hükümeti Maxim Litvinov'u Batı'daki tam yetkili temsilcisi olarak

⁴³⁰ FRUS, Peace Conference, vol. 3, s. 648-649.

⁴³¹ Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919, vol.4, US Government Printing Office Washington 1943, s. 18. (Bundan sonra dipnotta şu şekilde anılacaktır: FRUS, Peace Conference, vol. 4)

⁴³² A.g.e., s.649.

Rusya'ya müdahaleye son verme ve barış yapma olasılıkları konusunda Müttefiklerle doğrudan temas kurmakla görevlendirilmişti.⁴³³ 4 Şubat'ta Bolşevik Hükümeti, daveti kabul ettiğinde, sık sık söylediği gibi, "önemli fedakârlıklar pahasına böyle bir anlaşmayı satın almak için" düşmanlıkları sona erdirmek üzere görüşmelere gideceklerini bildireceklerdi.⁴³⁴

Başkan Wilson'un Rusya'daki tüm örgütlü tarafları, Müttefik ve Ortak Büyük Güçlerin temsilcileriyle birlikte, Rusya'da düzen ve barışı yeniden tesis etmenin yollarını görüşmek üzere Selanik veya Limni gibi seçilmiş bir yerde yapılacak bir toplantıya katılmaya davet eden bir bildiri taslağı hazırlaması kararlaştırıldı.⁴³⁵ Balfour konferans için bir öneride bulundu. Bu öneri, tüm cephelerde derhal ateşkes ilan edilmesini ve Bolşevik kuvvetlerin on gün içinde beş mil geri çekilmesini talep ediyordu. Eğer Sovyetler bu şartları kabul ederse, aynı talepler Beyaz kuvvetlere de iletilecek ve müzakereler Prinkipo'da sürdürülebilecekti. Ancak Bolşevikler bu şartları reddederse, girişim başarısız olmuş sayılacaktı. Churchill'in Bolşeviklere verdiği ultimatom hiçbir zaman gönderilmedi.⁴³⁶

22 Ocak tarihinde ise Wilson, tüm savaştan Rus gruplarının temsilcilerini Marmara Denizi'ndeki Prinkipo Adası (Büyükada) olabileceği önerisini kabul etti.⁴³⁷ Temsilcilerin Karadeniz'i geçmeleri de dâhil olmak üzere seyahatleri için her türlü kolaylığın Müttefikler tarafından sağlanacağı, aynı şekilde ilgili tüm tarafların aynı kolaylıkları sağlaması beklentisinde bulundukları iletilmiştir.⁴³⁸ Müttefikler, Sovyet Hükümeti temsilcileriyle görüşmek üzere, beş büyük devletin her birinden iki temsilciden oluşan ortak bir komite oluşturulmasına karar vermiştir. 7 Şubat'ta, Emporia (Kansas)'tan William Allen White ile Profesör George Davis Herron, Amerikan heyetinin temsilcisi olarak atanmıştır. 8 Şubat'ta diğer ülkeler de şu isimleri delegeleri olarak belirlemiştir: Fransa adına Kopenhag'daki Fransız Bakanı M. Conty ve

⁴³³ Thompson, **a.g.e.**, s. 88-89.

⁴³⁴ Melton, **a.g.e.**, s.107-108.

⁴³⁵ **FRUS, Peace Conference**, vol. 3, s. 653-654.

⁴³⁶ Kinving, **a.g.e.**, s.103-104.

⁴³⁷ Shotwell, **a.g.e.**, s.418; Kennan, **a.g.m.**, s.18-19.

⁴³⁸ **FRUS, Peace Conference**, vol. 3, ss. 677-678.

General Bampon; Büyük Britanya adına Kanada Başbakanı Sir Robert Borden ile bir askerî temsilci; İtalya adına ise eski Petrograd Büyükelçisi Marki della Torreta.⁴³⁹

Wilson, Prinkipo önerisini Müttefikler adına Ruslara şu şekilde sundu: ... *Müttefikler, Devrimi kayıtsız şartsız tanırlar ve hiçbir şekilde ve hiçbir koşulda karşı devrim girişimlerine yardım etmezler ya da destek vermezler. Şu anda Rusya'nın liderliği ve rehberliği için mücadele eden örgütlü gruplardan herhangi birini diğerlerine karşı kayırmak ya da onlara yardım etmek onların arzusu ya da amacı değildir. Tek ve samimi amaçları, Rusya'ya barış getirmek ve mevcut sıkıntılarından çıkış yolunu bulması için bir fırsat sağlamak için ellerinden geleni yapmaktır.*⁴⁴⁰

Rusya ve Sibirya'daki tüm hükümetlerin en fazla üçer temsilci gönderilmesi ile uzlaşma sağlanması kararı alındı. Bu konferans için ön koşul Rus iç savaşında bir ateşkes sağlanması idi, eğer savaş bırakılmazsa temsilciler kabul edilmeyecekti. Savaştan önceki haliyle Avrupa Rusya'sının sınırları dışındaki herhangi bir halka, bölgeye ya da Finlandiya'ya ya da mevcut müzakerelerin dayandığı on dört maddede özerk eylemleri öngörülen herhangi bir halka ya da bölgeye yönelik eylemlerin durulması ön koşul olarak sunuldu. Rus Hükümetleri bu daveti kabul ederse, Barış Konferansı'na delege göndermelerine izin verilebilirdi. Buna rağmen, ateşkesin gerekliliği konusunda muğlak bir tabir kullanılmıştır, ateşkesin nasıl düzenleneceği veya nasıl uygulanacağına dair herhangi bir açıklama söz konusu değildir.⁴⁴¹

Sovyet Hükümeti'ne doğrudan bir davet gönderilmedi. Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin, bir Fransız sosyalist gazetesinin editörü aracılığıyla ayrıntıları öğrenmeye çalışmış, 4 Şubat'ta Müttefiklere uzun bir nota göndermiştir. Notada kendilerine davet gönderilmediğini ifade ederek, buna rağmen düşmanlıkların giderilmesinin arzulandığını, ciddi tavizler gerekse de müzakerelere başlama konusunda istekli olduklarını dile getirmiştir. Ayrıca verilecek tavizlerin bir listesini de yer vermiştir.⁴⁴²

⁴³⁹ "The Prinkipo Conference Plan: An Attempt to Arrange a Meeting Between Delegates of the Allies and of Russian Factions", **Current History (1916-1940)**, vol. 9, no. 3, 1919, s. 408.

⁴⁴⁰ **FRUS, Peace Conference**, vol. 3, ss. 677-678.

⁴⁴¹ **R.A.R.**, s.127.

⁴⁴² Arthur Ransome, **Russia in 1919**, New York, B.W. Huebsch, 1919, s.45-46.

Sovyetler tarafından önerilen ilk taviz, Çarlık döneminden kalma dış borçların tanınmasıdır. Ancak Sovyet hükümeti, Rusya'nın içinde bulunduğu ağır mali durumdan kaynaklı, bu borçların faiz ödemelerinin hammaddeyle garanti altına alınmasını teklif etmiştir. Sovyet hükümeti, İtilaf Devletleri vatandaşlarına maden, kereste ve diğer kaynaklara yönelik imtiyazlar tanımaya hazır olduğunu belirtmiştir. Ancak bu imtiyazlar, Sovyet Rusya'nın ekonomik ve toplumsal yapısına müdahale etmeyecek şekilde iç düzenlemelerle sınırlandırılacaktır. Son -en tartışmalı- taviz ise, İtilaf Devletleri'nin açık ya da dolaylı toprak ilhaklarıyla ilgili dahi müzakereye açık olduğunun belirtilmesidir. 4 Şubat 1919 tarihli Çiçerin'in notasında Sovyetlerin Müttefiklerin tümüyle birlikte ya da bunlardan herhangi biriyle, hatta uygun görülmesi hâlinde herhangi bir Rus siyasi grubu ile dahi, Prinkipo ya da başka bir yerde derhal müzakerelere başlamaya hazırdır. Bu doğrultuda, İtilaf Devletleri'nden temsilcilerini nereye, ne zaman ve hangi yolla göndermeleri gerektiğini kendilerine bildirmelerini talep etmektedir.⁴⁴³

Bu nota Rus kamuoyunda farklı tepkilere yol açmıştır. Muhalefetteki sağ partiler tarafından olumlu karşılanan metin, özellikle Menşevikler tarafından Bolşeviklerin tüm Rus halkının çıkarları doğrultusunda hareket ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Buna karşılık sol muhalefet bu girişimi, İtilaf Devletleri'ne devrimin teslimi olarak değerlendirmiştir. Özellikle son madde Sovyetler içerisindeki en sert muhalefeti tetiklemiş ve ciddi ideolojik tepki doğurmuştur.⁴⁴⁴ Aynı zamanda bazı Bolşevik çevreler de notada yer alan tavizkâr ifadeleri eleştirmiştir. Bu gelişmelerin ardından, 10 Şubat'ta Sovyet Yürütme Komitesi uluslararası durumu değerlendirmek üzere toplanmıştır.⁴⁴⁵

Sovyetlere göre, bu çağrının temel sorunu, sürekli 'hükümetlerden' söz edilmesi idi. Çünkü kendilerini meşru olarak Rusya'nın tek bir hükümeti olarak sayıyorlardı. Zinoviev, Prinkipo Konferansı'nın tartışıldığı günlerde, bu durumu Karl Liebknecht'ten atıf yaparak "nasırlı elleriyle çalışan işçilerin ve köylülerin hükümeti" olduklarını dile getirmiştir. Sovyet hükümeti, farklı karşıdevrimci oluşumların meşru kabul edilerek aynı masa etrafına oturtulmasına ve kendileriyle uzlaştırılmak istenmesine sert şekilde karşı çıkmaktadır. Tam da Bolşeviklerin ilerleme kaydettiği

⁴⁴³ A.e., s.44-48.

⁴⁴⁴ A.e., s.44-47.

⁴⁴⁵ Ransome, a.g.e., ss.44-47.

günlerde, bu tür bir uzlaş, Denikin, Kolçak ve benzeri "cellatlarla" kardeşlik kurmak anlamına geleceğinde, bu durum devrimin ilkeleriyle bağdaşmamış olarak görülmektedir.⁴⁴⁶ Hâlbuki bu tarihlerde Omsk'taki Başkonsolos Harris'e, Kolçak'ı Prinkipo toplantısına katılmaya teşvik etmesi ve daha sonra kendisine tanınabileceğine dair bir ipucu vermesi için bir telgraf gönderme yetkisi verilmişti.⁴⁴⁷

Sovyet hükümeti, iki yıldır Rus karşıdevrimini her yönden destekleyen İtilaf Devletleri'ne güven duymadığını açıkça belirtse de temsilcilerini bu konferansa göndermeyi yararlı bulabileceğini belirtmiştir. Ancak bunu yapma amaçlarının gerçek bir uzlaş sağlam adına değildi, Brest-Litovsk Görüşmeleri'nde Alman diplomasisinin niyetlerini ifşa ettiklerini düşünen hükümet, kez de Fransız, Amerikan ve İngiliz emperyalistlerinin amaçlarını ifşa etmeye niyetlendi. Güvensizlik duymakla birlikte onların maskelerini düşürmek adına Prinkipo Konferansı yararlı bulundu. Lenin, tavizlere uymakla birlikte Bolşeviklerin oturuma katılmasını kabul etti. Buna rağmen Kızıl Ordunun örgütlenmesinin devam etmesi ve cephelerde taaruzun sürdürülmesi adına geri adım atılmayacağını da dile getirmiştir.⁴⁴⁸

Finlandiya hariç, Sibirya'nın herhangi bir yerinde ya da Avrupa Rusya'sının savaştan önceki sınırları içinde siyasi otorite ya da askerî kontrol kullanan ya da kullanmaya teşebbüs eden her örgütlü grubun temsilcilerini, 15 Şubat 1919'da Prinkipo'ya davet ettiler. Sovyetlerden bağımsız kendi devletlerini kurabilmek adına Letonya, Litvanya ve Estonya daveti kabul etmiştir. Ancak Sibirya, Archangelsk ve Güney Rusya Hükümetlerinin temsilcileri, 19 Şubat tarihinde Barış Konferansı'na sunulan nota sunarak konferansa katılmayacaklarını bildirdiler. Gönderdikleri notada Bolşeviklerin düşmanla müzakere ederken Rus ve Müttefiklerin davasına ihanet ettiklerinden; anarşiyi körükleyip, medeni ülkeleri yöneten demokratik ilkeleri ayaklar altına aldıklarından ve iktidarlarını yalnızca terörle sürdüklerinden bahsetmişler, bu nedenle Bolşeviklerle aynı masaya oturmayacaklarını ifade etmişlerdir.⁴⁴⁹ Prinkipo toplantısı için gönderilen davet, Murmansk'ta ciddi bir kaygı yaratmıştır. Çaykovski'nin, daveti görüşmek üzere kısa süreliğine ayrıldığı bildirildi. General

⁴⁴⁶ CAB 24/76/36/G.T. 6935, s.186.

⁴⁴⁷ **FRUS, Peace Conference**, vol.4, ss. 5-9. **R.A.R.**, a.g.e., 132.

⁴⁴⁸ CAB 24/76/36/G.T. 6935, s.186-187.

⁴⁴⁹ **R.A.R.**, ss. 228-333.

Miller'in resmi olmayan değerlendirmesine göre, üç temel sorun mevcuttu: Birincisi, birçok Rus'un, yakınlarını öldüren ve halk tarafından soyguncu olarak görülen Bolşeviklerle görüşme yapmasının beklenemeyeceği; ikincisi, tüm ilgili temsilcilerin 15 Şubat'a kadar adaya ulaşmasının güçlüğü ve Bolşevik topraklarından güvenli geçişin sağlanıp sağlanamayacağı; üçüncüsü ise bir ateşkesin askeri operasyonları durduracak olmasına rağmen, büyük şehirlerde süren cinayetleri ve halkın Bolşevik politikaları nedeniyle yaşadığı kıtlığı önleyecek herhangi bir tedbirin belirsizliğidir.⁴⁵⁰

Rusya Kuzey Hükümeti Başkanı Nikolay Çaykovski, konferansın izlediği politikanın uygulanamaz olduğunu aktararak, aynı zamanda Rusya temsilcileri açısından bu durumun aşağılayıcı olduğunu öne sürmüştür. Ona göre, Suçlular ve şiddet yanlısı unsurlarla müzakereye oturmak, Bolşevizmi meşru bir siyasi taraf olarak tanımak ya da suçu normal bir siyasi silah olarak kabul etmek anlamına gelmekteydi.⁴⁵¹

Rus Siyasi Konferansı da görüşmenin gerçekleşmemesi için yönünde teşvikte bulunmuştur. 11 Şubat 1919 tarihinde Paris'e bir rapor sunan ve Amiral Kolçak'ın Omsk'taki kuvvetleriyle birlikte bulunan Amerikan subayı Binbaşı Harris, Prinkipo'ya ilişkin Sibirya'daki tepkileri özetlemiştir. Binbaşı Harris'in aktardığına göre, Omsk'taki hükümet planı kesin biçimde reddetmiştir. Bu hükümet, Bolşeviklerle herhangi bir ateşkes ya da uzlaşmanın mümkün olmadığı kanaatindedir. Bolşeviklerin Rusya'nın yapıcı unsurlarıyla eşit düzeyde muhatap alınması ise ağır bir hakaret olarak değerlendirilmiştir. Şehirde yayımlanan üç günlük gazetenin tamamı Prinkipo planına karşı çıkmıştır.⁴⁵² Beyaz Rus Hükümetlerinin Prinkipo davetini iç savaşı kazandıkları için kabul ettikleri, Sovyetlerin ise kaybettikleri için kabul ettiklerine dair kanı söz konusudur. Kolçak'ın kuvvetleri kısa bir süre önce Perm'i yeniden ele geçirmiş olsa da, Sibirya cephesinin başka yerlerinde geri çekiliyorken, Kızıl Ordu Ukrayna'da ve Baltık bölgesinde geri çekilen Almanların peşinden ilerliyordu. Prinkipo Konferansı önerisinin Beyaz Rus hükümetleri tarafından reddedilmesinin, Amiral Kolçak'ın bahar aylarında planladığı taarruz hazırlıklarının çoktan başlamış olmasına dayandığı iddia edilmiştir. Ancak General Maurice Janin'in değerlendirmesi bu görüşe kuşku düşürmektedir.

⁴⁵⁰ FO 800/205/ FO 800/196/ Russia and Siberia, 24 January 1918, s.460-461.

⁴⁵¹ "The Prinkipo Conference Plan: An Attempt to Arrange a Meeting Between Delegates of the Allies and of Russian Factions", s. 408.

⁴⁵² Cooper, **a.g.e.**, s.19.

Janin'e göre, Aralık 1918 itibarıyla Kolçak'ın saldırıya geçmesi fiilen mümkün değildi; zira ordusu hem fiziksel açıdan yıpranmış hem de moral bakımından çökmüştü. Ocak 1919 boyunca bu olumsuz durum sürmüş, birlikler arasında huzursuzluk artmış ve ayın son günlerinde, 30 ile 31 Ocak tarihlerinde cephede açık isyanlar patlak vermiştir.⁴⁵³ Ayrıca Şubat 1919 tarihli askerî raporlarda, Bolşevik kuvvetlerin çeşitli cephelerde - Orenburg hattı, Archangelsk bölgesi, Estonya, Letonya ve Litvanya'da- kayda değer askerî başarılar elde ettiğini bildirmektedir. Bu koşullar altında, Krasnov ve Denikin'i devirmeye yoğunlaşıyor gibi görünmekteydi.⁴⁵⁴

Bu süreçte Prinkipo politikasına yönelik artan eleştiriler söz konusu idi. Lloyd George Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada bir yandan Bolşevik rejimi demokratik olmamasından dolayı kınarken, tanımayı düşünmediği gibi diğer yandan maliyet nedeniyle müdahalenin söz konusu olmayacağını da ifade etmiştir. Buna rağmen Savaş Kabinesi'nin 12 Şubat'taki toplantısında tekrar Rusya meselesi konuşuldu ve barış konferansının vereceği karara kadar Bolşeviklere karşı askeri müdahale fikri yine ertelendi. Bolşeviklere karşı zafer kazanmak için yarım milyon askere ihtiyaç vardı, üstelik başarılı olursa bir Rusya'nın gelecekteki statüsü sorununun çözülüp çözülmeyeceği meçhuldü. Wilson ve birçok askeri temsilci de Rusya'dan tahliye kararını ileri sürmekteydi.⁴⁵⁵ Clemenceau her zamanki gibi ayrı bir konferans önerisine de karşıydı. Üstelik Fransız Dışişleri Bakanlığı, Ukrayna Hükümeti'ne ve diğer anti-Bolşevik hükûmetlere, Prinkipo önerisini reddetmeleri halinde kendilerine destek verilmeye devam edileceği taahhüdünü vererek süreci sabote etmiştir.⁴⁵⁶ Buna rağmen Prinkipo'yu yararlı bulan da vardı. Bir düşünceye göre, Kongre toplantısı sırasında bir ateşkes yağılacağı anlaşılırsa, bu durum Polonya ve Baltık ülkelerinin işgal tehlikesini ortadan kaldıracak nitelikteydi. Aynı zamanda Ukrayna'ya yardım gönderilmesi için de zaman kazandıracak unsurdur.⁴⁵⁷

⁴⁵³ R.A.R., s. 126.

⁴⁵⁴ CAB 24/76/42/ G.T. 6941, s.200.

⁴⁵⁵ Thompson, a.g.e., ss.132-135.

⁴⁵⁶ Bullitt, a.g.e., s.32. Ayrıca, Profesör Herron'a göre, Ukrayna Paris'te temsil edilmesine rağmen dışlanmıştı. Doğu Avrupa'da bağımsız olmaya çalışan halklar gibi onların da Fransızlara öfke duyduklarını iletmiştir. Nedeni ise Fransızların, Romanovları yeniden iktidara getireceği şüphesidir. Bkz. James Wycliffe Headlam, "A Mermoir of the Paris Peace Conference", London, Methuen, 1972, s.14.

⁴⁵⁷ Headlam, a.g.e., s.15.

Lloyd George ve Wilson çabalarına rağmen, 15 Şubat'ta yapılması planlanan konferans yapılmadı. O gün Paris'teki Quai d'Orsay'daki M. Pichon'un odasında yapılan toplantıda Prinkipo'nun ya sonuç vermesi yönünde çalışma yapılması ya da acil rafa kaldırılması gerektiği görüşü doğdu. Churchill bunun altını çizerken Müttefik niyetini de ortaya koydu: *Müttefiklerin en büyük arzusu, Rusya'da barışın yeniden sağlanması ve Rus halkının geniş kitlelerinin iradesine dayalı bir hükümetin kurulmasıdır. Büyükada teklifi yalnızca bu amaçla yapılmıştır. Bu teklif için herhangi bir konferans düzenlenmesi veya sahadaki çeşitli Rus kuvvetlerinin temsilcilerinin ortak bir masa etrafında buluşması şart değildir. Ancak zorunlu olan, savaşın durdurulması ve derhal sona erdirilmesidir. Bolşevik Hükümeti, Büyükada davetini sözlü olarak kabul ederken, şimdiye kadar bir silah ateşkesi gözlemlemekten çok uzak, birçok yönden saldırıya geçti ve şu anda birkaç cephede saldırıyor.*⁴⁵⁸ Eğer Prinkipo önerisi sonuç vermezse Churchill, Yüksek Savaş Konseyinin kesin bir savaş planını yapması, durumu değerlendirme ve önerilen planları başarıya ulaştırma şanslarının tahminine dayalı saptama yapılmasını öne sürdü.⁴⁵⁹ Kendisi başlangıçtan beri askeri konsey oluşturulması ve bu konseyin Bolşeviklere karşı ortak eylem planı hazırlaması gerektiğini savunmuştu. Hatta bu konuda Rusya'yı kendi haline bırakma politikasına karşı çıkan Clemenceau tarafından da destek almıştı. Clemenceau, kuşatma yani Rusya'nın etrafına bir bariyer kurma görüşündeydi.⁴⁶⁰

Kabine toplantısından bir gün sonra, 14 Şubat'ta Rusya'daki Politika adlı başlıklı muhtırasına göre, konferansın yapılmayacağını zaten varsayıyordu:

"(a) Prinkipo Konferansı gerçekleşmeyecek ve bunun yerine Müttefik Hükümetler, tüm sadık Ruslara Bolşeviklere karşı ellerinden gelen en yüksek çabayı göstermeleri için birleşik bir çağrıda bulunacaklardır;

(b) Bu ülkeden (İngiltere'den) hiçbir asker zorunlu olarak Rusya'ya savaşmak üzere gönderilmeyecektir."

Bu iki varsayıma bağlı olarak Murmansk ve Archangelsk tahliye edilmeli mi, Sibirya'ya ilişkin politikamız ne gibi çeşitli sorular hazırlayarak Genelkurmay

⁴⁵⁸ FRUS, Peace Conference, vol.4, ss.13-14.

⁴⁵⁹ FRUS, Peace Conference, vol.4, ss.15.

⁴⁶⁰ Köse, a.g.m., s.137.

Başkanlığı'ndan cevap alınmasını istemişti.⁴⁶¹ Buna rağmen bir araya gelmeyi kabul etikleri takdirde Rusya'daki tüm taraflara destek verileceği, ancak uzlaşmayı reddetmeleri durumunda zorla müdahale edilerek demokratik bir yönetim kurulacağı mesajının verilmesini de ileri sürmüştür.⁴⁶²

Prinkipo önerisini izleyen günlerde ilginç bir olay meydana geldi. 19 Şubat'ta Clemenceau, House ve Balfour ile buluşmak üzere Rue Franklin'deki evinden çıktığında, iş tulumlu bir adam arabasına ateş ederek onu öldürmeye çalıştı.⁴⁶³ Lloyd George'un Londra'dan Kerr'e çektiği telgrafta suikast girişiminin değerlendirilmesi görülmektedir. Saldırıyı gerçekleştirme planı Bolşeviklerin işi ise, bunun onların aleyhine sonuçlandığını ifade etmiştir. Çünkü böyle bir eylem Fransız kamuoyunu kızdıracak ve Bolşeviklerle diplomatik ilişki kurmayı imkânsız hale getirecekti. Bu durumda Prinkipo önerisinin geçersiz hâle geleceğini de iletmiştir. Bundan mesajın içeriğinde önemli bir değişiklik söz konusudur. Lloyd George, Rusya ile ilgili 'Rusya kendi kendini kurtarmalıdır.' politikasını savunduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir.⁴⁶⁴

Japonya'nın Prinkipo Konferansı sürecindeki faaliyetleri de dikkat çekicidir. Japon Genelkurmayı Rus subayları arasında 'Müttefikler Rusya'yı terk etti' şeklinde bir söylem yaymıştır. Japonlar, Ruslarla doğrudan bir anlaşma yapılması çağrısında bulunarak, bu anlaşma vasıtasıyla Bolşeviklerin tamamen ezileceğini ve monarşinin yeniden kurulmasını garanti ettiklerini ileri sürmüştür.⁴⁶⁵ Rusya'daki savaşın unsurların temsil edilmesi meselesi görüşülüyorken Churchill de Bolşeviklere karşı bir haçlı seferi hazırlamaya yönelik politika sürdürmüştür. Rusya konusunda Müttefikler arasında bir konsey kurulmasını önerdi. Bu konsey, Prinkipo ultimatının süresi dolmadan önce, ret yenmesi halinde Bolşeviklere karşı alınabilecek önlemleri araştıracaktı. Aynı zamanda bu konuda kamuoyuna açıklama yapılmasını da istemekteydi. Lloyd George ise Churchill'in önerilerinin insan ve para açısından maliyetli olduğundan, imkânsız

⁴⁶¹ CAB 24/75/8/ G.T. 6808, Policy in Russia, 14th February 1919, s.28.

⁴⁶² CAB 23/42/20/I.W.C. 48, s.92.

⁴⁶³ MacMillan, **a.g.e.**, s.153.

⁴⁶⁴ David Lloyd George, **Memoirs of the Peace Conference**, vol.1, USA, Yale University Press, 1939, s.246.

⁴⁶⁵ CAB 24/75/51/G.T. 6851, Japanese Activity in Siberia, and Recognition of the Omsk Government, 18 February 1919, s.225-226.

bulmuştur.⁴⁶⁶ Şubat-Mart aylarında süren hararetli tartışmalarda, Başbakan Wilson, Rusya'ya yönelik her türlü askerî müdahaleye karşı duruş sürdürmeyi devam ettirdi.⁴⁶⁷

2.3.4. Bullitt Misyonu

Prinkipo konferansı başarısız olunca Wilson'ın yöntemi, İngiliz delegasyonu dışında herkesten gizli tutulması kaydıyla, siyasi ve ekonomik koşulları incelemek üzere Sovyet Hükümetine özel bir temsilci göndermek oldu. Bu, daha öncesinde Lincoln Steffens tarafından Albay House'e önerilmişti.⁴⁶⁸ Dışişleri Bakanı Lansing 18 Şubat'ta, Paris'teki Amerikan delegasyonunun ataşesi olan William Christian Bullitt'e, bu doğrultuda emir verdi.⁴⁶⁹ Asıl amacı ise, Rus İç Savaşı'nı ve Müttefiklerin Rusya'ya uyguladığı ablukayı sona erdirerek, Rusya'daki Müttefik birliklerin geri çekilmesini sağlayacak bir anlaşma ortaya koyabilmektir.⁴⁷⁰ İngiliz ve Amerikan heyetleri Müttefikler tarafından Sovyetlere yeniden bir teklif sunulacaksa, bunun önceden kabul edileceğinden emin olunması gerektiğini düşünüyordu. Bullitt, amacının buna yönelik bir çalışma olduğunu dile getirmiştir. Yani, daha önceki Prinkipo girişiminde yaşanan başarısızlığın tekrarlanmasının önüne geçilmeye çalışılacaktı.⁴⁷¹ 20 Şubat'ta Lloyd George'un telefon görüşmesinden sonra en kısa sürede yola çıkması yönünde talimat verildi ve iki gün sonra Bullitt yola çıktı.⁴⁷² Amerikan misyonu 9 Mart'ta sınır geçerek Petrograd'a ulaştı. Çiçerin ve Litvinov ile görüşmelerinin Bullitt, Sovyet Hükümeti'nin düşmanlıklara son vermek ve barış konferansına ılımlı olduklarını aktardı. Görüşmelerdeki bir önemli detay ise Bolşevik karşıtı güçlere destek sağlanması gerekçesiyle, Fransız Hükümeti'ne güven duyulmadığıydı.

Müttefik ve İlgili Hükümetler, eski Rus İmparatorluğu ile Finlandiya topraklarında bulunan tüm cephelerdeki düşmanlıkların, bu teklifin sunulmasından en az bir hafta sonra belirlenecek bir tarihte sona ermesini önermektedir. Ateşkesin

⁴⁶⁶ Thompson, **a.g.e.**, s.138; **The Papers of Woodrow Wilson**, vol. 55, s.203.

⁴⁶⁷ **"The Papers of Woodrow Wilson"**, vol. 55, s.vii.

⁴⁶⁸ Kennan, **a.g.m.**, s.23.

⁴⁶⁹ Schuman, **a.g.e.**, s.130-131. Emir için bkz. Bullitt, **a.g.e.**, s.5.

⁴⁷⁰ <https://history.state.gov/milestones/1914-1920/bullitt-mission>. "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 13/06/2024.

⁴⁷¹ Bullitt, **a.g.e.**, s.38.

⁴⁷² Thompson, **a.g.e.**, s.148. İngilizlerin bundan haberi olmadığı şeklinde görüş olsa da Bullitt Bay Kerr'e seyahat hakkında bilgi verilmesinin emredildiğini aktarmaktadır. Ayrıca Balfour ve Lloyd George'dan Rusya ile olası bir barış hakkında genel görüşlerini bildirmelerini istemiştir. Bkz. bkz. Bullitt, **a.g.e.**, ss.36-38. Buna rağmen Lloyd George, konferanstaki anılarını aktardığı "Memoirs of the Peace Conference" adlı kitabında Bullitt'ten söz etmemiştir.

ardından, barış konferansının tarafsız bir ülkede düzenlenmesi önerilmiş; ayrıca konferansın, ateşkesin yürürlüğe girmesinden itibaren en geç bir hafta içinde başlatılmasının tercih edildiği ifade edilmiştir.

Ayrıca Bullitt'in aktardığına göre Sovyet Hükümeti'nin belirlediği ve revize edilmeyecek şu maddeler çerçevesinde konferans yürütülecektir:

"1- Eski Rus İmparatorluğu ve Finlandiya topraklarında kurulmuş olan tüm fiili hükümetler, ateşkesin yürürlüğe girdiği anda işgal ettikleri toprakların tam kontrolünü elinde tutmaya devam edeceklerdir; ancak konferansın toprakların devri konusunda anlaşmaya varması halinde bu durum geçerli olmayacaktır. Bu fiili hükümetlerin kontrolündeki topraklarda yaşayan halklar, kendi hükümetlerini değiştirmeye karar verene kadar bu durum devam edecektir. Rus Sovyet Hükümeti, eski Rus İmparatorluğu topraklarında kurulmuş diğer Sovyet Hükümetleri [ve diğer tüm hükümetler], Müttefik ve Bağlı Hükümetler ve Sovyet Hükümetlerine karşı faaliyet gösteren diğer hükümetler, Finlandiya, Polonya, Galıçya, Romanya, Ermenistan, Azerbaycan ve Afganistan dahil olmak üzere Sovyet hükümetlerine karşı faaliyet gösteren diğer hükümetler, eski Rus İmparatorluğu topraklarında kurulmuş olan mevcut fiili hükümetleri ve bu anlaşmayı imzalayan diğer hükümetleri zorla devirmeye çalışmayacaklarını kabul ederler.

2- Ekonomik abluka kaldırılacak ve Sovyet Rusya ile Müttefik ve Bağlı ülkeler arasındaki ticari ilişkiler, Müttefik ve Bağlı ülkelere gelen tedariklerin tüm Rus halkı sınıflarına eşit koşullarda sunulmasını sağlayacak şartlar altında yeniden kurulacaktır.

3- Sovyet Rusya Hükümeti, eski Rus İmparatorluğu ve Finlandiya'ya ait olan ve kendi toprakları ile deniz arasında yolcu ve mal taşınması için gerekli olan tüm demiryollarında engelsiz geçiş ve tüm limanları kullanma hakkına sahip olacaktır; bu hükmün uygulanmasına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler konferansta kararlaştırılacaktır.

4- Rusya Sovyet Cumhuriyetleri vatandaşları, Müttefik ve Bağlı Ülkelere ve eski Rus İmparatorluğu ve Finlandiya topraklarında kurulmuş tüm ülkelere serbestçe giriş hakkı; ayrıca, bu ülkelerin iç politikasına müdahale etmemeleri koşuluyla, ikamet ve dolaşım hakkı ve tam güvenlik hakkına sahiptir.

Müttefik ve Bağlı ülkelerin ve yukarıda adı geçen diğer ülkelerin vatandaşları, Rusya Sovyet Cumhuriyetlerine serbestçe giriş hakkı; ayrıca, Sovyet Cumhuriyetlerinin

iç politikasına müdahale etmemeleri koşuluyla, ikamet ve dolaşım hakkı ve tam güvenlik hakkına sahiptir.

Müttefik ve Bağlı Hükümetler ile eski Rus İmparatorluğu ve Finlandiya topraklarında kurulmuş diğer hükümetler, çeşitli Rus Sovyet cumhuriyetlerine tam özgürlük ve dokunulmazlığa sahip resmi temsilciler gönderme hakkına sahip olacaklardır. Rusya Sovyet Hükümetleri, tüm Müttefik ve Bağlı ülkelere ve eski Rus İmparatorluğu ve Finlandiya topraklarında kurulmuş Sovyet olmayan ülkelere tam özgürlük ve dokunulmazlığa sahip resmi temsilciler gönderme hakkına sahip olacaklardır.

5. Sovyet hükümetleri ve eski Rus İmparatorluğu ve Finlandiya topraklarında kurulan diğer hükümetler, tüm siyasi muhaliflere, suçlulara ve tutuklulara genel af çıkaracaktır. Müttefik ve Bağlı Hükümetler, tüm Rus siyasi muhaliflere, suçlulara ve tutuklulara genel af çıkaracak ve Sovyet Rusya'ya yardım ettikleri için yargılanan veya yargılanabilecek kendi vatandaşlarına yardım edecektir. Sovyet Hükümetlerine karşı savaşan veya başka şekilde yardım eden tüm Ruslar ve eski Rus İmparatorluğu ve Finlandiya topraklarında kurulan diğer hükümetlere karşı çıkanlar bu af kapsamına alınmalıdır.

Rusya'da tutuklu bulunan Rus olmayan güçlerin tüm savaş esirlerine ve aynı şekilde şu anda Rusya'da bulunan bu güçlerin tüm vatandaşlarına, geri dönüş için tüm imkanlar sağlanacaktır. Hangi yabancı ülkede olurlarsa olsunlar, Rus savaş esirlerine, aynı şekilde yurtdışında bulunan tüm Rus [vatandaşlarına, Rus askerleri ve subayları dahil] ve tüm yabancı ordularda görev yapanlara, geri dönüş için tüm imkanlar sağlanacaktır.

6- Bu anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra, Müttefik ve Bağlı Hükümetlerin ve diğer Rus olmayan hükümetlerin tüm birlikleri Rusya'dan çekilecek ve eski Rus İmparatorluğu topraklarında kurulan anti-Sovyet hükümetlere askeri yardım kesilecektir.

Sovyet hükümetleri ve eski Rus İmparatorluğu ve Finlandiya topraklarında kurulan anti-Sovyet hükümetler, bu anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra ordularını eşzamanlı olarak ve aynı oranda barış durumuna indirmeye

başlayacaklardır. Konferans, bu eşzamanlı terhis işlemini denetlemek ve kontrol etmek için en etkili ve adil yöntemi belirleyecek, ayrıca birliklerin geri çekilmesini ve anti-Sovyet hükümetlere verilen askeri yardımın kesilmesini de kararlaştıracaktır.

7- Müttefik ve Bağlı Hükümetler, Sovyet Hükümeti'nin [Rusya] 4 Şubat 1940 tarihli notunda dış borçları ile ilgili olarak yaptığı açıklamayı dikkate alarak, bu anlaşmanın ayrılmaz bir parçası olarak, Sovyet Hükümetleri ve eski Rus İmparatorluğu ve Finlandiya topraklarında kurulan diğer hükümetlerin, bu anlaşmaya taraf olan yabancı devletlere ve bu devletlerin vatandaşlarına karşı eski Rus İmparatorluğu'nun mali yükümlülüklerini kabul etmelerini önermektedir. Bu borçların ödenmesine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler, Rusya'nın mevcut mali durumu dikkate alınarak konferansta kararlaştırılacaktır. Çekoslovaklar tarafından Kazan'da ele geçirilen veya Müttefikler tarafından Almanya'dan alınan Rus altını, Rusya Sovyet Cumhuriyetlerinin borçlarının [bir kısmının] kısmi ödemesi olarak kabul edilecektir.

Rusya Sovyet Hükümeti, bu teklifin 10 Nisan 1919 tarihinden önce yapılması şartıyla, yukarıdaki teklifi kabul etmeyi taahhüt eder." ⁴⁷³

Müttefikler tarafından bu şartların revize edilmesi durumu, Sovyet Hükümeti'ne şartları kabul etmemek yönünden bir bahane tanıyacaktı. Şartların kabul edilmesi Müttefiklerin destek verdiği grup için genel af vaat ediyordu. Bullitt'in bu şartlarla Paris'e döndüğü zamanlarda Almanya'ya ile nasıl barış yapılacağı sorunu tartışılmaktaydı. Wilson baş ağrısı bahanesi ile Bullitt ile görüşmeyi reddetti ve bu konuyla Albay House ilgilendi. Wilson ve Lloyd George'un bu önerilere karşı tutumu net bir şekilde anlaşılmamaktadır.⁴⁷⁴ Bullitt planı gizli tutulmaya çalışılsa da, New York Times, 3 Nisan 1919 tarihli sayısında Konsey'in Bolşeviklerle bir anlaşma yaptığını düşündüğünü aktarmıştır.⁴⁷⁵

Paris'te gayriresmî çevrelerde bu meseleye dair tartışmalar sürerken Bullitt'in Sovyetlere barış konusundaki hevesi ve değerlendirmeleri bazı tutanaklara da yansımıştır:

⁴⁷³ Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919, Russia, USA Government Printing Office Washington 1937, ss.76-81. (Bundan sonra dipnotta bu şekilde anılacaktır: FRUS, Russia-1919 olarak anılacaktır.)

⁴⁷⁴ Kennan, a.g.m., s.25.

⁴⁷⁵ "A History of the Peace Conference of Paris", s. 15.

*"Bullitt, Rusya konusuna oldukça meraklı ve gazeteci gözüyle olaylara baktığı için, bize canlı bir tablo çizdi. Eğer Bolşevizm, Bullitt'in emin olduğu gibi, uzlaşmaya razı olursa, durum insanların anlattığı kadar umutsuz olmayabilir."*⁴⁷⁶

Tutanak bizzat Paris'teki Amerikan heyeti içindeki James Shotwell tarafından 29 Mart 1919'da kayıt altına alınmıştır. Bullitt, eşi ile Profesör Rappard, Shotwell ve Lawrence'ın bulunduğu akşam yemeğinde fikirlerini beyan etmişti. Bu tutanak, yalnızca Bullitt'in kişisel kanaatini değil, aynı zamanda Amerikan heyeti içindeki unsurların diplomatik yollarla çözüm arayışına yöneldiğinin göstergesidir.

Buna rağmen 2 Nisan günü, İngiliz Parlamentosu'nda Bullitt'in Sovyetlerle temas kurduğu haberleri sorgulanmaya başladı. 3 Nisan'da bu sorgulama sürer. Hükümet sözcüsü, Avam Kamarası'na "Müttefik hükümetlerinin Rusya'daki mevcut yöneticilerle (Bolşeviklerle) anlaşma için herhangi bir teklif almadığını" söyler. 11 Eylül 1919'da ise Senato Dış İşler Komitesi'ne, Prinkipo önerisinin gizli geçmişi ve Bolşeviklerle barış konusundaki teklifler hakkında bilgi vermek durumunda kaldı.⁴⁷⁷

Bullitt'in Lenin ile temas kurmak üzere Paris'ten ayrıldığı ve Sovyet teklifiyle döndüğü dönem, Konferansın en ciddi krizine denk gelmişti. Ray Stannard Baker'ın "karanlık dönem" (The Dark Period) olarak nitelendirdiği bu süreçte, Fransa'nın Almanya'ya karşı güvenlik garantileri isteyen Clemenceau ile gerilim artmıştı. Bu gerginlik, Konferansın neredeyse dağılma tehlikesi yaşadığı bir krize dönüştü.⁴⁷⁸ Lloyd George, bu aşamada Wilson ve Albay House'a, kamuoyu baskısı yüzünden Bullitt'in Lenin'den getirdiği tekliflerin dikkate alınamayacağını açıkça belirtmek durumunda kalmıştır. Kennan'a göre Zaten Wilson'un hastalığı, bu tekliflerin en üst düzeyde tartışılmasını fiilen imkânsız kılmıştır.⁴⁷⁹

2.3.5. Hoover-Nansen Planı

Daha önceki bölümlerde görüldüğü üzere Rusya'ya yardım meselesi özellikle Amerikan yetkililer tarafından sürekli dile getirilen bir şeydi. Özellikle Brest-Litovsk arefesinde bununla ilgili Sovyet yetkilileri ile çalışmalar sürdürülmüştü. Yine Paris

⁴⁷⁶ Shotwell, a.g.e., s.234.

⁴⁷⁷"A History of the Peace Conference of Paris", s. 729.

⁴⁷⁸ Thompson, a.g.e., s.223-224.

⁴⁷⁹ Kennan, a.g.m., s.32.

Barış Konferansı sürerken Herbert Hoover⁴⁸⁰, Rusya'daki insani krize müdahale edilmesini önerdi. İç savaş yüzünden ekonomi kötü durumdaydı; üretim durmuş, ulaşım sistemi çökmüştü. Üstelik sanayi nüfusu işi bırakmış, yaşam maliyeti artmış durumdaydı. Litvinov'a göre savaş öncesine göre, ihtiyaç malzemelerinin çoğu 400-600 hatta 1000 kat daha pahalıydı. Kentler gıda yönünden çökmüş durumda idi, köylülerse sınırlı da olsa gıda üretebiliyordu. Ancak bu da iklim koşulları izin verdiği sürece gerçekleşiyordu. Rusya'nın genelinde köylüler yakıt, ışık, giysi gibi temel ihtiyaçlardan yoksun kalmıştı. Köylülerden tahıl ancak makineli tüfek zoru ile alınabiliyordu. Çünkü köylüler değersiz kâğıt paralar karşılığında ürünlerini vermemektedir, şehirlilerin ise takas edecek değerli ürünleri bulunmamaktaydı.⁴⁸¹ Milner'ın Petragrad'daki Pamuk, İplik ve Dokuma Fabrikaları müdüründen gelen mektubu ilettiğinde de Rusya'nı durumu ve Bolşevik ordusu hakkında hemen hemen aynı bilgileri verdi. Müttefiklerin dikkate alması gereken nokta ise gıda temininde Kızıl Ordu mensuplarını öncelikli olması idi. Günde 2 pound ekmek, şeker, çay üniforma ve ayda 400 ruble maaş vaadi, özellikle işsiz kalan fabrika mensuplarına cazip gelmekteydi.⁴⁸² Bu durum hem Kızıl Ordu'nun nüfus kazanmasına neden oluyor hem de Rusya'da geri kalan insanların gıda teminini zorlaştırıyordu.

Bu şartlarda yardımın sağlanması Rusya'yı rahatlatılabildi.⁴⁸³ Ancak ABD Başkanı Wilson, bu sırada Bullitt'i göz ardı etmekte ve Almanya ile ilgili meselelerle meşguldü. Tıpkı Bullitt Misyonu gibi bu konuyla da Albay House ilgilendi. Bu arada Hoover, onay beklemeden Norveçli kâşif ve insani yardım elçisi Fridtjof Nansen'i Paris'e çağırarak, Rusya'ya yardım götürecek yeni bir komisyonun başkanlığını üstlenmesini istedi. Bu meseleyi 3 Nisan 1919'da yazmış olduğu mektup vasıtasıyla Konsey'e sunmuştur.⁴⁸⁴

Nansen'in Wilson'a yazdığı üzere plan şu şekildeydi:

"Rusya'ya gıda ve tıbbi malzeme temini için tamamen insani amaçlı bir komisyon kurulması mümkün görünmektedir. Gıda ve tıbbi malzemelerin maliyeti büyük

⁴⁸⁰ ABD'nin savaş sonrası yardım ve gıda politikalarından sorumlu kişi.

⁴⁸¹ CAB 24/83859/ G.T. 7659, The Situation in Russia, 9 July 1919, s.230.

⁴⁸² 24/73/24, G.T. 6624, The Situation in Russia, 8 January 1919, s.103.

⁴⁸³ 1919 başlarında Almanya için de yardım konusu gündemdeydi. Bkz.CAB 24/79/68/ G.T. 6967, Relief Supplies for Germany, February 1919.

⁴⁸⁴ Kennan, a.g.m., s.30-31.

*ölçüde Rusya tarafından karşılanabilir, dağıtımın adil bir şekilde yapılması bu komisyon tarafından garanti altına alınabilir ve komisyonun üyeleri Norveç, İsveç ve muhtemelen Hollanda, Danimarka ve İsviçre vatandaşlarından oluşabilir. Rusya'daki mevcut yetkililerin, tamamen insani amaçlarla hayat kurtarmaya adanmış, tamamen apolitik bir komisyonun müdahalesini reddetmesi olası görünmüyor. Belçika Yardım Komisyonu'nun izinden gidilerek bu şekilde organize edilirse, müttefikler ile Rusya'daki mevcut yetkililer arasında siyasi tanıma veya müzakereler konusunda herhangi bir sorun çıkmayacaktır."*⁴⁸⁵

James Shotwell'in tutanağına göre Konferans, 16 Nisan'da Rusya'da iç savaşın sonlanması şartıyla Rusya'ya Nansen Komisyonu'nun yardım göndermesini kabul etti.⁴⁸⁶ House'a göre önerinin çekici yanları vardı. Bu plan Bolşeviklerin tanınmasını ya da onlarla doğrudan anlaşma yapılmasını gerektirmiyordu.⁴⁸⁷ Kiskckine de Müttefiklerle doğrudan siyasi görüşmeler yerine, yardım komisyonları göndererek sahada kontrolün ele alınabileceğini düşünmekteydi.⁴⁸⁸

Bir sonraki gün Nansen, Lenin'e herhangi bir devletle doğrudan ilişkisi olmayan tarafsız bir kuruluşun, hiçbir ücret talep etmeksizin yardım faaliyetlerini yürüteceğini mektup vasıtasıyla bildirmiştir. Ancak bu sürecin mali yükünün Sovyet Hükümeti tarafından karşılanmasının beklendiği ifade etmiş ve sözlerini inan bana cümlesi ile sonlandırmıştır. Ancak mektubun iletilmesinde büyük zorluklar yaşanmıştır.⁴⁸⁹

20 Nisan öğleninden itibaren, Müttefik ve İlgili Hükümetler ile eski Rus İmparatorluğu topraklarında siyasi yetki kullanan tüm hükümetler (Finlandiya, Polonya, Galiçya, Romanya, Ermenistan, Azerbaycan, Afganistan dahil) arasında tüm cephelerde düşmanlıkların sona erdirilmesi konusunda anlaşmaya varıldı. İlgili bölgelere asker veya savaş malzemesi gönderilmesi, ateşkes süresince yeni çatışmaların yaşanmayacağı koşuluna bağlandı. Ayrıca ateşkesi kabul eden taraflar, en fazla üç temsilci ve teknik

⁴⁸⁵ FRUS, Russia-1919, s.103-104.

⁴⁸⁶ Shotwell, a.g.e., s.419.

⁴⁸⁷ Thompson, a.g.e., s.249.

⁴⁸⁸ CAB 24/79/13/G.T. 7213, Russia in view of Peace: A Conspectus with Conclusions, 1 May 1919, s.34.

⁴⁸⁹ Fridtjof Nansen, "Russia Amp Peace", London, George Allen&Unwin Ltd., 1923, s.26.

uzmanlarıyla birlikte 25 Nisan'da Hristiyanya'da (Oslo) Rusya'nın barışı ve insani ihtiyaçları konusunda düzenlenecek konferansa katılmaya davet edilmişti.⁴⁹⁰

Yüksek Konsey'in belirlediği şartlar dahilinde Rusya'daki savaşın sona ermesi yönündeki çağrı anti-Bolşevikleri için muhalefet kaynağı olmuştur. Çünkü bu sıra Doğu Rusya'da bulunan Kolçak'ın ordusunun Moskova'ya girerek Bolşevizm tehdidinin ortadan kaldırılacağı yönündeki politikanın sekteye uğrayacağını düşünmekteydiler. Rus Siyasi Konferansı resmi bir protesto dahi düzenlemişlerdir.⁴⁹¹ Beyaz Ruslar, Bolşeviklerle temasa tamamen karşıydılar. Zamanla Fransızların baskısı ve yönlendirmesiyle hoşnutsuzluk giderek arttı.⁴⁹²

Halbuki açık bir şekilde Rusya'nın yardıma ihtiyacı vardı. Bunu Churchill'in sunduğu raporda Litvinov da belirtmiş; siyasi, ekonomik ve mali durumun dışarıdan yardım olmadan düzelmeyeceğini savunmuştur. Nansen'in yardım sürecinde, yardım arayanlar arasında iki seçenek doğmuştur. Biri Almanlardan yardım bekleyenler, diğeri ise Müttefiklerde yardım isteyenlerdi. Litvinov'a göre ilk seçenek tekrardan savaşa yol açabilirdi, ikincisi ise dünya barışının temeli olacak gibi duruyordu; zaten Rusya Almanların elinde bir savaş aracı durumuna düşmek istemiyordu.⁴⁹³

Gerçekçi olmaktan uzak yönleri olmasına rağmen, başarısız olan bu plan, Bolşeviklerle Batı arasında düşmanlığı azaltacak olası bir adım olabilirdi. Kolçak'ın başarılarının Paris'e ulaşmasıyla plan tamamen rafa kaldırıldı.⁴⁹⁴ Konferans politikası tekrar sert bir şekilde anti-Bolşeviklerden medet ummaya döndü. Onlardan gelecek zaferler beklenmeye başladı.

2.3.6. Kolçak'ın Tanınması Meselesi

Kasım 1918'de Amiral Kolçak Omsk Hükümeti'ni kurduğunda, Wilson herhangi bir destek sağlanmasını desteklemiyordu. 1919 yılında İngiltere Kolçak davasına sempati duymaya başladı. Fransa Hükümeti ise, Güney Rusya'daki General Dekin ile Kolçak arasında bir birleşmeyi umut ettiğini Kolçak'a bildirmekteydi.⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ FRUS, Russia-1919, s.105.

⁴⁹¹ Nansen, a.g.e., s.26.

⁴⁹² Thompson, a.g.e., s. 262.

⁴⁹³ CAB 24/83859/ G.T. 7659, The Situation in Russia, 9 July 1919, s.230.

⁴⁹⁴ Thompson, a.g.e., s.267.

⁴⁹⁵ FRUS, Russia-1919, s.327-328; Unterberger, America's Siberian Expedition, s.149.

Lasning, Amiral Kolçak'ın hükümetini şu aşamada tanımayı veya kapsamlı bir askerî girişimde bulunmayı uygun bulmuyordu. Müttefikler, Sibirya'nın iç işlerine doğrudan karışmaksızın mevcut yönetime yardım ederek, tüm Rusya'yı temsil edecek bir merkezi hükümet kurulana kadar Kolçak'a geçici destek sağlamayı öneriyordu.⁴⁹⁶

Japonya ise resmi olarak Kolçak'a destek veriyor gibi görünse de gayriresmî olarak onu devirmek için planlar yapan muhaliflerini (Semenov gibi) desteklemekteydi. Kolçak'a verilen destek demiryollarının ve telgraflarının kontrolünün Japonya'ya verilmesi koşuluna bağlanıyordu. Ayrıca, Rus subayları Kolçak'a karşı kışkırtıyordu.⁴⁹⁷

Vladivostok'taki İngiliz Yüksek Komiseri tarafından yapılan değerlendirme de Kolçak liderliğindeki Omsk Hükümeti'nin, Sibirya Geçici Hükümeti olarak tanınması önemliydi. Gerekçe olarak bu türden bir tanınmanın, Kolçak'ı Müttefikler nezdindeki konumunu güçlendireceği ihtimalini sunmaktaydı. Ayrıca Japonya, Sibirya'da kendi nüfuz alanlarını genişletmek amacıyla alternatif siyasi oluşumları destekliyordu. Tanınma gerçekleşirse bu durumun önüne geçilebilirdi.⁴⁹⁸

Kolçak'ın Bolşeviklere karşı savaştan güçlü bir figür olarak benimsenmesine rağmen, onun ilerideki tutumu, yönetim biçimi kuşku ile karşılanmıştır. İngiliz Hükümeti tanımaya istekli olsa da Savaş Bakanı, bu gerçekleşmeden önce toprak meselesi gibi konularda demokratik bir politika izlenileceğine dair beyanat alınması önerisinde bulunuldu. Buradaki tereddüt İngiliz kamuoyunun Çarlık rejiminin yeniden kurulmayacağına ikna edilmesi gerektiği idi.⁴⁹⁹ İngiliz belgelerinde yer alan bir değerlendirmeye göre, Kolçak kişisel olarak monarşist sayılmayacak ve yalnızca sınırlı ölçüde gerici görüşler taşıyan bir lider olarak tanımlansa da etrafındaki subay kadrosunun belirgin şekilde gerici eğilimler taşıdığı vurgulanmıştır. Söz konusu belgede, bu çevrenin ilerleyen süreçte Bolşeviklere karşı belirli bir başarı elde edilmesi durumunda Kolçak'ı "rahatsız edici" bir figür olarak görmeleri hâlinde, onu bertaraf edecekleri riski üzerine durulmuştur. Bu, yalnızca Kolçak adına değil, Müttefiklerin

⁴⁹⁶ **FRUS, Russia-1919**, s.323.

⁴⁹⁷ CAB 24/75/51/G.T. 6851, Japanese Activity in Siberia, and Recognition of the Omsk Government, 18 February 1919, s.222.

⁴⁹⁸ CAB 24/79/13/G.T. 7213, Russia in view of Peace: A Conspectus with Conclusions, 1 May 1919, s.36.

⁴⁹⁹ CAB 23/10/8/ W.C. 560, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Tuesday, April 29, 1919, at 12 noon., s.19.

onun liderliğini desteklemesinin uzun vadeli riskleri açısından da kaygı verici bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Japonya ile İtilaf Devletleri arasında denge kurma çabası, onun Rusya'nın çıkarlarını gözetmeye çalıştığını göstermektedir. Ancak bu durum Kolçak'a verilecek desteğin Batılı müttefikler için istenmeyen sonuçlara yol açabileceği yönünde kuşku doğurmuştur. Bu nedenle Londra ve Paris'te, Omsk Hükümeti'ni fiilen tanımaya yönelik adımlar sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. Aynı belgede Kolçak yönetiminin, yalnızca kendi bölgesinde değil, Baltık'tan Kafkasya'ya kadar uzanan geniş bir bölgede etkin olmayı hedeflediği görülmüyordu. Örneğin, Estonya'da General Yudenich'in, Letonya'da Prens Lieven'in, Kafkasya'da ise Denikin'in Kolçak'ın otoritesini kabul ettikleri fakat kendi bölgesel çıkarlarını gözetmeye devam ettikleri biliniyordu. Bu güçlerin birbirinden bağımsız hareket etmeleri, Kolçak'ın otoritesinin sorgulanmasına sebebiyet vermekteydi. Fransa, Bolşeviklere karşı mücadeleyi desteklemek ve Rusya'nın eski sınırları içinde birleşik bir devletin yeniden kurulmasını sağlamak isterken; İngiltere, sınır bölgelerindeki etnik gruplara özerklik ya da bağımsızlık tanınması fikrine daha yatkındı. Bu nedenle, Kolçak'a verilecek desteğin kapsamı ve koşulları net olarak tanımlanması gerekli görülmüyordu. Ayrıca Kolçak'ın konumu her geçen gün zayıflıyordu. Eğer başarısız olursa, Bolşevik karşıtı grupların çaresizlik içinde Japonya'ya yönelmesi olası görülmekteydi. Bu ihtimal, Müttefiklerin kararını daha da zorlaştıran bir unsur hâline geldi.⁵⁰⁰

Albay House'a gelen bir mektup da Kolçak'ın tanınmasına yönelik tereddütleri ortaya koymaktadır:

"Kolçak'a resmî bir tanınmanın verilmemesini umuyorum. Kendisinin şahsi önemi çok az. Etrafı, yönetim anlayışı eski ayrıcalıkları yeniden ele geçirmek olan gerici unsurlarla çevrili ve bu kişilere bağımlı. Ordusu, Çarlık dönemine ait disiplin çizgileri üzerinden organize ediliyor. Bazı birlikler, subayların zulmüne karşı çoktan isyan etmiş durumda. Onun, bizim zayıflatmamıza yardım ettiğimiz Bolşeviklere karşı giriştiği intikam hareketleri, Moskova'daki Bolşevik terörü kadar kanlı. Samimi birer özgürleşme girişimi olan Sibirya Hükûmeti ile Direktörlük desteklenmeden çökmesine

⁵⁰⁰ CAB 24/75/51/G.T. 6851, Japanese Activity in Siberia, and Recognition of the Omsk Government, 18 February 1919, ss. 227-229.

*izin verildikten sonra, Kolçak'ın gerici deneyimine Müttefik desteği verilmesi üzücü bir durumdur."*⁵⁰¹

Mayıs ayında İngiltere tarafından siyasi tanınma göstergesi olmasa da ekonomik destek verildiğine dair belge de söz konusudur. 9 milyon sterlinlik kredi için yapılan görüşmeler yapılmıştır.⁵⁰² Bu durum açık bir tanınmadan kaçınıldığının göstergesidir ama aynı zamanda Japonya'ya yönelmesini engelleme çabasıdır.

12 Haziran 1919'da Amiral Kolçak'a nitelikli bir maddi yardım sağlanması için konsey toplandı.⁵⁰³ Saat 16:00'da Paris'teki Place des Etats-Unis'deki Başkan Wilson'ın evinde yapılan görüşme sonucu, Müttefik ve Ortak Devletler ile Amiral Kolçak arasında gönderilen tüm telgrafların ertesi gün gazetelerde yayınlanması hususunda mutabakata varıldı. Baron Makino, Amiral Kolçak'ın tanınmasını istediğini söyledi. Bununla birlikte, bunun doğru yönde atılmış bir adım olduğunu belirtti. Bay Lloyd George, Müttefik ve İlgili Hükümetlerin Amiral Kolçak'ı henüz Rusya'nın tamamı için tanımadığını belirtti.⁵⁰⁴ Bu belirsizlik ortamında İtilaf Devletleri, Kolçak'a doğrudan siyasi tanıma yerine dolaylı destek politikası izlemeyi tercih etmiş, özellikle askeri malzeme yardımı ve lojistik destek gibi araçlarla Bolşeviklere karşı denge kurmaya çalışmışlardır. Ancak bu yaklaşımın uzun vadede sahadaki etkisi sınırlı kalmış, Kolçak rejiminin iç sorunları ve halk desteğinden yoksunluğu, Bolşevik ilerleyişi karşısında zayıf düşmesine neden olmuştur.

Amerikan yönetimi içerisinde, özellikle Paris ve Washington'daki Rus yetkililer aracılığıyla Kolçak Hükümeti'nin tanınması yönünde ciddi baskılar oluşmaya başlamıştı. ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan Robert Lansing ve diplomat William Harris gibi isimler, Bolşevizmin yayılmasını engellemenin en etkili yolu olarak Kolçak'a resmî destek verilmesini öneriyordu. Ona göre, gecikilen her gün Bolşeviklerin moralini artırmakta, Kolçak'ın ise dayanma gücünü zayıflatmaktaydı. Harris, Çek birliklerinin bu cephede yeniden görevlendirilmesini önermiş ve bunun Kolçak'ı güçlendireceğini belirtmiştir. Başkan Wilson'ın sağlık sorunları nedeniyle karar verme süreci yavaşlamış

⁵⁰¹ **FRUS, Russia-1919**, s.327.

⁵⁰² CAB 23/10/15 /W.C. 567, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Wednesday, May 14, 1919, at 12 noon. s.140.

⁵⁰³ Shotwell, **a.g.e.**, s.420.

⁵⁰⁴ **FRUS, Russia-1919**, s.377-378.

ve bu da Amerikan yönetiminin tanıma konusunda zamanında adım atamamasına yol açmıştır.⁵⁰⁵

2.4. Müttefikler Arasındaki Görüş Ayrılığı

Zorla müdahalenin yerini alabilecek herhangi bir gelişmeden sonuç çıkmadı. Prinkipo gibi alternatifler türetilirken hâlâ Müttefikler tarafından, müdahale konusunda ortak bir yargıya ulaşılamadı. Rusya'da müdahalenin sürdürülmesini savunanlar genellikle Bolşevizmi tüm dünya için bir tehdit olarak görmekteydi. Bir muhtıraya göre, Bolşevizmi bastırma görevini Müttefikler edinmezse zamanı geldiğinde Almanların bunu yapacağına inanmaktaydılar ve bu süreçte Rusya'da baskın bir etki elde edeceklerinden korkmaktaydılar. Bunun yanı sıra Müttefiklere yardım edenler Bolşeviklerin merhametine terk edilemezdi ve müdahale olmaksızın bazı birliklerin tahliye edilmesi mümkün olmayabilirdi. Sadece Archangelsk'teki birliklerin çıkarılmasında zorluk çıkacağı tahmin ediliyordu; fakat Archangelsk buzla kaplıyken bu askerlerin karadan tahliyesi istenirse, Bolşeviklerin bu konuda yardımcı olmaya fazlasıyla istekli olacakları konusunda şüphe duyulmamaktaydı.⁵⁰⁶

Müdahale sürdürülecekse belirgin bir taarruz politikası, tüm cephelerde eşgüdümlü harekât, sayısal üstünlük ya da bu sağlanamıyorsa, moral ve teçhizat üstünlüğünün sağlanması lüzum görülmüştü.⁵⁰⁷ Askerî bir değerlendirmeye göre Bolşevik karşıtları için mümkün olan her yolla desteğin amaçlanması adına, açıkça ve kesin bir dille bildiri yayınlanmalıydı. Birleşik bir eylemle, kontrollü bir şekilde plan yürütülürse, nihai başarı yalnızca zaman meselesi olacaktı.⁵⁰⁸ İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan Rex Leeper, baharda acil bir müdahalenin başarılı olacağını düşünmekteydi. Bullitt'in Rusya'ya gitmek için hazırlandığı günlerde Leeper, Petrograd'ın 50 bin kişilik oldu ile alınacağını savunmaktaydı. Kendisine gelen mektupta ise Petrograd'ı işgal etmenin, Rusya'yı işgal etmek anlamına gelmeyeceğine yönelik bir uyarı almıştır. Bunun gerekçesi, Bolşeviklerin büyük olasılıkla Moskova'ya çekileceği ve Müttefiklere karşı propaganda sürdürerek, halkı Rus milliyetçiliği ile

⁵⁰⁵ Unterberger, **America's Siberian Expedition**, s.165.

⁵⁰⁶ CAB 24/70/11/ G.T. 6311, Memorandum on our Present and Future Military Policy in Russia, 13 November, 1918, s.22.

⁵⁰⁷ CAB 24/76/42/G.T. 6941, s.200.

⁵⁰⁸ **A.g.e.**, s.203.

örgütlemeleri olasılığıydı. Müttefiklerin, eski rejimi yeniden getirmeye çalışacağı söylemi, tüm halkın ayaklanmasına yol açabilirdi.⁵⁰⁹

İngiltere'deki diplomatlar daha çok Bolşevizme yoğunlaşmış gibi bir değerlendirme yapılabilir. Ancak Paris Barış Konferansı öncesinde Müttefiklerin özellikle İngiltere'nin müdahaleye dair yaklaşımı, yalnızca Bolşevik yönetimini zayıflatma amacı taşımamaktaydı, aynı zamanda savaşın gidişatını etkilemeye dönük hedefler de içeriyordu. Paris Barış Konferansı öncesi ve gelecekteki müdahale politikası, İngiliz Hükümeti tarafından şu amaçlarla gerekçelendirilmişti:

(a) Almanya'nın Rusya ve Sibirya'dan insan gücü ve malzeme bakımından yardım almasını engellemek.

(b) Rus Cephesi'nde, diğer cephelerde kullanılabilecek düşman insan ve malzeme kaynaklarını tutmak.

(c) Savaş sonrasında Almanya'nın Rusya meseleleri üzerinde baskın bir nüfuz elde etmesini önlemek.⁵¹⁰

Buna rağmen Almanya'ya karşı alınan zaferler müdahale için ilk iki bahaneyi ortadan kaldırmış, üstelik Bolşeviklerin konumunu da güçlendirmiştir. Bir yandan, Almanya ve Avusturya'da devrim beklentileri Bolşevikleri cesaretlendirmiş, diğer yandan Almanların boşalttığı Ukrayna, Polonya ve diğer batı Rus bölgelerinde Sovyet etkisi artmıştır.⁵¹¹ Üçüncü durum hâlen geçerliliğini korumaktaydı; Henry Wilson bu durumu “savaştan sonraki savaş” olarak tanımlamıştır.⁵¹²

Aralık ayında, yani Paris Barış Konferansı başlamadan önce, İngiliz Genelkurmaylığı tarafından hazırlanan bir muhtıra Kuzey Rusya'da işgali devam edeceğine işaret ediyordu. Buna rağmen Henry Wilson, asıl hedefin barış imzalanmadan önce Rusya'daki İngiliz birliklerin mümkün olan kısa sürede çekilmesi olduğunu ifade etmişti. Ancak bu çekilme sağlanmazsa tedbirlerin alınması da önemli idi. Bunun için

⁵⁰⁹ Headlam, **a.g.e.**, s.37.

⁵¹⁰ CAB 24/70/11/ G.T. 6311, Memorandum on our Present and Future Military Policy in Russia, s.22.

⁵¹¹ CAB 24/73/62/G.T. 6662, The Internal Situation in Russia, 7 November, 1918, ss.219-220.

⁵¹² CAB 24/70/11/ G.T. 6311, s.22.

Murmansk ve Archangelsk'teki yerel kuvvetlerin Bolşeviklerle karşı bölgedeki halkı koruyacak düzeye getirilmesi gerektiğini savunmuştu.⁵¹³

Konferans öncesi Fransa ve İtalya'nın müdahale konusunda tutumlarını kayda geçiren de Albay House olmuştur. 8 Ocak'ta House, Clemenceau ve Orlando ile Rusya konusunda görüşmüştür. Sonrasında günlüğüne, ikisinin de askerî müdahalenin imkânsız olduğu konusunda kendisiyle hemfikir olduklarını not almıştır.⁵¹⁴ House, başından beri Prinkipo'ya karşı çıkmış ancak Müttefikler askerî operasyonlara girişmek zorunda kalırlarsa bunu daha güçlü savunacaklarını da dile getirmiştir. Hâlbuki Wilson'un izniyle Rusya'ya barış ihtimalini araştırmak için giden Bullitt, 30 Ocak'ta Albay House'a Archangelsk'deki Amerikan birliklerinin derhal tahliye edilmesini öneren acil bir memorandum göndermişti.⁵¹⁵ Bu koşullar altında Müttefiklerin karşı karşıya olduğu temel stratejik ikilem açık biçimde ortaya çıkmıştır. Müdahalenin yapılabilirliği noktasında Lockhart tarafından üç temel seçenek değerlendirilmiştir:

Birincisi, müdahaleden tamamen vazgeçmek, Çekoslovak Lejyonu'nun güvenli şekilde bölgeden çıkışını sağlamak ve Sovyetlerle uzlaşmaya yönelik zemin oluşturmak. Bu plan ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Planın avantajı ise, Müttefiklerin devrimi zorla bastırma suçlamasına önlem olmasıydı. Belki asker gönderilmemesi iç politikada işçi ve sosyalist çevrelerde olası huzursuzlukları giderebilir görünüyordu. Lockhart'a göre kısa vadede müdahalesizlik politikasını Bolşevizmin yayılmasını önlemekten ziyade, onu daha da radikalleştirebileceğini düşünüyordu.

İkinci seçenek, doğrudan müdahaleyi sonlandırmakla birlikte, Ufa Hükûmeti ve General Alekseyev gibi Bolşevik karşıtı güçlere dolaylı destek verilmesi, aynı zamanda Polonya, Baltık ülkeleri, Ukrayna ve Romanya gibi yeni ulusal devletlerin askerî ve mali olarak desteklenmesini sağlamak. Bu stratejinin temel amacı, Bolşevizmin Batı'ya yayılmasını engelleyecek bir ekonomik ve siyasi tampon oluşturmaktır. Ancak Lockhart, aktif askerî destek olmaksızın karşı-devrimci güçlerin Bolşeviklere karşı başarılı olamayacağına inanmakta; dolaylı müdahalenin bir yandan Müttefikleri doğrudan müdahale suçlamasından kurtaramazken, diğer yandan iç savaşı uzatmakta ve gereksiz

⁵¹³ CAB 24/71/33/G.T. 6433, Future Military Policy in North Russia, 5 December 1918, s. 107.

⁵¹⁴ Thompson, **a.g.e.**, s. 97.

⁵¹⁵ **R.A.R.**, ss.131-132.

kan dökülmesine neden olmakta olduğunu savunmaktaydı. Ayrıca tampon oluşturulamayabilirdi, çünkü Polonya, Ukrayna ve Baltık devletlerinin kendi içlerinde Bolşevik hareketlerle mücadele etmekten başka bir güçleri kalmamıştı.⁵¹⁶ Lockhart, bu devletlerin Sovyet tehdidine karşı caydırıcı olmasından çok, bizzat Bolşevikleşmelerini daha muhtemel görmüştür.

Üçüncü ve en agresif seçenek ise, mevcut kuvvetlerin takviye edilmesi, Sibirya ve Kuzey Rusya'daki cephelerin güçlendirilmesi ve aynı zamanda Karadeniz üzerinden gönderilecek bir kuvvetle General Alekseyev'e katılarak doğrudan Moskova üzerine yürünmesi. Buna göre, Sovyet rejimi yalnızca Moskova'nın düşmesiyle zayıflatılabilir; kenar bölgelerdeki sınırlı operasyonlarla nihai bir sonuç elde etmek mümkün değildir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu ile imzalanan ateşkesin ardından Karadeniz üzerinden Rusya'nın güneyine yönelik hızlı bir askerî harekât gerçekleştirme imkânı doğmuştu. Ancak bu planın uygulanabilirliği noktasında üç temel engel söz konusudur: Askerî kaynak gereksinimi, Amerika Birleşik Devletleri'nin aktif iş birliğine ikna edilmesi, müdahalenin öngörülenden daha uzun sürme ihtimali.⁵¹⁷

Lord Robert Cecil, İngiltere'nin Çeklere verdiği sözlerden ve Bolşeviklerin batıya doğru genişlemesinin tehlikesinden kaynaklı müdahaleden yanaydı. Sunduğu muhtıradan müdahaleyi iki temel gerekçeye dayandırmıştı. Düşman güçlerin (özellikle Almanya'nın) Rus topraklarından ikmal ve yardım almasını engellemek gerekmekteydi. Aynı zamanda mümkünse Doğu Cephesi'ni yeniden oluşturmak gerekmekteydi. General Tasker H. Bliss, Sibirya seferini, umutsuzluktan doğan bir gösteri olarak görmüştür. Nedeni ise müdahalenin asıl amacının Bolşevizm karşı olmak değil, Rusya'yı savaşta tutmaktır.⁵¹⁸

Savaşın seyrinde Çek Lejyonu'nun sahneye çıkmasının ardından bu hedeflere, müttefiklere dost kalan General Alekseyev ve benzeri unsurlara destek verilmesi ile ulaşılabilir görüldü. Özellikle Almanların Rusya'daki işgal bölgelerinden –Polonya da dâhil olmak üzere– çekilmeleri hâlinde, bu boşluğun bir Bolşevik isyanıyla ve ardından

⁵¹⁶ Özellikle Polonya, Almanya ve Rusya arasında tampon devlet hâline getirilmeye çalışılmıştır. Rusya Müttefiklerin istediği gibi küçük ulusların bağımsızlığını tanırsa, Polonya'nın Rusya'ya karşı bir ittifakta yer alması ihtimal dahilinde görülmemiştir. Bkz. George, **"The Truth About The Peace Treaties"**, s.34.

⁵¹⁷ CAB 24/73/62/G.T. 6662, s.220.

⁵¹⁸ Unterberger, **America's Siberian Expedition**, s.21.

gelen kaos ile dolacağı yönünde sürekli telgraflar gelmekteydi. Zira Almanya'nın hedefi, savaş sonrasında Rusya'ya komşu bölgelerde siyasi ve ekonomik bir nüfuz alanı kurmak, böylelikle Baltık üzerindeki kontrolünü pekiştirmek ve Avrupa Rusyası'nın hatta zamanla Asya Rusyası'nın ticari ve muhtemelen siyasi hâkimi olmaktır. Bu gerçekleşirse, Almanya Rusya'nın hesaplanamaz kaynakları üzerinde ciddi bir etki sahibi olabilirdi. Ancak muhtırasında Bolşevizme karşı bir tür haçlı seferine – elimizde böyle bir kuvvet olsa dahi- tamamen karşı olduğunu ilettili. Sözlerine şu şekilde devam etti: "Bu çerçevede, Murmansk ya da Archangelsk'te (tıpkı Vladivostok'ta olduğu gibi) kalıcı olarak bulunmamız gerektiğini düşünmüyorum. Ancak barış konferansına kadar Murmansk'ta kalmak ve deniz taşımacılığı nedenleriyle bu durumu sürdürmek muhtemelen kaçınılmaz olacaktır."⁵¹⁹

İngiliz Genelkurmaylığı da Lochart gibi Bolşevik tehdidine yönelik Bolşevik Rusya'nın çevresinde bir tampon bölge -Polonya, Finlandiya, Baltık Devletleri vs. destekleme- oluşturma durumunu değerlendirmiştir. Bu sayede Bolşevizmin bu ülkelere yayılması engellenebilirdi; ayrıca dış dünyadan malzeme, gıda, ticaret gibi destek almasının önü kesilebilirdi. Bolşevikleri izolasyon yoluyla zayıflatmak adına birçok insan aç kalma olasılığı, en büyük engel olarak görülmekteydi. Lochart gibi o da kuşatma politikasının sürdürülebilirliği için uzun vadede alacağını söylemiştir, bu Müttefikler için yıpratıcı bir durumdu. Lockart'ın üçüncü alternatifini de öne sürse de bunun kamuoyu desteği, insan gücü ve lojistik açısından ciddi planlama gerektiğini düşünmekteydi. Lochart'ın Polonya, Baltık ülkeleri, Ukrayna ve Romanya gibi yeni ulusal devletlerin desteklenmesi ise askerî müdahaleye başvurmadan dolaylı yollarla sağlanabilirdi. Bu strateji kapsamında, Almanya'nın tahliye etmekte olduğu Bolşeviklerin sınır devletlerine silah ve teçhizat bırakmasının zorunlu kılınması sağlanmalıydı. Neticede sınır devletleri asgari düzeyde askerî kapasiteye kavuşturulması amaçlandı.⁵²⁰

Lloyd George'un aksine müdahale yanlısı olan İngiliz Genelkurmaylığı'nın önerisi her bir Müttefikin tüm cephelerde temsil edinilmesini öngören politikadan kaçınılması, yerine sorumluluk paylaşımı yapılması yönündeydi. Amerika'nın katılımı

⁵¹⁹ CAB 24/67/50/ G.T. 6050, s.149.

⁵²⁰ CAB 24/70/11/ G.T. 6311, s.22.

ile Doğu Cephesi'nin sorumluluğu Amerikalılar ve Japonlar tarafından ortaklaşa üstlenilmelidir. Benzer şekilde, Güney Rusya cephesinin sorumluluğu İngiltere'ye bırakılabilirken, Fransa'dan Polonya, Romanya ve Ukrayna'nın sorumluluğunu üstlenmesi istenmelidir. Amerika'ya ise Finlandiya, Letonya ve Litvanya tahsis edilmelidir. Tüm bu cephelerde aktif harekât başlatıldığı takdirde, Kuzey Rusya Cephesi artık ciddi bir önem taşımaz ve bu cephe en geç 1920 kışından önce, hatta daha da erken bir tarihte tasfiye edilebilirdi.⁵²¹

Henry Wilson, geriye bir seçenek olduğunu belirterek anti-Bolşeviklere maddi destek sağlanmasını uygun bulmuştur. Her bölgede alınması önerilen önlemleri de şu şekilde sıralamıştır:

- (a) Batı Rus Cephesi- İlk öncelik Polonya için, yaklaşık 70 bin kişilik Dowbor-Musnicki'nin yeniden kurulması ve Fransa'dan 30.000 kişilik Haller Kolordusu'nun transferi sağlanmalıdır. Ukrayna'ya Karadeniz'in açılmasıyla birlikte para, malzeme ve mühimmatla desteklemek gerekmektedir. Ayrıca Romanya, Besarabya'yı işgal ederek batıda bir bariyer oluşturmmalıdır.
- (b) Kuzey Cephesi: İngiliz politikasının temel hedefi, Finler ile Karelyalılar arasında kalıcı bir uzlaşma sağlamak olmalıdır. Archangelsk bölgesi ise yaklaşan kış boyunca elde tutulmaya devam edilmelidir. Bununla birlikte, mevcut askerî taahhütlerin hiçbir şekilde genişletilmemesi ve eğer bahar aylarında İngiliz birliklerinin çekilmesi yönünde bir karar alınırsa, yerel Rus unsurların kendi savunmalarını bağımsız biçimde sürdürebilecek duruma getirilmesi yönünde azami çaba gösterilmelidir.
- (c) Doğu Cephesi: Bölgede esirler ana gücü oluşturmaktadır. Bu esirlerin mümkün olan en kısa sürede memleketlerine geri gönderilmeleri sağlanması büyük önem arz etmektedir. Çek birliklerinin, mütarekenin imzalanmasının ardından savaşa devam etmeye istekli olmayacakları, barışın sağlanmasından sonra ise bu isteksizliğin daha da artacağı öngörülmektedir. Öte yandan, Omsk merkezli yeni Rus hükümeti tarafından başlatılan seferberliğin dikkate değer bir başarı elde ettiği ifade edilmekte; bu bağlamda, Fransa ile iş birliği

⁵²¹ CAB 24/76/42/ G.T. 6941, s.214.

içinde hareket edilerek, Sibirya’da yeni Rus ordularının teşkili ve eğitimi için mümkün olan tüm maddi desteğin sağlanması gerektiği belirtilmektedir.

Omsk Hükümeti'nin tanınması meselesi, bu hükümetin Sibirya ve diğer bölgelerde askerî güç toplama kapasitesini artırmak amacıyla dikkate alınması gereken bir husus olarak değerlendirilmektedir.

- (d) Kafkasya ve Trans-Hazar Bölgesi: Bölgede Denikin ve Krasnoff liderliğinde önemli anti-Bolşevik güçler dikkat çekicidir. Karadeniz’in açılmasıyla birlikte silahların hızlı bir şekilde ulaştırılması gerekmektedir.

Karadeniz açıldıktan sonra, Hazar Denizi’ne uzanan Kuzey İran’daki iletişim hatlarını (yani lojistik yolları) korumaya devam etmeye gerek kalmayacaktı. Eğer Türkiye dostane bir tutum sergilerse, bu durum Orta Avrupa Devletlerinin doğuya doğru yayılmasını engelleyecek güçlü bir engel oluşturabilirdi.⁵²²

Churchill de görüşmelerde ortak eylem gerekliliğini kabul etmekle birlikte, Sovyetlerle sağlanacak herhangi bir uzlaşının ancak zor kullanarak kabul ettirebileceğinin ileri sürmüştür. Lord Curzon ise İngiltere üzerindeki yükü gerekçe göstererek genel olarak müdahaleye karşı bir tutum takınmıştır. Ancak Kafkasya gibi stratejik bölgelerde, müdahalenin sınırlı olarak sürdürülebileceğini de savunmuştur.⁵²³

Lloyd George, Borden’in çeşitli Rus gruplarıyla görüşme önerisini desteklemiş ve daha fazla müdahaleyi onaylamamıştır. Mevcut anti-Bolşeviklere yardım, Bolşevik saldırganlığı tehdidine önlem bahanesi ile sürdürülecekti.⁵²⁴ 16 Ocak 1919 Quai d’Orsay’daki M. Pichon’un odasındaki toplantıda Barış Konferansı’nda Rusya’nın temsili konusu kadar müdahale durumunu da değerlendirilmişti. Lloyd George’un bu toplantıdaki müdahale konusunda önermiş olduğu üç seçenek ve eleştirisi önemlidir:

İlk seçenek Alman militarizmi kadar tehlikeli olan Bolşevizme karşı asker toplama idi. Almanya’nın bile, Batı Cephesi’ndeki yoğun askerî ihtiyaçlarına rağmen, Rusya’nın yalnızca sınırlı bölgelerini kontrol altında tutmak için bir milyon asker konuşlandırmak zorunda kaldığını hatırlatarak, Batılı Müttefiklerden birinin bir milyon

⁵²² CAB 24/70/11/ G.T. 6311, s.22.

⁵²³ Thompson, **a.g.e.**, s. 94.

⁵²⁴ **A.y.**

asker göndermeye hazır olup olmadıklarını sorguladı. Bin kişinin dahi gitmeye istekli olmayacağını, sahadaki birliklerin de (özellikle Sibiry ve Kuzey Rusya'daki İtilaf kuvvetlerinin) evlerine geri dönmek istedikleri yönündeki raporları dile getirmiştir. Birlik gönderme konusunda İngiltere'nin yetersiz kalacağını ekledi.

İkinci seçenek, Bolşevik Rusya'yı kuşatma yoluyla izole etmeye dayalı "cordon sanitaire" (sağlık kordonu) politikası idi. Bu strateji, Bolşevik tehdidini yayılmadan sınırlandırmayı, abluka oluşturmayı hedeflemiştir. Lyod George, tahıl üretimi olmayan ve açlıkla boğuşan Bolşevik Rusya'yı ablukaya almayı, rejimin unsurlarından ziyade, açlık çeken sivil halkın ölümüne yol açacağından eleştiri ile karşılaşmıştır. General Knox'un raporuna atıfla, Çekoslovak Lejyonu ve Kolçak'ın birliklerinin bile yeterince güvenilir ya da etkili olmadığını, hatta bazı unsurların Bolşevizmle ideolojik temas içinde bulunduğunu belirtir. Knox'un Denikin'den gördüğü haritaya göre 40 bin kişilik etkili bir kuvvetle, Karadeniz yakınlarında Knox'un deyimiyle, küçük bir arka bahçe olarak tanımladığı yeri işgal edebilmişti.

Üçüncü seçenek ise, Rus Hükümetlerinin temsilcilerinden, aralarında bir ateşkes ilan ettikten sonra Paris'te bir araya gelmelerini istemek idi. Bolşevik temsilcilerin katılımına izin verilse bile onlara katı koşullar dayatılabileceğini ve bu kurallara uymazlarsa geri gönderilebileceğini dile getirmiştir.⁵²⁵

İngiliz önerisi hiçbir şekilde Bolşevik Hükümeti tanımayı önermemiş ya da Bolşevik delegelerin konferansa katılmasını da öngörmemişti. Eski Rus İmparatorluğu içinde savaşmakta olan bütün hükümetleri, savaşı durdurmak maksadıyla bir yandan da hesap vermek adına konferansa çağırmak niyetindeydi.⁵²⁶ Lloyd George, Rusya'yı adeta 'birkaç metre ötesinin kestirilemediği bir orman' olarak tasvir ederek, mevcut iç durumun karmaşık yapısını yorumlamıştır. Almanlar zamanında ne Petrograd'a gidebilecek ne de batıdaki durumu kurtarabilecek durumdayken, Avusturyalılarla birlikte, büyük bir kısmını henüz çözme bile başaramadıkları bir milyon kadar adamı Rusya bataklığına saplanmış halde bulmuşlardı. Lloyd George'a göre Müttefikler 100 binden az askerle yalnızca Rusya'nın sadece sınırlarında bulunuyordu. Bolşevikler

⁵²⁵ FRUS, Peace Conference, vol. 3, ss. 581-582.

⁵²⁶ Bullitt, a.g.e., s.6-7. Ayrıca Tanrı ateşkesi ifadesini kullanarak, özellikle Prinkipo Konferansı'nı hesap masası olarak atfetmiştir.

güçlerini 300 bine çıkarmışlardı, Mart 1919'a kadar bu sayı bir milyonu aşabilirdi. Buna karşı birliği nasıl bulunabileceğini sorguladı. İngiltere zaten Almanya, Filistin, Mezopotamya ve Kafkasya gibi cephelerde hâlihazırda birlik bulundurmaktaydı. Rusya'ya müdahale etmek gerekirse Avusturalya, Kanada ve Güney Afrika gibi dominyonların ne ölçüde katkı sağlayacağı muallaktaydı. Zorunlu askerlik uygulamasının da mümkün olmadığını çünkü Bolşevizmin bastırılması konusunda İngiliz kamuoyunun savaşı meşru olarak görmediğini iddia etmişti.⁵²⁷ Lloyd George, mevcut durumu son derece yetersiz görmekteydi. Rusya'ya ne etkin bir şekilde müdahale edilebiliyor ne de bölgeyi tahliye edebiliyorlardı. Önemli olan kesin bir Müttefik politikasına varmaktı.

12 Şubat'ta sunduğu üç seçeneğin değiştiğini görmekteyiz: İlk ihtimal doğrudan askeri müdahaleydi. İkinci seçenek, Bolşeviklere karşı savaşan Rus güçlerine silah ve mali destek sağlanmasıydı. Ancak bu durumda, ne kadar para gerektiğini ve ek asker gönderilip gönderilmeyeceğini öğrenmek istedi. Üçüncü ihtimal ise tamamen geri çekilmektir. Lord Curzon ise, Rusya'daki askeri varlığın ancak gönüllülük esasına dayalı olabileceğini ifade etmiştir. Ona göre, zorunlu askerlik sistemiyle sağlanacak birlikler yerine, yalnızca gönüllülerden oluşacak kuvvetler gönderilebilirdi. Bu gönüllülerin yalnızca İngilizlerden değil, farklı milletlerden de sağlanabileceği vurgulanmış; nitekim Danimarkalı temsilci M. Scavenius, İsveçli gönüllülerin de bu amaçla temin edilebileceğini belirtmiştir.⁵²⁸ Sıra müdahalenin maliye yükümlülüğü konusuna geldiğinde ise, Başkan Wilson, her türlü müdahaleye kesin bir biçimde karşı çıktığını açıklamıştır. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri bu konuda hiçbir mali sorumluluk üstlenmeyeceğini belirtmiştir. Bu durumda, müdahalenin tüm mali yükü yalnızca İngiltere ve Fransa'nın üzerine kalmaktaydı.⁵²⁹

Sonuçta Savaş Kabinesi, Rusya ile ilgili farklı politika seçeneklerinin askeri sonuçlarını değerlendirebilmek için İmparatorluk Genelkurmay Başkanı'na bir çalışma hazırlatmaya karar vermiştir. Bu çalışma dört temel seçeneği kapsayacaktır:

⁵²⁷ CAB 23/42/20/I.W.C. 48, s.92.

⁵²⁸ CAB 23/9/18/ W.C. 531, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W. on Wednesday, February 12, 1919, at 11.30 A.M., s.66.

⁵²⁹ CAB 23/9/18/ W.C. 531, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W. on Wednesday, February 12, 1919, at 11.30 A.M., s.66-67.

1. Rusya'ya doğrudan askeri müdahale.
2. Tüm askerlerin geri çekilmesi.
3. Anti-Bolşevik Rus hükûmetlerine silah ve mali destek sağlanması şeklinde orta yol bir politika.
4. Büyük Güçlerin korumasına bağlı devletlerin savunulması.

Bu şekilde her bir seçeneğin muhtemel askeri etkisi net bir şekilde ortaya konacaktır.⁵³⁰

Lloyd George'un 19 Şubat'taki Kerr'e gönderdiği, Clemenceau'ya suikast girişimini değerlendiren mektubunda da müdahale konusunu şöyle yorumlamıştır: *"...Sovyet Rusya'ya herhangi bir yabancı müdahale söz konusu olmayacak. Gönüllüler kendi iradeleriyle gitmeye karar vermedikçe, Bolşevik karşıtı Rusya'ya hiçbir yabancı askeri birlik gönderilmeyecek. Ancak, Bolşevik yönetimini kabullenmek istemeyen bölgelerin, kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için bu hükûmetlere maddi destek sağlanacaktır.*

Eğer bu bölgeler gerçekten Bolşevizm'e içten bir şekilde karşıysa, Müttefik yardımıyla kendi pozisyonlarını koruyabilirler. Öte yandan, eğer bu bölgelerde kayıtsızlık, ciddi bir bölünmüşlük veya Bolşevizm'e eğilim varsa ve sonuçta çökeceklerse, bu durum onların Bolşevizm karşısındaki tutumlarını yansıtıyorsa, Müttefik Devletlerin onlara çok da ilgi duymadıkları bir yönetimi dayatmasının veya özellikle karşı olmadıkları bir yönetimden kurtarmaya çalışmasının bir anlamı yoktur.

Bizim ilkemiz şu olmalıdır: 'Rusya kendi kendini kurtarmalıdır.' Aksi takdirde, dış müdahaleyle kurtarılmışsa, aslında gerçekten kurtarılmış sayılmaz. Bu tür bir asalak özgürlük anlayışı bir sahtekârlıktan ibarettir ve bu koşullar altında Müttefik Devletler açısından son derece maliyetli olacaktır..."⁵³¹

Bir önceki gün Dışişleri Bakanlığı'nda A.E. Zimmern'e yazılmış bir mektuba göre, Prinkipo başarısızlığı sonrası, Müttefiklerin ortak ve tutarlı bir politika geliştirmemesi doğrudan müdahale yerine alternatifler arandığı belirtilmiştir. Mektupta savunulan şey Baltık ülkeleri ve Polonya gibi bölgelerde karşıt yerel güçlerin

CAB 23/9/18/ W.C. 531, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W. on Wednesday, February 12, 1919, at 11.30 A.M., s.67.

⁵³¹ George, **Memoirs of the Peace Conference**, s.246-247.

desteklenmesidir. Bu desteği meşrulaştıracak düşüncesi ise Estonya, Litvanya ve Polonya gibi bölgelerin bağımsızlığını tanıyarak, gelecekte tehdit edilmelerine karşı önlemin alınması izlenimi verilmesiydi.⁵³² Bu sayede Müttefikler, müdahalenin Bolşevizme karşı bir ideolojik savaş olduğu söyleminden kurtulabilirlerdi. Neticede uygulanması önerilen politika bir taarruzdan ziyade savunmanın oluşturulması ve bağımsızlığı kabul edilen devlete yardım niteliğindeydi

Bir yandansa General Wilson, İngiliz birliklerinin Sibirya ve Kuzey Rusya'dan çekilmesini önermiş, ancak aynı zamanda Kafkasya ve Transkafkasya'da İngiliz kuvvetlerinin kalmasını tavsiye etmekteydi. Şubat ayında hazırlanan bir memorandumda yarım milyona yakın asker bulunsan bile, hatta başarı sağlansa dahi müdahalenin Rusya'nın gelecekteki statüsü sorununu çözmeyeceğini dile getirildi.⁵³³ Zaferin meyvelerinin ya Almanya ile Rusya arasında bir ittifakın güçlenmesi ya da Almanya'da Bolşevizmin yayılması yoluyla kaybedilecek gibi bir endişe vardı.⁵³⁴ Japonların Sibirya'ya girişi ile ilgili aynı endişe kişisel mektuplara da yansımıştır. Dışişleri Bakanlığından Lord Hardinge, Frank Lascelles'e yazdığı mektubunda, Rus kamuoyunun Müttefiklere karşı birleşmesi ve Almanlarla ittifak kurmaları riskine değinmiştir.⁵³⁵ Ayrıca bazı gözlemciler, Almanya'nın yeni düzende yeri olmadığı takdirde Rusya ile ittifaka yöneleceğini düşünmekteydi. Fransa'nın isteği üzerine Almanya ağır bir şekilde cezalandırılırsa bu gerçekleşecekti, hatta bu durumun yeni bir savaşa sebebiyet vereceği bile düşünülmekteydi. Almanya'ya karşı, halkın rızası olmaksızın zorla ilhak edilmiş bölgeler ile oluşturulmuş Polonya'nın da risk taşıdığı düşünülmektedir. Bu durumun Almanya ile Rusya arasında koalisyona sebebiyet vereceği değerlendirilmiştir.⁵³⁶ Macmillan'a göre Fransızların uyguladığı politikanın iki temel amacı vardı: Bolşevizmin yayılmasını önlemek, ikincisi Almanya'ya yönelik karşı dengeler yaratabilmektir.⁵³⁷ Uyguladığı politika çerçevesinde,

⁵³² Headlam, **a.g.e.**, s.32.

⁵³³ **R.A.R.**, a.g.e., ss. 134-135.

⁵³⁴ **FRUS, Peace Conference**, vol. 4, s. 122.

⁵³⁵ FO 800/178/ Rus/18/3, Hardinge to Frank, 5 March 1918, s.117.

⁵³⁶ Headlam, **a.g.e.**, s.163.

⁵³⁷ MacMillan, **a.g.e.**, s.256.

Almanya'ya karşı Fransa ile ittifak olacak Bolşevik olmayan ılımlı bir Rusya tercih ediyordu.⁵³⁸

14 Şubat'ta Rusya ile ilgili durum görüşülürken Wilson, belirsizlik olsa da kendisinin iki noktada kesin olduğunu belirtmişti. İlki, Müttefik askerlerinin Rusya'da hiçbir şekilde fayda sağlamadıklarıydı; kimin için ve ne amaçla savaştıklarını bilmemekte, ülke genelinde düzen tesisine bir katkı da sağlayamamışlardı. Aksine, sadece Kazaklar gibi kendi bölgelerinden çıkmayan yerel gruplara yardım etmektedirler. Bu nedenle Wilson, tüm Müttefik ve İtilaf güçlerinin Rusya topraklarından çekilmesi gerektiği ifade etmiştir. İkinci olarak Prinkipo Konferansı'na değinir. Bu planın amacı, Rusya'daki tarafların ne düşündüğünü ve ne yapmayı amaçladığını öğrenmektir. Wilson, Amerikan temsilcilerinin gayri resmî olarak Bolşeviklerle görüşmesinden memnun olacağını ifade eder. Ancak Bolşevikler, cevaplarında borçların ödenmesi, imtiyazlar ve toprak tavizleri gibi istenmemiş öneriler sunmuştur. Wilson'a göre bu hem gereksiz hem de hakaret olarak algılanabilecek bir yaklaşımdır. Müttefiklerin esas hedefi, dünya barışının bir unsuru olarak Rusya'da barışın sağlanmasıdır. Bunun için diğer Rus hükümetleri Müttefiklerle görüşmek üzere Prinkipo'ya gelmeyi kabul etmezse, Müttefiklerin de tıpkı Hz. Muhammed'in örneğinde olduğu gibi onlara gitmesinin mantıklı olabileceğini ifade etti. Buradaki amaç Bolşeviklerle uzlaşmak değil, durumu net biçimde anlamaktı. Çünkü Rusya'dan gelen resmi ve gayri resmî raporlar birbiriyle çelişiyor, ülkenin gerçek durumuna dair tutarlı bir tabloyu imkânsız kılıyordu. Bu nedenle Rus temsilcilerle yüz yüze görüşmenin bu duruma bira olsun açıklık getirebileceğini düşünüyordu.

Churchill ise Müttefik kuvvetlerinin tamamen çekilmesinin mantıklı bir politika olacağını kabul etse de bunun sonucunda Rusya'daki tüm Bolşevik karşıtı orduların yok olacağını düşünmekteydi. İddia ettiğine göre, bu güçlerin sayısı o dönemde yaklaşık 500 bin kişiydi ve nitelikleri zayıf olsa da sayılarının artmakta olduğu görülüyordu. Böyle bir geri çekilme tüm planları alt üst edebilir, Rusya'yı sefaletle sürükleyecek bir döneme sokabilirdi. Kendisi Rusya'ya zorunlu asker göndermenin mümkün olmayacağını kabul etmekteydi. Buna karşı gönüllülerin yanı sıra teknik uzmanlar, silah, mühimmat, tank ve uçak gibi malzemelerin gönderilebileceğini düşündüğünü belirtti. Ancak Wilson'a göre

⁵³⁸ Thompson, **a.g.e.**, s. 153.

bu da bir sorundu; bu tür kuvvet ve malzemelerin nerede ve nasıl kullanılacağına meçhul idi. Ayrıca Müttefikler'in Rusya'da neyi destekledikleri sorulduğunda net bir yanıt veremeyeceklerini ifade etti. ABD'nin Rusya'daki asker sayısının yetersiz olmasından dolayı vicdanen rahatsızlık duyduğunu, ancak bunu artırmanın mümkün olmadığını ekledi. Durumu "acı bir çıkmaz" olarak tanımladı: Şu anda Amerikan askerleri Rusya'da hayatlarını kaybediyordu, fakat çekilirlerse birçok Rus'un yaşamı tehlikeye girecekti. Yine de bu askerlerin sonsuza dek orada kalamayacağını, çekilmenin yalnızca olası olumsuz sonuçları erteleyeceğini söyledi.⁵³⁹

Lord Milner, yalnızca Sibirya'daki birliklerin çekilmesinin mümkün olduğunu, çünkü Archangelsk Cephesi'ndeki askerlerin buzullar yüzünden hareket edemediğini söyledi. Ancak Sibirya'dan çekilmenin, Bolşeviklerin tüm kuvvetleriyle Archangelsk Cephesi'ne yönelmesine neden olabileceğini vurguladı. Wilson, Sibirya'da önemli bir Bolşevik gücü bulunmadığını düşündüğünü ifade etti. Buna karşılık Lansing, Bolşeviklerin Doğu Rusya'da, Anti-Bolşevik Sibirya ordusuyla temas hattında büyük bir kuvvet bulundurduğunu belirtti.⁵⁴⁰

Prinkipo sürecinde Wilson'ın Paris'ten geçici ayrılığı, karar alma sürecinde belirgin bir boşluk yarattı. 15 Şubat'ta Paris'ten ayrıldığında en büyük sorun 17 Şubat'ta sona erecek olan Almanya ile ateşkesin şartlarının yenilenmesi idi. Wilson'ın yokluğunda Müttefikler arasında Almanya ile hızlı bir ön barış yapılması ve ardından Doğu'daki Bolşevik tehdidine yönelerek askeri yollarla bunun bertaraf edilmesi gündeme geldi. Mareşal Foch'un önerisi, Almanya'ya ön barış antlaşmasının şartları kabul ettirildikten sonra Müttefiklerin Rusya sorununa yoğunlaşması gerektiği yönündedir. Foch'a göre, Rusya meselesinde tatmin edici bir çözüme ulaşılamaması halinde, ister Almanya kendi çıkarları doğrultusunda bu sorunu halletsin, isterse ülkede anarşi yaygınlaşsın, Müttefiklerin savaşta kaybetme riski yüksektir. Bu nedenle, Rusya'daki tüm Anti-Bolşevik grupların desteklenmesi ve Bolşevik yayılmasına karşı direnen tüm komşu devletlere yardım edilmesi gerekmektedir. Foch, ön barış antlaşması imzalandıktan sonra Almanya ile iş birliği yapılmasının da çok faydalı olacağını

⁵³⁵The Papers of Woodrow Wilson, vol. 55, s.181-182.

⁵⁴⁰A.e., s.182.

düşünmektedir.⁵⁴¹ Barışçıl hava yerini General Foch'un önerisi ile savaşçı politikaya büründü. Foch, Almanya sınırının Ren Nehri boyunca belirlenmesi ve birkaç hafta içinde Polonyalı, Litvanyalı ve Çekoslovak birliklerin de desteğiyle Rusya'ya yürüyüşe geçilmesini önerdi. Askerî açıdan zorlu bu planın finansmanı ise ABD olarak düşünüldü.⁵⁴² Wilson Paris'te olmadığı için bu görüşe güçlü bir muhalefetliği söz konusu değildir. Nitekim bu plan doğrultusunda komiteler rapor hazırlamaya girişmişlerdir. 23 Şubat'ta da Paris'teki Amerikan komiserlerinden gelen telgrafta "Chruchill'in projesi öldü ve konferans tarafından yeniden canlandırma tehlikesi az" şeklinde bilgilendirme yapıldı.⁵⁴³

Bu dönemde Konsey Salonu dışında gerçekleşen görüşmeler de mevcuttu ki bu görüşmelerde, Foch'un önerisi de değerlendirildi. 7 Mart 1919 sabahı saat 10.30 Savaş Bakanlığı'nda, M. Clemenceau, Albay House ve Lloyd George arasında gerçekleşen notları, Lloyd George yayımlamıştır. Bu notlarda Mareşal Foch'un, Çekoslovaklar, Finliler, Polonyalılar ve serbest bırakılmış Rus savaş esirleriyle Rusya'yı işgal etme yönünde büyük planları olmasına rağmen hiçbir zaman bu planlara dair bir maliyet tahmini sunmadığından yakınmıştır. Aktardığına göre Askerî danışmanlardan edinilen tahmini maliyeti Foch'a bildirdiğinde hayrete düşmüştü. İngilizler, Murmansk ve Archangelsk'ten çekilmeyi⁵⁴⁴, Omsk ve Vladivostok'tan birlikleri çıkarmayı planlamaktaydı. Kendisi, M. Clemenceau ve Colonel House Foch'a ilettiği öneriyi ilettili. Buna göre, Müttefikler olarak, Denikin ve Kolçak'a kendi topraklarını Bolşevik saldırılarına karşı savunabilmeleri için top, mühimmat ve ekipmanlar desteği sağlanacağını söylemişti. Hem M. Clemenceau hem de Albay House bu plana katılarak, Rusya'nın işgali yönündeki her türlü plana karşı olduklarını belirttiler.⁵⁴⁵ 17 Mart'ta ise Foch, Lloyd George gibi anti-Bolşeviklerin daha fazla askeri çabayla teşvik edilmemesini savunuyordu. General Denikin ciddi maliyetlerle desteklenmesine rağmen sonuç alınamamıştı.⁵⁴⁶

⁵⁴¹ A.e., s.213.

⁵⁴² Baker, a.g.e., ss. 43-47.

⁵⁴³ **The Papers of Woodrow Wilson**, vol. 55, s.232.

⁵⁴⁴ Kuzey Rusya'da bulunan anti-Bolşeviklerin kendi başlarına ayakta kalamayacakları anlaşılmıştır. Müttefik birliklerin çekilmesi durumunda hükümetin düşeceği ihtimali tartışılmıştır. Bkz. CAB 23/44B/29/ W.C. 545A, Situation in the Baltic and North Russia, 17 March 1919, s.42.

⁵⁴⁵ George, **The Truth About The Peace Treaties**, s.291-292.

⁵⁴⁶ CAB 23/44B/29/ W.C. 545A, Situation in the Baltic and North Russia, 17 March 1919, s.23.

Prinkipo önerisi başarısızlığa uğradıktan hemen sonra, Savaş Kabinesi'nde tartışılan mesele hâlâ Rusya hakkında acil bir kararın alınması idi. Altı hafta önce içinde bulundukları durum neyse, bugün de neredeyse aynı sürecin içindelerdi. Lloyd George Rusya'daki politikanın ne olacağı konusunun Paris'te üç kez görüşüldüğünü ileterek, karar alınamamasında İngiliz diplomatlarının suçu olmadığını belirtmişti. Ona göre, bu konu kesinlikle Paris'te görüşülmeliydi. Çünkü bu konu yalnızca bir hükümetle anlaşmaya vararak belirlenemez, beş farklı gücün temsilcilerinin görüşlerinin dikkate alınması gerektiğini savunmaktaydı. İngiliz Hükûmeti ise kendi tutumunu belirlemiş, bu politikayı yazılı olarak da ortaya koymuştu. Konunun daha fazla müzakere edilmesi, Başbakan'ın Paris'e dönüşüne ertelenmişti. Dönüşünün ardından, Savaş Kabinesi tarafından en uygun yol olarak belirlenen bu politikanın kabulü için gerekli girişimlerde bulunacağını ifade etti.⁵⁴⁷ Bu belge karar alma süreçlerinde yaşanan zorluğu net bir şekilde işleyerek, Lloyd George'un savunduğu görüşü anlamak noktasında önemlidir. Anlaşılabileceği üzere İngiltere'nin Rusya üzerine belirlediği politika, kendi başına bir şey ifade etmemektedir. Bu politikanın uygulanması, Paris Barış Konferansı'ndaki müttefiklerin ortak kararına bağlıdır. Bunun için özellikle Fransa, Amerika ve Japonya ile mutabakata varmak zorunludur.

Aynı gün, Müttefikler arasındaki sürmekte olan görüş ayrılığına atıf yapan İngiliz Genelkurmay Başkanı Henry Wilson, gelecekte askeri hareketler konusunda kabineye muhtıra sundu. Burada doğrudan Sovyet rejimini devirmek yerine, yeni kurulan ve Bolşevik yayılması tehdidi altındaki Finlandiya, Estonya, Polonya gibi sınır devletlerinin korunmasına odaklanan bir politika belirlemişti. İlk olarak Rusya'nın büyüklüğüne, halkının durumuna, ulaşım hatlarının yetersizliği ve Müttefik askerlerinin tükenmişliği değerlendirilerek, Rusya'nın işgaline karşı çıkmıştır. Buna rağmen, güç dahilinde sınır devletlerin korunmasına odaklanılarak, Bolşeviklerin sınırlarının ötesine çekilmeleri yönünde kesin emir verilmesi teklifinde bulundu. Ayrıca Kuzey Rusya, Sibirya, Güney Rusya (Denikin Kuvvetleri), Trans-Hazar Cepheleri ile ilgili planlamalar kabineye sunulmuştur.⁵⁴⁸ Konferans sürecindeki bu raporda, tahliye planının öne atılması ve bununla ilgili planlamalar yapılması ilgi çekicidir. Bununla

⁵⁴⁷ CAB 23/9/22/ W.C. 535, Policy in Russia, 24 February 1919, s.27.

⁵⁴⁸ CAB 24/75/85/G.T. 6885, Note for the Cabinet on Future Military Operations in Russia, 24 February 1919, s.365.

birlikte söz konusu raporda, belirsizliğin yaşandığı ortamda, Bolşevik propagandası riski tartışılmıştır. Buna önlem olarak Müttefiklerin açık ve net bir politika bildirisini yayınlamak konusunda Henry Wilson, ısrarcı olmuştur. Böyle bir açıklama hem verilen sözlerin tutulduğu, ihanet edilmediği izlenimi verebilir, hem de Rus Beyaz Ordusu'nu motive edebilirdi. Ancak asıl başarıyı getiren unsur, Amerika başta olmak üzere tüm büyük güçlerin sorumluluk alarak ortak hareket etmesine bağlanmıştır.⁵⁴⁹

Churchill de Kuzey Rusya'daki Müttefik müdahalesinin gidişatını yakından takip ediyor ve özellikle Bolşevik ilerleyişi, Rus güçlerinin moral düşüklüğü ve Müttefiklerin sahadaki belirsiz politikaları karşısında derin kaygı duyuyordu. Churchill'in iddia ettiği kadarıyla Müttefiklere bağlı Rus güçlerinin moralinin sürekli bozulması, onların savaşıma isteğini büyük ölçüde azaltmıştı. Ateşkesin ardından Almanya, Ukrayna'yı işgal etmişti; Müttefikler onların çekilmesini talep etse de bölgeye herhangi bir kuvvet göndermemişti ve böylece gıda açısından zengin bu alan Bolşeviklerin eline geçmişti. Bolşevikler Richoliev ve Zherson'u ele geçiriyor ve Karadeniz'e doğru ilerliyordu. Değerlendirdiği ihtimal de, Odessa'nın kuşatılacağıydı. Dört ay boyunca belirsiz bir politika izlenmiş ve müdahaleye katkı sağlayabilecek büyük kaynaklar boşa harcanmıştı.

Durumun hızla kötüye gittiğini ve eğer Bolşevik ilerleyiş durdurulmazsa Sibirya'ya kadar ilerleyebileceğini, Japonya sınırına dayanabileceğini ve Denekin'in dağlara sürüklenebileceğini de belirtti. Ayrıca Baltık sınırındaki devletlerin de saldırıya uğrayıp etkisiz hâle gelebileceğini vurguladı. Tüm müttefik yanlısı kaynaklar dağıldığında ve Hindistan tehdit altına girdiğinde, Batılı güçlerin ancak o zaman duruma müdahale etmeye karar vereceklerini ve daha önce yeterli olabilecek çabaların on katını harcamaya hazır olacaklarını söyledi. Churchill, yaklaşan tehlike karşısındaki derin kaygısını dile getirerek, Paris'e defalarca gidip geldiğini, durumu Marshal Foch ile görüştüğünü ifade etmişti.⁵⁵⁰

Mart sonunda Savaş Kabinesi'nde ele alınan politika, Murmansk ve Archangelsk'ten erken tahliyenin sağlanması yönündeydi. Maliye Bakanı, Kabine'ye

⁵⁴⁹ CAB 24/75/85/G.T. 6885, Note for the Cabinet on Future Military Operations in Russia, 24 February 1919, s.365.

⁵⁵⁰ CAB 23/15/7, W.C. 545A, DRAFT MINUTES of a Meeting of the War Cabinet held at 10 Downing Street, S.W., on Monday, 17th March, 1919 at 12 noon., s.47.

İngiliz birliklerinin ciddi durumda olduğunu belirterek, mümkün olacaksa Bolşevikler ile bu konuda anlaşmaya varılması gerektiğini önermişti. Archangelsk'teki Fransız birliklerinin davranışları ciddi sorunlara yol açıyordu ve bunların 150'si tutuklanmıştı.⁵⁵¹ Rapordan anlaşılacağı üzere, müdahalenin jeopolitik zorluklarının başladığı söylenebilirdi. Bu doğrultuda Bolşeviklerle müzakere fikri bile gündeme gelmişti. Ancak sonraki süreçte, Barış Konferansı müzakerelerinin sonucu beklenene kadar Rusya'dan asker çekilmemesine kararı verilmişti.⁵⁵² Lord Curzon, kesin bir Rus politikası oluşana kadar Savaş Kabinesi'nin Rusya'ya askeri ve mali yardım konusunda parça parça kararlar almasının faydasız olduğunu iletmişti.⁵⁵³ Ay sonunda Fransız Hükümeti de geri adım attı. Fransız Harp Bakanlığı Müsteşarı'nın Temsilciler Meclisi'nde şunu ifade etti:

"Başbakan, bana sizi şu konuda bilgilendirme yetkisi verdi: Eğer Rusya'ya bir sefer göndermeyi önerseydi, geçmişteki tutumuna ihanet etmiş olurdu. Bugünden itibaren, Rusya'ya tek bir asker dahi gönderilmeyecek, orada görev yapanlar ise geri çekilecektir."

Savaş Başkanı, bu açıklamanın, Paris'teki İngiliz delegelerinin onayıyla yapıлып yapılmadığına dair hiçbir belirti olmadığını ilettiler. Fransız Meclisi'nde Müttefik politikasına ilişkin yapılan açıklamanın Kuzey Rusya'daki Müttefik konumunu tehlikeye attığını, bu cephede yaklaşık 13 bin askerin hayatını ciddi şekilde tehlikeye sokabileceğini bildirdi.⁵⁵⁴ Bu durum, Paris Barış Konferansı sırasında Müttefikler arası derin görüş ayrılıklarını net bir şekilde yansıtır. Müttefikler arası ağız birliğinin olmaması, askerî güvenliği tehdit eder hâle gelmiştir.

1919 başlarında böylesi bir çözülme yılın sonlarında da kendini gösterecektir. Konferansta resmî karar süreçlerinin belirsizliğine örnek olarak 16 Eylül 1919'daki Fransız ve İtalyanların yalanma açıklaması verilebilir. İngiliz Heyeti'nin 15 Eylül'de yaptıkları toplantıda konferansın Rusya'ya müdahalenin sona erdirilmesi konusunda anlaşılacağına dayalı bir açıklama söz konusuydu. Fransa ve İtalya bunu doğrudan

⁵⁵¹ CAB 23/9/39/W.C.552, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Monday, March 31, 1919, at 12 noon., s. 130.

⁵⁵² **FRUS, Peace Conference**, vol. 4, s. 122.

⁵⁵³ CAB 23/44B/29/ W.C. 545A, Situation in the Baltic and North Russia, 17 March 1919, s.22.

⁵⁵⁴ CAB 23/9/39/W.C.552, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Monday, March 31, 1919, at 12 noon., ss.128-130.

reddetmiş, Amerika ise konuyu o toplantıda hiç konuşulmadığını bildirmiştir.⁵⁵⁵ Belki de bu durum bir görüş birliğinin olmamasından ziyade İngiltere'nin stratejik oyunu da olabilir. Müdahalenin sonlandırılması duyurusunu yaparak, nabız yoklama ya da politik bir baskı oluşturmak istemiştir. Her halükârda mesele Müttefikler arası bir uyumsuzluğa örnek teşkil etmektedir.

18 Eylül 1919 tarihli muhtıradan ise Müttefikler arasındaki görüş birliği sağlanmadığı halde İngiliz Hükümeti'nin Denikin üzeri bir karara vardığı görülmektedir. General Denikin'e personel, malzeme ve erzak yardımı yapılması yönünde Savaş Bakanlığı'nın öneri yapması beklenmektedir. Bu Sovyet Hükümeti'ne karşı mücadelede Denikin davasına fiili katkı olacaktır.⁵⁵⁶

Bir başka eleştirel durum ise, Margaret MacMillan'a göre Rusya'nın teknik olarak Müttefiklerden biri sayılmasıydı. Bu da müdahaleye eleştirel yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu varsayımı ise Rusya'nın Almanya ile hâlâ savaş halinde olduğu iddiasına dayandırmaktadır. Paris Barış Konferansı çerçevesinde Almanya ile Müttefikler 28 Haziran 1919'da Versailles Antlaşması imzalandı. Bu durum Brest-Litovsk Antlaşması'nı iptal edilmesi anlamına da gelmektedir.⁵⁵⁷ Aslında, Bolşevizmin doğası gereği, anti-emperyal tutumuna da bağlı olarak aslında Rusya, Müttefik Devletler safında sayılmaz. Müttefikler, ileriki dönemde uyguladıkları politikalarla bunu kabul etmiş diyebiliriz. Nitekim 16 Ekim 1919 tarihinde Konsey, Almanya ve Baltık ülkelerini Sovyet Rusya'ya yönelik ekonomik abluka girişimine katılmaya davet etmiştir.⁵⁵⁸ Almanya ise bu daveti açıkça reddetmiştir.⁵⁵⁹

Özetle, Paris Barış Konferansı süresince Rusya meselesi sürekli olarak gündeme gelmiş ancak hiçbir zaman somut bir politika oluşturulmamıştır. Bir Amerikan gözlemcinin aktardığı üzere: "...Rusya'ya yönelik muamele de aynı şekilde tatmin edici değildi. Tartışmalarda her şey kaçınılmaz olarak Rusya'ya gelmekteydi. Ardından söylemsel bir tartışma yaşanıyor; Rusya'ya yönelik genel politika karara bağlanmadan söz konusu meselenin karara bağlanamayacağı konusunda mutabık kalınıyor; bu konuda

⁵⁵⁵ **A History of the Peace Conference of Paris**, s. 29.

⁵⁵⁶ CAB 23/12/7/W.C. 622, Conclusions of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S. W., on Thursday, September 18, 1919, at 4 P.M., s.11.

⁵⁵⁷ MacMillan, **a.g.e.**, s.68.

⁵⁵⁸ Shotwell, **a.g.e.**, s.420.

⁵⁵⁹ **A History of the Peace Conference of Paris**, s. 33.

mutabık kalındıktan sonra, bu konuyu karara bağlamak yerine başka bir konuya geçiliyordu."⁵⁶⁰ Bu değerlendirme bizzat birincil elden konuyu gözlemleyen biri tarafından aktarılmış olduğundan son derece önemlidir.

⁵⁶⁰ James Headlam, **a.g.e.**, s.7-8.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜDAHALE KARARI VE MÜDAHALENİN ÇÖKÜŞÜ

3.1. Müdahalenin Gelişimi

Nisan 1918’de Sovyet hükümetinin onayıyla Müttefikler Murmansk’a asker çıkarmıştır. Sonrasında, aralarında birkaç Amerikan deniz piyadesinin de olduğu yeni askerler gönderdiler. Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin, “Biz saldırgan bir şey yapmadık, bu işgal haksız” şeklinde sert bir eleştiride bulunmasına rağmen Müttefikler, sahil ve demiryolu hattındaki kontrol alanlarını büyüttüler.⁵⁶¹ Oysa 13 Nisan 1918’de Troçki, Müttefiklerden Rusya’nın Almanya’ya karşı mücadeleyi sürdürebilmesi için hangi yardımları sunabileceklerini ve buna dair ne tür güvenceler verebileceklerini net bir şekilde ortaya koymalarını talep etti. Şartların dostane olması durumunda, bu desteğin hem gerekli hem de faydalı olacağını belirtmişti.⁵⁶² Temmuz 1918’de İzvestiya’da yayımladığı yazısında ise, Murmansk’a Müttefik askerlerinin çıkmasına dair alınan tüm kararların Halk Komiserleri Sovyeti’nin ve özellikle Dışişleri Komiserliği’nin talimatları doğrultusunda gerçekleştirildiğini belirtmiştir.⁵⁶³ Nihayetinde 6 Temmuz’da Murmansk Bölge Sovyeti Başkanlığı ve Müttefiklerin temsilcileri arasında bir anlaşma imzalandı:

"Madde 1. Müttefikler açısından kendi hükümetlerinin onayına bağlı olmak kaydıyla, bu anlaşma Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa temsilcileri ile Murmansk Bölge Konseyi Başkanlığı arasında, imzacılar tarafından Murmansk Bölgesi'nin Alman koalisyonunun güçlerine karşı savunulması amacıyla ortak hareket edilmesi için yapılmıştır.

2., 3. ve 4. Maddeler Askerî ayrıntıları düzenlemektedir.

Madde 5. Bölgenin iç yönetimine ilişkin tüm yetki Murmansk Bölge Konseyi'ne aittir.

Madde 6. Bu yetkinin kullanımını tanımlamaktadır.

⁵⁶¹Schuman, a.g.e., s.98.

⁵⁶² CAB 23/6/17/W.C. 395, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Friday, April 19, 1918, at 3.30 P.M., s.45.

⁵⁶³ Leonid Ivan Strakhovsky, **The Origins of American Intervention in North Russia(1918)**, New York, Howard Fertig, 1972, s.33.

7., 8., 9. ve 10. Maddeler Bölgenin teçhizat ve yiyecek maddeleriyle donatılmasını düzenlemektedir.

11. ve 12. Maddeler Müttefiklerle yapılacak mali işlemleri düzenlemektedir.

Madde 13. Bu anlaşma, Murmansk Bölge Konseyi tarafından onaylandığı andan itibaren yürürlüğe girer ve Madde 1’de belirtilen koşula bağlı olarak, Merkezi Rus Hükümeti ile Murmansk Bölge Konseyi’nin yanı sıra Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa hükümetleri arasında normal ilişkiler kuruluncaya kadar yürürlükte kalır.

Madde 14. Bu anlaşmayı imzalarken, Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa temsilcileri kendi hükümetleri adına Murmansk Bölgesi’nin tamamını ya da herhangi bir kısmını ele geçirme niyetlerinin bulunmadığını bir kez daha teyit ederler. Murmansk Bölge Konseyi Başkanlığı ise Konsey adına, Rusya halkı ile Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa hükümetleri önünde, bu anlaşmanın yapılmasının tek sebebinin Murmansk Bölgesi’ni büyük ve bölünmemiş Rusya için bütünlüğü içinde korumak olduğunu beyan eder.⁵⁶⁴ Brest-Litovsk Antlaşması’ndan önce Müttefiklerden gelecek yardım, Almanya’ya karşı koyabilmek için zorunlu bir yol olarak görülüyordu. Ancak antlaşmanın imzalanmasının ardından bu yardım, Bolşevikler tarafından bu kez iç savaşta kendi askeri ve teknik kapasitelerini güçlendirmek için bir araç olarak değerlendirildi.⁵⁶⁵

1918 baharında Murmansk hattında, Alman destekli Beyaz Finlerin sınırı geçmesiyle ciddi bir tehdit ortaya çıkmıştı. Nisan ayında Kem’e kadar ilerleyen bu kuvvetler, Müttefik-Rus karma birlikleri tarafından püskürtüldü. Bu çatışmalar, yaz aylarında Karelya’ya yönelik düzenli bir saldırının hazırlığında olduklarını gösterdi. 5 Nisan-18 Mayıs arasında Rusya topraklarında bir dizi çatışma yaşandı.⁵⁶⁶ 1918 baharında Finlandiya’daki kritik gelişmeler, Müttefik devletleri Rusya’nın iç işlerine doğrudan müdahaleye sevk etti. Bu doğrultuda 27 Mayıs 1918’de Moskova’da toplanan

⁵⁶⁴ A.e., ss.68-70.

⁵⁶⁵ A.e., s.33.

⁵⁶⁶ A.e., s.35.

İtalya, Fransa, İngiltere ve ABD askerî ataşelerinin oybirliğiyle aldığı karar, Müttefiklerin Rusya'ya müdahale konusunda ilk ortak adımı olmuştur.⁵⁶⁷

İngiliz Hükümeti Mayıs 1918'de, Bay Lockhart ile temas halinde olmak üzere, Rusya'daki İngiliz çıkarlarını yürütmek, İngiliz misyon ve konsoloslukların faaliyetlerini koordine etmek amacıyla Frederick C. Poole görevlendirdi.⁵⁶⁸ Bu sırada Dunsterville misyonuna⁵⁶⁹ benzer şekilde, kendisine Archangelsk ve Murmansk üzerinden Çekoslovaklar ve diğer müdahale kuvvetlerini örgütlemek adına gerekli subay ve astsubay emrine verilecekti. Verilen bilgiye göre Poole, Murmansk ve Archangelsk'deki mevzileri tutma ve güvence altına alma görevini yerine getirecek olup, Archangelsk'ten Vologda'ya doğru ilerlemenin ne ölçüde gerçekleşebileceğini değerlendirmekle görevli idi.⁵⁷⁰

İngiliz Tümgeneral Frederick C. Poole, Rusya'daki gelecek dönemdeki politika üzerine muhtıra sunduğunda özellikle müdahalenin kapsamına ilişkin bazı önerilerde bulunmuştur. Örneğin, Poole, Sibirya ve Uzak Doğu'da Amerikan birliklerinin Japon kuvvetleriyle birlikte hareket etmesi gerektiğini belirtmiş; ayrıca İngiltere ve Fransa'nın da bu birliklere askerî heyet göndermesini önermiştir.

Kuzey Avrupa Rusya'sında ise, İngiliz ve Fransız ortak birliklerinden bir kuvvet teşkil edilmesi, ancak bu kuvvetin İngiliz üstün komutası altında sevk ve idare edilmesi gerekliliğini ifade etmiştir.⁵⁷¹ 1918 baharında Murmansk'ta asıl inisiyatif İngilizlerin elindeydi, fakat hem yerel halk hem de Amerikan temsilcileri bu durumdan endişe duyuyordu. Bu endişeler, İngilizlerin kampanyayı nasıl yönettiğine ve amaçlarına da işaret ediyordu. İngiliz Genel Karargahı'nın kampanyanın ilk günlerinde yayınladığı bilgilendirme broşüründe Kuzey Rusya Seferi'nin temel hedefleri açıkça belirtilmişti: Rusların Almanya işgaline karşı yeniden örgütlenebileceği bir askeri güvenlik hattı oluşturmak; Rus ordusunu eski otokratik disiplin yerine daha makul yöntemlerle yeniden yapılandırmak; ve gıda tedarikini düzenleyip Müttefiklerden gelen desteği

⁵⁶⁷ A Chronicler, **a.g.e.**, s.27.

⁵⁶⁸ CAB 23/6/32/ W.C. 410, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Monday, May 13, 1918, at 12 noon, s.99.

⁵⁶⁹ Kafkasya'daki İngiliz misyonu için bkz. <https://www.nam.ac.uk/explore/dunsterforce-caucasus>. "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 31.08.2024.

⁵⁷⁰ CAB 23/6/32/ W.C. 410, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Monday, May 13, 1918, at 12 noon. s.101

⁵⁷¹ CAB 24/46/34/ G.T. 4033, Proposals for Future Policy in Russia, March 18, 1918, s. 110-111.

sağlamak, fazla ürünleri ihraç etmek ve ekonomik denizcilik politikasını sürdürmek.⁵⁷² Bu hedefler, İngiltere'nin hem askeri hem de ekonomik amaçlarını yansıtırken, sahadaki yerel halk ve Amerikan askerlerinin tepkilerini de açıklıyordu.

Halk, İngilizlerin Murmansk'a yerleşip kalıcı hâle gelmesinden korkarken, ABD Büyükelçisi Francis de Washington'a çektiği telgrafta İngiltere'nin bu stratejik limanı tamamen kontrol etmesinin sakıncalarına dikkat çekti. Bu nedenle Murmansk Bölgesel Sovyeti, General Zvegintsov ile bir plan hazırlayarak ABD'nin de müdahaleye katılımını talep etti. Amerikan temsilcileriyle yakın temas yürütüldü ve bu plan Vologda'daki toplantıya taşındı.⁵⁷³ Bir süre sonra, Amerikan ve Japon askerî heyetlerinin de danışman ve gözlemci olarak katılım sağlanması öngörmüştür. İtalya veya Belçika'nın ise Rusya'ya yönelik Müttefik müdahalesine sınırlı askerî katkıda bulunmasını yeterli gördü. Müdahale kuvvetlerinin her birine yalnızca bir askerî ateşe göndermesini istedi.⁵⁷⁴ Bu çerçevede maksadı Müttefikler arası iş birliğini ortaya koymak oldu. Ancak ortak bir karar alınmadığı takdirde böylesi bir iş birliğinin gerçekleşmesi zordu.

Müdahale tartışılırken bir önemli unsur da Batı'dan Rusya'ya Müttefik kuvvetlerinin kaydırılmasıydı. Bunun uygun olmadığı yönünde görüşler çoğunlukta idi. Ancak Smuts'a göre bu husus, Almanların Batı'daki taarruzuna göre tekrar değerlendirilmeliydi.⁵⁷⁵ Alınacak karar ne olursa olsun Batı Cephesi hesaba katılmalıydı. Bu durum, alınacak kararı daha da zorlaştıracak nitelikteydi. Buna rağmen Rusya'da sıkışıp kalan Çekoslovak Lejyonunu kurtarma, Archangelsk, Sibirya gibi stratejik noktalarda bulunan depoları güvenli bir şekilde ele geçirme veya Rusya'daki Alman ilerleyişini durdurmak için Rusya'ya yardım etmek gibi mühim nedenler karşısında İngiltere ve Fransa acil müdahale derdineydi.

Bu üç gerekçeyi Schuman ciddi bir şekilde eleştirmektedir. Ona göre Çekoslovaklar gerçekten yardıma ihtiyaç duyuyordu ve bunu bekliyorlardı. Kasıtlı olsun veya olmasın, onlara saldıran “silahlı Alman ve Avusturyalı esirler” iddiası doğru

⁵⁷² A Chronicler, **a.g.e.**, s.31.

⁵⁷³ Strakhovsky, **a.g.e.**, s.36-37.

⁵⁷⁴ CAB 24/46/34/ G.T. 4033, Proposals for Future Policy in Russia, March 18, 1918, ss. 110-111.

⁵⁷⁵ CAB 23/6/32/ W.C. 410, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Monday, May 13, 1918, at 12 noon. s.101.

değildi. Aslında, kontrol ettikleri bölgelerde Sovyet yönetimini ortadan kaldırmış ve Sovyet askerleriyle savaşıyorlardı. Korunması gereken askeri malzemelere gelince, Archangelsk'te bulunanlar zaten Rusya'nın iç bölgelerine taşınmıştı ve Vladivostok'ta bulunanlar da Çekler tarafından ele geçirilen şehirde güvenli bir şekilde korunuyordu. Rus halkının “kendi kendini yönetme ve savunma” çabalarına yardım etmek iddiası ise gerçeklere uymuyordu. Shuman'a göre halk, Sovyet hükümetini devirmek ve Almanya ile savaşmaya devam etmek için dış yardım aramamıştı. Savaş hiçbir zaman iki tarafça da resmen ilan edilmese de varlığını tartışılmaz görmekteydi.⁵⁷⁶

3.1.1. Kuzey Rusya (Archangelsk ve Murmansk)

Müttefiklerin Batı Rusya'da etkisini artırması, sahada güçlü bir askeri güç oluşturmalarına bağlıydı. Bu gücün sağlanması ve özellikle İngiltere ile Fransa'nın nüfuzunu artırabilmesi için Murmansk ve Archangelsk en uygun merkezler olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Müttefiklerin Kuzey Rusya'da aktif bir politika izlemesi, bölgedeki tüm sosyal sınıflardan büyük bir kesim tarafından olumlu karşılanabilir ve yerel milis veya polis güçlerinin kurulmasına olanak sağlayabilirdi. Bu politika Müttefik subayları ve astsubaylarının doğrudan emir ve denetimi altında yürütülürse Bolşeviklerden gelecek muhalefetin görülmeyeceği inancını oluşturmuştur.⁵⁷⁷

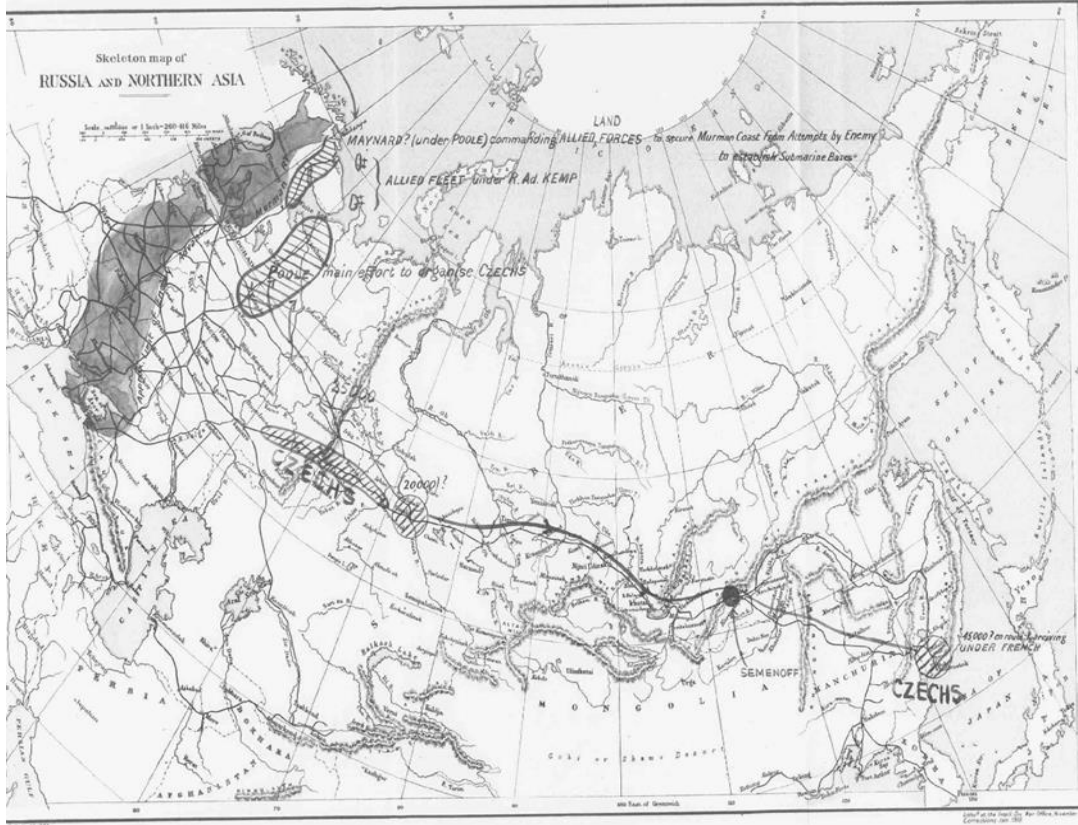
İngiliz Genelkurmay Başkanı Henry Wilson, Müttefik kuvvetlerinin Kuzey Rusya'ya sevk edilmesinin başlıca nedenleri dört temel unsura dayandırmıştır. İlk olarak, Rusya'daki yurtsever ve Alman karşıtı unsurlarla iletişimin sürdürülmesi hedeflenmekteydi. İkinci olarak, Batı Sibiry ve buradaki ikmal kaynaklarının düşman eline geçmesinin önlenmesi amaçlanmaktaydı. Üçüncü olarak, Fransa'ya nakledilmeleri planlanan Çek birliklerinin kuzey limanlarına ulaşmalarına destek sağlanması gerekiyordu. Dördüncü ve son olarak ise Archangelsk'te bulunan Müttefik malzemelerinin güvenliği gözetilmekteydi. Archangelsk ile olan bağlantının korunabilmesi için Murman kıyısının ve yaz aylarında Beyaz Deniz'in batı kıyılarının kontrol altında tutulması zorunlu görülmüştür.⁵⁷⁸

⁵⁷⁶ Schuman, **a.g.e.**, s.104-105.

⁵⁷⁷ CAB 24/46/34/ G.T. 4033, Proposals for Future Policy in Russia, s. 109.

⁵⁷⁸ CAB 24/63/47/G.T. 5647, Appreciation of Situation in North Russia, 9 September 1918, s.134.

Vladivostok ve Archangelsk limanlarındaki tüm depoların Müttefiklerin güvenliği için korunması, Almanlar tarafından ele geçirilmesinin ya da Bolşevikler tarafından yasa dışı şekilde kullanılmasının önlenmesi gerektiği Poole tarafından da vurgulanmış ve bu görüş İngiliz Kabinesi'ne iletilmiştir.⁵⁷⁹ Ona göre Murmansk ve Archangelsk limanlarında iki ya da üç gemilik bir deniz kuvveti bulundurulmalı ve Murmansk'tan Petrozavodsk'a, Archangelsk'ten Vologda'ya uzanan hat boyunca, demiryolu hatlarının işgali için küçük bir kara kuvveti kurulmalıydı. Bu sayede Kuzey Rusya üzerinde tam bir hâkimiyet ve nüfuz sağlanabilir, ayrıca Sibirya'dan Kuzey Rusya'ya gıda maddelerinin sevkiyatı için önem teşkil eden Vologda'da Trans-Sibirya Demiryolu ile bir bağlantı kurulabilirdi.⁵⁸⁰

Şekil 3.1. Rusya'daki Müttefik Girişim Önerileri

Kaynak: CAB 25/18/12/E/14/Russia: Situation Report, 27 May 1918, s.11.

İngiliz birliklerinin Archangelsk'e seferi Mart 1918'de başladı, Besarabya'nın işgal edilmesine rağmen Rus İç Savaşı'na dâhil olan ilk güç, Çek birlikleri olarak kabul

⁵⁷⁹ CAB 24/46/34/ G.T. 4033, s. 111.

⁵⁸⁰ CAB 24/46/34/ G.T. 4033, s. 112.

edildi. Bolşevikler ile Müttefikler arasında Çekoslovak Lejyonunun demiryolu ile Vladivostok'a taşınması konusunda anlaşmaya varılmıştı. Bunun yerine Mayıs ayında Lejyon, Bolşeviklere karşı silah kaldırdı ve Sovyet tarihi anlatısına göre Trans-Sibirya demiryolunun kontrolünü kolayca ele geçirdi. Böylece İç Savaşı başlatan bir unsur daha ortaya çıkmış oldu.⁵⁸¹ Bu durum Rus İç Savaşı'nın nedenini doğrudan teşkil etmese de Rus İç Savaşı'na fiili olarak müdahil olan dış unsurun ortaya çıkması olarak değerlendirilebilir. Müttefik müdahalesinin batılı güçlerin yalnızca inisiyatifiyle değil, aynı zaman Rusya içindeki Çeklerin etkinlikleri ile şekillendiği görülmektedir.

Murmansk'a çıkarma ise Nisan 1918 tarihinde Sovyet Hükümeti'nin onayıyla gerçekleşmişti. Sonraki dönemde aralarında az sayıda Amerikan deniz piyadesinin de bulunduğu yeni birliklerle takviye edildi.⁵⁸² Özellikle Mayıs ayı içerisinde Fin silahlı unsurlarının Norveç sınırından Rusya içleri, Pechenga(Petsamo) yönünde ilerlediklerine dair istihbarat alınmıştı. Fin unsurların dağıtılması, kasabanın korunması adına; Mumansk'taki İngiliz Amiral, bölgedeki yerel Rus yetkililerle koordinasyon içerisinde çalışmalar sürdürmeye başladı.⁵⁸³ Beyaz Rusları Almanya'ya karşı yeniden savaşılmaya teşvik etmek ve Müttefik askeri depolarına el konulmasını engellemek için Fransa ve İngiltere, Avrupa Rusya'sının Murmansk bölgesine, altı hafta sonra Vladivostok'tan Sibirya'nın batısına doğru keşif kuvvetleri gönderdiler. Wilson, Murmansk seferine Sibirya seferine olduğu kadar itiraz etmedi.⁵⁸⁴

Haziran ayında ilk adım olarak, Tümgeneral Poole Müttefik Kuvvetler Başkomutanı olarak atanmış; ayrıca savaş gemilerinden çıkarılan deniz piyadelerine takviye sağlamak amacıyla küçük bir İngiliz birliği sevk edilmiştir. Bu birlik, Rusya iç kesimlerinden gelen Fransız ve Sırp müfrezeleriyle birlikte Murmansk, Peçenga ve Kandalakşa'da konuşlanmıştır. Temmuz ayına gelindiğinde, Çek birliklerinin Arhangelsk'e kısa süre içinde ulaşamayacağı anlaşılmıştır. Buna rağmen, daha önce

⁵⁸¹ Ivan Kurilla, "Allied Intervention From Russia's Perspective: Modern-Day Interpretations", **Journal of Slavic Military Studies**, 2019, Vol. 32, No.4, s. 570.

⁵⁸² Francis, **a.g.e.**, s.98.

⁵⁸³ CAB 23/6/27/W.C. 405, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W., on Monday, May 6, 1918, at 12 noon., 6 May, 1919, s.82.

⁵⁸⁴ A. Whitney Griswold, "Wilson Challenges Japan", **American Intervention in the Russian Civil War**, Ed.: Betty Miller Unterberger, USA, D.C. Health and Company, 1969, s. 21.

⁵⁸⁴ Francis, **a.g.e.**, s.98.

belirtilen diğer gerekçeler doğrultusunda Archangelsk limanının Müttefikler tarafından elde tutulmasına karar verilmiştir.⁵⁸⁵

General Poole, elindeki asker sayısına ek olarak yaklaşık 3.000 kişi ile Murman-Petrograd demiryolu üzerindeki Zvanka bölgesine gidebileceğini ve burada yaklaşık 10.000 yerel anti-Alman kuvveti toplayabileceğini düşünmekteydi. Bu durumda, yıl boyunca açık olan buzsuz bir liman hesaba katılınca avantaj sağlayacaktı. I. Deniz Lordu'na göre bölge demiryolu uzun, köprülerle dolu idi, bu yüzden Finlandiya sınırından gelecek hafif düşman baskınlarıyla kolaylıkla kesilebilme riski gibi dezavantajları da vardı. Diğer yandan, ek 5.000 askerle Archangelsk limanına çıkarma yaparak Archangelsk-Vologda demiryolu boyunca ilerleyip yaklaşık 100.000 anti-Alman Rus'u saflarına katmayı umuyordu. Bu askerlerin düzensiz ama etkili savaşçılar olabileceğini düşünmekteydi. Poole, kara yolunun kısa, düşman saldırılarına daha az açık olması yönünden Archangelsk planını daha uygun bulmaktaydı. Ancak buranın da dezavantajı vardı: Archangelsk limanı sadece Haziran'dan Ekim'e kadar açık olduğundan, bu dönemde dışarıdan takviye veya tahliye yapılamıyordu.⁵⁸⁶

General Poole ile görüşmelerini aktaran Birinci Deniz Lordu Rosslyn Wemyss, bölgedeki izlenimler neticesinde bir karara vardı. Deniz harekâtının riskleri olmasına rağmen, buna başvurulması gerektiğini düşünmekteydi. Lloyd George'a sunduğu gerekçe ise, artık Bolşevik hükümetinin Almanya'ya karşı savaşma niyetinde olmadığı ve Almanya'nın Rusya'dan istediğini elde edeceği ihtimaliydi. Ona göre, Kuzey operasyonu Vladivostok'tan güçlü kuvvetlerin müdahalesiyle birleşsin ya da birleşmesin, başarılı olursa Almanya'nın Rusya'daki hakimiyetine ciddi bir darbe vurulacak ve savaş sonrası İngiliz ticari çıkarları için bu durum, büyük bir avantaj sağlayacaktı. Bu başarıyı ise General Poole'un tereddütsüz talep ettiği ve 3 Haziran 1918'de Yüksek Savaş Konseyi'nin onayladığı, 5.000 ek asker ve ilave malzeme desteğini de kapsayacak şekilde tam destek verilmesi koşuluna bağlamıştır.⁵⁸⁷

⁵⁸⁵ CAB 24/63/47/G.T. 5647, Appreciation of Situation in North Russia, 9 September 1918, s.134.

⁵⁸⁶ CAB 24/57/65/ G.T. 5064, Murmansk and Northern Russia, 28 June 1918, s.158.

⁵⁸⁷ CAB 24/57/65/ G.T. 5064, Murmansk and Northern Russia, 28 June 1918, s.159.

Kuzey Rusya'daki deniz ve kara harekâtlarının gerektirdiği tahmini deniz taşımacılığı kapasitesine dair, Amirallik'ten Kaptan Collard ile Harp Ofisi'nden Albay Steel tarafından hazırlanan muhtıraya göre gereksinimler belirlendi:

Tablo 3.1. Kararlaştırılan ve Talep Edilen Takviyeler

	Hedef	Birlik/Ekipman
Fransa (Karalaştırıldı)	Murmansk	1 Tabur Piyade
Fransa (Talep Edildi)	Murmansk	2 Batarya Sahra veya Dağ Topçusu
Amerika (Talep Edildi)	Archangelsk	3 Tabur Piyade 3 Mühendis Bölüğü 2 Batarya Sahra Topu, Tıbbi ve İdari Birlik

Kaynak: CAB 24/57/65/ G.T. 5064, Murmansk and Northern Russia, 28 June 1918, s.161.

Tablo 3.2. Murmansk Kuvvetleri

Kaynak Ülke	Askerler	Atlar
İngiltere (Deniz Piyadeleri Dahil)	1.500	100
Fransa	2.000	400
Yerel Kuvvetlerin Taahhüdü	4.000	-

Kaynak: CAB 24/57/65/ G.T. 5064, Murmansk and Northern Russia, 28 June 1918, s.161.

Tablo 3.3. Murmansk'a Ekim ve Sonraki Aylar İçin Aylık Takviye

Kaynak Ülke	Askerler	Atlar
İngiltere	75	5
Fransa	100	20

Kaynak: CAB 24/57/65/ G.T. 5064, Murmansk and Northern Russia, 28 June 1918, s.161.

Tablo 3.4. Liman Kapanana Kadar Archangelsk'teki Tahmini Kuvvetler

Kaynak Ülke	Askerler	Atlar
İngilizler	500	-

Amerika	4.500	700
Yerel Kuvvetlerin Taahhüdü	20.000	700

Kaynak: CAB 24/57/65/ G.T. 5064, Murmansk and Northern Russia, 28 June 1918, s.161.

Archangelsk'te Ağustos ve Eylül ayları için aylık takviye Amerika'dan 225 askeri 35 at şekilde öngörülmüştür. Ayrıca Fransa'dan 1 yolu gemisi, Amerika'dan buharlı gemi istenmiştir.⁵⁸⁸

Rosslyn Wemyss'in de önerdiği şekilde bir deniz harekâtı planları oluşturuldu. Elope'nin rıhtımda bulunan askeri depoların sorumluluğunu üstlenmesi, ardından bir kuvveti donatması ve eğitmesi kararı verildi. Elope, Deniz uçağı gemisi, Fransız kruvazörü gibi destekler eşliğinde Archangelsk'e 26 Temmuz'da vardı. Ardından Poole tarafından kararlaştırılmış darbe girişimi, Yüzbaşı Georgi Chaplin aracılığıyla yürütüldü; neticede Poole'un bir araya getirdiği 1500 kişilik kara kuvveti Archangelsk'te darbe girişimi tamamlandı.⁵⁸⁹ 1 Ağustos'ta General Poole, 550 Fransız, İngiliz ve az sayıda Amerikan denizciden oluşan bir birlikle, bir İngiliz kruvazörü, bir Fransız kruvazörü ve bir trol gemisi filosu eşliğinde Archangelsk'e saldırdı. Bombardımandan sonra şehir, geride kalan az sayıdaki Bolşevik asker tarafından teslim edildi. Yani büyük Bolşevik kuvvetler çekilmişti ve şehir neredeyse direnmeden düşmüştü. Düşmanın ana gücü, Amerikan yapımı erzak, tüfek, top ve mühimmatları alıp nehir yoluyla Kotlas'a, demiryoluyla da Vologda'ya götürdü.⁵⁹⁰

2 Ağustos'ta Archangelsk'e çıkarma harekâtı başarılı bir şekilde gerçekleşmiş oldu.⁵⁹¹ 'Kuzey Rusya Yüksek Hükümeti' artık Nikolay Çaykovski'nin eline geçti. Dört üyeli bir hükümete Çaykovski, Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı; Gukovski, Adalet Bakanı; Durov, Genel Vali ve Askeri İşler Müdürü; Grudistov Maliye ve Ticaret ve İçişleri Bakanı oldu.⁵⁹²

Müttefiklerin koruması altındaki Archangel'deki ikmal depoları, geri çekilen Bolşevikler tarafından iç bölgelere taşındı, ardından kovalayış başladı.⁵⁹³ Buna rağmen

⁵⁸⁸ CAB 24/57/65/ G.T. 5064, Murmansk and Northern Russia, 28 June 1918, s.161.

⁵⁸⁹ Kinving, **a.g.e.**, ss. 23-33.

⁵⁹⁰ A Chronicler, **a.g.e.**, s.47.

⁵⁹¹ CAB 24/63/47/G.T. 5647, Appreciation of Situation in North Russia, 9 September 1918, s.135.

⁵⁹² **FRUS 1918**, vol. II, s. 547.

⁵⁹³ Schuman, **a.g.e.**, s.112.

Poole, Demiryolu boyunca ve Dwina Nehri kıyısında güneye doğru ilerlemişse de, kendisine vaat edilen ek kuvvetlerin ulaşımındaki gecikme nedeniyle, önemli bir mesafe kaydedememiştir. Ayrıca Murmansk'taki birlikler, 2 Eylül itibarıyla yalnızca bir İtalyan piyade taburuyla takviye edilmiştir. Sırp birliklerinin disiplin ve güvenilirliği şüpheli bulunmuş, beklenen şekilde harekâta katkı sağlayamayabilecekleri görülmüştür. Ayrıca, Kem bölgesinden gelen Karelian birlikleri yalnızca kendi bölgelerinde savaşmayı kabul etmiş, diğer alanlara gönderilmeye direnç göstermiştir. Bu durum, Murmansk'taki kuvvetlerin etkinliğini ve genel operasyon kapasitesini sınırlamıştır.⁵⁹⁴ Archangelsk'te denetimi ele alan Poole, Ağustos ayı içerisinde bazı zorluklarla karşılaşmaya başladı. Güney yönlü ilerleme planı üç temel engele takıldı. İlk olarak, birlikler güneye ilerledikçe güzergâhların birbirinden uzaklaşması, küçük kuvvetlerin de dağılmasına neden olmuştur. İkinci olarak, bölgedeki iklim koşulları kış ve yaz mevsimleri arasında ciddi farklılıklar gösteriyor; ikmal hatlarının nehirler üzerinden ya da mevsimsel olarak donan yollarla sağlanması, lojistik açıdan büyük zaman kayıplarına yol açmış ve bu durum Bolşeviklere kısa süreli de olsa belirgin bir avantaj kazandırmıştır. Üçüncü olarak ise, Poole'un elindeki kuvvetlerde Bolşeviklerle mücadele edebilecek donanımda tekne topçusunun bulunmaması, planı sınırlayan bir başka unsur olmuştur. Üstelik Archangelsk'te depolanan ve güvenliği için endişe duyulan askeri malzemeler, karaya çıkılmadan önce Bolşevikler tarafından büyük ölçüde kaçırılmıştı; çıkarmanın diğer bir amacı olan Çeklerin kabulü ve eğitimi sağlanamamıştı. Ancak Savaş Kabinesi'nden gelen emir ile yeni politika belirlendi: Bölgeyi Alman nüfusuna karşı koruma, Rusya'nın yeniden yapılandırılmasına yardım etme.⁵⁹⁵

Eylül 1918'de, İngiliz Savaş Kabinesi Archangelsk çıkarmasının daha ileri bir aşamaya getirilmesi kararlaştırılmış ve bu bağlamda ve "Elope" kod adlı bir eğitim misyonu devreye sokulmuştur.⁵⁹⁶ Elope kuvvetleri için, başlangıçta sadece Vologda'ya yapılacak bir harekât düşünülüyordu. Ancak buna Kotlas seferi de eklendi. Takviye asker gönderilmesinde gecikme olduğu için avantaj yitirildi, düşmanın eli güçlendi.⁵⁹⁷

⁵⁹⁴ CAB 24/63/47/G.T. 5647, Appreciation of Situation in North Russia, 9 September 1918, s.135.

⁵⁹⁵ Kinving, **a.g.e.**, ss. 36-39.

⁵⁹⁶ CAB 23/42/19/I.W.C. 47, Notes of an Allied Conversation held in the Cabinet Room, 10, Downing Street, S. W., on Tuesday, 3rd December, 1918, at 5.30 P.M., s.87.

⁵⁹⁷ CAB 24/62/27/ G.T. 5527, Situation in North Russia, 27 August 1918, s.81.

İstihbarat raporlarına göre düşmanın üç temel hedefi üzerinde durulmuştu. Birincisi, Murman demiryolunun güney kısmını, yani Zvanaka ile Petrozavodsk arasındaki bölgeyi ele geçirmek; ikincisi, Kajana yönünden ilerleyerek Murman demiryolunu kesmek; üçüncüsü ise Rovaniemi üzerinden Peçenga'ya saldırı düzenlemektir. Bu hedefler, bölgedeki Müttefik iletişim ve ikmal hatlarını doğrudan tehdit etmektedir.⁵⁹⁸ Kabine, Tuğgeneral Finlayson komutasındaki birliğin, Syren'le birlikte Murmansk'a gitmesi ve buzlar çözülür çözülmez Beyaz Deniz'i geçerek Archangelsk'e ulaşmasını uygun gördü.⁵⁹⁹ Radcliffe'e göre Syren kuvvetlerine 5.000 asker daha gönderilmeliydi.⁶⁰⁰ Aslında Wilson, özellikle Müttefiklerin Archangelsk ve Murmansk üzerinden gerçekleştirdiği Kuzey Rusya müdahalelerine sıcak bakmamış, bu tür operasyonları onaylamamıştır.⁶⁰¹ Ancak, Japonya'nın dâhil olduğu daha geniş bir müdahale planı gündeme geldiğinde, Wilson bu müdahaleye Temmuz 1918'de sınırlı ve şartlı bir onay vermek zorunda kalmıştır. 3 Ağustos'ta yapılan resmî açıklama, ABD'nin tutumundaki değişimi kesinleştirmiştir.⁶⁰² Amerikan birliklerinin öncü kuvvetleri 3 Ağustos 1918'de Archangelsk'e çıktı. Aynı gün ABD Dışişleri Bakanlığı, Rusya Büyükelçisi'ne gönderdiği telgrafta, Amerikan hükümetinin doğrudan askerî müdahalenin mevcut kargaşayı çözmek yerine daha da derinleştireceğini düşündüğünü bildirdi. Bu nedenle ABD'nin askeri varlığı belirli sınırlar içinde tutulacak ve yalnızca şu amaçlara hizmet edecekti: Çekoslovak birliklerini Alman ve Avusturya esirlerinin saldırılarından korumak, Rusya'da kendi savunmasını örgütlemek isteyen gruplara destek sağlamak ve ileride Rus ordusunun ihtiyaç duyabileceği askeri depoları güvence altına almak.⁶⁰³

Her ne kadar bu müdahale Müttefiklerin arzuladığı ölçekte olmasa da Rus topraklarına silahlı kuvvet gönderilmesini içermesi, Washington yönetiminin önceki karşıt tutumundan geri adım attığını ortaya koymuştur.

⁵⁹⁸ CAB 24/63/47/G.T. 5647, Appreciation of Situation in North Russia, 9 September 1918, s.135.

⁵⁹⁹ CAB 23/42/19/I.W.C. 47, Notes of an Allied Conversation held in the Cabinet Room, 10, Downing Street, S. W., on Tuesday, 3rd December, 1918, at 5.30 P.M., s.87.

⁶⁰⁰ CAB 24/62/27/ G.T. 5527, Situation in North Russia, 27 August 1918, s.81.

⁶⁰¹ CAB 23/42/19/I.W.C. 47, Notes of an Allied Conversation held in the Cabinet Room, 10, Downing Street, S. W., on Tuesday, 3rd December, 1918, at 5.30 P.M., s.87.

⁶⁰² Francis, **a.g.e.**, s. 103.

⁶⁰³ A Chronicler, **a.g.e.**, s.27.

Archangelsk'teki durum ve General Poole'un harekât planları açısından, başlangıçta alınan kararların koşulları önemli ölçüde değişmiştir. Birinci değişiklik, General Poole'un Kuzey Limanlarını savunmak ve Müttefik yanlısı Rusları desteklemek için güvenerek beklediği 20.000 Çek birliğinin Archangelsk'e ulaşamamasıdır. Bu birlik ile şehir arasında yaklaşık 16.000 Bolşevik asker bulunmaktadır ve bu kuvvetin Alman unsurlarla güçlendirilme ihtimali vardır. Bu durum, özellikle Murmansk'taki Müttefik birlikleri için ciddi bir dezavantaj oluşturmaktadır. İkinci değişiklik ise Müttefikler açısından olumlu bir gelişmedir. Çek birliklerinin yüksek motivasyonu ve çabaları sayesinde, Müttefikler Vladivostok'tan Ural Dağları'na kadar olan Sibiry demiryolunu kontrol altına almıştır. Bu sayede Rusya'da yeni bir cephe oluşmuş ve bu durum Orta Devletler için stratejik bir dezavantaj yaratırken, Batı Cephesi'nde Müttefiklerin konumunu güçlendirmektedir.⁶⁰⁴

General Poole'un birliklerinin kış gelmeden kesintisiz şekilde ilerleyerek Çekoslovak birlikleriyle bağlantı kurabilmesi ümit edilmekteydi. Henry Wilson'ın muhtırasına göre bunu başarabilmek adına elindeki kuvvetler şu şekildeydi:

Toplam 5 piyade taburu:

*3 Amerikan taburu (4 Eylül'de varış)

*1 İngiliz taburu (26 Ağustos'ta varış)

*1 Fransız taburu

*1 Amerikan mühendis taburu

Ek olarak, İngiliz, Fransız ve Sırp unsurlarından oluşan birimler, yaklaşık bir tabur gücüne eşdeğer

1 adet 18 librelik top bataryası, İngiliz ve Rus personel tarafından işletilmektedir

Ancak birlikler yetmeyince Amerika'nın kapısı çalındı. 25 Eylül 1918'de Amerika'dan gelecek desteğe duyulan güven arttı. İlk olarak, Finlandiya'dan gelecek bir Alman saldırısına karşı buzsuz iletişimin temeli olan Murmansk'ın savunulması, ikinci olarak Çeklere yardım etmek ve Vologda ve Perm'in işgalini sağlayacak Archangelsk'den bir ilerleme adına Amerika'nda beş tabur istendi. Ancak Amerika,

⁶⁰⁴ CAB 24/63/47/G.T. 5647, Appreciation of Situation in North Russia, 9 September 1918, s.137.

erzak göndermek konusunda sıkıntı olmadığını buna rağmen genel bir yardım üstlenemeyeceğini bildirmiştir.⁶⁰⁵

General Poole'ün başarı sağlaması için Genelkurmay Başkanlığı tarafından tahmin edilen tutar şu şekildeydi:

Tablo 3.5. Kuzey Rusya'da Hedefler İçin Asgari Kuvvet Tahmini

Vologda ve Vyatka yönüne uzanan demiryolu hattının korunması	4 piyade tabur - 4 topçu batarya
Kotlas'ın güvence altına alınması ve Vyatka'ya giden demiryolunun kontrolü	2 piyade – 2 topçu bataryası
Yedek kuvvet olarak tutulacak birlikler	2 piyade taburu – 2 topçu bataryası
İkmal hatlarının güvenliği ve Kragopo-Plesetskya bölgesinin gözetlenmesi	2 piyade taburu

Kaynak: CAB 24/63/47/G.T. 5647, Appreciation of Situation in North Russia, 9 September 1918, s.139.

Ek unsurlar hariç 10 piyade taburu ve 8 topçu bataryasının yanında, çoğunluğu subaylar ve tecrübeli askerlerden oluşan Rus birliklerine de ihtiyaç vardı. General Poole'ün harekâtı için 5 piyade taburu ve 6 topçu bataryasının Batı Avrupa'dan en geç Eylül ayı sonuna kadar yola çıkması gerekmekteydi.⁶⁰⁶ 27 Ağustos'ta Radcliffe'den gelen telgraf da aynı meseleye değinmiştir. Ekim ayına kadar takviye birliklerin gönderilmesi istenmiştir.⁶⁰⁷ Ekim sonuna kadar büyük sorunlar yaşanması kaçınılmaz olarak görülüyordu.

Bu sırada, Murmansk'ta komutanlık yapan Tümgeneral Maynard, elindeki sınırlı asker sayısıyla Pechenga'yı savunamayacağını belirterek bölgenin tahliye edilmesini önerdi. Murmansk cephesi için ise, Kandalaksha'nın güneyi ile Petchenga'daki askerlerin çekilmesi düşünülüyordu. Fakat bu geri çekilmelerin siyasi açıdan felaket olacağını belirtildi ve bunu önlemek için 5.000 asker önerildi.⁶⁰⁸ İngiliz Donanması açısından da tahliyeye karşı çıkıldı. Gerekçe ise geri çekilmenin düşmanın bölgeyi ele

⁶⁰⁵ FRUS, 1918, Russia, vol.2, ss.545-547.

⁶⁰⁶ CAB 24/63/47/G.T. 5647, Appreciation of Situation in North Russia, 9 September 1918, s.139.

⁶⁰⁷ CAB /27/ G.T. 5527, Situation in North Russia, 27 August 1918, s.81.

⁶⁰⁸ CAB /27/ G.T. 5527, Situation in North Russia, 27 August 1918, s.81; CAB 23/7/29/W.C. 466, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, 8.W., on Friday, August 30, 1915, at 12.00 noon., s.89-90.

geçirmesine yol açması, bahar geldiğinde organize ve iyi korunmuş bir denizaltı üssü kurulmasına imkân sağlamasıydı. Henry Wilson'a göre bu durum, Archangelsk ile olan iletişimi ve Atlantik'teki deniz taşımacılığını ciddi şekilde tehlikeye atabilirdi. Ayrıca böyle bir geri çekilme, İngiltere'nin Rusya'daki prestijini zedeleyip olumsuz siyasi sonuçlar doğuracaktı. Bu durum üzerine General Maynard, Murmansk'ın kuzey kıyı hattının tamamında kontrolü sağlayabilmesi için gerekli asgari takviye kuvvet miktarını bildirmesi yönünde talimat aldı. Maynard, bunun için 4 piyade taburu, 2 makineli tüfek birliği, 1 Stokes havan birliği, 2 adet 4,5 inçlik obüs birliği ve 1 adet 18 librelik top birliği talep etti. Genelkurmay bu isteği kabul etti. Savaş Kabinesi, bu kuvvetlerin iç savunma birliklerinden karşılanmasına karar verdi. Gerekli hazırlıklar başlatıldı; kuvvetlerin bir kısmının iki hafta içinde, geri kalanının ise bir ay içinde yola çıkması öngörülmüyordu. Bu takviyelerle birlikte Archangelsk ile olan iletişim hattının güvence altına alınması hedeflenmekteydi.⁶⁰⁹

Murmansk'taki durumun tartışıldığı bir muhtıradaysa, Birinci Deniz Lordu, Murmansk'ta görev yapan HMS Cochrane adlı İngiliz gemisinin, Rus kruvazörü Askold ile değiştirilmesinin planlandığını ifade etmiştir. Ona göre General Maynard, bu gemilerin Kuzey Rusya'ya gönderiliş amaçlarını yanlış anlamıştır. Kimi gemiler buz basıncına dayanamayacak yapıya sahipti ya da yeniden donatılmaları gerekmektedir. Özellikle Cochrane mürettebatının uzun süre kıyıda bekletilmesi büyük bir kayıp olarak gördü. Bazı gemilerin kış başlamadan önce geri çekilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aksi takdirde kömür ve insan gücü açısından ciddi kayıplar yaşanacağına dikkat çekmiştir. Ayrıca Kuzey Denizi'nde yeni kurulan mayın hattının beklenenden daha etkili olduğunu, bu nedenle Arktik limanların terk edilmemesinin önemli olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca başka bir tehdit de Almanlardı. Birinci Deniz Lordu, Almanların demiryolu hatlarını uzatmaları durumunda yalnızca yüzey gemileri için değil, aynı zamanda denizaltılar için de üsler kurabileceklerini ifade etmiştir. Bu ihtimal karşısında Arkhangelsk'in mi yoksa Murmansk ve Peçenga'nın mı terk edilmesinin daha uygun olacağı tartışmaya açılmıştır. İmparatorluk Genelkurmay Başkanı, bölgedeki İngiliz faaliyetlerinin temelde yaklaşık 20.000 kişilik Çekoslovak desteğine dayandığını, ancak

⁶⁰⁹ CAB 24/63/47/G.T. 5647, Appreciation of Situation in North Russia, 9 September 1918, s.135-136.

bu beklentinin gerçekleşmediğini vurgulamıştır. Birinci Deniz Lordu ise hem Murmansk hem de Peçenga'nın kaybedilmesi hâlinde Archangelsk'in de düşmesinin kaçınılmaz olacağını, çünkü düşmanın bu sayede bir denizaltı üssü kurarak İngiliz kuvvetlerine karşı harekât yapabileceğini belirtmiştir. Toplantı sırasında Kabine Sekreteri ayrıca, Beyaz Deniz'de yürütülen operasyonların Yüksek Savaş Konseyi Askerî Temsilcileri tarafından ele alınmakta olduğunu hatırlatmıştır. Savaş Kabinesi, Beyaz Deniz limanlarına takviye birlik gönderilmesini önemli bulmuş ve İmparatorluk Genelkurmay Başkanı'ndan gerekli kuvvet sayısını belirleyip bunların sağlanabilirliğini rapor etmesini istemiştir.⁶¹⁰

2 Eylül 1918 Murmansk telgrafında General Maynard, takviye birlik talebinde bulunmuş ve Almanların Murmansk'a erken bir taarruz başlatmasının muhtemel görüldüğünü bildirmiştir. General Maynard'ın Murmansk'a takviye talebi üzerine, Henry Wilson, askerlerin üç olası kaynaktan (Aldershot'ta Fransa'ya gönderilmeye hazırlanan 25. Tümen⁶¹¹, İrlanda birlikleri veya İç Savunma birlikleri⁶¹²) hızlı bir şekilde gönderilmesini değerlendirmiştir.

İmparatorluk Genelkurmay Başkanı, Kuzey Denizi'ndeki gelişmiş deniz düzenlemeleri sayesinde kıyıya yapılabilecek baskın riskinin artık düşük olduğunu belirterek, üçüncü seçeneği daha uygun bulmuştur. Genelkurmay Başkanı ayrıca Archangel'deki General Poole'un 12 Ağustos 1918 tarihli mektubunu sunmuştur. Mektuba göre Poole, Archangel'den yaklaşık 70 mil güneye ilerlemiş, büyük miktarda ganimet, özellikle makineli tüfek ve küçük silah mühimmatı elde etmiştir. İlk hafta içinde 600 Rus gönüllü kazanılmış, ancak Rusların genel olarak hiçbir taraf için savaşıma istekli olmadıkları gözlemlenmiştir. Buna dayanarak, Savaş Kabinesi, Kuzey

⁶¹⁰ CAB 23/7/29/W.C. 466, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S.W., on Friday, August 30, 1915, at 12 noon, s.90.

⁶¹¹ Aldershot'ta bulunan tümenin Tümenin tamamlanabilmesi için 4.000 piyade daha gerektiği, aksi hâlde Fransa'ya sevk hazır olduğu belirtilmiştir. Ayrıca denetim sırasında tümen içinde bazı sağlık açısından yetersiz askerlerin bulunduğu tespit edilmişti. Bkz. 23/7/31/W.C. 468, Minutes of a Meeting held at 10, Downing Street, S.W., on Tuesday, September 3, 1918, at 11:30 A.M., s.95.

⁶¹² "The Home Defence" şeklinde geçmektedir. Bkz. CAB 23/7/31/W.C. 468, Minutes of a Meeting held at 10, Downing Street, S.W., on Tuesday, September 3, 1918, at 11:30 A.M., s.95.

Rusya’da ihtiyaç görülmesi hâlinde, Genelkurmay Başkanına 25. Tümen’den veya İç Savunma birliklerinden takviye sağlama yetkisi verilmesine karar vermiştir.⁶¹³

Müttefikler, Murmansk ve çevresindeki stratejik limanları korumak ve bölgedeki ilerlemelerini güvence altına almak amacıyla harekete geçmiştir. Bu kapsamda 5 İngiliz taburu Murmansk’a çıkarılmış ve İngiliz-Amerikan iş birliğiyle Vologda ile Kotlas’ın ele geçirilmesi planlanmıştır. Ancak harekâtın gecikmesi, Bolşeviklerin bölgedeki güçlerini artırmasına yol açmış ve Müttefiklerin takviyelerine ve planlamalarına zarar vermiştir. Francis, özellikle Müttefiklerin derhal Petrograd ve Moskova’yı ele geçirerek Murmansk ve Archangelsk’e yeterli sayıda asker gönderilmesi için baskıyı arttırmıştır. Ekim 1918’de Amerika Dışişleri Bakanına durum hakkında tespitini aktardı: *"Bolşevikler terörize ederek güç kazanıyorlar. Ruslar haklı olarak, eğer ek Müttefik birlikleri gelmezse Müttefikler Kuzey Rusya’dan sürülecek ve tüm Ruslar Bolşevikler tarafından yok edilecek, dolayısıyla Müttefik kuvvetleri derhal önemli ölçüde artırılmadığı takdirde Bolşeviklere ve Almanlara karşı ordu seferber etme çabaları başarısızlığa mahkumdur."*⁶¹⁴

Bu raporda Bolşevik tehdidinin bahsi bir ay önceki gelişmeyle açıklanmalıdır. 2 Eylül’de Sovyetler tarafından, şimdiye kadar ortaya çıkan en ciddi Müttefik komplosu iddiası duyuruldu. Sovyetlere göre, İngiliz ajanı Lockhart, Fransız Başkonsolos Grenard ve bazı küçük İtilaf görevlileri, Kızıl Muhafız subaylarına rüşvet vererek bir darbe planlamıştı. Bu planın amacı, başlıca Bolşevik liderleri ani bir darbe ile tutuklamak veya gerekirse idam etmek, stratejik noktaları yok ederek direnişi çökertmek ve İngiliz birliklerini Archangel’den çağırarak Sovyet Hükümeti’ni devirmektir. Bunun krizin ardından, Lewis Schuman’a göre Kızıl Terör başladı.⁶¹⁵ Özetle, Sovyetler, İngiliz ve Fransız güçlerini sadece askeri müdahaleyle değil, hükümetin devrilmesine yönelik gizli bir planla da suçlamıştı.

Öte yandan, Müttefiklerin planları ve Sovyetlerin komploları konusundaki belirsizlikler, Ekim ayında ortaya çıkan barış söylentileriyle daha da karmaşık bir hâl aldı. Bu durum Kuzey Rusya’daki Fransız birliklerinden birinde isyana yol açtı,

⁶¹³ CAB 23/7/31/W.C. 468, Minutes of a Meeting held at 10, Downing Street, S.W., on Tuesday, September 3, 1918, at 11:30 A.M., s.95.

⁶¹⁴ FRUS, 1918, Russia, vol.2, ss.555.

⁶¹⁵ Schuman, a.g.e., s.107.

Amerikan askerleri arasında da ciddi rahatsızlık ve hoşnutsuzluk yarattı. Fransa ve İtalya cephelerinde çatışmaların fiilen sona ermesi ise Müttefik askerlerinin moralini daha da zayıflattı. Ancak geri çekilme yönünde somut bir adım atılmadı. İngiliz İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Henry Wilson, bu durumun nedenlerini açık biçimde dile getirmiştir. Henry Wilson’a göre, başlangıçta Almanlara karşı bir tedbir olarak başlatılan müdahale, mütarekenin imzalanmasıyla birlikte amacını yitirmişti. Bu nedenle savaş bitti ise neden birliklerin Kuzey Rusya’dan çekilmediği merak konusu idi. Henry Wilson, bunun önünde iki temel engel bulunduğunu belirtir: Birincisi, iklim koşulları nedeniyle tüm kuvvetleri Archangelsk’ten liman buz tutmadan önce güvenle tahliye etmenin mümkün olup olmayacağı belirsizdi. İkincisi ise, Müttefiklere bağlı kalan Rus gruplara karşı siyasi bir sorumluluk doğmuştu; onları güvence altına almadan bölgeyi terk etmek doğru olmazdı.⁶¹⁶ Sonuçta müdahalenin gerekçelerinden biri ortadan kalkmıştı. Ancak iklime bağlı tahliye ve siyasi sorumluluk müdahaleyi devamlı kılacak bir gerekçeyi teşkil etmiştir. Buna rağmen Müttefiklerin müdahalesinde iklim koşulları hem geri çekilmeyi zorlaştıran hem de müdahalenin başarısını engelleyen temel faktörlerden biriydi.

Kuzey Rusya’daki olumsuzluğun bir diğer nedeni de General Poole oldu. Francis, İngiliz yetkililerin tavırlarını, müdahalenin resmi olarak açıklanan amaçlarıyla bağdaştıramadığı için Dışişleri Bakanlığı’na birçok kez şikâyetle bulunmuştu. Özellikle General Poole’un yerel halkla ilişkileri tartışmalı hale gelmiştir. Poole’un şehre gelişinden kısa süre sonra yayımlanan emirler, üslubu ve içeriği nedeniyle tepkilere yol açmıştır. Emirler “Ben yasaklıyorum” ifadesiyle başlıyor, şahsi evlerde dahi toplantı yapılmasını kendi onayıyla gerçekleşeceğini ifade ederken, eski rejimin simgesi dışındaki Rus bayraklarının kullanılmasını da yasaklıyordu. Eleştiri özellikle, Bolşeviklerin dahi en güçlü oldukları dönemde bu kadar yoğun biçimde kişisel otoriteyi vurgulamadıkları üzerineydi.⁶¹⁷ Bu uygulamalar, Müttefik subaylarının Rus sivil otoriteleriyle ve yerel halkla sürekli gerilim yaşamasına zemin hazırlamıştır.

Bu şikâyetler için Balfour’a Archangelsk’ten gönderilen telgraf durumu şöyle değerlendirmiştir:

⁶¹⁶ Schuman, **a.g.e.**, s.113.

⁶¹⁷ FO 800/205/ FO 800/196/ Russia and Siberia, 4 September 1918, s.368.

*"General Poole'un şahsiyeti üzerine yapılan değerlendirmelerde, onun inatçı, dar görüşlü ya da kaba bir asker olmadığı; aksine ılımlı, uzlaşmacı bir tutuma sahip olduğu ve Fransızlarla da uyumlu bir ilişki yürüttüğü belirtilmektedir. Ancak kurmay heyetindeki bazı subaylar (General Finlayson hariç) askeri bakış açısının mutlak önceliğiyle hareket ederek, en kolay görünen askeri çözümün en iyi yol olduğuna inanmaktadır. Bu yaklaşım, Rusların tek görevinin verilen emirleri yerine getirmek olduğu, hoşnutsuzlukları olsa bile buna katlanmaları gerektiği yönünde katı bir anlayışı beraberinde getirmiştir. Söz konusu subayların sivil otoriteyle sürekli temas halinde bulunmaları ise bu katı tavrı daha görünür kılmış, bunun sonucunda ise Müttefikler ile Rus yerel otoriteleri arasında sürekli sürtüşmeler ve şikâyetler doğmuştur."*⁶¹⁸

General Poole kendi amaçları, politikalar bağlamında hükümeti yönlendirmişti. Bu kapsamda, Ekim ayında, Poole'un görevden ayrılmasının ardından Tuğgeneral Edmund Ironside vekâleten komutayı devraldı. General Ironside, işgal altında bulunan bölgede Rus birliklerinin eğitimine devam ederek tamamen savunma pozisyonu benimsemesi talimatı ile bu bölgeye gelmişti ve kendisi ilk haftalarda, sefelinin kısa süre içinde geri döneceği varsayımıyla hareket etti.⁶¹⁹ Ancak 19 Kasım'da Savaş Bakanlığı, Poole'un geri dönmeyeceğini resmen bildirerek Ironside'ı kalıcı olarak Başkomutan olarak atadı ve tümgeneral rütbesine yükseltti.⁶²⁰ Ironside'ın başkomutan olarak atanması, sahadaki yetki ve sorumluluklarını netleştirmiş olsa da, bölgede karşılaşılan zorluklar onun liderliğini ciddi şekilde sınavacaktı.

Dvina Nehri'nde Müttefikler kısa süreli bir hareket avantajı elde ederken, kuzeyde denizin donması ve buz birikintileri bu avantajı hızla ortadan kaldırıyor. Archangel'den yaklaşık 180 mil uzaklıktaki geniş alana yayılmış birliklere kış koşullarında ikmal sağlamak büyük bir zorluktu. Nehirden kar yollarına, teknelerden kızaklara geçiş, işleri zorlaştırmıştı. Kuzey Rusya'nın aşırı soğukları ve açık alanda uzun süre savaşmanın imkânsızlığı, ileri birliklerin koruganlardan hareket etmesini zorunlu kılıyordu. Ayrıca, küçük müfrezelerde moral ciddi şekilde düşüyordu; sürekli soğuk ve Bolşevik tehdidi askerlerin motivasyonunu olumsuz etkilemişti.⁶²¹ Bunun yanı

⁶¹⁸ FO 800/205/ FO 800/196/ Russia and Siberia, 29 August 1918, s.351-352.

⁶¹⁹ CAB 24/72/90/G.T. 6589, Allied Forces in North Russia, January 2, 1919, s.343; Kinving, a.g.e., s.43.

⁶²⁰ Schuman, a.g.e., s.110; Kinving, a.g.e., s.43.

⁶²¹ Kinving, a.g.e., ss.44-46.

sıra iklim, gıda tedarikini de etkilemişti. Ağustos'taki telgrafa göre bu konuda defalarca bildirim yapılmış ve özellikle un sevkıyatı üzerine durulmuştur:

*"Gıda meselesi oldukça ciddi bir hal almıştır. Köylerde hiç tahıl bulunmamaktadır ve şehirdeki stokların da üç gün içinde tükeneyeceği öngörülmektedir. Köylüler tarafından kuşatılmış durumdayız, hükümet ise çaresizlik içindedir. Aslında kıtlığın gerçek nedeni, bizim burada bulunmamızın Archangelsk ile tahıl üreten bölgeler arasında bir "cephe" oluşturmuş olmasıdır."*⁶²²

Kasım ayındaki raporlara göre, Murmansk'taki durum da askerî açıdan ciddi sorunlar barındırıyordu. Özellikle ikmal konusunda büyük sıkıntılar yaşıyor, birliklerin temel ihtiyaçları dahi yeterince karşılanamıyordu. Bununla birlikte sivil halkın da silah ve yiyecek sıkıntısı çektiğine dair Kasım 1918'de İngiliz Hükümetine raporlar gelmekteydi. General Radcliffe acil ihtiyaçların karşılandığını belirtse de er ve iç yağ sıkıntısı hala sürmekteydi. Bu eksiklik demiryolu işçileri için özellikle şikâyet yaratan bir konu idi, hatta General Maynard'ın kuvvetlerine karşı bir isyan gerçekleşebilirdi. Bölgenin aışesinin sorumluluğunu ABD üstlense de bu konuda hala eksiklik giderilmemişti. Kabine, Savaş Bakanlığı, Gıda Bakanlığı, Nakliye Bakanlığı ve General Poole iş birliği ile bir rapor hazırlanması istendi.⁶²³

Aralık ayında, Archangelsk limanı buzla kapandığı için buraya büyük takviye gönderilemezdi. Bu olumsuzluğa karşı Poole ise Petrograd'ın 10.000 askerle alınabileceği inanmıştı.⁶²⁴ Yeni gelen talimatlar doğrultusunda yaklaşık 5000 kişilik Müttefik kuvvet, başlangıçta Alman tehdidini önlemek amacıyla konuşlandırılmıştı. Ancak kısa süre içinde asıl karşı karşıya kaldıkları güç Bolşevikler oldu. Müttefik birlikleri, Dvina Nehri boyunca iç bölgelere doğru ilerleyerek, bir noktada anti-Bolşevik gruplarla iş birliği yapmaya ve işgale girişmeye başladılar. Buna rağmen verilen emir, operasyonların yalnızca mevcut hattın korunmasıyla sınırlı tutulmasını, yani saldırı

⁶²² FO 800/205/ FO 800/196/ Russia and Siberia, 29 August 1918, s.354.

⁶²³ CAB23/8/24/W.C.503, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held in the Chancellor of the Exchequer's Room, House of Commons, on Monday, November 18, 1918, at 5 P.M, 18 November 1918, s.80.

⁶²⁴ FRUS, 1918, Russia, vol.2, ss.555-556.

yerine savunma yapılmasını öngörüyordu. Henry Wilson da bu savunma hattını korumak için General Ironside'in elindeki kuvvetleri yeterli görmüştü.⁶²⁵

Genel duruma bakıldığında, kuzeyden, Archangelsk'ten hareket eden bir Müttefik seferi Ocak 1919 tarihlerinde Moskova'nın yaklaşık 400 mil yakınına kadar ilerleyebilmişti. Sibiry'a da Amiral Kolçak komutasındaki bir Beyaz ordu Mayıs ayında, Moskova'nın yaklaşık 500 mil yakınına kadar ilerledi. Ekim'de güneyden General Denikin komutasındaki bir Beyaz kuvvet Moskova'nın yaklaşık 175 mil yakınına kadar ilerledi ve batıdan General Yudenic komutasındaki bir Beyaz müfreze Petrograd'ın yedi mil yakınına kadar girdi.⁶²⁶ 1919 yılındaki tablo Rusya aleyhineydi. 30 Ocak 1919'da Bullitt'in Albay House gönderdiği muhtıraya göre Arkhangelsk'te, 12 bin kişilik Amerikan, İngiliz ve Fransız kuvveti artık hiçbir amaca hizmet etmemekteydi. Ayrıca 4 bin Amerikan, 6 bin İngiliz, 2 bin Fransız ve 3 bin Rus askeri Bolşevik tehdidi altında yok edilme tehlikesindeydi. General Ironside takviye talebinde bulunmak zorunda kaldı.⁶²⁷ 2 Ocak 1919 tarihindeki raporla karşılaştıracak olursak:

Tablo 3.6. Archangelsk'te Müttefik ve Yerel Kuvvetlerin Sayısı

	Tüfek Gücü	Personel Sayısı (Rasyon Gücü)
İngilizler	3.121	6.293
Fransızlar	1.400	1.686
Amerikalılar	4.200	5.203
Müttefikler Toplamı	8.721	13.182
Yerel Kuvvetler	1.700	2.715
Genel Toplam	10.421	15.897

Kaynak: CAB 24/72/90/G.T. 6589, Allied Forces in North Russia, 2nd January, 1919, s.346.⁶²⁸

İngiliz Savaş Kabinesi 31 Aralık 1918'de herhangi bir terhis önleminin alınmaması, sorun Paris'te çözülene kadar Kuzey Rusya'ya başka bir takviye kuvvet

⁶²⁵ CAB 24/71/33/ G.T. 6433, Future Military Policy in North Russia, 5 December 1918, s.106.

⁶²⁶ Bailey, **a.g.m.**, s. 7.

⁶²⁷ Bullitt, **a.g.e.**, s.15.

⁶²⁸ Aynı ay sunulan muhtıraya göre Archangelsk'e konuşlu Müttefik kuvveti yaklaşık 16.230, Murmansk'ta ise 16.200 olarak tespit edilmiştir. Bkz. **The Papers of Woodrow Wilson**, vol. 55, s.190.

gönderilmemesine karar verilmişti.⁶²⁹ Bullitt'e göre, Ironside'ın talimatı üzerine Murmansk'tan Archangelsk'e birlik sevk edilmemeliydi, aksine var olan birlik Murmansk'a sevk edilip oradan tahliye edilmeliydi.⁶³⁰ Tüm bunlar gerçekleşiyorken, Müttefikler için bir yandan Paris'te barış görüşmeleri sürdürüldü.

12 Şubat'taki muhtıra tam olarak bu sevk edilecek olası Amerikan birliklerini konu edinmektedir. Paris Barış Konferansı sürecinde Müttefikler bir yandan barış konusunda tartışmalar yaparken, diğer yandan Rusya'nın geleceğini ve müdahale konusunu tartışmaktaydı. Bu muhtıra, Prinkipo Konferansı'nın rafa kaldırıldığı günlerde yazılmıştı. Bliss'in kaleme aldığı bu muhtıra ilk olarak Wilson'a Müttefikler Yüksek Savaş Konseyi'ndeki meslektaşlarıyla net bir mutabakata varması gerektiği iletilmişti. Sürmekte olan müdahale konusundaki görüş ayrılığı muhtıraya yansımıştır. Ek Amerikan askerlerinin Kuzey Rusya'ya gönderilmesinin amacı şu şekilde aktarmıştır:

1. Kış aylarında bölgede bulunan Müttefik birliklerinin güvenliğini artırmak,
2. Amerikan demiryolu birliklerinin sağladığı gelişmiş ulaşım imkânlarıyla Murmansk'tan güneydeki Murmansk ve Archangelsk civarındaki ileri birliklerin ikmalini ve gerekirse takviyesini sağlamak,
3. Hava koşulları izin verir vermez, ilkbaharda bu birliklerin hızlı bir şekilde geri çekilmesini kolaylaştırmak.⁶³¹

Bir süre sonra bölgedeki Müttefik birlikleri direnemedi. Lloyd George anılarında Paris Barış Konferansı sırasında yapılan görüşmede Murmansk ve Archangelsk'i boşaltmak ve İngiliz birliklerini Omsk ve Vladivostok'tan çıkarmak niyetinde olduklarını, ancak Denikin ve Kolçak'a Bolşevik saldırılarına karşı kendi topraklarını savunmalarını sağlayacak her türlü mühimmat ve teçhizatı sağlamak için Müttefiklere katılmaya hazır olduklarını belirtmiştir. Hem M. Clemenceau hem de Albay House bu planı kabul ettiklerini ve her ikisinin de Rusya'nın işgaline yönelik herhangi bir plana karşı olduklarını not düşmüştür.⁶³² Bir süre Rusya'nın temsili meselesindeki Kuzey Rusya tavrı da önemli yere sahiptir. Rusya'nın Yeniden Canlandırılması İçin Kuzey

⁶²⁹ CAB 24/72/90/G.T. 6589, s.343.

⁶³⁰ Bullitt, **a.g.e.**, s.16.

⁶³¹ **The Papers of Woodrow Wilson**, vol. 55, s.190-191.

⁶³² George, **Memoirs of the Peace Conference**, s.191.

Bölgesi Birliği tarafından Müttefiklerin zaferi dolayısıyla düzenlenen bir halk toplantısında, Çaykovski ve birlik, Şehir Duması, Zemstvo ve Kooperatif temsilcileri, Rusya'nın önümüzdeki barış konferansında temsil hakkını, savaşta daha önce yaptığı fedakârlıklar ve Rus kamuoyunun büyük çoğunluğunun Brest Litovsk Antlaşması'nı reddetmesi gerekçesiyle vurguladılar.⁶³³ Kendilerini Rusya'nın bir parçası olarak görmeyen hükümetler, hain olarak gördükleri Bolşeviklerle aynı masada oturmayacaklarını ortak olarak dile getirdiler; Beyaz Rusya'nın resmi cevabı Sibirya ve Archangelsk'te Güney Rusya'nın birleşik hükümetleri adına Çaykovski ve hem Koçak hem Denikin hükümetlerinin dış işleri bakanı olan Sazonov tarafından imzalandı.⁶³⁴ Prinkipo'da bir konferans yapılacağı tartışıldığında, böyle bir şeyin gerçekleşmemesi için Poole, istifa etme tehdidinde bulunmuştur. Bu nedenle Kuzey Rusya'daki temsil meselesinde Poole'ün tavrı bölgeyi etkilemiş olabileceği görüşünü doğurur.

Kuzey Rusya'daki savaş -ve sınırlı ölçekte de olsa açık savaş, müdahalenin zaten dönüşmekte olduğu şeydi- bu demiryolu ve nehir iletişim yollarının hâkimiyeti için yapılmıştı. Pern-Vologda Demiryolu hattında Çeklerle iş birliği yapma yönündeki ilk niyet sekteye uğradı.⁶³⁵ Bununla birlikte Amiral Kolçak ile birleşme gerçekleştirilemedi.

11 Eylül 1919 tarihinde Churchill, İngiliz birliklerinin Kuzey Rusya'dan çekilmesi kararından dönülmesinin imkânsız olduğu ve gecikmeden yerine getirileceği yönünde, Paris'te bir açıklama yaptı.⁶³⁶

12 Ekim 1919'da İngiliz birliklerini taşıyan son nakliye gemisi Murmansk'tan yola çıktı ve Kuzey Rusya'nın tahliyesi tamamlanmış oldu.⁶³⁷

3.1.2. Sibirya ve Uzak Doğu

Müttefiklerin bu bölgede temel hedefi mümkünse Sibirya'yı Bolşevizm tehlikesinden korumak, Trans-Sibirya ve Rus demiryollarının güney Rusya için Müttefiklerin lehine kullanılmasını güvence altına alma ve Vladivostok'u izole ederek

⁶³³ FRUS, 1918, Russia, vol.2, s.569.

⁶³⁴ Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919, Russia, USA Government Printing Office Washington 1937, s.53-54. (Bundan sonra dipnotta; FRUS, 1919, Russia şeklinde anılacaktır.)

⁶³⁵ CAB 24/72/90/G.T. 6589, s.343.

⁶³⁶ A History of the Peace Conference of Paris, s. 28.

⁶³⁷ A.e. s. 32.

çok geç olmadan, orada depolanan her türlü stokun korunması yönünde idi.⁶³⁸ Trans-Sibirya açılırsa Kuzey Rusya, Sibirya'dan tedarik edilecek ve dolayısıyla dış yardıma bağımlı olmayacaktı.⁶³⁹ Çeklerin bu demiryolunu ele geçirme eylemleri uzun süre başarı ile sonuçlanmıştı. Ancak Amerika tarafından 1917 yılından beri mühendislerden oluşan misyon, Japonya engeline takılmıştır. Bulunan fırsatta, Sibirya Demiryolu'nun işletilmesinin derhal Amerika tarafından devralınması ve ardından hattın polisinin Çinlilere ve Japonlara devredilmesi son derece gerekliliğine vurgu yapıldı.⁶⁴⁰

Dört Beyaz Rus Savaş Lordu Kolçak, Semenov, Kalmukoy ve Rozanov, Sibirya'nın farklı bölgelerinde hüküm sürüyordu. Aynı zamanda Albay Emerson'ın aktardığı kadarıyla Mayıs 1918'de Vladivostok'ta 12.000 Çek, 3000 Çek'in de Marinsk ile Vladivostok arasında yolda olduğu aktarılmıştı.⁶⁴¹

Beyaz Ordu'ya destek sağlama yönünde politikayı destekleyen Wilson, Sibirya müdahalesine ise mesafeli yaklaşmıştı, ancak burada asıl kaygısı Japonya'nın bölgedeki davranışlarıdır. Japonların Vladivostok ve Khabarovsk'u işgal istekleri, Rusya ve Sibirya'daki tüm Alman ve Avusturyalı esirlerin yeniden görevlendirilip, silahlandırılıp Uzak Doğu'daki Japonya ve çıkarlarına bir darbe indirmek için Sibirya'dan doğuya gönderileceğinden korkmuş olmalarına dayandırılmıştı. Ancak bu korkunun bir bahane olduğu düşünülmektedir.⁶⁴² Japon birliklerinin Doğu Sibirya üzerinde kontrol kurma eğiliminde olmaları, bölgeye mühürlü vagonlarla gizli sevkiyatlar yapmaları ve fiilen işgalci bir tutum sergilemeleri Wilson'ın ciddi rahatsızlık duyduğu hususlardır. Büyükelçi Morris daha 17 Ocak 1918'de Tokyo'dan, Japon Hükümeti'nin Vladivostok'un işgalini ve şartlar gerekli kıldığı takdirde Çin Doğu ve Amur Demiryollarının işletilmesini bağımsız olarak üstlenme arzusunda olduğunu bildirdi.⁶⁴³ Zaten 12 Ocak'ta da İngiliz Büyükelçiliği, İngiliz kruvazörü Suffolk'un İngiliz

⁶³⁸ FRUS, 1918, Russia, vol.2, s. 21.

⁶³⁹ FRUS, 1918, Russia, vol.2, s.550.

⁶⁴⁰ FRUS, 1918, Russia, vol.2, s.53-55.

⁶⁴¹ William S. Graves, *America's Siberian Adventure*, Peter Smith Publishers, Public Domain, New York, 1931, s.53.

⁶⁴² FRUS, 1918, Russia, vol.2, s. 23.

⁶⁴³ Griswold, a.g.e., s. 22. FRUS, 1918, Russia, vol.2, s. 30

çıkarlarını izlemek üzere Hongkong'dan Vladivostok'a gitmesinin emredildiğini bildirmişti.⁶⁴⁴

Almanların ilerleyişini durdurmak için müdahale konusunda Kıdemli İngiliz Deniz Subayı, Amerikan ve İngiliz Konsolosu'nun da onayladığı belirtilen bir öneri şu şekildeydi: Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya askerleri Vladivostok ve Amur demiryolunun Karymskaya'daki ana hatta bağlandığı yere kadar olan bölgeyi kontrol altına almalı. İletişim hatları ise Vladivostok'tan değil, Güney Mançurya Demiryolu ve Harbin üzerinden sağlanmalı. Vladivostok ve çevresi deniz kuvvetleri tarafından işgal edilmeli, Harbin demiryolu ise bu ülkelerin kara kuvvetlerinden yaklaşık 10.000 askerle korunmalı.

Herhangi bir plana başlamadan önce, ilgili ülkelerin imzasıyla Rus halkına hiçbir toprak veya ayrıcalık talep edilmeyeceği konusunda güvence veren bir bildiri yayınlanmalı. Ayrıca, operasyonun Ural Dağları'na kadar devam edeceği ve Almanya'nın orada durdurulmasının şart olduğu açıkça belirtilmeli.

Bu müdahalenin Rusya'daki herhangi bir gruba karşı olmadığını, sadece şu anki zayıflık, karışıklık ve ihaneti aşmak için geçici olarak böyle davranılması gerektiğini vurgulamak önemli. Çünkü bu sorunlar, özellikle Batı Sibirya'nın verimli tahıl bölgelerinde, Almanya'nın ilerlemesini kolaylaştırıyor.⁶⁴⁵ Bunun gibi birçok belge, Sibirya müdahalesinin müttefikler arasında kapsamlı bir değerlendirme süreci sonrasında şekillendiğini göstermektedir. Özellikle İngiliz ve Amerikan yetkililer müdahaleye yalnızca askeri bir operasyon olarak değerlendirmemiş, çok yönlü bir bakış açısıyla karar almıştır.

Neticede İngiliz Hükümeti, Japonların Müttefik planlarına uyması koşuluyla, Mart ayında Sibirya'ya Japon müdahalesine kesin olarak karar verdi. Görevleri ilk etapta Omsk'a kadar ilerleyip, İrtiş Vadisi'nde bulunan tahıl ve süt ürünlerini Almanların eline geçmeden kurtarmak idi.⁶⁴⁶ 21 Mart'taki bir muhtıranın aktardığına göre, Sibirya'da Alman etkilerinin varlığı tehlikesi bulunmakta; bu etkiler bazı

⁶⁴⁴ FRUS, 1918, Russia, vol.2, s.25.

⁶⁴⁵ CAB 24/46/32/ G.T. 4031, Situation in Russia, 21 March 1918, s.106.

⁶⁴⁶ FO 800/178/ Rus/18/3, Hardinge to Frank, 5 March 1918, s.117 Gelen bir muhtıraya göre buradaki mühimmatın Almanlara ulaşma tehlikesi bulunmamaktaydı. Bkz. CAB 24/46/32/ G.T. 4031, Situation in Russia, 21 March 1918, s.105.

durumlarda Bolşevik unsurlar tarafından desteklenirken, bazılarında ise karşı çıkılmaktadır. Doğu Sibirya'da kayda değer bir ilerleme olduğuna dair herhangi bir kanıt söz konusu değildi. Alman ve Avusturyalı esirlerin silahlandırıldığına dair raporlar doğrulanmamış olsa da Sibirya'nın bazı bölgelerinde bu iddiaları destekleyen bulguların varlığından söz etmekteydi. Ayrıca 8 Mart'ta Harbin'e gelen yaralı askerlerden alınan bilgilere göre, Kolordu Komutanı Semenoff, Mançurya'daki bir demiryolu istasyonu yakınlarında Bolşeviklerle çatışmaya girmiştir.⁶⁴⁷

Troçki, Nisan 1918'de Müttefiklerden yardım talep etti. İngilizler bunu bir fırsat görüp Wilson'u ikna etmek istediler; onay çıkarsa Japonya da dahil edilip plan Troçki'ye sunulacaktı.⁶⁴⁸ 5 Nisan 1918'de Japon ve İngiliz kuvvetleri Vladivostok'a çıkış yaptı. Çekleri Batı Sibirya'da kalmaya ikna etmek İngiliz Hükümeti tarafından bir misyon olarak kabul edildi. General Knox, İngiliz kurmayından bir subay olarak, hükümeti tarafından Sibirya'ya gönderilmişti. Görevi, Çekoslovaklarla birlikte Kızıl Ordu'ya karşı Urallar boyunca savaştacak gönüllü bir Rus ordusu oluşturmaktı. Her ne kadar Japon Genelkurmayına askeri gözlemci olarak atanmış olsa da bu görevinde Japon ordusunun komutası altında olmayacaktı.⁶⁴⁹ Henry Wilson'a göre, Sibirya'daki hükümet İngilizler tarafından hiçbir zaman tanınmamıştı ve bu cephede belirgin bir sorumluluk yüklenilmemişti. İngilizler sadece Çek Lejyonu'na yönelik sorumluluk almıştı ancak onların komutanlığını da Fransa'ya devretmişti.⁶⁵⁰

Sibirya'ya yapılacak müdahaleye Japonya'nın dâhil edilmesi Rusya tarafından tehdit edici bir unsur olarak algılandı. Özellikle Amerika'nın, Sibirya'yı sınırlayan güç olarak bölgeye çıkarma yapması Müttefikler tarafından, Rus kamuoyunun tepkisini çekmemek amacıyla elzem görüldü. Rus halkının samimi dostu olduğunun ve Amerikan güçlerinin Rus egemenliğine karşı herhangi bir gizli askeri veya siyasi amacının bulunmadığının açıkça ortaya konması elzem görülmüştür.⁶⁵¹

⁶⁴⁷ CAB 24/46/32/ G.T. 4031, Situation in Russia, 21 March 1918, s.105.

⁶⁴⁸ CAB 23/6/17/W.C. 395, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held at 10, Downing Street, S. W., on Friday, April 19, 1918, at 3.30 P.M., s.45.

⁶⁴⁹ Carl W. Ackerman, **Trailing the Bolsheviki**, N Charles Scribner's Sons, New York, 1919, s. 190.

⁶⁵⁰ CAB 24/75/85/G.T. 6885, Note for the Cabinet on Future Military Operations in Russia, 24 February 1919, s.365.

⁶⁵¹ **FRUS, 1918, Russia**, vol.2, s.53-55.

Archangelsk'te olduğu gibi, burada da askeri malzemelerin Bolşeviklerin eline geçmesini önlemek üzere ve Fransa'da kullanılabilecek 45.000 Çek-Slovak askerinden oluşan mahsur kalmış bir birliği kurtarmak için 1918'de ortak bir Müttefik müdahalesin girişildi. Sibirya'da Amerika'nın yaklaşık 9 bin askeri bulunmaktaydı. Bölgede Ruslar tarafından Çekler silahsızlandırılmıştır, aynı zamanda Ruslar Çeklerin ilerlemesine izin vermeden önce aşağıdaki koşulları öne sürdüler:

1. Ruslar silahsızlandırılmış Çeklerin hızlı bir şekilde Vladivostok'a taşınmasına izin verecekti.
2. Çekler, Rusya'nın iç işlerine ya da hükümet işlerine doğrudan ya da dolaylı olarak hiçbir şekilde müdahale etmeyeceklerine dair söz vereceklerdi.
3. Çekler ve Ruslar, suçluların cezalandırılması amacıyla Marinsk'teki sorunu araştırmak üzere bir komisyon atayacaklardır.
4. Ruslar, Vladivostok'ta kendilerinden alınmış olan yabancılara ait tüm cephaneyi Çeklere iade etmeyi kabul edeceklerdir.

Rus yetkililer Vladivostok'a kadar güvenliği sağlamak amacıyla Çek trenine Rus askerlerinden oluşan bir muhafız birliği yerleştirmeyi kabul etti.⁶⁵²

Wilson'ın genel tutumu, yalnızca Bolşeviklere karşı değil, Japonya'nın yayılmacı eğilimlerine karşı da ihtiyatlı ve eleştireldir. Eylül 1918'de Lansing, Archangelsk'te erzakları koruma veya Sibirya'da Çeklere yardım etme çabalarının Bolşeviklerle bir savaş durumu yarattığını düşünmediğini Francis'e ileterek bunu kanıtlar niteliktedir.⁶⁵³ Çünkü Wilson Müttefik çıkarlarını koruma ve yardımda bulunma amacı güdülmesi ile bir müdahalenin sınırlı kalmasını istiyordu. Zamanında M. Tardieu, aktif müdahale ordusunun Japon olması ve bir Japon General tarafından komuta edilmesi, Müttefik birliklerinin Hükümetler arasında kararlaştırılacak bir Yüksek Komiser altında çalışmasını önermişti.⁶⁵⁴ Bu öneri Wilson'ın Rusya'ya Yardım Komisyonu fikri ile de uyuşmamıştı. Lloyd George, Japon müdahalesi meselesini sorun olmaktan çıkarmak için temelde tamamen farklı iki öneri sunmuştu. Amerikan komutası

⁶⁵² Graves, **a.g.e.**, s. 50-51.

⁶⁵³ **FRUS, 1918, Russia**, vol.2, s.548.

⁶⁵⁴ CAB 23/41/7/I.W.C. 21, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held in London, at 10, Downing Street, S.W., on Thursday, June 27, 1918, at 11.30 A.M., June 27, 1918, s.21

altında, küçük ve etkisiz bir kuvvetle yapılacak bir müdahale yapılabilirdi. Ancak Pasifik'te Amerikan donanmasının eksikliği nedeniyle bu durum uzun vadede gerçekleşebilirdi. Bir diğer önerisi ise Ural Dağları'na kadar ilerleyecek güçlü ve iyi donatılmış bir kuvvetle erken müdahalenin uygulanması idi. Bu kuvvetsin ise ağırlıklı olarak Japonlardan oluşması gerekecekti.⁶⁵⁵ Bölgede Japon mahiyetini azaltılması yönünden eleştiriler sürerken, Lord Robert Cecil, Japonya'nın Sibiry'a'daki 60.000 askerinden 30.000'ini geri çekme kararını Müttefiklere ilettiğini bildirmiştir.⁶⁵⁶ Bu, bölgedeki Japon askerî varlığının yeniden dengelenmesi açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Japon birliklerinin sayısı bölgede azaltıldıkça askere ihtiyaç söz konusuydu. Aralık 1918'deki bir belgeye göre Omsk'taki İngiliz birliklerine ek olarak, üç Kanada taburunun takviye gönderilmesi planlandı. Ancak Kanada Hükümeti bu birliklerin Vladivostok'a kadar ilerlemesine izin verdi, dolayısıyla Rus iç bölgelerinde işlevsiz kaldı. Ayrıca bu günlerde Japonya ve Amerika da bu bölgeye takviye gönderilmesini reddetmiştir, İngiltere bölgeden birliklerini tahliye ederse yerine gelecek birliklerin noksanlığı sorun teşkil etmekteydi. General Knox bu durumda, Kanada taburlarının gönderilmesini önerse S. Sinha, mevsimsel koşullardan kaynaklı bu öneriyi işlevsiz bulmuştur.⁶⁵⁷ Neticede bölgede Kanada yönünden bakıldığında ulusal çıkarların çatıştığını, Rusya'ya karşı net bir politika belirlenmesi isteğinden anlaşılmaktadır. Bölgede hala ortak politika eksikliği söz konusu idi. Bu, Paris Barış Konferansı'ndaki tartışmalarda sıkça dile getirilen 'önce bir Rus politikası belirlenmeli' görüşünü haklı gösterir niteliktedir.

Nisan 1918 tarihinde Çekoslovak lejyonunun en azından bir kısmının kuzeyde istihdam edilmesi planı onaylandı. Bu plan Paris'te direnişle karşılanırsa da, Mayıs ayı içerisinde resmen kabul edildi.⁶⁵⁸ Aynı dönemde bölgedeki asker miktarını bildiren belgede, 3 bin kişilik Çek kuvveti H.M.S. Suffolk gemisi aracılığıyla Vladivostok'a

⁶⁵⁵ A.y.

⁶⁵⁶ CAB 23/42/19/I.W.C 47, s.87.

⁶⁵⁷ A.e., s. 91

⁶⁵⁸ John W. Long, "American Intervention in Russia: The North Russian Expedition, 1918–19.", **Diplomatic History**, vol. 6, no. 1, 1982, s. 50.

ulaştığında toplam 7 bin kuvvetin olduğu aktarılmıştır.⁶⁵⁹ Bunlar bizzat meşru müdafaa için silahlandırılmış ve Müttefiklerin öncü birlikleri olarak kullanılmaya hazır bulunuyordu.⁶⁶⁰ 17 Temmuz'da Çekler için bir harekât üssü olan ve Rusya'nın Uzak Doğu'sunda yer alan Vladivostok'a, Ruslar arasında amaçları konusunda hiçbir endişe uyandırmayacak şekilde az sayıda Amerikan ve Japon birliği tarafından işgal edilmesi teklifinde bulunuldu.⁶⁶¹ Bir ay sonra Japonya'nın olumlu yanıtı ile birlikte, birlik gönderilmesi kesinleşti.

Eylül 1918'de Sibirya'da kesin ölçekte etkili bir gerçekleştirebileceği ihtimal görülen bir dönem yaşanmıştı. Ancak mevcut koşullarda Rusya'da büyük Müttefik kuvvetlerinin taarruz amaçlı bir harekâta girişmesi Müttefiklerce imkânsız görülmektedir. 1918 sonbaharında Archangelsk'e gönderilen Amerikan askerleri ağır kış şartlarında Vologda hattı, Dvina Nehri çevresi ve Pinega-Onega vadilerinde savaşıırken, aynı dönemde 4 Eylül 1918'de Vladivostok'a çıkan ve 1388 asker ile 43 subaydan oluşan General William S. Graves komutasındaki birlikten habersizdi.⁶⁶² Bolşeviklerin güç kazanması yeni kurulan Baltık ve Kafkas Devletlerini de tehdit eder duruma gelecekti.⁶⁶³ İngiliz Genelkurmaylığı geri çekilmenin imkânsız olacağını değerlendirmekteydi. Çünkü bu durumun yaratacağı durum, anarşinin yayılmasını engellemeye çalışma hedefinin çökmesine de neden olacaktı.

Prinkipo girişiminin yol açtığı hayal kırıklığı ve cesaret kaybı, Sibirya'yı etkiledi. General Krasnov'un kuvvetlerinin Don Nehri'ne çekilmesi buna bağlanmıştır; zira bu geri çekilme Henry Wilson'ın görüşüne göre, tamamen Bolşeviklerin askerî başarısından değil, yürüttükleri propaganda faaliyetlerinden kaynaklanmıştır. O halde bu durum anti-Bolşevikleri tanıma ve destek verme politikasını da gündeme getirmiş oldu. Henry Wilson için bu durum güçlerin moralini arttırabilir olarak görüldü.⁶⁶⁴ Ancak Paris'te Müttefikler Rusya adına temsilci kabul etmedi.

⁶⁵⁹ CAB 23/6/27/W.C. 405, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W., on Monday, May 6, 1918, at 12 noon., s.82.

⁶⁶⁰ CAB 23/41/7/I.W.C. 21, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held in London, at 10, Downing Street, S.W., on Thursday, June 27, 1918, at 11.30 A.M., s.21.

⁶⁶¹ Francis, **a.g.e.**, s. 103.

⁶⁶² A Chronicle, **a.g.e.**, s.2-3.

⁶⁶³ CAB 24/75/5/G.T. 6805, Allied Policy in Russia, February 13, 1919, s. 17.

⁶⁶⁴ CAB 24/75/5/G.T. 6805, Allied Policy in Russia, s. 17.

Askerî İstihbarat Dairesi Başkanı, Ocak 1919'da Sibirya'da bulunan iki İngiliz taburunun Omsk'a ulaştığını bildirmişti. Ayrıca, Uralların batısındaki operasyonların başarılı bir şekilde ilerlediği ifade edildi. Bu süreçte Sibirya birlikleri Perm'i ele geçirdi ve Üçüncü Bolşevik Ordusu tamamen imha edildi.⁶⁶⁵

3.2. Müdahalenin Sonu

Ocak 1919'da Bolşevik kuvvetler, Kuzey Rusya'daki stratejik öneme sahip Şenkursk merkezine kapsamlı bir taarruz gerçekleştirdi. Bölge, sınırlı sayıda Amerikan, Kanadalı ve Rus birlikleri tarafından savunulmasına rağmen, mevcut kuvvetlerin yetersizliği nedeniyle tahliye edilmek zorunda kalındı. 25 Ocak'ta, yaklaşık -30 derecede, Amerikan ve Kanadalı askerler zor şartlar altında gece boyunca ıssız bir orman yolunu kullanarak geri çekildi. Ertesi gün Bolşevikler şehre girerek Müttefiklerin bırakmak zorunda kaldığı çok sayıda askeri mühimmata el koydu.⁶⁶⁶ Şenkursk'ın kaybı, yalnızca müttefiklerin askeri konumunu zayıflatmakla birlikte, bölgedeki halkın Bolşevik denetimine bırakılması anlamına gelmekteydi. General Ironside, bu tür olumsuzlukları engellemek amacıyla kış başında geniş kapsamlı bir harekât planlamıştı. Planın başarılı olması takdirde, müttefikler kış boyunca savunma hatlarını güvence altına alabilirdi. Bir İngiliz albayın operasyondan önceki dört gün boyunca sarhoş olması ve bazı subayların görevlerini yerine getirmemesi nedeniyle operasyon başarısız oldu. Operasyon yapılamayınca cephedeki zayıflık sürdü.⁶⁶⁷ Buradaki yenilgi gelecek bir dizi hezimetin yalnızca ilki oldu.

Ayrıca Kuzey Rusya'daki Müttefik birliklerin moral durumu, savaşın hedeflerinin yeterince açık olmaması sebebiyle giderek zayıflamıştı. Askerler, ne için ve hangi amaç uğruna çatıştıklarını tam olarak kavrayamadıkları için ciddi bir huzursuzluk yaşamışlardı. İngiliz komutanlığı bu duruma müdahale etmeye çalışmış, ancak uygulanan yöntemler etkili olmamıştı. Nitekim General Poole, askerlerin ruh hâlini şu sözlerle dile getirmişti: "Kuzey Rusya'da ne için savaştığımız konusunda askerlerin zihninde büyük bir belirsizlik vardı. Bunu özetleyecek olursam, karşımızda Bolşevizm vardı; bu da özünde anarşi demekti."

⁶⁶⁵ CAB 23/9/3/W.C. 516, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W. on Wednesday, January 15, 1919, at 12 noon, s.11.

⁶⁶⁶ Schuman, **a.g.e.**, s.135.

⁶⁶⁷ FO 800/205/ FO 800/196/ Russia and Siberia, 24 January 1919, s.461-462.

Aktardığına göre moral kaybını önlemek için askerler arasında Bolşeviklere dair çeşitli anlatılar yaygınlaşmıştı. Bolşeviklerin büyük ölçüde Yahudilerden oluştuğu ve esirlere işkence ederek öldürdükleri yönündeki iddialar bunlar arasındaydı. Ancak bu tür propagandalar beklenen etkiyi yaratmamıştı. Örneğin, bir Fransız birliği ani bir geri çekilme sırasında kendi yaralılarını öldürmeyi tercih etmiş, bu durum söz konusu propagandanın amacına ulaşmadığını göstermişti. Dahası, vahşet hikâyelerinin gerçek dışı olduğu anlaşıldığında, askerler üzerinde tam tersi bir etki yaratmış ve moral bozukluğunu daha da derinleştirmişti.⁶⁶⁸

Archangelsk'e çerçevesinde değerlendirme yapılması gerektiğinde, buradaki tahliye istekleri zaten Paris Barış Konferansı sürecinde bulunmaktaydı. Bullitt 30 Ocak 1919'da Albay House'a Archangelsk'deki Amerikan birliklerinin derhal tahliye edilmesini öneren acil bir memorandum gönderdi.⁶⁶⁹ Ancak bu noktada da bir tezatlık ortaya çıkmıştır: Murmansk'taki İngiliz komutan General Maynard'ın ileri sürdüğü ve diğer generaller ile Churchill tarafından desteklenen görüşe göre durum hâlâ umutsuz değildir. Bir kaynağa göre, İngilizlerin Çanakkale Seferi'nde benimsediği zihniyet, Kuzey Rusya müdahalesinde de kendini göstermiştir. Her iki girişim de İngiltere'nin kendi gücüne duyduğu inanca dayanmıştı. Ancak coğrafi ve askeri güçlükleri ise dikkate almayan bir yaklaşım sergilemişti. İngiltere, bu misyon duygusuyla coğrafi uzaklık, iklim koşulları veya lojistik güçlükler gibi engelleri çoğu zaman küçümsemiş, hatta göz ardı etmiştir.⁶⁷⁰

Tablo 3.7. General Maynard'ın Komutasındaki Müttefik ve Yerel Birliklerin Toplam Sayısı

	Tüfek Gücü	Personel Sayısı (Rasyon Gücü)
İngilizler	3.905	6.832
Fransızlar	250	731
İtalyanlar	1.200	1.251
Sırlar	958	1.220

⁶⁶⁸ Schuman, **a.g.e.**, s.136.

⁶⁶⁹ **R.A.R.**, s.131.

⁶⁷⁰ A Chronicler, **a.g.e.**, s.4-5.

Toplam Müttefik Kuvvetleri	6.313	10.334
Yerel Kuvvetler	3.500	4.441
Genel Toplam	9.813	14.775

Kaynak: CAB 24/72/90/G.T. 6589, Allied Forces in North Russia, 2nd January, 1919, s.344.

Takviye kuvvetler gönderilirse Bolşeviklere karşı başarı sağlanacağı düşünülmektedir. Paris Barış Konferansı'nda Murmansk'a göndermeyi planladıkları takviye kuvvetler hususu tartışıldı. Henry Wilson, Kuzey Rusya'daki durumu yetersiz bulmaktaydı. Ona göre, eğer hemen Kandalakşa'ya çekilme kararı alınmazsa, General Maynard'ın istediği demiryolu işçileri ve diğer personel derhal gönderilmeliydi. Çünkü her gecikme, halihazırda ciddi olan tehlikeyi daha da büyütüyordu.⁶⁷¹

12 Şubat'ta yapılan toplantıda durumun henüz Müttefikler açısından ciddi olmadığı düşünülüyordu. Ancak Bolşeviklerin giderek güç kazanması nedeniyle durumun hızla kötüleşme ihtimali söz konusuydu. Güneyde General Denikin'in ordusu da bozulmuş durumdaydı. Krasnov ise Müttefiklerin kendilerini yüz üstü bıraktığına inanmaktaydı. Müdahalenin ne olacağı konusunda net bir karar yoktu. Bu şartlar altında Churchill'in önerisi ya tamamen çekilmek ya da güçlü bir şekilde müdahale etmek yönündeydi ki, kendisi müdahaleyi tercih etmekteydi. Lloyd George ise durumu realist bir şekilde değerlendirerek askerî açıdan güçlü olmanın vurgusunu yaparak, bir milyon kadar asker gerekliliğinden bahsetmişti. Bu görüşe karşı Churchill, müdahalenin büyük çaplı olmadan da gerçekleşebileceği konusunda ısrarlıydı. Ancak bu olmuyorsa da önerisi Bolşeviklere karşı savaşan Ruslara destek vermek oldu.⁶⁷²

Maliye Bakanı Bonar Law ise Churchill'in aksine, son haftalarda Rusya'daki gelişmelerin Müttefikler açısından olumsuz bir seyir izlediğini ifade etmiştir. Anti-Bolşevik güçlerin, özellikle General Denikin ve General Krasnov'un kuvvetlerinin güvenilir olmadığını, Sibiry'a'daki İngiliz askerlerinin yorgun düştüğünü ve Çek birliklerinin de savaşma isteğini kaybettiğini belirtmiştir. Archangelsk'teki Rus kuvvetleri ise yalnızca Müttefiklerle birlikte hareket ettiklerinde tam manasıyla başarı sağlayabiliyordu. Bonar Law ayrıca Odessa'daki gelişmelere dikkat çekerek durumu

⁶⁷¹ CAB 24/72/90/G.T. 6589, Allied Forces in North Russia, 2nd January, 1919 s.347.

⁶⁷² CAB 23/9/18/W.C. 531, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W. on Wednesday, February 12, 1919, at 11.30 A.M., s.65.

farklı bir perspektiften ele almıştır: 19 Ocak 1919 tarihli Lord Granville'in telgrafına atıfla, 41.000 Yunan askerinin Odessa'ya sevk emri aldığı, bunlardan 8.000'inin bölgeye ulaştığı aktarılmıştır. Yunanistan Başbakanı Venizelos her ne kadar ordusunu terhis etmek istemekteyse de Müttefiklerin desteğini kaybetmemek için birliklerini Rusya'da görevlendirmeyi kabul etmiştir. Bonar Law'a göre, bu askerlerin herhangi bir sıkıntıya düşmesi halinde Fransa ve İngiltere onları kaderine terk edemeyecek, böylelikle Müttefikler istemese de doğrudan bir çatışmaya girmek durumunda kalacaktı.

Tablo 3.8. Sahada Bolşevik Güç Tablosu-1919

Tarih	Kuzey Cephesi	Doğu Cephesi	Güney Cephesi	Batı Ukrayna Cephesi	Tüm Birliklerin Toplamı	Arttırma	Azaltma
12.01.19	17.500	120.000	160.000	88.000	380.500	-	-
01.03.19	46.000	115.470	129.000	113.000	403.470	22.970	-
24.03.19	48.800	125.400	149.000	159.000	477.200	73.730	-
04.04.19	43.800	125.400	149.000	165.000	485.400	8.200	-
24.04.19	46.000	125.400	149.000	173.500	493.900	8.500	-
30.04.19	46.000	125.400	158.000	171.200	500.000	6.700	-
25.05.19	35.000	11.450	158.000	171.200	479.200	-	21.400
15.06.19	39.700	130.170	149.000	167.300	486.470	7.270	-
23.07.19	39.753	142.574	129.000	167.300	478.627	-	7.843

Kaynak: 24/84/85/G.T. 7785, The Military Situation in Russia, 24 July 1919 s.287.

Lloyd George ise üç seçenek üzerinde durmaktaydı: doğrudan müdahale, anti-Bolşeviklere silah ve mali destek, tahliye. Lloyd George ayrıca, çekilme kararı alınırsa, Milletler Cemiyeti'nin korumasına girecek bazı devletlerin savunulmasının nasıl sağlanacağı konusunda askeri görüş talep etti. Bununla birlikte, bağımsızlık talebinde bulunmadığı için Sibirya'nın bu kapsamın dışında kaldığını da vurguladı. Henry Wilson ise üçüncü seçeneğin, yani olası bir tahliyenin tehlikeye yol açacağı iddiasındaydı. Ona göre Müttefiklerin yarattığı boşluğun, Japonya ve Almanya tarafından doldurulacağı ve birkaç yıl içerisinde Almanya'daki cumhuriyet rejiminin Bolşeviklerle iş birliğine

gidebileceği, aynı dönemde Japonya'nın Uzak Doğu'da güç kazanarak tarihin en tehlikeli bloklarından birinin ortaya çıkabileceği ihtimali dile getirilmiştir.⁶⁷³

Kabine 4 Mart'ta Kuzey Rusya'nın erken tahliyesini onaylaması için barış konferansına baskı yapmayı kabul etti; ancak aynı zamanda Churchill'e tahliyeyi hazırlamak ve geri çekilme gerçekleştirilinceye kadar birliklerin güvenliğini sağlamak için gerekli önlemleri alma yetkisi verdi.⁶⁷⁴ Ancak tahliye politikasını resmen Müttefik hükûmetlerle paylaşma konusunda hâlâ bir karar almamıştı.

Kuzey Rusya'daki tahliye planı hâlâ Müttefikler arasında resmen paylaşılmamış olsa da sahadaki durum giderek kritik hâle gelmişti. İngiliz Hükûmeti'nin 10 Mart 1919 tarihli gizli yazışmasında, Kuzey Rusya Hükûmeti'nin çökmesi ve anti-Bolşevik güçlerin yok olması durumunda doğacak moral ve stratejik kayıplar üzerinde durulmuş; mevcut Rus birliklerinin kendi başına yeterince güçlü olmadığı ve Müttefikler çekildiğinde hükûmetin çökmesinin kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Fransa ve Almanya'daki Rus subay ve askerlerin, Müttefik ve Rus subaylar gözetiminde organize edilerek Murman Demiryolu ve Archangelsk cephesinde kendilerini savunabilecek bir güç haline getirilmesi planlandı. Ayrıca Finlandiya'da, General Yudenich komutasındaki Rus birliklerinin Kuzey Rusya'ya aktarılması konusunda değerlendirme yapılması istendi; bu adımın uygun olup olmadığına dair görüş alınması gerekmekteydi.

Eğer plan uygulanabilir bulunursa, gerekli birliklerin Beyaz Deniz açılır açılmaz veya en geç Haziran sonu–Temmuz başında Murmansk ve Archangelsk'e indirilebilmesi öngörülmüyordu. Bu uygulama sayesinde Müttefik birliklerinin yükü Rus birlikleriyle paylaşılacak ve Kuzey Rusya'daki durum, Sibiry ve Güney Rusya'daki seviyeye getirilmiş olacaktı.⁶⁷⁵ Haziran ayı başlarında Vladivostok'taki sevkiyat düzeninden sorumlu kurmay subay Yüzbaşı Savory, Bolşevik saldırılarının demiryolu hattı boyunca sürdüğünü rapor etti. Onun aktardığına göre, yakın zamanda yola çıkan zırhlı trenlerden birinde iki asker hayatını kaybetmiş, 68'i yaralanmış, 18 at telef olmuş ve 18 vagon da tahrip edilmişti. Savory ayrıca, Kızılların farklı yöntemlerle sabotaj

⁶⁷³ CAB 23/9/18/ W.C. 531, Minutes of a Meeting of the War Cabinet, held at 10, Downing Street, S.W. on Wednesday, February 12, 1919, at 11.30 A.M., s.66.

⁶⁷⁴ R.A.R., ss. 212-215.

⁶⁷⁵ CAB 23/44B/29/ W.C. 545A, Situation in the Baltic and North Russia, 12 March 1919, s.42.

girişiminde bulunduğunu, örneğin kamyonların dingil kutularına kum doldurarak aşırı ısınmaya ve araçların yanmasına yol açtıklarını bildirmişti. Ağustos ve Eylül aylarında Beyaz Ordu'nun uğradığı yenilgiler ise Sibirya'daki durumu daha da kötüleştirdi.⁶⁷⁶

Aynı muhtıraya göre, Müttefikler Archangelsk ve Murmansk'ta güçlü bir askerî misyonla temsil edilecekti. Gönüllü subaylar ve askerler, gerekirse eğitim ve malzeme sağlamak için görevli bırakılacaktı. Politik temsilciler ise gıda temini gibi konularla ilgilenmek üzere gerekli personelle birlikte kalacaktı. Murmansk ve Archangelsk'ten, hangi tür askerî birliklerin kurulması gerektiğine dair bilgi verilmesi istendi. Daha sonra, geride bırakılacak askerî malzemeyi tamamlayacak malzemelerin miktarı ve görev alacak gönüllü Müttefik personelin sayısı ve silah türleri belirlenecekti.⁶⁷⁷

Tahliye hakkında İngiltere'nin Archangelsk'teki diplomatik temsilcisi Francis Oswald Lindley'in raporu bu konuya ışık tutmaktadır. Tahliye için seyir yollarının Haziran ayında yeniden açılmasıyla birlikte başlatılması ve sonbahar aylarına kadar tamamlanması planlanmaktadır. Çünkü Kuzey Rusya'da nehirlerin ve limanların buzdan arındırılması ancak ilkbaharda mümkün olacaktı. Bu nedenle, planın sorunsuz uygulanabilmesi için tahliyeyi güvence altına alacak en az 3.000 kişilik güvenilir bir "koruma gücü"nün Archangelsk'e çıkarılması gerektiği belirtilmişti.

Lindley, tahliye edilmesi gereken kişi sayısını yaklaşık 18.500 olarak hesaplamıştır. Bu sayı, yalnızca İngiliz ya da Fransız personeli değil, aynı zamanda bölgedeki müttefik unsurları ve yerel işbirlikçileri de kapsamaktadır. Rakamlar şu şekilde dağıtılmıştır:

* 9.000 Rus, yani Müttefiklerce desteklenen veya Beyaz Ordu saflarında yer alan kişiler,

* 4.000 Fin, Polonyalı, Estonyalı, Letonyalı ve Litvanyalı – bu gruplar, Çarlık sonrası oluşan kaotik ortamda kendi ulusal çıkarları için Müttefiklerle iş birliği yapmış çeşitli etnik unsurları temsil eder,

* 5.000 kişi, hâlihazırda İngiliz veya Fransız Lejyonlarında görev yapan yerel askerî personel,

⁶⁷⁶ Kinving, **a.g.e.**, s. 296-297

⁶⁷⁷ CAB 23/44B/29/ W.C. 545A, Situation in the Baltic and North Russia, 12 March 1919, s.43.

* Murmansk bölgesinden ise toplam 500 kişinin tahliye edilmesi öngörülmektedir.⁶⁷⁸

Bay Lindley'nin değerlendirmesinde, Baltık milletlerine mensup (Fin, Polonyalı, Estonyalı, Letonyalı ve Litvanyalı) kişilerin kendi ülkelerine iadesi konusunda önemli bir koşul, bu ülkelerin, Bolşeviklere karşı bağımsızlıklarını koruyabilmeleri idi. Daha karmaşık bir sorun ise, Archangelsk'te kurulu olan Geçici Hükümet ile ilgili tutumdur. Lindley, İngiltere'nin bu yapıya karşı yükümlülüğü olduğunu belirtmekte ve tahliye kararının net bir şekilde ve zamanında bildirilmesinin ahlaki ve diplomatik bir sorumluluk olduğunu iddia etmiştir. Ona göre bu bildirim yapılmadan gerçekleştirilecek bir tahliye, Geçici Hükümet'in meşruiyetini ve moral gücünü zayıflatabilirdi.

Ancak Lindley'nin asıl endişesi, bu bildirimin doğuracağı sonuç idi. Zira böyle bir çekilme bildirimi, Bolşevik yönetim tarafından Müttefiklerin Rusya'daki Beyaz hareketten vazgeçtiği şeklinde algılanacak ve bu da yalnızca Archangelsk değil, Sibirya, Güney Rusya ve Baltıklar'daki anti-Bolşevik hareketleri de moral açısından zayıflatacaktır. Bu yüzden tahliyenin ertelenmemesi, tahliye politikasını resmen Müttefik hükümetlerle paylaşılması konusunda öneride bulunmuştur. Çünkü Fransa, ABD ve İtalya'nın da Kuzey Rusya'da askerî varlığı bulunmaktadır. Bu bağlamda, yalnızca İngiliz askerî çıkarları değil, aynı zamanda çok uluslu bir operasyonun genel başarısı söz konusudur. Eğer bu müttefiklere tahliye planı bildirilecekse, yalnızca operasyonun askeri boyutu değil, beraberinde doğacak insani yükümlülükler de paylaşılmalıdır. İngiltere, Archangelsk ve Murmansk bölgelerinde tahliye edilmek isteyen Ruslar ve diğer müttefik unsurların ihtiyaçlarının karşılanması sadece kendi sorumluluğu olarak görülmemesi gerektiğini savunmaktaydı. Dolayısıyla, diğer Müttefik devletlerin de bu sorumluluğa ortak edilmesi önerilmişti.⁶⁷⁹ Diplomatik düzeyde bu tartışmalar devam ederken, cephede görev yapan birliklerin karşı karşıya kaldığı şartlar giderek daha ağır bir hâle geldi. Sert iklim koşulları, savaşın amacına dair belirsizlikler ve müttefik komutanlıklar arasındaki anlaşmazlıklar askerler üzerinde ciddi bir baskı ve huzursuzluk yarattı.

⁶⁷⁸ CAB 24/77/36/ G.T. 7035, The Evacuation of Archangel, March 25, 1919, s.224.

⁶⁷⁹ A.e., s. 224.

30 Mart 1919'da dikkat çekici bir olay yaşanmıştı; 339. Amerikan Piyade Alayı'na bağlı bir bölük, Archangelsk'ten cepheye ilerlemeleri yönündeki emre karşı çıkarak harekete geçmeyi reddetti. Kısa süre içinde yapılan baskılar ve tehditler sonucunda, içlerinden gözaltına alınan bir askerin serbest bırakılması koşuluyla ilerlemeyi kabul ettiler. Bu gelişmelerin ardından Genelkurmay Başkanı General March, Amerikan askerlerinin Haziran ayına kadar bölgeden çekileceğini duyurdu.⁶⁸⁰

Kuzey Rusya'daki Müttefik askerî varlığının süresiz olarak sürdürülmesi hem iç hem de dış politika açısından ne arzu edilen ne de uygulanabilir bir durum olarak görülmektedir. Bu nedenle, bir çekilme fırsatının mümkün olan en kısa sürede değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bu süreçte, bölgede Müttefiklerin yanında savaşmış ve sadık kalan Rusların güvenliğinin sağlanması büyük bir önem taşımaktaydı. Bu kapsamda üç seçenek öne çıkmaktadır:

1. Sadık Rusları Bolşeviklerin eline bırakmak (Bu ciddi kayıplara ve Müttefiklerin itibarının zarar görmesine yol açabilir olarak değerlendirildi.)
2. Bu kişileri Müttefik gemileriyle tahliye etmek ve geçici olarak yerleştirmek. (Bu büyük maliyet ve lojistik gerektirir ve Bolşeviklere katılacak askerler nedeniyle diğer cephelerde risk yaratabilir olarak değerlendirildi.)
3. Kuzey Rusya Hükümeti'nin Bolşeviklere karşı kendi güvenliğini sağlaması için destek vermek. (Bu seçeneğin hem bölgedeki düzenin hem de Müttefiklerin destekçilerinin korunmasını sağlanabileceği düşünülmektedir).⁶⁸¹

1919 Haziranının ortalarında Savaş Bakanlığı, Sibiry'a'daki gelişmelere dair iyimser yaklaşımını sürdürüyordu. Gelen raporlar, Denikin'in güçlü bir konumda olduğu, Bolşeviklerin ise iç sorunlarla boğuştuğu yönündeydi. Bu nedenle General Knox'un ileri sürdüğü kadar umutsuz bir manzaranın söz konusu olmadığı yönünde değerlendirmeler yapıldı. Bu bakış açısı Denikin'in durumu için kısmen doğru kabul

⁶⁸⁰ Schuman, **a.g.e.**, s.163-137.

⁶⁸¹ CAB 24/78/65/ G.T. 7165, Provision of Russian Officers for Service in North Russia and Siberia, 29 April 1919, s.261.

edilebilirdi; ancak Sibiryâ'daki koşullar ve Bolşeviklerin gerçek gücü söz konusu olduğunda gerçeği yansıtmıyordu.⁶⁸²

İngiliz hükümet üyelerinden George Nicoll Barnes'ın değerlendirmeleri ise tam tersi idi. Barnes, kaleme aldığı notta, asker göndermeye dair yeni riskler alınmaması gerektiğini vurgulamış ve Genelkurmay raporunda belirtilen iki ihtimali (ya daha büyük çaplı bir müdahaleye girişmek ya da askerî çabayı tamamen sonlandırmak) ele almıştır. Ona göre ikinci seçenek, yani askerî faaliyetlere son verilmesi daha muhtemeldi. Barnes, her ne kadar Rusya'da düzenli ve temsili bir yönetim kurulmasının arzu edilse de bunun İngiltere tarafından tek başına gerçekleştirilemeyeceğini, üstelik Müttefiklerin çoğunun da bu yönde çaba göstermediğini belirtmiştir.

Barnes'ın değerlendirmesinde, İngiltere'nin Rusya'ya müdahalesinin üç temel gerekçeye dayandığı ifade edilmişti: Almanya ile mücadele, müttefik unsurlara sadakat göstermek ve Çekoslovak Lejyonu'nu kurtarmak. Ancak Almanya'nın savaş dışı kalmasıyla ilk gerekçe ortadan kalkmış; diğer iki gerekçenin ise fazlasıyla yerine getirildiği düşünülmüştür. Ona göre Beyaz liderler sahada kayda değer bir başarı sağlayamamış, İngiltere'nin desteği ise giderek artan bir yük haline gelmiştir. Bu nedenle müdahaleye daha fazla kaynak ayırmak, sonuçsuz bir çaba olarak görülmüş; İngiltere'nin General Denikin'e karşı adil olacak en uygun anda askerî faaliyetlerini sonlandırması gerektiği savunulmuştur.⁶⁸³ Amerikan askerlerinin Kuzey Rusya'dan tahliyesi Haziran 1919'da gerçekleşmişti. ABD'nin çekilmesi, askeri yükün esasen İngiltere'nin omuzlarında kaldığını göstermiştir. Bu bağlamda Barnes, Genelkurmay raporunda öne çıkan “ya müdahaleyi büyük ölçüde genişletmek ya da tamamen sonlandırmak” ikilemini değerlendirmiş olması doğaldır.

Chrichill'in aktardığına göre, Temmuz 1919 itibarıyla Murmansk bölgesinde General Maynard, yaklaşık 7.000 kişilik Müttefik kuvveti ve kısmen örgütlenmiş 9.000 yerel askerle birlikte Peçenga ve Murmansk limanlarını kontrol altında tutuyordu. Bu kuvvetler, Onega Gölü'nün kuzeyine kadar uzanan ikmal hattını koruyor ve Bolşeviklerin hem bu limanlara hem de Beyaz Deniz kıyısındaki yaz limanlarına ulaşmasını engelliyordu. Ancak Churchill, Rus birliklerinin hem sayıca hem de moral

⁶⁸² Kinving, **a.g.e.**, s.297.

⁶⁸³ CAB 24/85/25/G.T. 7825, The Situation in Russia, 29 July 1919, s.274.

bakımından yetersiz olduğunu, bu nedenle İngiliz desteği olmadan ayakta kalıp kalamayacaklarını ciddi bir sorun olarak gördü. Aynı raporda Bolşeviklerin Ladoga ile Onega gölleri arasındaki kuvvetlerinin sayısının önce 5.800 civarında tahmin edildiği, fakat takviye alarak güçlerini artırdıkları belirtiliyordu. Ayrıca düzensiz Beyaz Fin birliklerinin kısa süreli saldırılarla Olonets'i ele geçirip Petrozavodsk'a yaklaşmasına rağmen, geri çekilmeye başladıkları ve kısa sürede etkisiz kalacakları aktarılmıştı.

Churchill'e göre Arhangelsk bölgesinde ise yaklaşık 18.000 İngiliz askeri ve 22.500 Rus, Bolşeviklerin 33.500 kişilik 6. Ordusu'na karşı cephe tutuyordu. Buradaki hedef, İngiliz birliklerinin geri çekilmesinden sonra Rusların kendi başlarına savunma yapabilecek bir düzene kavuşturulmasıydı. Bu nedenle, çekilme öncesinde cephe hattında Rusların savunma kabiliyetini artıracak düzenlemelerin yapılması yönünde operasyonlar sürdürülmekteydi.⁶⁸⁴

Kuzey Rusya Genel Valisi General Miller aynı şekilde, Ağustos 1919'da yaptığı değerlendirmede, Kuzey Rusya'daki cepheyi elde tutmanın artık mümkün olmadığını vurgulamıştır. Asker sayısının yetersizliği ve moral bozukluğu nedeniyle, müttefiklerin geri çekilmesi durumunda Rus birliklerinin topluca firar ederek kendi köylerini ve mallarını korumaya yönelmelerinden endişe duyulmaktaydı. Onega-Pinega hattında 8.500 Rus ve aynı sayıda İngiliz askeri bulunmasına karşın, karşı tarafta yaklaşık 23.000 Bolşevik askeri olduğu tahmin edilmekteydi. Bu durumda, cephedeki güç dengesinin Müttefikler aleyhine ciddi biçimde bozuldu. Haziran 1919'da Amerikan birliklerinin Kuzey Rusya'dan çekilmesi ise asker eksikliğini daha da artırmış ve Miller'in değerlendirmelerini doğrulamıştı.⁶⁸⁵ Kuzey Rusya'daki durum kritik bir döneme girmiş oldu. İngiliz güçlerinin ya sonuna kadar direneceği ya da zamanında tahliyesi tartışılmaktaydı. Bu noktada İngilizler için tahliye henüz kesinleşmiş bir karar değildi ama savunulan fikir buydu ve güçlü bir olasılık olarak görülüyordu.

Miller'in ifadesine göre, Kuzey Rusya hükümeti iki seçenek arasında kalmıştı: Ya sonuna kadar direnecek, Archangelsk'de İngilizlerin çekilmesinden en fazla bir ay sonra, yani Ekim sonunda tükenmiş halde dayanacak ama bu durumda buzlar yüzünden geri çekilme imkânı olmayacaktı; ya da mücadeleyi zamanında bırakıp yaklaşık 9.000

⁶⁸⁴ CAB 24/84/85/ G.T. 7785, The Military Situation in Russia, 24 July 1919, s.283.

⁶⁸⁵ CAB 24/87/14/ G.T. 8013, The Situation in North Russia, 16 August, 1919, s.32.

kişilik subay kadrosunu, güvenilir birlikleri ve mevcut malzemeyi başka bir cepheye - Denikin'in ordusuna ya da belki Sibirya'ya- aktaracaktı. Böyle bir transfer durumunda ise, Bolşeviklerin misillemesine uğrama ihtimali bulunan unsurların da mutlaka güvenli bir şekilde tahliye edilmesi gerekiyordu.

Kuzey Rusya Hükûmeti, İngilizlerin çekilmesi olasılığına karşı iki seçenek arasında kalmıştı. Birincisi, Archangelsk'te kalan askerlerle direnişini sürdürmektir; ancak bu durumda Ekim ayı sonuna kadar dayanabilecekleri, sonrasında ise buzların limanı kapatması nedeniyle tahliyenin mümkün olmayacağı öngörülmekteydi. İkinci seçenek ise, yaklaşık 9.000 subay, güvenilir askerler ve mevcut malzemelerin başka bir cepheye, örneğin Denikin'in ordusuna ya da Sibirya'ya aktarılmasıydı. Bu nedenle, Bolşeviklerin hedefi olabilecek sivillerin güvenli bir şekilde bölgeden çıkarılması zorunlu hâle gelmiştir. Askerî açıdan değerlendirildiğinde, Archangelsk cephesinde bulunmak, sadece Bolşevikleri oyalamak olarak görülmeye başlanmıştı. Bu durum birlikler ve malzeme kaybına yol açıyordu. Cepheyi kapatıp askerleri Murmansk hattına kaydırmak ise limanı korumak veya Finlandiya ve Yudenich'in Petrograd'a saldırılarını desteklemek için daha faydalı görülmüştür. Winston Churchill'e göre, Kuzey Cephesi'nden çekilmek Bolşeviklere büyük bir moral ve malzeme avantajı sağlayacak ve diğer cepheleri olumsuz etkileyecekti. Bu yüzden, durumu yeniden değerlendirme imkânı varken böyle bir adım atılmamalıydı. General Miller de konuyu Amiral Kolçak'a iletirken, sorunun Müttefik Hükûmetler tarafından değerlendirilmesini önerdi. Rusya Büyükelçiliği ise İngiliz ve diğer Müttefik birliklerin çekilmesinin yol açacağı tehlikeye dikkat çekerek, konunun yeniden ele alınmasını talep etti.⁶⁸⁶

Bu kaygılar yalnızca General Miller veya Rusya Büyükelçiliği ile sınırlı değildi. Kuzey Rusya'daki ticaret ve sanayi temsilcileri de benzer şekilde, bölgenin Müttefikler sayesinde felaketten kurtulduğunu hatırlatarak, İngilizlerin çekilmesinin yaratacağı tehlikeler konusunda uyarıda bulundular. Archangelsk ve çevresinden İngiliz ve Fransız birliklerinin ayrılması bu endişeye sebebiyet vermekteydi. Bir süre önce Amerikan ve Fransız birlikleri bölgeden ayrılmıştı. Ancak halk bu gelişmeden büyük kaygı duymamıştı, çünkü İngilizler bölgede kalmış hem ana askerî gücü hem de başkomutanlığı temsil etmişlerdi. Zaman zaman İngilizlerin de çekileceğine dair

⁶⁸⁶ A.e., s.32.

söylentiler dolaşsa da bunlar resmî şekilde doğrulanmadı, hatta yaklaşık altı hafta önce bu söylentilerin asılsız olduğu yarı-resmi biçimde açıklandı. Bununla birlikte, Temmuz ayında, beklenmedik bir biçimde İngilizlerin de çekileceği duyuruldu. Ticaret ve sanayi temsilcilerine göre, bu açıklamanın halk üzerinde yarattığı etkiyi kelimelerle ifade etmek neredeyse imkânsızdı. Bu durum, halk açısından güvenilen bir dostun en zor anda yalnız bırakılması olarak görülüyordu.⁶⁸⁷ İngiliz birliklerine karşı tahliye kararı halkın güvenini sarsmış oldu. Karar yalnızca askerî sonuçlar doğurmadı, aynı zamanda bölgedeki sosyal istikrarsızlığa neden oldu.

Kuzey Rusya halkı tarafından seçilen kişiler, Archangelsk'te Zemstvo ve Belediyeler Konferansı'nda bir araya gelerek bu konuyu tartıştı. Bu toplantıda, İngiliz askerlerinin geri çağırılması haberini kaygıyla öğrenmişlerdir. Halk adına ve seçmenlerinin kendilerine yüklediği sorumluluk gereği, Müttefik devletlere şu çağrıda bulunmuşlardır:

"Almanya ve Avusturya ile mücadelede dürüst müttefikiniz olan Rusya'nın şu anda korkunç bir iç savaş halinde olduğunu biliyorsunuz. Ekonomik düzensizlik ve vahşetin dehşeti doruk noktasına ulaşmıştır. Barışçıl halk ölüyor, öldürülüyor ve soyuluyor. Kurucu Meclis tarafından ifade edilen halk iradesini küçümseyen sözde Bolşevikler, halkı süngü ve makineli tüfekle kendilerini yönetici olarak kabul etmeye zorluyor. Halkın iradesinin özgürce ifade edilmesine izin vermiyorlar ve Rusya'ya daha da büyük bir terör ve kan dökme ile otokratik bir rejimi yeniden getirdiler. Bizi yenmek amacıyla Almanya tarafından desteklenerek Rus halkını her şekilde aldattılar. Barış vaat ettiler ve bize Brest'i verdiler; özgürlük vaat ettiler, bunun yerine Bolşevik olmayan her düşünce ya da sözün ardından hapis ve idam geldi. Vaat edilen ekmek yerine yıkım, işsizlik ve korkunç bir kıtlık verdiler. İşçilere iktidar sözü verdiler ama şimdi yandaşları dışında kimsenin oy kullanmasına izin verilmiyor. Rusya'nın Alman ve tarafsız bankerlere satılması ve eski rejimin uşaklarıyla yapılan anlaşmalar Bolşevist tiranlığın resmini tamamlar. Belediyeler ve Zemstvo'lar, hatta Kurucu Meclis gibi halk iradesini ifade eden kurumların hepsi dağıtıldı ve genel oy hakkı küçümsendiği gibi küçümsendi. Rus halkı bu ağır boyunduruğa dayanamadı. İktidarlarının en başından itibaren Rusya'nın farklı bölgelerinde Sovyet Hükümetine karşı ayaklanmalar meydana geldi.

⁶⁸⁷ A.e., s.257.

Sibirya, güney, Volga bölgesi, kuzey ve batı, Bolşevist yöneticilerin barışçıl halk üzerindeki zalim hakimiyetlerini hala sürdürdükleri Orta Rusya'yı yakından kuşatmıştır. Silahsız ve köylere dağılmış olan bu halk, iyi silahlanmış Bolşevik Ordusuna karşı koyamamakta, bu ordu zorla harekete geçirilip savaşıması için terörize edilse ve binlerce insan ülkelerinin mutluluğu için, halkın özgürlüğü için ölüme gitse bile. Hiçbir zaman ne soyluları ne de toprak ağalarını tanımamış olan doğduğumuz Kuzey, ilk ayaklananlardan biriydi. Eşit olmayan silahlı mücadele sırasında birlikleriniz cesaret verici sözlerle ve kardeşçe yardım vaatleriyle geldi. Size inandık, burada Almanya ve müttefiki Bolşevistlere karşı bir cephe kurulmasını kayıtsız şartsız kabul ettik. Mücadele bir savaşa dönüştü. Bir kez başlatılan işin sonuna kadar sürdürüleceğine inandık. Müttefiklerimizin onurlu sözlerine inanmamak için hiçbir nedenimiz yoktu, sadakatimiz ve Rusya'nın zaferiniz uğruna verdiği milyonlarca can bizim güvencemizdi. Sizin yardımınızla ülkelerinizin yüzölçümünü aşan mesafeleri aştık. Sizin yardımınızla bu mücadelede yükün çoğunu sırtlayan bir Rus gücü yarattık.

Ne yazık ki bu bölgede sayımız az ve sağlıklı evlatlarımızın çoğunu Almanya'ya karşı zaferiniz için feda eden bizler, makineli tüfek tehdidi altında savaşan zorla harekete geçirilmiş Bolşevik güçlerine karşı koyamayacağız. Askerlerinizin varlığı bize manevi bir destek oldu ve Bolşeviklerin çöküşe giderek yaklaştığı bir dönemde zaman kazanmamızı sağladı. Yanılmışız. Yarıyı gönüllü olan ve insanlık adına yardımımıza koşan sekiz ya da on bin kişiyi hatırlıyorsunuz. Genç ve sayıca az olan ordumuz, beş yıl süren inanılmaz sınavlardan sonra henüz moral gücünü geri kazanamadı ve destek olmadan evlerini savunma iradesini kaybetti. Ölümcül bir ıstırap içinde köylerini savunmak için silaha sarılan yaşlı adamlar, köylü gerillalar tüfeklerini bırakıyor. Çoğu köylü ve işçi olan ve umutları boşa çıkarılan yüz binlerce insan, Bolşeviklerin buraya gelişiyle birlikte, onların acımasız intikamının kurbanı olacaklardır. Ve sadece gönüllülerinizin bir yedek olarak bizi katliamdan, açlıktan ve yıkımdan kurtarabileceğini düşünmek! Bizler, demokrasinin temsilcileri olarak, eyleminizin mutsuz ülkemize vuracağı darbeyi düşünmeniz ricasıyla size sesleniyoruz. İnsani adalet duygusuna hitap ediyor ve onun zaferine inanıyoruz. Mevcut mücadele biçiminin içine çekilmişken yarı yolda duramayız. Bolşevizmin zaferi bizim için ölüm demektir ve ülkemizi kaybeden bizler denizin ötesinde güvende olamayız. İnsan hayatının kutsallığı

*adına, güçlerinizi burada bırakmalısınız ki, imtihanımızın son saatinde hala hayatta olanlarımızı insanlık adına kurtarabilesiniz. İç savaş istemiyoruz ya da bunun devam etmesini istemiyoruz. Biz özgür bir ulus olmak, barış ve özgürlük içinde çalışmak istiyoruz. İşte bu yüzden mücadeleyi bırakamayız. Merkezdeki dağınıklık ve giderek artan isyan sonun habercisidir. Şafak sökmek üzere ve biz geleceğe ıstırapla bakıyoruz, sonuna kadar dayanma gücümüzden emin değiliz. Askerlerinizin ayrılışının yarattığı tablo bu. Bizi çok sayıda felakete sürüklüyor ve Bolşeviklere mutsuz halkla alay etmeleri için yeni bir cesaret veriyorsunuz. Sizden, bizi seçen halkın sizin kararınızdan kaynaklanan bu umutsuzluk ve acı çılgılığına inanmanızı istiyoruz. Kuzey Bölgesi Zemstvoları ve Belediyeleri Konferansı Başkanı Skomorohoff; Başkan Yardımcıları Edovin ve Grenkoff; Sekreterler Melehoff ve Antushevitch."*⁶⁸⁸

Bir ay sonra bile Müttefiklerin ortak tutumu söz konusu olmasa da İngilizler için Rusya meselesi boşa gitmemesi gerek bir çaba olarak görülüyordu. Curzon (Kedleston Markizi) hangi amaçla müdahalenin gerçekleşmesi gerektiği ve hangi yöntemin uygulanması gerektiği konusunda bir fikir birliği talep etmişti. Bunun yapılabilmesi için Müttefiklerin Rusya'ya neden müdahale ettiğini ve hâlâ neden devam ettiklerini açıkça belirtmek gerekiyordu. Talebi şu yöndeydi: *Hükümetler olayların nereye gideceğini iyi anlamalı ve halk arasında oluşan yanlış anlaşılmaları düzeltmeli. Son iki yılda işler karışmış durumda; eğer müdahalenin neden başladığı ve neden sürdürüldüğü iyi anlatılmazsa, her şey birden kötü sonuçlanabilir.*⁶⁸⁹ Curzon'un muhtırasında dile getirdiği gibi Müttefiklerin Rusya'daki askerî müdahalesi başlangıçta tamamen savaş amaçlıydı. Doğu Cephesi'ni yeniden kurmak ve Alman ordularının savaş kaynaklarına erişmesini engellemek üzere oluşturulmuş bir hedef vardı. Kuzey Rusya ve Sibirya stratejik öneme sahipti. Bu doğrultuda müdahale, yalnızca Rusya'nın cepheyi terk etmesiyle bozulan abluka (düşmanın malzeme ve kaynak akışını engelleme) düzenini yeniden sağlamak için değil, aynı zamanda düşmanın insan ve malzeme kaynaklarını ele geçirmesini önlemek için de geçerli bir neden olarak görülmüştü.

Muhtırada dile getirildiği gibi, Archangelsk ve Murmansk'ın işgali de Almanya'ya karşı bir önlem niteliğindeydi; burada esas hedef, Müttefiklerin Kuzey

⁶⁸⁸ A.e., s.257-258.

⁶⁸⁹ CAB 24/86/49/ G.T. 7947, Policy towards Russia, 09 August 1919, s.434.

Rusya'ya erişimini sağlamak, Almanların Arktik'te denizaltı üssü kurmasını engellemek ve savaş malzemelerinin düşman eline geçmesini önlemektir. Ancak Almanya ile barış imzalandıktan sonra durum değişmiş, Rus halkı için eski gerekçe geçerliliğini yitirmişti. Bu nedenle Müttefikler müdahalenin Bolşevizm'e ya da Sovyet yönetimini destekleyen veya kabul eden Rus halkına yönelik olamadığı adına söylemlerde bulunmuştu.⁶⁹⁰ Süreç itibariyle artık Rusya'ya müdahale gerekli ve geçerli mi sorgulanması başlamıştı. İddia edilen unsur, var olan durumun Rusya ile eski müttefikler arası bir savaşı olmamasıydı. Müdahalenin bu anlama gelmemesi adına, değerlendirme yapılması gerekmektedir. Çünkü gerekçeler geçerliliğini yitirmişti.

Curzon'un iddia ettiği gibi müdahalenin sürdürebilirliğine dayanan iki temel gerekçe söz konusuydu: Destek vaat ettikleri ve hâlen yardımına ihtiyaç duyan güçlere karşı ahlaki sorumluluk ve Avrupa'da kısa sürede yeni bir çatışmaya yol açabilecek bir durumu önlemek. Bu amaçlar çerçevesinde İngiltere, Kuzey Rusya'da Geçici Hükümet güçlerini desteklemek ve onların Sibiry ordusuyla birleşmesini kolaylaştırmak amacıyla Archangelsk'e birlik göndermişti. Kotlas ve Vyatka hattında birleşmeyi öngören plan, Kolçak'ın uğradığı ağır yenilgiler bu ile başarısızlığa uğrattı. Müttefik kuvvetlerin Murmansk ve Archangel'den çekilmesiyle birlikte Kuzey Geçici Hükümeti'nin fiilen ortadan kalkacağı yüksek olasılık görünmekteydi. Nitekim son dönemde bu hükümete bağlı askerlerin önemli bir kısmı Bolşeviklere katılmış, bu da İngiltere'yi tahliyeyi hızlandırmaya zorlamıştı⁶⁹¹.

Sibiryadaki durum da kısa sürede değişim yaşamıştı. Birkaç ay önceye kadar Amiral Kolçak'a güven duyulmaktaydı. Omsk'taki Müttefik temsilciler, uzun süredir Kolçak hükümetinin tanınmasını hem yaşadığı sıkıntıların çözümü hem de otoritesinin güçlenmesi için gerekli görüyordu. Ancak Müttefikler ile Kolçak arasında resmî yazışmalar ancak Haziran ayında gerçekleşmiş, bunun sonucunda da Kolçak'a yalnızca belirli şartlar dâhilinde destek sağlanacağı bildirilmiştir. Bu gelişme Sibiryada başlangıçta Omsk hükümetinin tanınması olarak yorumlanmış; Kolçak'ın prestijini

⁶⁹⁰ A.e., s.434.

⁶⁹¹ CAB 24/86/50/ G.T. 7947A, Policy towards Russia. Second Draft, 16 August 1919, s.440.

artırmıştı. Fakat kısa süre sonra bunun bir tanıma değil, sadece desteğin sürdürülmesi anlamına geldiği anlaşıldı. Bir dizi yenilgi ile görüşler değişmiş oldu.⁶⁹²

Müttefikler arası Konferans'ta Rusya meselesi üzerine ayrı bir konferans düzenlenmesi önerisinin oybirliğiyle reddedilmişti. Toplantıda, Churchill'in yeni bir Müttefikler arası Konferans toplanması yönündeki önerisi de gündeme gelmiş, fakat Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya temsilcileri bu teklifi kabul etmemişti. Churchill ise bir önceki gün yaptığı konuşmada, eğer Rusya'ya yönelik müdahaleden tamamen vazgeçilmesi kararlaştırılırsa, bunun Parlamento'ya derhal duyurulması gerektiğini ifade etmişti.⁶⁹³

Eylül 1919'daki bir muhtırada Savaş Kabinesi'nin tüm İngiliz kuvvetlerinin Kuzey Rusya'dan en kısa sürede çekileceğine karar verdiği anlaşılmaktadır. Kararda, Murmansk'taki İngiliz askerî heyetinin dahi bırakılmaması öngörülmektedir. Bu doğrultuda İngiliz Deniz Bakanlığı⁶⁹⁴, Arktik bölgesinde bulunan tüm deniz kuvvetlerinin de geri çekilmesi yönünde plan hazırlamıştır. Eylül 1919'da Archangelsk'ten tahliye edilen küçük tonajlı deniz araçlarının Murmansk'ta toplanarak İngiltere'ye dönüş hazırlıklarının yapılması gerekmektedir. Bu süreçte Murmansk'ın, söz konusu deniz araçları yola çıkıncaya kadar İngiliz askerî birlikler tarafından tutulması zorunlu görüldü. Donanma unsurlarının nihai çekilmesinin ise kara birliklerinin Murmansk'tan tamamen tahliyesiyle eş zamanlı olarak gerçekleştirilmesi önerilmiştir.⁶⁹⁵ Tahliye konusu gerek siyasetçiler tarafından gerekse raporlar yoluyla üzerinde çalışılan bir konu olarak kaldı. Ancak Ekim'de Müttefikler birliklerin sahadaki durumu kötüleşmeye başladı. Ekim 1919 ortalarında General Yudenitç'in birlikleri Petrograd'a yedi mil kadar yaklaşmışlardı ki, Bolşeviklerin karşı saldırısıyla şaşkınlık içinde geri püskürtüldü.⁶⁹⁶ Bir ay sonra ise Kolçak üzerine başarılı bir harekât gerçekleşti.

⁶⁹² CAB 24/86/49/ G.T. 7947, Policy towards Russia, 09 August 1919, s.435.

⁶⁹³ CAB 23/35/3/ S.3, Secretary's Notes of Conference held at 10, Downing Street, S.W.1, on Friday, December 12th, 1919, at 4.30 P.M., s.18.

⁶⁹⁴ Admiralty şeklinde geçmektedir.

⁶⁹⁵ CAB 24/88/57/ G.T. 8157, Withdrawal of British Forces from North Russia, 09 September 1919, s.198.

⁶⁹⁶ Schuman, **a.g.e.**, s. 164-165.

14 Kasım 1919 tarihinde, Bolşevik kuvvetlerinin Omsk'a girmesinden yalnızca birkaç saat önce, Amiral Aleksandr Kolçak şehri terk etmek zorunda kaldı. Takip eden süreçte, Sibirya demiryolu üzerindeki Glavuz istasyonu, diplomatik pazarlıkların merkezi hâline geldi. Burada Müttefik Yüksek Komiserleri, özellikle Fransız General Maurice Janin, Kolçak'ı koruyan Çekoslovak Lejyonu ile Kolçak karşıtı yerel unsurlar arasında yoğun müzakereler yürüttü. Bu temasların sonucunda, Kolçak'ın yeni kurulan ve Bolşeviklerle iş birliği eğiliminde olan Irkutsk Siyasi Merkezi'ne teslim edilmesine karar verildi. Bu karar, bir yandan Müttefiklerin Kolçak üzerindeki desteğini sonlandırdığını, diğer yandan Çekoslovak Lejyonu'nun bölgeden tahliye edilme planları doğrultusunda sorumluluk üstlenmek istemediğini göstermektedir.

SLOVO gazetesine göre Litvinov, İngiliz gazetecilere Sovyet Rusya'nın İngiltere ve Amerika ile çalışmaya hazır olduğunu söylemişti. Almanya ile ilişkileri olmadığını belirten Litvinov, barış teklifini Lloyd George'a iletme konusunda istekli olduğunu, ancak kararın 3 Aralık'ta Moskova'da yapılacak Rus Komünist Konferansı'na ait olduğunu ifade etmişti.⁶⁹⁷ 1 Nisan 1920'de son Amerikan birliği Sibirya'dan ayrıldı. Sibirya bölgesi, Vladivostok hattı üzerinde yalnızca Amerikan ve Fransız birlikleri kalmıştır. Sahadaki William Sidney Graves, Amerika'nın tahliyesi konusunda şunu not almıştı: *Amerikan birliklerini toplama emri beni büyük bir sıkıntıdan kurtardı ve tüm askerler tarafından büyük bir sevinçle karşılandı.*⁶⁹⁸ Sibirya'dan çekildiği sırada Japonların, Çeklere karşı yükümlülüklerinin yerine getirilmediğini ve onlar tahliye edilene kadar ayrılamayacaklarını bildirdi.⁶⁹⁹

10 Aralık 1919'da Daily Herald'ın aktardığına göre, İngiliz hükümeti Sovyetlerle doğrudan temas ve Müttefikler arası bir konferansın düzenlenmesini desteklemişti. Bu, İngiltere'nin Sovyetler ile ilişkileri tamamen dışlamadığı, aksine sınırlı da olsa iş birliği ve müzakerelere açık olduğunu göstermiştir. Konferansın, gerçekleşmeyen Prinkipo Adası konferansının esas alınarak, tarafsız bir ülkede yapılabileceğini önerilmişti. Aynı süreçte Kuzey Rusya'da Kızıl Ordu Pineva Vadisi boyunca ilerlemeye devam ederken, Batı Rusya'da Lettler, Derolichev Proskurov'un 18 mil batısına kadar ilerleyerek Konotop'u işgal etti. Doğu Rusya'da ise Trans-Sibirya

⁶⁹⁷ FO 371/3673/W/58, The Near East News s.81.

⁶⁹⁸ Graves, **a.g.e.**, s. 258.

⁶⁹⁹ **A.e.**, 258-259.

Demiryolu boyunca Omsk'un 75 mil doğusundaki Kolomila'ya kadar ilerlediler. Ayrıca M. O'Grady ile Bay Litvinoff arasındaki müzakerelerde bir anlaşma sağlanma olasılığı, Litvinov'un taleplerinin dünya genelinde abluka altındaki tüm Rusları kapsayacak kadar geniş olması nedeniyle düşük görünmekteydi.⁷⁰⁰

Bu karmaşık yapı devam ederken Aralık başlarında Clemenceau ile Lloyd George Londra'da bir araya gelerek Rusya meselesini yeniden değerlendirdiler. 13 Aralık'ta iki ülke, Rusya ve Doğu Avrupa'ya yönelik ortak bir politika üzerinde uzlaştı. Bolşevik karşıtı Rus güçlerini destekleme stratejisi başarısızlığa uğradığından, artık bu gruplara yardım edilmeyecekti. Bunun yerine, Bolşevizmin Rusya dışına taşmasını engellemek ve Almanya'yı Rusya'dan izole etmek amacıyla destek, sınır devletlerine yöneltilecekti. Bu karar, fiilen Beyazların gözden çıkarılması anlamına gelmekteydi ve aynı zamanda Pichon'un daha önce ortaya attığı "sağlık kordonu" yaklaşımına uygun bir plandı.⁷⁰¹

1919 yılbaşı gecesi General Graves, Savaş Bakanlığı'ndan gizlilik kaydıyla bir mesaj aldı. Mesajda, kısa süre içinde tüm birliklerin geri çekilmesine dair resmi emrin geleceği belirtilmiş, o zamana kadar konunun saklı tutulması istenmişti. Geri çekilme talimatı 5 Ocak 1920'de Graves'e ulaştı; karar 7 Ocak'ta Washington'da, 8 Ocak'ta ise Vladivostok'ta kamuoyuna duyuruldu. Çek birliklerinin Vladivostok'tan ayrılmasının hemen ardından Amerikan tahliye süreci başlatıldı. Başkan Wilson 16 Ocak'ta yaptığı açıklamada, ABD'nin Rus halkının kendi yönetimini kurma ve savunma girişimlerine verdiği desteğin beklenen sonucu getirmediğini ifade etti. Wilson'a göre yeni bir askeri girişim, toparlanmayı kolaylaştırmak yerine süreci uzatacak ve hem Japonya'yı hem de Amerika'yı gereksiz kayıplara sürükleyecekti. Wilson'ın bu tek taraflı çekilme kararı İngiltere ve Fransa'da hoşnutsuzluk yarattı. Fakat Senato'nun Versailles Antlaşması'nı reddetmesi, Wilson'ın Avrupalı müttefiklerin desteğine artık ihtiyaç duymadığını gösteriyordu. Geri çekilmenin firar sayılabileceği yönündeki eleştiriler ise zayıf kalıyordu. Zira benzer şekilde, Müttefik devletler de aynı süreçte Sibirya'daki kuvvetlerini süratle tahliye ediyordu.⁷⁰²

⁷⁰⁰FO 371/3673/W/58/169420, 10 December 1920, s.107.

⁷⁰¹ Bradley, **a.g.e.**, s.165.

⁷⁰² Melton, **a.g.e.**, s.205.

Sibirya'dan Amerikan birliklerinin tahliyesinden üç gün sonra Japonlar, "kendilerini savunmak" amacıyla, deniz vilayetinin tüm kıyısı boyunca bir saldırı başlatarak, savaşçı olmayanları ayırım gözetmeksizin katlederek halkı terörize etti, yeni hükümeti devirdi ve Vladivostok'un kontrolünü ele geçirdi.⁷⁰³ Kasım 1922'de Japon birlikleri Vladivostok'tan çekildi. Böylece 1923 yılı sonunda Sibirya'nın tümü Sovyetlerin denetimine girmişti.⁷⁰⁴

Amiral Kolçak'ın Irkutsk'ta yakalanması, uzun sorgulamalardan geçirilmesi ve nihayetinde Bolşevik yetkililerce idam edilmesi, Beyaz hareketin Doğu'daki son önemli liderinin de sahneden çekilmesi anlamına geliyordu. Kolçak yönetiminin yıkılışı yalnızca bir komutanın kaybı değil, aynı zamanda Müttefiklerin müdahalesinin hem siyasi hem de askerî açıdan başarısızlığını simgeleyen bir dönüm noktasıydı. Bu gelişmeler sonrasında Sibirya'nın doğusunda ciddi bir otorite boşluğu ortaya çıktı. Bu ortamda kısa süreli varlık gösteren, Bolşevik olmayan ancak radikal bir karakter taşıyan Uzak Doğu Cumhuriyeti güç kazandı. Sovyetler bu yapıyı bir süre için destekleyerek hem Japon işgaline hem de iç karışıklıklara karşı bir tampon unsur olarak kullandılar.⁷⁰⁵

3.3. Güney ve Transkafkasya Cepheleri: Müdahale ve Beyaz Hareketin Durumu

Güney Rusya ve Kafkasya, iç savaşın seyrinde belirleyici bir rol oynamış, özellikle petrol kaynakları ve ulaşım hatları nedeniyle Bolşevikler ile Müttefikler arasındaki mücadelenin merkezinden biri haline gelmiştir. Stratejik açıdan bölgedeki enerji kaynaklarının kontrolü, yalnızca askerî harekâtları değil, aynı zamanda Bolşevik iktidarının devamlılığını da doğrudan etkilemişti.

Bölgede demiryolu hatları ve askeri geçiş noktaları, Müttefikler ile Bolşevikler arasında yürütülen mücadelenin sebebini oluşturuyordu. Bu bağlamda, İngilizler askeri misyonlar göndererek bölgedeki gelişmeleri takip etmeyi ve kendi çıkarlarını korumayı amaçladı.

Askeri durum değerlendirildiğinde Müttefikler tarafından, Bolşeviklerin iktidarının çökmesi ve yerine Kolçak ile Denikin'in liderliğindeki güçlerin yönetimi

⁷⁰³ New York Times, September 27, 1920.

⁷⁰⁴ Melton, **a.g.e.**, s.206.

⁷⁰⁵ Kinving, **a.g.e.**, s.303.

devralmasının muhtemel olduğu düşünülmüştü. Bu yeni yönetimin Birleşik Rusya ilkesini benimseyeceği ve 1914'te Müttefiklerle imzalanan Londra Antlaşması'ndaki eski Rusya'nın devamı olarak kendini göreceği düşünülmekteydi. Kolçak ve Denikin, 1914'ten beri hem Almanlara hem de Bolşeviklere karşı savaşıyor bu düşüncüyü desteklemiş oldu. Winston Churchill'e göre bu liderler ve onlarla birlikte hareket eden ulusal Rus unsurları, Rusya'nın Müttefiklerinden sert muamele gördüğünü ve Paris Barış Konferansı'nda adeta düşman bir güç muamelesi yapıldığını düşünüyordu. Sunduğu muhtıraya göre İngiltere bu Rus ulusal liderlerine her zaman sadık kalmış ve Rusya'nın özgürleşmesi ve yeniden yapılandırılması için gerekli desteği sağlamıştı. Önümüzdeki aylarda uygun adımlar atılırsa, yeni Rus yönetimi üzerinde daha geniş tabanlı bir anayasa oluşturulması ve İngiltere ile iyi ilişkilerin kurulması yönünde etkili olunabileceğini öngörmekteydi.⁷⁰⁶

Bu çerçevede General Radcliffe'in önerisiyle General Poole'un Güney Rusya'ya gönderilmesine karar verildi. Görevlendirilmesi sadece Denikin ve Don Kazakları hakkında bilgi almak için değil, aynı zamanda Rusya'nın savaş boyunca yaşadığı zorlukların daha iyi anlaşılması için de önemliydi.⁷⁰⁷

Nitekim Rusya, 1915'te Paris'in yükünü hafifletmek amacıyla başlattığı Doğu Prusya taarruzunda büyük kayıplar vermiş ve sonrasında neredeyse silahsız savaşmak zorunda kalmıştı. Bu durum, Müttefiklerin Rusya'yı yeterince destekleyip desteklemediği tartışmalarını da gündeme getirmişti.⁷⁰⁸ General Poole'un Denikin'e sunduğu muhtırada da Rusya'nın zor koşullara rağmen savaşımaya devam ettiği, ancak bunun Müttefiklerin yetersizliği olarak görülmesinin adil olmadığı dile getirildi.

Başlangıçta Rusya üzerindeki baskıyı hafifletmek ve yeni bir ikmal hattı açmak için Çanakkale Boğazı'nın hedef alınması önerildiğinde, İngiliz askeri yetkilileri bu fikre karşı çıkmıştı. Ancak Fransa'daki İngiliz birliklerinin zor durumda kalması ve mühimmat sıkıntısı yaşaması üzerine güneyden destek sağlanmış, kuzeyden de İngiliz

⁷⁰⁶ CAB 24/90/38/ G.T. 8338, The Situation in Russia, 15 October 1919, s.254.

⁷⁰⁷ CAB 23/8/24/W.C. 503, Minutes of a Meeting of the War Cabinet held in the Chancellor of the Exchequer's Room, House of Commons, on Monday, November 18, 1918, at 5 P.M, 18 November 1918, s.80.

⁷⁰⁸ 29 Temmuz 1919 günü yapılan Kabine Toplantısı'nda Denikin'e daha önce verilen desteğin sürdürülmesine karar verilmişti. Bkz. CAB 24/86/11/G.T. 4911, Naval Situation with regard to Russia, 6 August 1919, s.115.

topları ve mühimmat yüklü gemiler gönderilmiştir. Ayrıca Amerika'dan gelen cephanelerle de Rusya'ya ek destek ulaştırılmıştır. Ancak Rusya cephesindeki subayların raporlarına göre Rusya'nın başarısızlığı ikmalin ve sivil kuruluşların yetersizlikleri idi. İngiliz Tedarik Dairesi'nin raporu şu şekildeydi: İngiliz obüs bataryaları kaybedildi ya da Arhangelsk'ten cepheye ulaşmak için bir yıldan fazla uğraş verdi. Arhangelsk ve Vladivostok'tan çıkan cephane yüklü trenlerden haber yoktu. İkmal hizmetlerinde ve demiryollarında yolsuzluk ve rüşvet söz konusuydu. Aynı kusurlar Amiral Kolçak kuvvetlerine aktarılan İngiliz yardımının kesilmesine de neden oldu.⁷⁰⁹

Poole, Rusya'ya geldiğinde Beyaz Rus liderler arasında -örneğin General Krasnov örneğinde görüldüğü gibi -ciddi çekişmeler ve kıskançlıklar bulunduğunu rapor etti. Komuta birliği yoktu ve ikmal hizmetleri de yetersizdi. Bu koşullar karşısında Poole, Krasnov'a açıkça uyarıda bulunarak, birlik sağlanmadığı takdirde mermi ve giysi gönderilmeyeceğini bildirdi. Bu tehdit kısa süreli bir sonuç verdi; Don Kazakları Denikin'in komutasını kabul etti. Ancak, General Krasnov'un Kazaklara Müttefik yardımının hemen geleceği yönünde gerçek dışı vaatlerde bulunması, ayrıca Fransız irtibat subayının Fransız askerlerinin yakında geleceğini söylemesi gibi yanlış beklentiler, disiplinin bozulmasına yol açtı. Sonuçta, çeşitli olumsuzlukların bir araya gelmesi Kazak birliklerinin dağılmasına neden oldu.⁷¹⁰ Curzon'un (Markizi) Ağustos ayında sunduğu muhtıradan, Sibiry ile Güney Rusya'yı karşılaştırmış ve Güney Rusya'daki durumu daha olumlu görmüştü. Bahar aylarında Sovyet orduları karşısında geri çekilmek zorunda kalan General Denikin, kısa süre önce önemli başarılar elde etmiş ve Rusya içine doğru ciddi ilerlemeler sağlamıştır. Raporlardan edindiği değerlendirmeye göre Denikin'in ilerleyişi, halk tarafından olumlu karşılanmış; yeterli malzeme desteği verilirse otoritesini kalıcı hâle getirebileceğini iddia etmişti.⁷¹¹ Bu çerçevede 21 Temmuz'da Poole'ün gerçekleştirdiği başvurusu sonucu silahların teslimi hakkında bilgiler önem arz etmektedir:

Tablo 3.9. General Poole'ün Silah Talebi Sonucu Değerlendirmesi

⁷⁰⁹ CAB 24/94/20/ CP 219, Report on the British Military Mission, South Russia, 8 October 1919, s.56.

⁷¹⁰ A.e., s.56-57.

⁷¹¹ CAB 24/86/49/ G.T. 7947, Policy towards Russia, 09 August 1919, s.435-436.

	Verilen Söz(adet)	Teslim Edilen (adet)	Eksik(adet)
18-pr (18 librelik top)	450	331	119
4-5 inçlik obüsler	120	98	22
6-pr (6 librelik top)	60	60	-
6 inçlik obüsler	60	61	-
8 inçlik obüsler	8	8	-

Kaynak: CAB 24/94/20/ CP 219, Report on the British Military Mission, South Russia, 8 October 1919, s.61.

Ayrıca teslim edilen uçaklar, giyim, ekipman, hastane, taşıt (ambulans, motosiklet, traktör, zırhlı araç, gemi vs.) hakkında da bilgi vermişti.⁷¹²

Bununla birlikte Poole, 8 Ekim 1919 tarihli raporunda, bölge ile alakalı olumsuzluklara değindi:

1. 150,000 ila 200,000 takım malzeme sevk edilmiş olmasına rağmen, bir tek Rus askerinden bile tam İngiliz teçhizatı görülmemiştir.
2. Askerler kimi zaman çıplak ayak kalmıştır. Geceleri paltosuz, battanivesiz, yağmurluksuzdur. Gündüzleri ise matarasız savaşmak zorunda kalmıştır.
3. Yaralı ve hastalar, temel tedavi malzemelerinden yoksun halde, pis kıyafetlerle yerde yatmaktaydı. Tıbbi ekipmanlar kullanılmadan üç haftadan dört aya kadar bekletilmektedir.
4. Toplar (örneğin 60-pounder toplar) teknik olarak uygunsuz taşıyıcılarla monte edilmekte, yanlış bölgeleri bombalamakta ya da hiç kullanılmadan kıyılarda bekletilmektedir.⁷¹³

Kuzey Rusya'daki olumsuz gelişmeler, Odessa ve Kırım'ın zorunlu tahliyesi ile Amiral Kolçak ordularının uğradığı yenilgilerin ardından, durumu önceki döneme göre farklı ve acil olarak yeniden değerlendirilmesi gereken konu olarak görülmüştür. Müttefikler Rusya sorunda temel olarak aynı fikirde olmalarına rağmen, Almanya ile

⁷¹² Bkz. CAB 24/94/20/ CP 219, Report on the British Military Mission, South Russia, 8 October 1919, ss.59-66.

⁷¹³ CAB 24/94/20/ CP 219, Report on the British Military Mission, South Russia, 8 October 1919, s.56-57.

barış görüşmelerine odaklanmaları Rusya konusunun göz ardı edilmesine ve ortak bir yargıya ulaşılmamasına neden olmuştu. Rusya meselesinin zorluğu herkes tarafından kabul edilse de etkili bir adım atılamamıştı.⁷¹⁴

Transkafkasya durumuna bakıldığında, kuzeyde Kafkas sıradağları, güneyde ise eski Rus–Türk ve Rus–İran sınırlarıyla çevrili bir bölgeydi. Bu coğrafya, dönemin siyasi gelişmeleri sonucunda dört ayrı idari yapıya ayrılmıştı: Gürcistan, Azerbaycan, Rus Ermenistan’ı (kimi zaman Ararat Cumhuriyeti olarak da adlandırılır) ve İngiliz askeri yönetimi altında bulunan Batum sancağı. Ayrıca Gürcistan–Ermenistan, Gürcistan–Azerbaycan ve Azerbaycan–Ermenistan sınırlarında, taraflar arasında ihtilafli küçük bölgeler bulunuyor ve bu alanlar çoğunlukla “tarafsız” olarak tanımlanıyordu. Transkafkasya’nın dışında kalan dağlık Dağıstan bölgesi ise coğrafi olarak buraya dâhil edilmese de siyasi ve askeri gelişmeler bakımından Transkafkasya meseleleriyle yakından bağlantılıydı.

Bölgenin Rusya’dan kopuş süreci, Bolşeviklerin iktidara gelişiyle ivme kazandı. Bolşevikler, Brest-Litovsk Antlaşması sonrasında Batum ve Ardahan’ı Osmanlı’ya bıraktılar. Ancak bu toprakların Gürcistan’a ait olduğunu savunan Gürcüler, Rusya’dan ayrılmayı hedefledi. Gürcülerin bu girişimine Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler de katılarak ortak bir Transkafkasya Cumhuriyeti kuruldu. Ne var ki bu birliktelik uzun ömürlü olmadı; kısa bir süre içinde Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan bağımsız cumhuriyetler olarak sahneye çıktı ve başkentlerini sırasıyla Tiflis, Bakü ve Erivan’da ilan ettiler.⁷¹⁵

Transkafkasya’daki siyasi ve genel durum hakkında Harry Charles Luke tarafından önemli bir değerlendirme yapılmıştır:

"Gürcüler için Denikin önemli bir ikileme sebebiyet vermekteydi. Bolşevizme karşı mücadelesi sempati toplasa da Denikin’in “bölünmez Rusya” vurgusu, Gürcü bağımsızlığını tehdit ediyordu. Dolayısıyla Denikin’in başarı kazanması, Gürcistan açısından bağımsızlığın sonu anlamına geliyordu. Gürcistan ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler ise, bazı ekonomik farklılıklara rağmen genellikle dostaneydi; ortak tehdit

⁷¹⁴ CAB 24/86/49/ G.T. 7947, Policy towards Russia, 09 August 1919, s.434.

⁷¹⁵ FO 371/3664/ME. 58, 2 November 1919, s.434.

olarak hem Rusya'yı hem de komşu Ermenistan'ı görüyorlardı. Gürcistan'ın Ermenilere karşı tavrı ise daha çok ekonomik rekabetten kaynaklanıyordu.

Türklere karşı ise Hristiyan Gürcüler net bir düşmanlık besliyordu. Batum'daki Müslüman Gürcüler Türklerle yakınlık duysalar da siyasal açıdan belirleyici bir rol oynamıyorlardı. Gürcistan'ın uluslararası alanda tanınma arayışı, onu hem Mustafa Kemal hareketine hem de Almanya'ya yakınlaştırmıştı. Almanya, savaş sırasında Gürcistan'ın bağımsızlığını tanımış, gençlere eğitim bursları sağlamış ve ticari bağlar kurmaya çalışmıştı. Ancak Alman yaklaşımının arka planında, gelecekte yeniden kurulacak Rusya ile iş birliği yapma hesabı da bulunuyordu.

Azerbaycan'daki bağımsızlık hareketi ise Gürcistan ve Ermenistan'a kıyasla çok daha geç ortaya çıkmıştı. 1917'ye kadar, yani Gürcistan'ın Rusya'dan ayrılma fikrini ortaya atmasına kadar böyle bir hareketten söz etmek mümkün değildi. Buna rağmen, 1918 sonrasında bağımsızlık fikri oluşmuş ve Azerbaycan Türkleri, ekonomik açıdan Rusya ile dostane ilişkiler sürdürme isteğine rağmen, merkezî bir Rusya'ya yeniden bağlanmaktansa mücadeleyi göze almışlardı.

Ülkedeki siyasal hayata gelindiğinde Musavat ve İttihad partilerinin kontrolü söz konusuydu. Her ikisi de toprak sahibi sınıfların desteğine dayanıyor, Bolşevizm'e kesin olarak karşı çıkıyorlardı. Bu nedenle Denikin'e yönelik tavırları da Gürcistan'dakine benzerdi: Bolşevizme karşı mücadelesi olumlu görülürken, "bölünmez Rusya" fikri kuşkuyla karşılanıyordu. Denikin'in Dağıstan'da uyguladığı politika ise ilişkileri daha da gerginleştirdi. Azerbaycan, Petrovsk'un güneyindeki Dağıstan topraklarının kendisine bırakıldığını ileri sürerken, Denikin'in bu bölgeyi işgal etmesi ve Müslümanları askere almaya başlaması büyük tepki doğurdu. Bu durum Bakü'de Denikin'in saldırabileceği endişesini artırdı.

Azerbaycan'ın Ermenilere yönelik düşmanlığı ise Türkler ve Kürtler tarafından körüklenmekteydi. Ermeni köylerine yönelik saldırılar, "Ermeni nüfusunun azaltılması halinde Türkiye'den Ermenistan'a daha az toprak aktarılacağı" inancıyla teşvik ediliyordu. Türkiye'ye yönelik sempati duygusu ise daha çok Pan-İslamcı propaganda kaynaklıydı. Fakat bu yakınlık bir ittifaka dönüşmemişti, zira Azerbaycanlıların

çoğunluğu Şii idi ve Türkiye'nin kendilerine gerçek anlamda destek olamayacağını farkındaydı. Yine de, askeri alanda Türk subaylarının deneyiminden yararlanıyorlardı.

Son olarak, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin adını taşıdığı İran'daki Azerbaycan vilayetiyle doğrudan bir bağı bulunmuyordu. İran Azerileri Tatar kökenliydi fakat Fars idaresinden ayrılıp Kafkasya'daki cumhuriyete katılmaları ihtimal dışıydı.

Ermenistan meselesine bakıldığında, o dönemdeki Ermenistan Cumhuriyeti tamamen eski Rusya İmparatorluğu sınırları içinde yer alıyordu. Ancak bu yeni devletin gelecekte hangi sınırlara sahip olacağı konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştı. Tartışılan üç plan vardı ve her biri Ermenistan'ın kapsamını farklı ölçülerde genişletmeyi öngörüyordu. Birinci öneri, Nubar Paşa tarafından dile getirilen oldukça geniş kapsamlı projeydi. Bu plana göre Ermenistan, Karadeniz kıyılarından başlayarak İran sınırını takip edecek, Akdeniz'de İskenderun'a kadar ulaşacaktı. Fakat bu bölgede Ermeni nüfus oranı toplamın yalnızca yaklaşık yüzde üçüne denk geldiğinden, projenin gerçekçi olmadığı açıktı. İkinci plan, kamuoyunda "Altı Vilayet" projesi olarak biliniyordu. Bu tasarı Sivas, Erzurum, Harput (Mamuret-el-Aziz), Diyarbakır, Bitlis ve Van vilayetlerini kapsıyordu. Üçüncü seçenek ise "Erivan projesi" diye anılıyordu. Bu plan, mevcut Ermenistan Cumhuriyeti topraklarına Erzurum vilayetini, Trabzon vilayetinin Kerasund'un doğusundaki bölümünü ve Van ile Bitlis'in kuzey kesimlerini eklemeyi öngörüyordu. Gerçek koşullarla en uyumlu ve uygulanabilir bulunan modelin, ikinci yani "Altı Vilayet" planı olduğu ve Erivan'daki siyasi liderler tarafından da bunun savunulduğu anlaşılmaktadır." ⁷¹⁶

Bölgedeki bu karışık durum, yalnızca Kafkas halklarını değil, büyük devletleri de ilgilendiriyordu. İngiltere için Transkafkasya'nın önemi, bölgenin stratejik konumundan kaynaklanıyordu. Hazar Denizi, İran, Afganistan ve Orta Asya üzerinden Hindistan'a ulaşan yolların kontrolü, bölgenin güvenliğini kritik hâle getiriyordu. Kafkasya'nın düşmesi durumunda bu yollar İttifak Devletleri'nin eline geçebilirdi. ⁷¹⁷ Başlangıçta İngilizler, Kafkasya'ya Alman ve Türkleri uzaklaştırmak ve ateşkesi uygulamak için gitmişti; bu amaç büyük ölçüde gerçekleşmişti.

⁷¹⁶ A.e., s.434-435.

⁷¹⁷ Nesimi Gökşen, İngiltere'nin Kafkasya Politikası (1917-1921), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 74.

İkinci olarak, Batum ve Bakü’de düzeni sağlamak, bağımsızlık mücadelesi veren yeni devletlere destek vermek ve Bolşevizm’in yayılmasını önlemek gerekiyordu. Üçüncü hedef ise Hazar Denizi üzerinde kontrolü sürdürmek ve Trans-Kafkasya hattını açık tutmaktı. Ancak operasyonlar, öngörülenden çok daha geniş kapsamlı hâle gelmişti ve raporlar Konferans üyelerini şaşırtıyordu. Genel politika, devletlerin birbirini zorlamasını önlemek ve bağımsızlıklarını desteklemektir. Fakat uygulamada İngilizler, bölgede yardımsever bir güç olarak değil, çoğu zaman hoş karşılanmayan ve şüpheyle izlenen bir aktör olarak görülüyordu.⁷¹⁸

İngiltere’nin öncelikleri böyleyken, Fransa’nın Rusya konusundaki görüşü durumu daha karmaşık hale getirmekteydi. Fransa, Rusya’nın eski sınırları içinde yeniden kurulmasını savunuyordu. Ancak bu hedefe ulaşmak için Rusya’nın iç işlerine doğrudan askerî müdahaleye kesinlikle karşı çıkıyordu. Böyle bir tutum doğal olarak, Rusya’dan koparak bağımsızlık ilan eden yeni devletlerle (örneğin Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan gibi) Fransa’nın arasını açtı. Çünkü Fransa bu devletleri Rusya’nın bütünlüğüne tehdit olarak görmekteydi. İngiltere ise Bolşeviklere karşı mücadele ediyordu ama Rusya’nın eski sınırlarıyla yeniden kurulması konusunda Fransa kadar ısrarcı değildi. Wardrop’a buna ek olarak İngiltere için asıl önemli olanın, Asya’daki nüfuzunu genişletmek ve Rusya’da, ticari ilişkileri sürdürebilecek, düzenli bir sivil yaşam sağlayabilecek bir hükümetin kurulması olduğunu aktarmıştır. İngiltere açısından bakıldığında, Rusya ile Almanya’nın gelecekte yeniden yakınlaşacağı ihtimali kuvvetle muhtemel bir gelişme olarak görülmekteydi.⁷¹⁹

Bu genel çerçevede İngiltere, Kafkasya’da çeşitli askerî girişimlerde bulunmuş ve bölgedeki varlığını göstermek amacıyla farklı misyonlar görevlendirmiştir. 16 Mayıs 1919 tarihili telgrafa göre Albay Pike komutasındaki tamamen askerlerden oluşan bir İngiliz Misyonu Vladikavkaz’a sevk edildi. Misyonun gönderiliş emrini kimin verdiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, muhtemelen Kafkasya’daki İngiliz Askeri Yetkililer tarafından yönlendirilmişti. Operasyon sırasında Albay Pike hayatını kaybetti ve geriye kalan personel Bolşevikler tarafından esir alındı.⁷²⁰ Kafkasya’daki durum, Doğu

⁷¹⁸ FO 371/3669/ W/ 58, Minutes of a Conference held at the Foreign Office on Thursday, March 6, 1919, at 10:30 A.M, s.481.

⁷¹⁹ FO 371/3664, ME. 58, 8 October 1919, s.379.

⁷²⁰ FO 371/3669/ 74407/ W/ 58, 16 May 1919, s.193.

Komitesi'nin son bir buçuk yıldır ilgilendiği diğer meselelerden çok daha karmaşıktı. Hükümet ve Başbakan, üç nedenle bölgedeki askeri varlığı azaltmayı ve birlikleri mümkün olan en kısa sürede geri çekmeyi düşünüyordu. Bölge ikincil bir harekât sahasıydı, maliyetler çok yüksekti ve ek harcamalar için Avam Kamarası'nda tartışma yapmak gerekecekti. Bu nedenle hem kamuoyunu hem de Avam Kamarası'nı harcamaların gerekliliğine ikna etmek oldukça zor olacaktı. Bu kapsamda, Dışişleri Bakanlığı'nda gerçekleştirilen bir konferansta durum değerlendirmesi yapıldı.⁷²¹

Tablo 3.10. Bölgelere Göre Değerlendirme

Bölge	Konum ve Etnik Yapı	İngiliz Müdahalesi	Stratejik Hedef	Risk ve Sorunlar
Batum ve Çevresi	Çoğunluğu Acaralılar; Gürcülere düşman	Vali ve 3 tabur konuşlandırıldı	Düzeni sağlamak, çatışmayı önlemek	Tahliye edilirse Gürcüler ve yerel halk çatışabilir
Kars	Esas olarak Ermeniler; Ermeniler henüz dönmedi	İngiliz valiliği ve idare meclisi	Düzeni sağlamak, azınlığı desteklemek	İlkbaharda Ermenilerin dönüşüyle mevcut düzen bozulabilir
Rus Ermenistanı & Nahçıvan	Karışık nüfus: Gürcüler, Tatarlar, Ermeniler	İngiliz askeri valisi	İç savaş riskini azaltmak, düzeni korumak	İngilizler olmasa iç çatışma kaçınılmaz
Gürcistan	Embriyonik hükümet; Alman etkisi	Denikin'e karşı gözetim, İngiliz varlığı	Bolşevizmi önlemek, Denikin'in saldırısını sınırlamak	İngilizlerin Denikin desteğini anlamadıkları için şüphe ve güvensizlik
Azerbaycan/Bakü	Tatar, Ermeni ve Rus unsurlar;	Başlangıçta karma hükümet denendi,	Karmaşık yönetimi kontrol altında	Karada ve denizde düşman

⁷²¹ FO 371/3669/ W/ 58, Minutes of a Conference held at the Foreign Office on Thursday, March 6, 1919, at 10:30 A.M, s.481.

	uluslararası şehir	Tatarlardan oluşan yönetim mevcut	tutmak, stratejik petrol ve liman	unsurlar; Bolşevik ve Bicharakoff tehdidi
Dağıstan	Dağlılar bağımsız; kuzeye ilerlemiş	İngiliz askeri valisi	Denikin ile çatışmayı yönetmek, kontrol sağlamak	Denikin'in ilerlemesi ve bölgeyi tehdit etmesi
Hazar Denizi/Petrovsk	Donanma kontrolü	Deniz üssü kurulması planlandı	Trans-Kafkasya hattı ve iletişimi korumak, Bolşevik donanmayı etkisizleştirmek	Astrahan'daki güçlü Bolşevik donanması, hızlı saldırı gerekliliği

Kaynak: FO 371/3669/ W/ 58, Minutes of a Conference held at the Foreign Office on Thursday, March 6, 1919, at 10:30 A.M, s.481-482.

Tablodan çıkan sonuç, İngiltere'nin Transkafkasya'daki müdahalesinin bölgelere göre farklı yöntemlerle yürütülmesine rağmen ortak bir amaca dayandığını göstermektedir. İngilizler, Batum ve Kars gibi bölgelerde yerel çatışmaları sınırlamaya ve azınlıkları korumaya çalışırken; Ermenistan, Gürcistan ve Dağıstan'da Denikin ile ilişkileri dengelemek ve Bolşevik ilerleyişini durdurmak için adımlar atmışlardı. Bakü ve Hazar Denizi çevresinde ise asıl amaç stratejik önemi yüksek petrol ve deniz hâkimiyetini kontrol altında tutmaktı. Ancak her bölgede görülen temel sorun, İngilizlerin varlığı sona erdiğinde çatışmaların yeniden yaşanması ihtimalinin yüksek görülmesi idi.

Tabloya ek olarak Kuzey Kafkasya'daki dağlı topluluklar, Denikin'in ordusunun saldırgan eylemlerinden doğrudan etkilenmiş durumdaydı. Kuzey Kafkasya Savunma Konseyi, Müttefik devlet temsilcilerini, Gönüllü Ordu'yu Kuzey Kafkasya'daki dağlı toplulukların topraklarını boşaltmaya zorlayacak acil önlemler alma çağrısı yapmış ve Denikin'in ordusunun saldırgan eylemlerinden kaynaklanan zararları incelemek üzere uluslararası bir komisyon kurulmasını talep etmişti.⁷²²

⁷²² FO 371/3673/ 169421/W/ 58, s. 114.

Bu halde, İngilizler Denikin'i kısıtlamadan Kafkasya'dan çekilirse, İngiltere'nin vaatlerine ve Wilson'un garantilerine güvenen küçük devletlerin büyük olasılıkla çökeceği düşünülmekteydi. Telgrafın devamında, yeniden oluşmakta olan Rusya'nın tek erken başarı şansı Kafkasya olarak dile getirilmişti. Denikin ise bir Eski Rus, Emperyalist ve Monarşist olarak bu süreçte rol oynuyordu, 'tek ve bölünmez Rusya' anlayışını savunuyordu. Bu nedenle Transkafkasya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlık taleplerini kabul etmeyeceğini dile getirmişti.⁷²³ Kafkasya'dan ayrıldığında, yeni devletlerin ya Denikin tarafından korunacağı ya da Bolşevist kontrolüne gireceği muhtemeldi. Bununla birlikte Dışarıdan destek olmadan kendi başlarına ayakta kalmaları mümkün görünmüyordu. Ayrıca, İngilizlerin çekilmesinden sonra yerlerine kimin geleceği meçhuldü. Paris'te İtalyanların bölgeye gönderilmesi önerilmişti, ancak telgrafta ekonomik ve askerî açıdan bunun mümkün olmadığı vurgulandı. Bu kapsamda İngilizler için iki temel soru üzerine duruldu: Kafkasya'yı ne zaman boşaltmalı ve bu çekilme hangi sonuçları doğuracak. Lloyd Geroge, İngilizlerin çekilmesi durumunda Denikin'in konumunun tehlikeye gireceğinden korkmadığını, ancak bu çekilmenin Denikin'in dikkatini kuzeyden Kafkasya'daki yeni kurulan devletlere yöneltebileceği konusunda ciddi endişe duyduğunu belirtti.⁷²⁴

Çekilme sürecimde Denikin'in faaliyet alanının sınırlandırılması girişimleri sürekli olarak gündeme geldi. Gürcistan Hükûmeti ile Denikin arasındaki anlaşmazlık, özellikle faaliyet alanlarının sınırlandırılması konusunda Müttefikler arasında görüş ayrılıklarına yol açmıştı. Ermenistan'daki Müttefikler Arası Yüksek Komiser Albay Haskell, General Denikin'in faaliyet sahasının Dağıstan dışında bırakılmasını önermişti. Ancak Amerikan temsilcisi, bu öneriyi kendisi adına, Washington'dan herhangi bir yetki veya talimat almadan gerçekleştirdi. Halbuki, Denikin'in etki alanı daha önce İngiltere ve Fransa arasında Dağıstan'ı kapsayacak şekilde kararlaştırılmış, Denikin de bunu fiilen kabul etmişti. Bu nedenle Denikin'in buradan çekilmesini istemek diplomatik açıdan güç görüldü.⁷²⁵

⁷²³ Gökşen, **a.g.t.**, s. 117.

⁷²⁴ FO 371/3669/ W/ 58, Minutes of a Conference held at the Foreign Office on Thursday, March 6, 1919, at 10:30 A.M, s. 482.

⁷²⁵ FO 371/3667/ s.44.

Bay Kidston, ayrıca İngilizlerin çekilmesi durumunda Denikin'in Kafkasya'dan uzak durma taahhüdünde bulunup bulunamayacağını belirsiz olduğunu belirtmişti; muhtemelen bölgeye girmesi daha olasıydı. Ona göre, geri çekilme niyetinin önceden halka bildirilmesi durumunda, özellikle Denikin tehlikesini en iyi bilen Gürcüler başta olmak üzere, kalınması için baskı yapılabileceği muhtemeldi. Ayrıca, böyle bir geri çekilmenin İran üzerindeki siyasi etkileri de dikkate alınması ve bu konuda Sir Percy Cox'tan görüş alınmasının faydalı olacağı düşünülmüştü.⁷²⁶

İngilizlerin bölgeden çekilme ihtimali, yalnızca Denikin'in Kafkasya'daki tutumunu belirsiz hale getirmekle birlikte, aynı zamanda bölgenin stratejik önemini yeniden gündeme getirmiştir. Zira Transkafkasya, yalnızca jeopolitik açıdan değil, ekonomik açıdan da kritik bir konumdaydı. Orta Rusya'nın sanayi merkezleri ve demiryolu hatları için gerekli yakıtın neredeyse tamamı, Bakü ile Grozni'deki petrol sahalarından sağlanıyor⁷²⁷ ve büyük ölçüde Volga üzerinden taşınıyordu. Ağustos 1918'de Bakü'nün İngilizler tarafından, Şubat 1919'da ise Grozni'nin Gönüllü Ordu tarafından ele geçirilmesi, Bolşeviklerin yakıt tedarik yollarını kesintiye uğrattı. Bu gelişme, Bolşeviklerin ulaşım sistemlerini çökerterek iktidarlarını zayıflattı.

O halde İngilizlerin bölgedeki varlığı jeopolitik dengeyi koruyor, aynı zamanda petrol üretimi ve sevkiyatını da güvence altına alıyordu. Nitekim Mayıs 1919'da Bakü'de Azerbaycan hükümetini Bolşeviklere petrol sevkiyatına izin vermeye zorlamak amacıyla petrol işçileri grev başlattı. Ancak İngiliz işgalinin devam etmesi nedeniyle bu girişim sonuçsuz kaldı. Dışişleri Bakanlığı raporlarına göre, dış müdahale olmasaydı Azerbaycan yönetiminin işçilerin taleplerini kabul etmesi olası görülüyordu. Bölgenin İngilizler tarafından tahliyesi açısından risk ise Bakü petrol sahalarının Denikin karşıtı bir hükümetin kontrolüne geçmesi idi. Böyle bir gelişme, Bakü'nün Bolşevikler tarafından ele geçirilmesi ihtimalini güçlendirir bir durum görüldü. Nitekim Hazar Filosu, Denikin'in emrine verilmişti; fakat Azerbaycan yönetiminin olumsuz tavrı nedeniyle Bakü'nün kapalı olması, yakıt tedarikinde Grozni petrolüne bağımlılığı

⁷²⁶ FO 371/3669/ W/ 58, Minutes of a Conference held at the Foreign Office on Thursday, March 6, 1919, at 10:30 A.M, s. 483.

⁷²⁷ 1916 yılı verilerine göre Bakü'de yıllık petrol üretimi yaklaşık 7 milyon tondur; bunun 6 milyonu Volga üzerinden Orta Rusya'ya gönderiliyordu. Grozni'deki üretim ise 2 milyon ton civarında olup, bunun yarısından fazlası Petrovsk üzerinden Volga hattına aktarılıyordu. Böylece iki bölgeden çıkan petrolün yaklaşık yüzde 80'i Volga aracılığıyla taşınmış oluyordu. Bkz.

arttırdı. Ayrıca İngilizlerin Trans-Kafkasya'dan çekilmesi, Bolşeviklere Trans-Hazar Demiryolunun bir bölümünü ele geçirme ve Hazar kıyısındaki demiryolu limanı Krasnovodsk'u tehdit etme fırsatı verdi.

Azerbaycan hükümetinin Gönüllü Ordu'ya karşı olumsuz tutumu çerçevesinde İngiliz Askeri Misyonu Demiryolu Danışmanı Yarbay F.W. Hill'in yapmış olduğu değerlendirmede İngilizlerin Transkafkasya'dan çekilmesi, General Denikin açısından risk olarak görülmüştü:

- Orta Rusya'nın ihtiyaçları için kritik öneme sahip Bakü petrolünün sevkiyatı kesilebilirdi.
- Bakü'deki işçi kitlelerinin Bolşevik etkisine daha açık hale gelmesi beklenebilirdi.
- Azerbaycan hükümetinin tavrı ile işçilerin eğilimleri birleştiğinde, Bakü petrolünün Bolşevikler tarafından kullanılmasına imkân doğabilirdi.
- Hazar'daki petrol taşımacılığı Gönüllü Ordu'nun kontrolündeydi; ancak bu hat Grozni–Petrovsk arasındaki demiryolu ve boru hattına bağımlıydı. Bu bağlantı zayıf olup, Çeçen kabilelerinin saldırılarıyla kolayca kesilebilirdi.⁷²⁸

İngilizlerin Transkafkasya'dan çekilmesi durumunun tartışıldığı bir konferansta ise, bu durumun yaşanması halinde Almanlar ve Türklerin bölgeye hızla girebileceği ve Bolşeviklere yeni bir ivme kazandırabileceği öne sürülmüştü. Bölgede Rusya korkusu o kadar güçlüydü ki, küçük devletlerin dış desteğe ihtiyaç duymadan bağımsız kalamayacağı, hatta kendilerini Almanya'nın etkisine bırakabilecekleri öngörülmüyordu. Bu nedenle Denikin'in etkisinin sınırlandırılması ve Transkafkasya'da kalınarak Barış Konferansı kararları netleşene kadar müdahalelerin sürdürülmesi gerektiği vurgulandı.

Konferans katılımcıları, küçük devletlere destek ile yeniden birleşmiş bir Rusya arasında ortak bir politika izlenmesi gerektiğini tartıştı. Winston Churchill, İngilizlerin Transkafkasya'da Rusya'ya karşı olduğu için değil, küçük devletlerde anarşiyi önlemek ve istikrarı sağlamak amacıyla bulunduğunu belirtti. Başkan ise, küçük devletlere yönelik sempatisini ifade ederken, Rusya'nın yeniden güçlenmesi durumunda bu

⁷²⁸ FO 371/3672/13384981/W/58, 21st August 1919, s.232-233.

devletlerin bağımsızlıklarının sona erebileceğini ve bunun barışçıl yollarla gerçekleşmesinin önemini vurguladı. Son olarak, katılımcılar, Astrahan'daki Bolşevik donanmasının imhası, bir tahliye planının hazırlanması ve bu planın Barış Konferansı raporuyla Paris'e sunulması gerektiğinde mutabık kaldı; nihai kararın Paris'te verilmesi öngörülüyordu.⁷²⁹

Bununla birlikte Haziran 1919'a gelindiğinde Ermeni Cumhuriyeti Hükümeti, kısa süre içinde Türkiye Ermenistan'ının Müttefik (özellikle İngiliz) kuvvetlerince işgal edilmemesi halinde, Ermeni meselesinin ciddi bir tehlike ile karşılaşacağını bildirdi. Bu durumun, ülkelerine dönerek tarımsal üretime başlamak ve kış gelmeden evlerini yeniden inşa etmek isteyen Kafkasya'daki mülteciler arasında ağır sonuçlar doğuracağını da ekledi. Bu çerçevede Erivan yönetimi, İngiliz hükümetine resmî şikâyetlerini ileterek işgal sürecinin hızlandırılmasını talep etmişti. Ayrıca, İngiliz komutanlığının emrine verilmek üzere 40.000 kişilik bir ordu sunabileceklerini, ancak yeterli maddi kaynak ve mühimmattan yoksun olduklarını bildirdiler.⁷³⁰ Bölgenin, eski Rusya toprakları içinde Bolşevik hâkimiyetine girmemiş tek alan olması üzerine vurgu yapılmaktaydı.⁷³¹

Bu gelişmeler, Gönüllü Ordu'nun baskılarıyla birleşince Gürcistan ile Azerbaycan arasında gizli bir askeri ittifaka yol açtı.⁷³² Trans-Kafkasya Cumhuriyetlerinin bağımsızlığına yönelik ciddi tehdit karşısında aşağıdaki anlaşmaya varılmıştır:

"1. Akit taraflar, akit cumhuriyetlerden birinin veya her ikisinin toprak dokunulmazlığına yönelik bağımsızlığı tehdit eden herhangi bir saldırıya karşı tüm askeri güçlerini ve askeri araçlarını kullanarak birlikte hareket etmeyi taahhüt ederler.

NOT. Bu paragraf, Trans-Kafkasya cumhuriyetlerinin henüz belirlenmemiş toprak sınırlarına ilişkin olarak ortaya çıkan sınır çatışmaları için geçerli değildir.

⁷²⁹ FO 371/3669/ W/ 58, Minutes of a Conference held at the Foreign Office on Thursday, March 6, 1919, at 10:30 A.M, s. 483.

⁷³⁰ FO 371/3671/W/58/90110, The Plight of Armenia and Her Claims, 17 June 1919, s.67.

⁷³¹ FO 371/3671/W/58/149219, The Plight of Armenia and Her Claims, 6 November 1919, s.117.

⁷³² Çağlayan, **a.g.t.**, s.330-331.

2. Madde 1 uyarınca girişilen askeri hareketler sırasında, herhangi bir komşu güç, herhangi bir sınır anlaşmazlığını silah zoruyla çözmek amacıyla Müttefiklerden birine ya da her ikisine saldırırsa, bu güç savaş halinde sayılacaktır.

3. İşbu Antlaşma tamamen savunma amaçlı olup, taraflardan biri kendi inisiyatifiyle ve ön mutabakat olmaksızın savaş ilan eder veya askerî harekât başlatırsa, diğer akit taraf bu tür askeri hareketlere katılmak zorunda değildir.

4. Akit Taraflar, aralarında sınırlarla ilgili olarak ortaya çıkan her türlü anlaşmazlığı, kararları her iki taraf için de nihai ve bağlayıcı olarak kabul edilecek olan anlaşma veya tahkim yoluyla çözmeyi uygun bulurlar.

5. Bu Antlaşma üç yıllık bir süre için akdedilmiştir. Bu sürenin bitiminden bir yıl önce Akit Taraflardan her biri süreyi uzatma veya Antlaşmadan çekilme isteğini bildirme hakkına sahiptir; ikinci durumda Antlaşma ancak yukarıda belirtilen sürenin bitiminde sona erecektir.

6. Akit Taraflar, özgür iki Devletin bağımsızlığını ve egemenlik haklarını korumaya yönelik diplomatik görüşmeleri sürdürmeyi müstereken ve müteselsilen kabul ederler.

7. Madde 1 ve 2'deki şartların gerçekleşmesi halinde, Akit Hükümetler ayrı bir barış yapmamayı taahhüt ederler.

8. Akit Taraflar, Müttefiklerinin ön mutabakatı olmaksızın diğer Devletlerle herhangi bir askeri sözleşme yapmamayı kabul ederler.

9. Antlaşmanın sona ermesinden önce, 5. Maddede belirtildiği gibi. Cemiyete dahil bütün Devletlerin bağımsızlığını ve sınırlarının dokunulmazlığını garanti eden bir Milletler Cemiyeti kurulduğu takdirde, işbu Antlaşma, Akit Cumhuriyetlerin bu Milletler Cemiyetine girdikleri andan itibaren yürürlükten kalkacaktır.

10. Üçüncü Trans-Kafkasya Cumhuriyeti olan Ermenistan'a, Antlaşmanın resmen ilan edildiği tarihten itibaren iki hafta içinde bu Antlaşmaya katılma isteğini bildirme hakkı verilir.

11. Onay belgelerinin teatisi, imza tarihinden itibaren iki hafta içinde Bakü'de yapılacaktır.

12. Bu trent iki nüsha olarak düzenlenmiştir ".⁷³³

Gizli anlaşma ile; Rusların Transkafkasya'dan uzak tutulması, İtilaf Devletleri'ni bölgeden çıkarmak amacıyla Bolşevikler ve Jön Türklerle iş birliği yapılması, Ermenistan'ın ortak düşman ilan edilmesi ve muhtemel bir Azerbaycan-Ermenistan çatışmasında Gürcistan'ın Ermenistan ile tüm bağlarını keseceği yönündeki hususları kabul ettikleri görülmektedir. Bu iddiaları desteklemek üzere, ortak bir Gürcü-Tatar kuvvetinin kurulmaya başlandığı, Gürcü birliklerinin Denikin'e karşı harekete geçirildiği, Tatar birliklerinin ise Ermenistan sınırına konuşlandırıldığı öne sürülmüştür. Ayrıca Rus kaynakları, Gürcü ve Tatarların Denikin'i kışkırtarak Avrupa kamuoyunda onun saldırgan bir tutum izlediği izlenimini yaratmaya çalıştıklarını iddia etmekteydi. Ermenilere yönelik Tatar saldırılarının başlaması ve Jön Türkler ile Bolşevikler arasında bir anlaşma yapıldığına dair söylentiler de bu çerçevede aktarılmıştır. Ancak dönemin İngiliz gözlemcileri bu bilgilerin büyük ölçüde propaganda amaçlı olduğuna inanmış, raporun siyasi niyetlerle hazırlandığını ve abartılı olduğunu vurgulamışlardır. Nitekim bu tür raporların Kafkasya'nın karmaşık koşullarında farklı kaynaklardan sıkça gelebileceği, ancak doğruluğunun kuşkulu olduğu belirtilmiştir.⁷³⁴ Bilgi Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği'nden alınmıştı. Buna ek olarak, Erivan'daki Ermeni Hükümeti'nin, sınır bölgeleri konusunda ihtilaf yaşadığı Gürcistan ve Azerbaycan'a karşı güvenlik amacıyla General Denikin ile resmiyet kazanmamış bir ittifak ilişkisi içerisinde bulunduğu bilinmekteydi.⁷³⁵

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonraki dört ay boyunca İngiltere hem Türkiye'yi hem de Kafkasya'yı aynı anda kontrol etmenin zor olduğunu fark etti. Kuzeyde Bolşeviklerin, güneyde ise Anadolu'daki millî hareketin etkisi İngilizleri zor durumda bırakıyordu. Bu yüzden İngiltere, Kafkasya'daki askerlerini geri çekip, kalan güçlerini İstanbul ve Boğazlar'a yönlendirmeye karar verdi. Böylece İstanbul ve çevresi güvence altına alınacak ve Kafkasya üzerindeki etkilerini yine kısmen sürdürebileceklerdi. Yine de Batum'da küçük bir İngiliz birliği bırakıldı.⁷³⁶

⁷³³ FO 371/3664/ME. 58, Istanbul Weekly Report No. 25, dated 11-7-1919, s.95-96.

⁷³⁴ FO 371/3671/W/58/129487, 16 September 1919, s.532.

⁷³⁵ Çağlayan, **a.g.t.**, s.332-333.

⁷³⁶ Gökşen, **a.g.t.**, s. 131.

Şubat 1920’de Fransa ve İngiltere, Gönüllü Ordu’nun geleceğini tartışırken, İngiltere hâlen Güney Rusya meselelerinin içinde doğrudan rol almaya devam ediyordu.⁷³⁷ Ancak Bakü’nün Bolşeviklerin kontrolüne geçmesiyle birlikte Müttefiklerin Transkafkasya’daki durumu değişmeye başladı. İngiltere açısından, Batum, Hazar petrollerinin Karadeniz üzerinden dış pazarlara aktarılabilirdiği tek çıkış noktası görüldüğünden bölgedeki en stratejik merkezdi. Ancak Bakü’nün kaybıyla bu hattın önemi azaldı ve İngilizlerin Batum’daki varlığını meşrulaştıran temel gerekçe ortadan kalktı. Bu gelişmeler üzerine Londra hükümeti, 1920 Haziran’ında bölgeden çekilme hazırlıklarını hızlandırdı. 11 Haziran sabahı toplanan İngiliz Kabinesi, Batum’un geleceğine dair yeni politikayı netleştirdi; Batum, belirlenen şartlar çerçevesinde Gürcistan’a devredilecekti. Nitekim 9 Temmuz 1920’de Batum resmen Gürcülere bırakıldı; İngiltere Mondros Mütarekesi sonrasında işgal ettiği bölgeyi iki gün sonra, 11 Temmuz’da tamamen boşalttı.⁷³⁸

⁷³⁷ Bradley, **a.g.e.**, s.169.

⁷³⁸ Gökşen, **a.g.t.**, s. 131-132.

SONUÇ

Rusya'nın I. Dünya Savaşı'na girişi ve savaşın doğurduğu etkiler Bolşeviklerin iktidara geliş sürecini hızlandırmıştır. Savaşın yükünü taşıyan Rusya, savaştan çekilmesiyle birlikte Müttefikler için bir sorun haline gelmiştir. Başta Fransız Başbakanı Clemenceau olmak üzere birçok siyasi veya askeri yetkili Rusya'yı savaş suçlusu olarak görmüştür. Bunun temel nedeni Almanya ile Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çıkması ve Müttefikleri, özellikle Fransa'yı Almanların insafına bırakmasıdır. Doğu Cephesi'nde savaş yükü hafifleyen Almanya'nın Batı Cephesi'nde Müttefik Devletleri yıldırması muhtemel görülmüştür. Savaşın gidişatını etkileyen bu gelişme, ABD'nin İtilaflar grubunda savaşa girmesi ile giderilmiştir.

Rusya'ya savaş sürecinde de savaşta tutmaya çalışan Müttefik Devletler, savaştan çıkınca da bu Rusya'yı savaşa ikna etmek ve Doğu Cephesi'ni yeniden kurmak gayesine girmiştir. Bu doğrultuda Müttefiklerin müdahale için bahanelerinden biri şekillenmiş oldu. Ancak Amerikan Başbakan'ı Wilson, özellikle Alman tehdidi altındaki Rusya'dan bizzat yardım talebi aldıktan sonra müdahaleye katılmayı savunmuştur. Böyle bir talep hiç gelmememiş yalnızca insani yardım adına etkileşim sağlanmıştır. Çek Lejyonu'na yardım edilmesi konusunda yeniden Müttefiklerin baskısıyla karşılaşan Wilson, bu kez yardımın Japonya'nın katılımı olmadan yapılması gerektiğini savunmuştur. Wilson, Japonya'nın Sibiryadaki çıkarları doğrultusunda, kendi kaderini tayin hakkı ilkesine aykırı bir şekilde egemenlik alanını genişleteceğine inanıyordu. Yine de Bolşevik karşıtı unsurlara yardım edilmesine hiçbir zaman engel olmadı.

Müttefiklerin müdahaleye karar verme sürecinde, Brest-Litovsk Antlaşması sonrası Almanya'nın artan etkisi, Çekoslovak Lejyonu'nun hareketleri ve Sibiryaya ile Kuzey Rusya'daki stratejik kaygılar belirleyici olmuştur. Bu faktörler, Müttefiklerin müdahaleyi meşrulaştırma çabalarını ve özellikle Wilson yönetimini ikna etme sürecini şekillendirdi. Gerekçeler, başlangıçta acil bir müdahaleyi haklı kılacak nitelikteydi; ancak zamanla geçerliliklerini yitirdiler. Üstelik Almanya savaş dışı bırakıldıktan sonra dahi müdahalenin sürdürülmesi dikkat çekicidir.

1919 Paris Barış Konferansı'na gelindiğinde, yaşananlar konferansın gündemini şekillendirdi. Müttefikler arası farklı yaklaşımlar 1919'daki Paris Barış Konferansı'na

da yansıdı. Rusya'nın yalnızca konferansta nasıl temsil edileceği değil, aynı zamanda askeri müdahale meselesi de tartışmaların merkezinde yer aldı. Ancak bu tartışmalar sadece Rusya ile ilgili değildi; esasen Batılı güçlerin kendi çıkarlarını koruma mücadelesinin bir yansımasıydı. Clemenceau için mesele, Bolşeviklerin Avrupa güvenliği için oluşturduğu tehditti. Lloyd George, İngiltere'nin ekonomik ve stratejik çıkarlarını önceledi. Wilson ise idealist bir yaklaşımla, doğrudan müdahaleye karşı çıktı. Sibirya bölgesinde Japonya kendi çıkarlarını korumaya çalışıyordu ya da İtalya Bolşevizm tehdidinden korunmaya çalışıyordu. Buna rağmen Rusya'ya müdahale, iç işlerine katılmayacak düzeyde dost bir devletin yeniden yapılandırılmasına yardım ile gerekçelendirildi. Özellikle Wilson ünlü aide-mémoire'yi yayınlarak bunu dile getirmişti.

ABD Başkanı Woodrow Wilson, halkların kendi kaderini tayin hakkına dayanan barış anlayışını savunmuş ve Rusya'ya doğrudan müdahaleden kaçınılmasını istemiştir. Wilson, Bolşeviklerle doğrudan çatışmanın uzun vadeli istikrarı tehdit edeceğini öngörmüştür.

Buna karşılık, İngiltere Başbakanı David Lloyd George, Rusya'daki Bolşevik rejimin yayılmasını engellemek ve İngiltere'nin Doğu Avrupa'daki çıkarlarını korumak için sınırlı da olsa müdahale yanlısı olmuştur. Fransa Başbakanı Georges Clemenceau ise Almanya'nın yeniden güçlenmesini önlemek ve Rusya'daki karışıklığın yayılmasını engellemek amacıyla, Müttefiklerin müdahalesinin diplomatik olarak meşrulaştırılmasını savunmuştur.

Neticede Rusya meselesi, savaş sonucu tüm meselelerin çözülmeye çalışıldığı Paris Barış Konferansı'na geldiğinde de sonuçsuz kalmıştır. Rusya'nın barışın muhatap tarafı olamaması, içindeki karmaşık siyasi yapıya dayandırıldı. Bu mesele gölgesinde süren konferans kimi konularda yine Rusya'yı gün yüzüne çıkardı. Örneğin, Rusya'dan kopan toprakların devletleşmesi tartışıldığında, Rusya'dan bağımsız kararlar alınması gerekti. Hatta bazı katılımcılar, dünya barışını sağlamak amacıyla kurulacak olan Milletler Cemiyeti'nin bile Rusya meselesi çözülmeden geçerli bir kurum olamayacağını ileri sürerek eleştirilerde bulundu.

Paris'teki tartişmalar, Rusya'nın temsili dışında Bolşevik yönetimiyle nasıl başa çıkılacağı sorusu etrafında yoğunlaştı. Bu dönemde İngiltere Başbakanı Lloyd George, Rusya sorununa çözüm için üç öneri sundu. İlk olarak, kapsamlı bir askeri birlik oluşturularak Bolşevizmin bu yolla bastırılmasını savundu. İkinci olarak, Rusya'nın izole edilmesi ve abluka altına alınması gerektiğini dile getirdi. nc ve en çok benimsediği öneri ise, Rusya'daki farklı hükümetlerin bir araya getirilerek müzakerelerde bulunmasıydı. Bu doğrultuda Prinkipo Konferansı için hazırlıklar başlatıldı.

Müttefikler, Rusya'daki iç savaş sürecinde Bolşevik karştı güçlere destek vererek kendi ideolojik tercihlerini göstermişlerdir. Ancak sahadaki gelişmeler, planladıklarıyla pek rtşmemiştir. Kolçak gibi liderlerin çöküşü ve Beyaz Ordu'nun dağılması, Bolşeviklerin kesin zaferi, müdahalenin stratejik açıdan başarısız olduğunu gösterdi. Belgeler, Müttefiklerin Rusya İç Savaşı'na yön verme iddiası taşıdığını ortaya koysa da sahadaki gerçekler buna engel oldu. Müttefiklerin beyaz ordulara (Denikin, Kolçak, Yudenı vb.) doğrudan silah, para, mühimmat ve lojistik destek sağladığı kesindir. Kuzey Rusya ve Sibirya'daki askeri birlikler doğrudan Müttefikler tarafından organize edilmiştir. İç savaş öncelikle Rusya'nın kendi iç dinamiklerinden kaynaklanmış olsa da Müttefiklerin lojistik destek, siyasi ve stratejik yönlendirme sağladığı da göz ardı edilemez. Dolayısıyla Müttefiklerin iç savaşın seyrini etkilemeye çalıştıkları açıktır. Buna rağmen, Prinkipo nerisi dostça karşılanabilirdi; ancak saha koşulları, güvensizlik ve ideolojik farklılıklar bu planın uygulanamaz olduğunu gösterdi.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Foreign Office Archives(FO)

Cabinet Office Archives (CAB)

Kew Office Archives (KV)

SÜRELİ YAYINLAR

Izvestia

New York Times

New York Times Current History

KİTAPLAR

ACAR, K. (1987), **Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi**, Ankara, Nobel Yayınları.

A CHRONICLER (1924), **Archangel: The American War with Russia**, A.C. McClurg & Co., Chicago.

TEMPERLEY, H. W. V. (Ed.). (1920). **A history of the Peace Conference of Paris** (Vol. 3). Henry Frowde and Hodder & Stoughton.

ALEKSINSKII, G. (1915), **Russia and the Great War**, Çev. Bernand Miall, New York, Charles Scribner's Sons.

ARMAOĞLU, F. (1964), **Siyasi Tarih (1789-1960)**, Ankara, Alkım Yayınevi.

ARMAOĞLU, F. (2000), **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, İstanbul, Alkım Yayınları.

Ascher, A. (2004), **The Revolution of 1905: A Short History**, California, Stanford University Press.

Bailey, T. A. (1969), "Days Thet Shook the World ", **American Intervention in the Russian Civil War**, Ed.: Betty Miller Unterberger, USA, D.C. Health and Company.

BAKER, R. S. (1920 **What Wilson Did at Paris**, New York, Doubleday, Page Company.

BOOKCHİN, M. (2013) **Devrimci Halk Hareketleri Tarihi: 1905'ten 1917'ye Rus Devrimleri**, Çev: Ali İhsan Başgöl, Ankara, c.3, Dipnot Yayınları.

BRADLEY, J. (1968) **Allied Intervention in Russia**, 1917-20, London, Weidenfeld and Nicholson.

BULLITT, W. C. 1919 **The Bullitt Mission to Russia**, New York., B. W. Huebsch.

Carr, E. H. (1989) **Sovyet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi 1917-1923**, Çev. Orhan Suda, C.I, İstanbul, Metis Yayınları.

Carr, E. H. (1979) **The Russian Revolution: from Lenin to Stalin, 1917-1929**, London, Macmillan.

COOPER, S. L. (1997) **The Paris Peace Conference Without the Bolshevik Threat**, The University of British Columbia, The Faculty of Graduate Studies.

COQUIN, F.-X. (1966) **Rus İhtilâli**, İstanbul, Kitapçılık Ticaret Yayınları.

Department of State (1932) **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Russia, 1918**, vol.2, US Government Printing Office Washington.

Department of State (1937) **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Russia, 1919**, USA Government Printing Office Washington.

Department of State (1943) **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919**, vol.2, US Government Printing Office Washington 1914.

Department of State (1943) **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919**, vol.3, US Government Printing Office Washington.

Department of State (1943) **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919**, vol.4, US Government Printing Office Washington.

DULLES, F. R. (1969) "The Bolsheviki Make Peace", **American Intervention in the Russian Civil War**, Ed. Betty Miller Unterberger, USA, D.C. Health and Company.

FIGES, O. (1997) **A People's Tragedy: The Russian Revolution 1891-1924**, London, Pimlico,

FLEURY, J.S. – KATZ, J., **Russo-Japanese War (1904-1905)**, LAP Lambert Academic Publishing, 2023.

FLOYD, D. (1969) **Russia in Revolt 1905: The First Crack in Tsarist Power**, London, Macdonald & Co.

FRANCIS, D. R. (1922) **Russia From American Embassy**, New York, Charles Scribner's Sons,

FRENCH, D. (2014), "The Strategy of the Entente Powers", 1914-1917, **The Oxford Illustrated History of the First World War**, Ed. Hew Strachan, Oxford University Press.

GEORGE, D.L. (1939) **Memoirs of the Peace Conference**, Yale University Press, USA, vol.1.

GEORGE, D.L. (1938) **The Truth About the Peace Treaties**, c.1. London, Victor Gollancz Ltd,

GOLDSTON, R. (1966), **The Russian Revolution**, USA, The Bobbs-Merrill Company.

GRAVES, W. S. (1931) **America's Siberian Adventure**, New York, Peter Smith Publishers, Public Domain.

GRISWOLD, A. W. (1969) "Wilson Challenges Japan", **American Intervention in the Russian Civil War**, ed. Betty Miller Unterberger, USA, D.C. Health and Company.

GURKO, V. I. (1919) **War and Revolution in Russia 1914-1917**, New York, The Macmillan Company.

HARCAVE, S. (1964) **First Blood: The Russian Revolution of 1905**, New York, The Macmillan Company.

HARCAVE, S. (1968) **Russia: A History**, New York, Lippincott Company.

JUKES, G. (2002), **The Russo-Japanese War 1904-1905**, Oxford, Osprey Publishing.

KENNAN, G. F. (1989) **Decision to Intervene: Soviet-American Relations, 1917-1920**, c. II., USA, Princeton University Press.

KİNVİNG, C. (2006) **Churchill's Crusade The British Invasion of Russia, 1918-1920**, London, Hambledon Continuum.

KOWNER, R. (2006), **Historical Dictionary of the Russo-Japanese War**, USA, The Scarecrow Press.

KRUPSKAYA, N. K. (1975) **Lenin'den Anılar**, Çev. Mehmet Şimşek, c.I., Ankara, Odak Yayınları.

KURAT, A.N. (1987) **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Ankara, Atatürk Tarih Kurumu Basımevi.

LENİN, V. (1967) **Soçineniya (Toplu Eserler)**, c.XX, Leningrad, Politiceskaya Literatura.

LENİN, V. (1976) **1905 Devrimi Üzerine Yazılar**, Çev. Ragıp Zaraklı, İstanbul, Yöntem Yayınları.

LIEVEN, D. (2016) **The End of Tsarist Russia: The March to World War I and Revolution**, New York, Penguin Book.

LOCKHART, R.H.B. (1967), **The Two Revolutions: An Eye-Witness Study of Russia 1917**, London, The Bodley Head.

MACMİLLAN, M. (2004), **Paris 1919: 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi**, Çev. Belkıs Dişbudak, Ankara, ODTÜ Yayınları,

MAGNES, J.L. (1919) **Russia and Germany at Brest-Litovsk**, New York, The Rand School of Social Science.

MCMEEKIN, S. (2013). **I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü**, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

MONTEFIORE, S.S. (2019) **Romanovlar**, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

NUSRETOĞLU, T. (2020) **Deli Petro'dan Putin'e Derin Rusya**, İstanbul, Ketebe.

PIPES, R. (1991) **The Russian Revolution**, New York, Vintage Books.

RABINOWITCH, A. (2019) **Bolşevikler İktidara Geliyor**, Çev. Levent Konyar, İstanbul, Yordam.

RANSOME, A. 1(919) **Russia in 1919**, New York, B.W. Huebsch.

RAMBAUD, A. (1904) **Russia**, Çev. Leonora B. Lang, c. II., New York, The Cooperative Publication Society.

READ, C. (1996) **Christopher From Tsar To Soviets**, London, UCL Press,

THOMPSON, J. M. (1967) **Russia, Bolshevism, and the Versailles Peace**, Princeton University Press.

SARICA, M. (1982) **Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Gür-ay Matbaası, İstanbul.

SCHUMAN, F. L. (1928) **American Policy Toward Russia Since 1917**, New York, International Publishers.

SHOTWELL, J. T. (1937) **At the Paris Peace Conference**, Canada, The Macmillan Company.

SHOWALTER, D. E. (2014) **Maneuver Warfare: The Easterns and Western Fronts, 1914-1915**, **The Oxford Illustrated History of the First World War**, Ed. Hew Strachan, Oxford University Press.

SMITH, D. (2016), **Rasputin**, London, Macmillan.

STONE, D. R. (2015) **The Russian Army in the Great War: The Eastern Front, 1914-1917**, Lawrence, University Press of Kansas.

STONE, N. (2022) **Dönüşen Avrupa (1878-1919)**, Çev. Dilek Yücel, İstanbul, Ketebe Yayınları.

STONE, N. (2007) **World War I: A Short History**, London, Penguin Books,.

STRAKHOVSKY, L.I. (1972) **The Origins of American Intervention in North Russia (1918)**, New York, Howard Fertig.

TROÇKİ, L. (1973) **1905**, Çev. Anya Bostock, London, Penguin Books.

TROÇKİ, L. (1998) **Rus Devriminin Tarihi**, Çev. Bülent Tanatar, c. I, İstanbul, Yazın Yayıncılık.

UNTERBERGER, B.M. (1969) **America's Siberian Expedition, 1918-1920**, New York, Greenwood Press.

UNTERBERGER, B.M. (2002) **United States and the Russian Civil War: the Betty Miller Unterberger Collection of Documents**, USA, Scholarly Resources Inc..

WADE, R. A. (2005) **The Russian Revolution, 1917**, New York, Cambridge University Press.

WADE, R. A. (1969) **The Russian Search for Peace: February–October 1917**, California, Stanford University Press.

WARTH, R. D. (1954) **The Allies and the Russian Revolution**, USA, Duke University Press.

WESTWOOD, J. N. (1986) **Russia Against Japan, 1904-1905: A New Look at the Russo-Japanese War**, New York, State University of New York Press.

WHITE, J. (2003) **Russia 1905-1941**, London, Collins Educational.

WILLIAMSON, S. R. (2014) "The Origins of the War ", **The Oxford Illustrated History of the First World War**, Ed. Hew Strachan, Oxford University Press.

MAKALELER VE TEZLER:

ABBASOV, A. – AKGÜN, S. (2020) "Ekim 1917 Bolşevik İhtilali'ni Hazırlayan Süreç ve Rus Olmayan Azınlıkların Durumu", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, c. 7, sy. 7, ss.1-17.

ACAR, K., (Ocak 2008), "1905 Rus Devrimi'nin Genel Bir Değerlendirilmesi", Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, c.13, S.24, ss. 79-98.

ÇAĞLAYAN, Kaya Tuncer, British Policy Towards Transcaucasia 1917-1921, Yayınlanmış Doktora Tezi, University of Edinburgh, 1917.

EKİCİ, Y. (2017) "Bolşevik İhtilalinin Ortaya Çıkması ve Sebepleri", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 27, S. 1, ss.265-276.

ERTEKİN, F. (Eylül 2024) "İngiliz İstihbarat Raporlarına Göre İstatistiklerle I. Dünya Savaşı (1914-1918)", Karadeniz Araştırmaları, c. 21, sy. 83, ss. 922-973.

GÖKDÜL, A. (Aralık 2017) "1861 Rus Toprak Reformu ve Etkileri", Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.1., ss.1-12.

GÖKŞEN, N. (2012) "İngiltere'nin Kafkasya Politikası (1917-1921)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ve Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KAMBAK, B. (2021) "1917 Bolşevik Devrimi ve Sonrasında Yaşanan Süreçte Yabancı Ülkelerin Etkileri ve İstihbaratın Rolü", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

KAPLAN, K.A. (Ekim 2022) "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa Devletlerinin Rus İç Savaşı'na ve Rus Mültecilerine Bakışı", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, S. XXII, S.44, ss.175-204.

KARACA, Ahmet, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Askerî Stratejisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

KENNAN, G. (1960) "Russia and the Versailles Conference", The American Scholar, vol. 30, no. 1, ss.13-42.

KOÇYİĞİT, R. (2006) "1917 Bolşevik Devriminin Osmanlı Mebuslar Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Yankıları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KONAK, İ. (2017) "Türkiye'nin İç Savaş Döneminde (1918-1922) Sovyet Rusya ile İlişkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KÖSE, İ. (1 Kasım 2011) "Paris Barış Konferansı ABD Tutanaklarında Beyaz Ordu Liderleri ve Bolşevikler", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, C. 10, S.10, ss. 125-149.

KURILLA, I. (2019) "Allied Intervention From Russia's Perspective: Modern-Day Interpretations", Journal of Slavic Military Studies, vol. 32, no. 4, ss. 5070-573.

STEPHEN, W. B.A. (1972) "Anglo-Soviet Relations 1917-1924 : A study in the politics of diplomacy", Glasgow University, PhD dissertation, September 1972.

"The Prinkipo Conference Plan: An Attempt to Arrange a Meeting Between Delegates of the Allies and of Russian Factions." *Current History (1916-1940)*, vol. 9, no. 3, 1919, ss. 407-10.

TUNÇ, A. (2024) "Lenin Dönemi (1917-1924) Sovyet Rusya'nın Kafkasya ve Azerbaycan Politikası", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

UZEFOVICH, A. M. (1941) "Russia in the World War, 1914-1918", The Military Engineer, c. 33, no. 190, ss. 324-331.

YAVUZ, R. (2016.) "Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Sevr Barış Antlaşması'na Giden Süreçte Türk Diplomasisi ", Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, İzmir.

YİĞİT, A. (Aralık 2022) "İmparatorlukta Son Reform: Rus Çarlığının Son Döneminde Başbakan P.A. Stolipin'in Toprak Reformuna Dair Bir Değerlendirme (1906-1917)", Avrasya Etüdleri, Y. 28, S. 61, ss. 91-110.

WESTCOTT, A. (March 1918) "International Notes: Diplomatic Notes", United States Naval Institute, vol.44 No. 181, ss. 698-716.

DOKÜMANLAR

League of Free Nations Association, Russian-American Relations, March,1917-March,1920, Documents and Papers.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAK

<https://alphahistory.com/russianrevolution/world-war-i/> "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 22.06.2025.

<https://www.britannica.com/topic/mir-Russian-community/>, "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 02.02.2024.

<https://www.britannica.com/biography/Pyotr-Arkadyevich-Stolypin> .
"Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 03.05.2025.

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/acid-test/>, "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 17/02/2024

<https://dictionary.cambridge.org/fr/dictionnaire/anglais/aide-memoire/>, "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 3.7.2024

<https://history.state.gov/milestones/1899-1913/portsmouth-treaty>. "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 21.06.2025

<https://www.britannica.com/topic/Russian-Provisional-Government/>,
"Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 10.10.2024.

<https://www.nam.ac.uk/explore/dunsterforce-caucasus>. "Çevrimiçi", Erişim Tarihi: 31.08.2024.

EKLER

EK 1: AIDE-MÉMOIRE⁷³⁹

Birleşik Devletler halkının tüm kalbi bu savaşın kazanılmasından yanadır. Birleşik Devletler Hükümeti'nin kontrol amacı, bu savaşı kazanmak için gerekli ve etkili olan her şeyi yapmaktır. Müttefik Hükümetlerle mümkün olan her şekilde iş birliği yapmak istemektedir; çünkü kendi amaçlarına hizmet edecek bir amacı yoktur ve savaşın ancak ortak danışmanlık ve samimi eylem birliği ile kazanılabileceğine inanmaktadır. İşbirliğinin istendiği her önerilen politika ya da eylemi bu ruhla incelemeye çalışmıştır ve aşağıdaki sonuçları, kendisini herhangi bir girişim ya da eylem biçimine katılmayı reddetmek zorunda bulursa, bunu yalnızca politika ya da gerçeğe ilgili zorunlu hususların kendisini buna katılmaktan alıkoyduğunu düşündüğü için yaptığının anlaşılacağı güveniyle belirtir.

Birleşik Devletler Hükümeti, Müttefik Hükümetlerle tam bir mutabakat içinde ve Yüksek Savaş Konseyi'nin oybirliğiyle aldığı tavsiye üzerine, savaşa girmesiyle birlikte, batı cephesindeki savaşa katılmak için, tüm insan ve malzeme kaynaklarının mümkün olduğunca hızlı bir şekilde kullanılacağı bir plan benimsedi ve bu planı enerji ve başarıyla uyguladı, uygulamayı giderek daha hızlı bir şekilde ileriye götürdü ve kelimenin tam anlamıyla ulusun tüm enerjisini ve yürütme gücünü bu plana harcadı. Bu, hem kendi askeri danışmanlarının hem de Müttefik Hükümetlerin danışmanlarının tereddütsüz yargısına verdiği yanıtı, çok istekli ve içten bir yanıtı. Şimdi, Yüksek Savaş Konseyi'nin önerisi üzerine, bu muazzam programa, eğer uygulanabilir olduğu kanıtlanırsa, Birleşik Devletler'in endüstriyel süreçlerini ve tüm ortak uluslar grubunun nakliye olanaklarını en üst düzeyde zorlayacak çok önemli eklemeler yapma olasılığını değerlendirmektedir. Bu nedenle tüm planlarını ve tüm kaynaklarını, kesinlikle gerekli olan bu tek hedef üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Bununla birlikte, İtalya cephesini batı cephesiyle yakından eşgüdümlü olarak değerlendirmekte ve Başkomutanlığın kararı ve isteği doğrultusunda askeri kuvvetlerinin bir bölümünü Fransa'dan İtalya'ya kaydırmaya hazırdır. Diğer tüm konularda olduğu gibi bu konuda da Başkomutan'ın kararını ertelemek istemektedir,

⁷³⁹ Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Russia, 1918, vol.2, USA Government Printing Office Washington 1932, ss. 287-290.

özellikle de bu iki cepheyi pratikte tek bir hattın ayrı parçaları olacak kadar yakından ilişkili gördüğü için ve İtalya'ya gönderilen herhangi bir Amerikan birliğinin Fransa'da kullanılan sayıdan çıkarılması ve şu anda Birleşik Devletler orduları tarafından kullanılan limanlardan Fransız toprakları üzerinden fiilen taşınması gerektiği için.

Birleşik Devletler Hükümeti'nin, Rusya'daki tüm durumun tekrar tekrar ve çok dikkatli bir şekilde gözden geçirilmesinden sonra vardığı açık ve sabit kanaati şudur ki, oraya yapılacak bir askeri müdahale, Rusya'daki mevcut üzücü karışıklığı iyileştirmek yerine daha da arttıracak, ona yardım etmek yerine zarar verecek ve Almanya'ya karşı savaşı kazanmak olan ana tasarımıımızın sürdürülmesinde hiçbir avantaj sağlamayacaktır. Dolayısıyla, böyle bir müdahalede yer alamaz veya ilke olarak bunu onaylayamaz. Askeri müdahalenin, Almanya'ya doğudan bir saldırı düzenlemek gibi açık bir amaç için etkili olduğunu varsaysak bile, Rusya'ya hizmet etmek için değil, onu kullanmak için bir yöntem olacağı kanısındaydı. Halkı, eğer bundan bir yarar sağlayacaksa bile, şimdiki sıkıntılarından kurtulacak kadar bile yarar sağlayamaz ve malları, kendi ordularını yeniden kurmak için değil, yabancı orduları korumak için kullanılır. Birleşik Devletler Hükümeti'ne göre Rusya'da askerî harekât, sadece Çeko-Slovakların güçlerini birleştirmelerine ve Slav soydaşlarıyla başarılı bir iş birliğine girmelerine yardımcı olmak ve Rusların yardım kabul etmeye istekli olabilecekleri özyönetim ya da özsavunma çabalarını desteklemek için kabul edilebilir. İster Vladivostok'tan ister Murmansk ve Archangelsk'ten olsun, Amerikan ya da Müttefik birliklerinin istihdam edilebileceği tek meşru amaç, daha sonra Rus güçlerinin ihtiyaç duyabileceği askeri depoları korumak ve Rusların kendi öz savunmalarını örgütlemelerinde kabul edilebilecek türden bir yardım sağlamaktır. Çeko-Slovaklara yardım etmek için acil bir gereklilik ve yeterli gerekçe vardır. Son gelişmeler, bunun Rus halkının arzuladığı şey olduğunu açıkça ortaya koymuştur ve Birleşik Devletler Hükümeti, bu amaçla emrindeki küçük kuvvete katkıda bulunmaktan memnuniyet duymaktadır. Ayrıca, Kola'daki askeri depoları korumak ve Rus kuvvetlerinin kuzeyde organize birlikler halinde bir araya gelmesini güvenli hale getirmek için Murmansk'ta küçük bir kuvvet kurulması konusunda Yüksek Komutanlığın kararına boyun eğmektedir. Ne Vladivostok'tan ne de Murmansk ve Archangelsk'ten yeterli güçle organize bir müdahaleye katılabilecek bir konumda değildir ve böyle bir beklentisi de

yoktur. Ayrıca, ayırabileceği az sayıdaki birliği sadece burada belirtilen amaçlar için kullanma özgürlüğüne sahip olduğunu ve şu anda yürütülmesinde iş birliği yapmaları amaçlanan planların, Birleşik Devletler Hükümeti'nin kendisini sınırlamak zorunda hissettiği politikaya aykırı başka planlara dönüşmesi halinde, bu güçleri batı cephesindeki güçlere eklemek üzere geri çekmek zorunda kalacağını da eklemeyi gerekli görmektedir.

Aynı zamanda Birleşik Devletler Hükümeti, son derece samimi ve iyi niyetle, burada belirtilen sonuçlardan hiçbirinin, Almanya'ya karşı iş birliği yapan diğer hükümetlerin üstlenmeyi akıllıca bulabilecekleri şeylere en ufak bir eleştiri rengi taşımadığını söylemek ister. Hiçbir şekilde onların politika tercihlerini utandırmak istememektedir. Burada amaçlanan tek şey, Birleşik Devletler'in kendisi için ve kendi askeri güçlerini kullanırken benimsemek zorunda hissettiği politikanın tamamen açık ve kesin bir ifadesidir. Birleşik Devletler Hükümeti, kendi faaliyetlerini bu şekilde kısıtlarken, ima yoluyla bile olsa, ortaklarının eylemlerine sınır koymaya ya da politikalarını tanımlamaya çalıştığının anlaşılmasını istememektedir.

Vladivostok'tan hareket eden Çeko-Slovakların arkasını koruma planlarını, onu Japonya'dan ve gerekirse diğer Müttefiklerden gelecek kendi askeri gücü gibi küçük bir askeri güçle yakın işbirliği içinde tutacak ve tüm Müttefik güçlerin samimi mutabakatını sağlayacak şekilde gerçekleştirmeyi ummaktadır; Ve bu hareket tarzına katılan herkesten, Rusya halkına, ne Sibiry'a'da ne de kuzey Rusya'da eylemde birleşen hükümetlerden hiçbirinin Rusya'nın siyasi egemenliğine herhangi bir şekilde müdahale etmeyi, iç işlerine karışmayı düşünmediğine dair en açık ve ciddi şekilde güvence vermekte birleşmelerini istemektedir, ya da toprak bütünlüğüne şimdi ya da bundan sonra herhangi bir zarar gelmeyeceğini, ancak ortak güçlerin her birinin tek amacının, kendi işlerinin, kendi topraklarının ve kendi kaderlerinin kontrolünü yeniden ele geçirme çabalarında Rus halkına kabul edilebilir ve yalnızca kabul edilebilir bir yardım sağlamak olduğunu belirtir.

